anul XIV
nr. 14

ARHIVELE NAȚIONALE
SERVICIUL JUDEȚEAN
MARAMUREȘ

ASOCIAȚIA ARHIVIȘTILOR
"DAVID PRODAN"
MARAMUREȘ

CONSILIUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

REVISTA ARHIVEI MARAMUREȘENE

ARHIVELE NAȚIONALE MARAMUREȘ
LA 70 ANI DE LA ÎNFIINȚARE

BAIA MARE
2021

REVISTA
ARHIVEI MARAMUREŞENE

ARHIVELE NAŢIONALE MARAMUREŞ
LA 70 ANI DE LA ÎNFIINŢARE

https://biblioteca-digitala.ro

Răspunderea pentru conținutul științific al studiilor, formulări și calitatea rezumatelor revine, în exclusivitate, autorilor.

Authors are responsible for the presentation of the facts contained in their articles, for the wording and for the accuracy of the summaries.

Corespondenţa şi lucrările referitoare la istoria locală pot fi trimise la adresa:
Serviciul Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale,
Baia Mare, B-dul Bucureşti nr. 26 sau pe adresa de
e-mail: maramures@arhivelenationale.ro;
în format electronic (PDF) revista poate fi consultată pe
www.arhivelenationale-maramures.ro
www.biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA ARHIVEI MARAMUREȘENE

nr. 14//2021

Revistă cu apariție anuală editată de:

ARHIVELE NAȚIONALE SERVICIUL JUDEȚEAN MARAMUREȘ

ASOCIAȚIA ARHIVIȘTILOR "DAVID PRODAN" MARAMUREȘ

Baia Mare
ISSN 1844-9832

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:

Conf. dr. Ionuț COSTEA
Univ. Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Prof. dr. Tamás FARAGO
Univ. Corvinus Budapesta – Ungaria

Prof. dr. Ovidiu GHITTA
Univ. Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

Emeritus Professor Stephen POGANY
Univ. Warwick – Anglia

C.S.I. dr. Simion RETEGAN
Institutul de Istorie George Bariţiu Cluj-Napoca

Prof. dr. Virgiliu ȚÂRĂU
Univ. Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Dr. Klara GUSETH - redactor
Dr. Marius UGLEA - secretar redacție
Diana MUREȘAN
Drd. Amalia RACOLȚA
Ana-Maria BUCIUMAN
Ioan ROGOZSAN

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

STUDII ŞI ARTICOLE DE ISTORIE

Klara Guşeth (Stenczel)
Arhivele Naționale Maramureş la împlinirea a 70 ani (1951-2021). Fragmente din ultimii 15 ani de activitate (2007-2021)..... 9

Livia Ardelean
Identitate nobiliară în secolul al XVII-lea - Diplomele armaliste ale familiilor Buffte şi Vancsa. 95

Daniel-Victor Săbăceag, Viorel Câmpean
Teodor Indre (1844-1895) - „unul dintre bărbații distinşi" ai Sălajului..... 113

Robert C. Tökölyi
Maramureşeni în Rezistența Franceză. Cazul Francisc Wolf „Boczor" şi implicarea sa în afacerea „Afişul Roşu". Un profil uman..... 143

Mircea Stănescu
Originile unui militant comunist român băimărean: Gavril Birtaş..... 215

ISTORIA ARHIVELOR. PREZENTĂRI DE FONDURI/DOCUMENTE

Laurențiu-Ştefan Szemkovics
Decorație conferită protopopului de Sighet şi ieromonahu-lui-paroh din Dragomireşti, județul Maramureş (1930)..... 266

https://biblioteca-digitala.ro

CONTENTS

HISTORY STUDIES AND ARTICLES

Klara Guşeth (Stenczel)
Maramures National Archives on its 70th Anniversary (1951-2021). Fragments from the Last 15 Years of Activity (2007-2021)..... 9

Livia Ardelean
Noble Identity in the Seventeenth Century - Armalist Diplomas of the Buffte and Vancsa Families..... 95

Daniel-Victor Săbăceag, Viorel Câmpean
Teodor Indre (1844-1895). "One of the Distinguished Men" of Salaj..... 113

Robert C. Tökölyi
Maramures representatives in in the French Resistance.
The Case of Francisc Wolf „Boczor" and his Involvement in the „Red Poster" Affair. A Human Approach.. 143

Mircea Stănescu
Origins of a Militant Communist from Baia Mare:
Gavril Birtaş..... 215

THE HISTORY OF ARCHIVES FONDS / DOCUMENTS PRESENTATION. ACHIVES STUDIES

Laurențiu-Ștefan Szemkovics
Decoration conferred to the Archpriest of Sighet and to the Hieromonk-Parish Priest from Dragomirești, Maramureș County (1930). 266

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

STUDII ŞI ARTICOLE DE ISTORIE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Arhivele Naționale Maramureș la împlinirea a 70 ani (1951-2021). Fragmente din ultimii 15 ani de activitate (2007-2021)[1]

Klara Guşeth (Stenczel)

***Cuvinte cheie**: activitatea Arhivelor maramureșene, arhiviști maramureșeni, fonduri arhivistice, asistență de specialitate, creatori și deținători de documente, valorificarea științifică a informațiilor din documente*

În anul 2011, colectivul de redacție al *Revistei Arhivei Maramureșene* a dedicat numărul 4 al publicației împlinirii a 60 ani de la emiterea actului de înființare a Arhivelor Naționale Maramureș, Decizia M.A.I. nr. 278 din 5 iunie **1951**,[2] chiar dacă, apariția efectivă în sistemul instituțional s-a produs abia doi ani mai târziu. În articolul introductiv din economia numărului 4/2011 al Revistei, am subliniat că, împlinirea unui număr rotund de ani din existența unei instituții, reprezintă un moment festiv, care invită la bilanț. În semn de prețuire, admirație și nu în ultimul rând ca o datorie de recunoștință, am încercat atunci, schițarea câtorva elemente din viața, respectiv îndelungata și prestigioasa activitate științifică a *colectivului de aur* al Arhivelor maramureșene, un colectiv *la fel de prețios ca aurul extras din munții care străjuiesc meleagurile asupra istoriei cărora au stăruit în lucrările lor*, respectiv a *arhiviștilor care au reprezentat și mai reprezintă și acum un autentic model moral, intelectual și uman, oameni simpli care și-au respectat meseria și pe cei din jur, și care*

[1] Materialul a fost întocmit în cea mai mare măsură în baza informațiilor din rapoartele de activitate anuale ale instituției, păstrate în *Fondul propriu de arhivă* al Arhivelor Naționale Maramureș (în continuare AN MM).

[2] *Decizia M.A.I. 278 din 5 iunie 1951* a avut în vedere extinderea rețelei de instituții arhivistice din România, prin înființarea a 11 servicii regionale, între care și cel din Regiunea Baia Mare – Maramureș, cu filiale la Sighetu-Marmației și Satu Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

s-au identificat pentru mai bine de 30-40 ani cu destinul instituției - **Balogh Adalbert, Căpâlnean Vasile, Oszóczki Coloman, Sabău Ioan, Schrek Vasile**[3].

După 10 ani, numărul 14/2021 al *Revistei Arhivei Maramureșene* își dorește să marcheze cei 70 ani care s-au scurs de la înființarea instituției, iar materialul de față să-l închine colectivului de astăzi al Arhivelor maramureșene, punând accent pe activitatea desfășurată cu precădere în ultimii 15 ani. **În acest fel, încercăm să evidențiem că, indiferent de regimul politic, de legislația în vigoare, de resursele financiare și materiale ș.a.m.d., în evoluția sau disoluția unei instituții, relevant este OMUL, modul în care acesta, indiferent de greutățile și obstacolele pe care le întâlnește în activitate, alege să fie întâi de toate un bun PROFESIONIST, înarmat doar cu dedicare, inițiativă și dorința de a îndeplini cât mai corect și conștiincios atribuțiile care îi revin.**

Fiind o structură teritorială a Arhivelor Naționale ale României, instituție aflată în subordinea M.A.I., activitatea Arhivelor Naționale Maramureș a urmărit îndeplinirea obiectivelor de interes instituțional care au vizat aplicarea politicii Arhivelor Naționale, stabilite în *Planurile de activitate*, dar și a celor neplanificate (autosezizându-se în special în cazul unor arhive inundate, abandonate sau în situații în care condițiile de păstrare necorespunzătoare au pus în pericol integritatea documentelor ș.a.m.d.).

Având în vedere activitatea complexă desfășurată, evidențiată anual în cuprinsul rapoartelor de activitate, intenția noastră este de a puncta doar câteva din realizările din domeniul propriu de competență din ultimii 15 ani, realizări care, posibil, pentru profanii arhivelor nu par să poarte neapărat și amprenta eforturilor întreprinse. Nu ne-am propus să scoatem în evidență cifre, le vom menționa însă, în măsura în care vom aprecia că ele vor da substanță afirmațiilor noastre.

Astfel, în urma celor peste cca. 1200 controale efectuate de arhiviștii instituției în decursul a 15 ani (cu un număr de arhiviști cu atribuții de control care a variat între 4 și 11, și în contextul pandemiei din ultimii ani), la care se adaugă celelalte activități de

[3] Klara Guseth (Stenczel), *În loc de Arhivele maramureșene la 60 de ani,* în *Revista Arhivei Maramureșene,* nr. 4/2011, Baia Mare, pg. 11-13.

https://biblioteca-digitala.ro

acordare a asistenței de specialitate specifice, **baza documentară** a instituției s-a îmbogățit cu aproximativ **1000 m.l. de documente**, create începând cu anul 1761. Dacă de la înființare și până la sfârșitul anului 2006, instituția deținea un număr de 721 de fonduri și colecții arhivistice (create începând cu anul 1264, în cantitate de cca. 7000 m.l.), astăzi numărul acestora a ajuns la 941, ca urmare a preluărilor și prelucrărilor de documente efectuate, documentele regăsindu-se în cuprinsul a 1739 inventare arhivistice (din care cca. 400 întocmite/luate în evidență ulterior anului 2006, majoritatea fiind încărcate (grație proiectului „Consolidarea capacității Arhivelor Naționale de furnizare a serviciilor publice – eVITALA) în SIIAN/SCOPE, respectiv pe site-ul ANR, putând fi astfel accesate on-line, împreună cu *Lista fondurilor și colecțiilor* actualizată periodic, respectiv fișele de descriere ale fondurilor și colecţiilor arhivistice deţinute. La acestea se adaugă cele cca. 12.800 volumele din Biblioteca documentară, pentru care s-a început întocmirea unei evidențe în format electronic, vizibilă pe site-ul SJAN MM (în curs de actualizare).

O prioritate pentru instituţia noastră a reprezentat-o preluarea documentelor de la sfârşitul secolului al XIX-lea - începutul secolului XX, rămase în păstrarea unor unităţi şcolare, primării etc. De asemenea, atenţia noastră s-a îndreptat şi către unităţile comerciale lichidate care deţineau documente create de foste întreprinderi de stat, reprezentative pentru evoluţia economică a judeţului Maramureş, respectiv fonduri create de instituţiile judecătoreşti. Este poate suficient să amintim doar preluarea fondurilor:

- *Centrul Regional/Județean de Proiectare Maramureș*, care cuprinde proiecte tehnice, planuri de situație, de sistematizare a satelor și orașelor din perioada 1960-2004, în cantitate de aproape 400 m.l., 5177 u.a.[4];

[4] Fond arhivistic preluat de la S.C. ARIS S.A. cu o evidență în format electronic și cu rafturi de arhivă (632 m.l. poliță/raft), în condițiile în care deținătorul de drept al acestora, *Consiliul Județean Maramureș* nu a pus în aplicare prevederile *Legii 50/1991*, republicată.

https://biblioteca-digitala.ro

SERVICIUL JUDEŢEAN MARAMUREŞ AL ARHIVELOR NAŢIONALE

INVENTARUL PROIECTELOR TEHNICE CUPRINSE ÎNTRE NR. 847-10001
CREATE DE CENTRUL DE PROIECTARE JUDEŢEAN MARAMUREŞ

Nr. crt.	Nr. proiect	Denumire proiect	Stradă (cartier)	Localitate/ Judeţul	Anul	Observaţii
1	2	3	4	5	6	7
1.	847	Dezvoltarea Întreprinderii de Producţie Industrială din Satu Mare	-	Satu Mare	1961	1. PE – scrise – 1/61
2.	1017	Complex Şcolar Şc. Tehnică Financiară Baia Mare		Baia Mare Maramureş	1961	1. dosar Plan execuţie – planşe – 1/1961 2. dosar Organizare şantier – scrise – 1/1961
3.	1017/A	Şcoala Tehnică Financiară din Baia Mare	Str. Progresului 45	Maramureş	1961	1. Exproprieri şi demolări – scrise – 1/61
4.	1032	Spaţii cazare nefamilişti Baia Sprie		Baia Sprie Maramureş	1985-1986	1. dosar Construcţii – scrise – 1/1986 1. dosar Plan execuţie – scrise + planşe – 1/1985 3. dosar Acord unic – scrise + planşe – 1/1985 4. dosar Sistematizare verticală – scrise – 1/1986 5. dosar Studiu gaz – scrise – desenate – 1/1985 6. dosar I.R.E. – scrise + planşe – 1/1968 7. dosar I.R.E. (cantină Liceu Auto) – 1/1986 8. dosar apă + canalizare – Liceu Auto Baia Sprie 1/1986 9. dosar Centrală termică şi depozit cărbune- scrise 1/1986 10. dosar Racorduri termice subterane – scrise – 1/1986 11. dosar Suplimentare combustibil pentru CT – 1/1986 12. Alimentare I.R.E. la cantină, internat-Liceu Auto Baia Sprie-1/86
5.	1037	Prelungirea Cvartalului Cart. I. V. Stalin Baia Mare	Cart. I.V. Stalin (Republicii)	Baia Mare Maramureş	1961-1967	1. dosar Studiu – scrise – 1/1961 2. dosar Studiu – scrise – 1/1961 3. dosar Arhitectură et. III-IV – 1/1962 (scrise + planşe) 4. dosar Plan execuţie – 1/1962

Foto. Inventar Fond *Centrul Regional/Judeţean de Proiectare Maramureş*

- *Vicariatul Foraneu Greco-Catolic al Maramureşului,* 1788-1938, cca. 14 m.l., foi volante, neprelucrat[5];

[5] Documente grupate provizoriu sub această denumire (ele fiind create de mai multe instituţii ecleziastice) identificate în cursul anului 2013 în podul vechii *Şcoli confesionale din Sighet*, ca urmare a unor lucrări de reparaţii efectuate de către Protopopiatului Ortodox Român Sighet, transportate şi predate „pentru a fi desprăfuite, ordonate şi scanate în vederea valorificării ştiinţifice", de către un colectiv de cercetători ai Institutului de Istorie Ecleziastică şi profesori din cadrul Facultăţii de Istorie a Universităţii „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca. Informaţia ne-a parvenit de la un cercetător, ea a fost verificată de şeful serviciului în timpul unei discuţii cu consilierul cultural al Episcopiei Ortodoxe a Maramureşului şi Sătmarului. În urma demersurilor întreprinse, numeroase discuţii, convorbiri telefonice, corespondenţă cu Parohia Ortodoxă „Sfântul Gheorghe" Sighet, Protopopiatul Ortodox Român Sighet, Episcopia Ortodoxă Română a Maramureşului şi Sătmarului, decanatul Facultăţii de Istorie a UBB, rectoratul Universităţii „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, Episcopia Greco-Catolică de Maramureş, colegi arhivişti de la Arhivele Naţionale Cluj ş.a.m.d., discuţii şi corespondenţă în care am făcut permanent recurs la prevederile *Legii Arhivelor Naţionale nr. 16/1996*, *„lotul masiv de documente cre-*

https://biblioteca-digitala.ro

- *Judecătoria Vișeu de Sus - Secția Cărților Funciare*, 1863-1968, 98,50 m.l., 28.428 u.a.[6];

Foto. Fond *Judecătoria Vișeu de Sus - Secția Cărților Funciare* înainte și după prelucrarea de către un Operator Economic Autorizat în Prestarea Serviciilor Arhivistice (în continuare – OEPSA)

ate de Vicariatul Foraneu Greco-Catolic al Maramureșului (sfârșitul secolului al XVIII-lea – 1938) a fost „repatriat" fiind predat Episcopiei Ortodoxe a Maramureșului și Sătmarului, care l-a depus ulterior, în două tranșe, la Arhivele Naționale Maramureș. Spre surprinderea noastră, cei de la care am așteptat o reacție reticentă, au fost de fapt cei care au înțeles cel mai bine rațiunea (dincolo de obligațiile prevăzute în legislația arhivistică) păstrării acestor documente la Arhive, din perspectiva prelucrării ahivistice corecte și a introducerii în circuitul științific, și anume cele două instituții bisericești, Episcopia Ortodoxă a Maramureșului și Sătmarului, respectiv Episcopia Greco-Catolică de Maramureș, cărora dorim să le mulțumim și pe această cale. Astfel, documentele au fost asigurate împotriva distrugerii, degradării, sustragerii ori comercializării în alte condiții decât cele prevăzute de lege și îmbogățesc fondul deținut deja de AN MM, necesar a fi completat și cu fragmentul de fond achiziționat de Muzeul Județean de Istorie Maramureș de la o persoană fizică!!!. Așa cum am precizat, documentele au fost create de mai multe instituții bisericești (în funcție de parohia unde rezida vicarul), au fost luate în evidență provizoriu sub denumirea - *Vicariatul Foraneu Greco-Catolic al Maramureșului,* până la o viitoare prelucrare, mult îngreunată datorită unei „ordonări cronologice" efectuate de studenți ai universității, ordonare care nu a ținut cont de conexarea documentelor la actul de bază, pe probleme.

[6] Fond arhivistic prelucrat de un OEPSA și depus de Judecătoria Vișeu de Sus la AN MM în baza inventarelor, inclusiv în format electronic, ca urmare a măsurilor stabilite de reprezentanții AN MM, în urma controalelor efectuate.

https://biblioteca-digitala.ro

- *Colecția de documente privind reforma agrară și organizarea agricolă a teritoriului*, 1806-1971, 26,50 m.l, 1126 u.a.[7]

INVENTAR
al documentelor privind organizarea teritoriului şi reformele agrare.
Documentaţie cadastrală (registre, hărţi, schiţe cadastrale - 1806-1967)

Nr. crt.	Numărul de mapă şi localitatea	Conţinutul pe scurt al dosarului	Anii extremi	Nr. file	Obs.
1	1. ARDUSAT	Cartea funduară cadastrală a comunei Ardusat, note de schimbare a impozitelor, evidenţa valorică a terenuriilor, schiţe preliminare, corespondenţă cu privire la reforma agrară - 1943. Situaţia dezmembrărilor pentru terenuri industriale. Harta generală.	1836, 1912-1917, 1943.	45	vol. 1
		Protocol de calculare al suprafeţelor-terenuri, descrierea punctelor de hotar ale comunei Ardusat.	1836	41	vol. 2
		Descriere hotar.	1898	89	vol. 3
		Carnet de teren pentru calculul suprafeţelor şi cu recepţia măsurătoriilor, pentru evidenţa valorică a terenuriilor pe categorii de folosinţă, fîneţe, pădurii,-livezi, în urma căror situaţii se aplică impozitul.	1902-1909, 1942	169	vol. 4
		Evidenţa calculelor suprafeţelor de teren.	1902	141	vol. 5
		Schiţe preliminare ale comunei Ardusat, recenzurate în 1954.	1902, 1954	58	vol. 6
		Carnet de teren pentru calculul suprafeţelor şi cu recepţia măsurătoriilor, pentru evidenţa valorică a terenuriilor pe categorii de folosinţă, fîneţe, pădurii,-livezi, în urma căror situaţii se aplică impozitul.	1902-1910	169	vol. 7
		Evidenţa cartării pedologice, situaţii cu schimbări de carte funciară, evidenţa împroprietăririilor. Registrul de parcelare a comunei Ardusat. Protocol de calculare a suprafeţelor de teren.	1903-1929	56	vol. 8
		Carte funciară.	1909	141	Vol. 9
		Schiţe preliminare.		39	vol. 10
2	2. ARDUZEL	Evidenţa cartării pedologice, situaţii cu schimbări de carte funciară, evidenţa impozitelor pe categorii de folosinţă a terenuriilor, respectiv pădure, fîneaţă, vie, păşune, livezi. Nota pieţelor de probă cu privire la schimbarea impozitelor şi schimbării posesorilor in 1910.Evidenţa comparativă privind venituriile pe terenurile folosite de posesori.Evidenţa alfabetică (index alfabetic) cu proprietari terenuriilor de carte funciară şi posesor ai terenuriilor, evidenţa numerelor de case şi a numerelor de funciară (cf).	1884,1909, 1910,1911 1912,	278	vol. 1
		Evidenţa schimbării posesorilor de carte funciară	1909-1919	128	vol. 2
		Procese-verbale de recepţie a lucrărilor de calcul a suprafeţelor din Reforma Agrară. Calculul de control al suprafeţelor din comuna Arduzel. Registrul de parcelare1925-1943, împroprietăririi-	1925-1943	121	vol. 3

Foto. Inventar Fond *Colecția de documente privind reforma agrară și organizarea agricolă a teritoriului*

[7] Fond arhivistic prelucrat de un OEPSA și depus de Oficiul de Cadastru și Publicitate Imobiliară (OCPI) la AN MM în baza inventarelor inclusiv în format electronic, ca urmare a măsurilor stabilite de reprezentanții AN MM, în urma controalelor efectuate.

https://biblioteca-digitala.ro

- *Intreprinderea Cinematografică Maramureș*, 1949 -2016, cca. 22 m.l., documente neprelucrate[8] ș.a.m.d.

Foto. Imagini de la preluarea de urgență a Fondului *Intreprinderea Cinematografică Maramureș*

Firește, cantitatea de documente din Patrimoniul Arhivistic Național preluate ar fi fost mai mare în condițiile existenței unor spații suficiente de depozitare, însă imobilul în care își desfășoară activitatea AN MM, are un grad de ocupare de aproape 100%. Este motivul pentru care, începând cu anul 2007[9], cu sprijinul Instituției Prefectului Județului Maramureș și al Inspectoratului Județean de Poliție s-au efectuat demersuri în ceea ce privește transferul din administrarea MApN în administrarea MAI a unui imobil din Baia Mare, deținut de UM 2534, dar aflat în paza perimetrală a Inspectoratului de Jandarmi „Pintea Viteazul" Maramureș. În ciuda întâlnirii cu reprezentanții Statului Major General, Statului Major al Forțelor Terestre, Direcția Domenii și Infrastructuri ș.a.m.d. și a conținutului minutei încheiate[10], o hotărâre de guvern în acest sens nu a mai fost emisă. În acest moment, având în vedere că atât terenul, cât și clădirea AN MM au fost înscrise în carte funciară (din 2009), o soluție de urgență o reprezintă construirea unui

[8] Arhivă abandonată, preluare de urgență, ulterior intrării sediului Cinematografului „Dacia" în proprietatea Primăriei Municipiului Baia Mare.

[9] AN MM, *Fond Propriu,* nota-raport a MAI. Direcția Management Logistic și Administrativ nr. 538.186/2007, înregistrată la SJAN MM cu nr. 70339/2007, respectiv Procesul-verbal încheiat de Comisia de Analiză și Stabilire Spații (numită la nivelul IPJ MM) nr. 211.531/2007, înregistrată la SJAN MM cu nr. 70341/2007.

[10] AN MM, *Fond Propriu*, minuta încheiată de MapN – UM 01354 nr. A-2930/2009, înregistrată la SJAN MM cu nr. 93315/2009.

https://biblioteca-digitala.ro

depozit modular, în vecinătatea sediului, un proiect prioritar în acest moment pe agenda conducerii instituţiei.

Având în vedere vechimea sediului Serviciului Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale (1936)[11], tot cu sprijinul IPJ Maramureş, instituţie care asigură financiar şi logistic serviciul nostru, din anul 2007 s-au efectuat o serie de lucrări importante, menite să creeze o altă imagine a acestei instituţii, rămasă ca aspect, adânc înrădăcinată în anii comunismului. Astfel, în anul 2007 s-au efectuat lucrări de reparaţii construcţii, instalaţii electrice, instalaţii sanitare, la demisolul imobilului, iniţial cu alte destinaţii (dormitor, grup sanitar/duşuri, sală mese pentru militari în termen, recompartimentate şi transformate în bibliotecă documentară şi depozite de arhivă). În biblioteca documentară s-au montat rafturi noi. În 2007-2008 au fost reamenajate: Biroul de Relaţii cu Publicul, Sala de Studiu, Sala de Expoziţii (unde, ulterior va fi mutată Sala de Studiu, având în vedere că dispune de un spaţiu mai generos). Sala de Studiu a fost dotată cu mese şi scaune, iar Sala de Expoziţii cu vitrine din inox şi sticlă. De asemenea, s-au efectuat reparaţii la holurile instituţiei şi la grupurile sanitare.

Foto: SJAN MM - imagini din 2008 după amenajarea Sălii Studiu, a Sălii de Expoziţii ş.a.m.d.

[11] cazarmă militară (1936-1950), Consiliului Popular Regional (1950-1968), cazarmă militară (1969-1975), internat liceu (1975-1982), Direcţia Sanitară Judeţeană (1982-1986).

https://biblioteca-digitala.ro

Un alt an benefic sub aspectul investiţiilor tehnico-materiale a fost anul 2015, când a fost înlocuită învelitoarea sediului SJAN MM, s-au efectuat reparaţii la birouri (birou secretariat, şef serviciu, sală şedinţe) şi s-au montat 34 ferestre PVC cu geam termopan (pe latura imobilului dinspre bulevard), lucrări care au determinat ample activităţi administrativ-gospodăreşti în întreaga clădire şi în exteriorul acesteia. Trebuie să precizăm că, în cursul lunii octombrie a acestui an (2021), s-a încheiat un contract pentru motarea a cca. 60 ferestre PVC cu geam termopan, 45 uşi PVC şi peste 70 corpuri iluminat cu protecţie. Nu în ultimul rând, deşi, toate aceste aspecte menţionate, suntem conştienţi că se încadrează pentru alţii în sfera realităţii fireşti, după o lungă perioadă de timp în care maşinile instituţiei semănau cu cele din filmele de animaţie despre Epoca de Piatră, instituţia noastră are în dotare, în acest moment, o Dacia Dokker şi o Dacia Duster.

Foto: sediu AN MM anterior și după 2015

În cei 15 ani de referinţă, arhiviştii instituţiei au prelucrat cca. 700 m.l. documente preluate anterior şi ulterior anului 2007, cu precădere fonduri judecătoreşti, notariale, registre de stare civilă/ matricole confesionale, şcoli primare, primării, unităţi economice ș.a.m.d., în general fonduri/colecţii arhivistice deosebit de solicitate la Sala de Studiu sau prin intermediul Biroului de Relaţii cu Publicul. Fără a încerca să realizăm o clasificare a acestora, toate fondurile prelucrate având o inestimabilă valoare istorică, exemplificăm această activitate prin prelucrarea: *Colecţiei de documente „Asociaţia Muzeală Băimăreană”* din perioada (1401) 1502-1942, 3 m.l.; *Colecţiei matricole confesionale*. Seriile *Foi*

https://biblioteca-digitala.ro

matricole confesionale (Comitatul Maramureș) 1788-1895, 19,30 m.l.; *Foi matricole confesionale (Comitatul Satu Mare)* 1826-1895, 3 m.l. ș.a.m.d.

În plus față de activitățile de control și acordare a asistenței de specialitate, relația cu creatorii și deținătorii de arhivă s-a materializat și într-o serie de întâlniri, mese rotunde, menite să pună în discuție diferite lacune legislative care au determinat sincope în administrarea și păstrarea unor arhive. Menționăm aici, masa rotundă organizată în anul 2008, având în vedere problemele generate de *O.U.G. 39/2006*, la care au participat: preşedintele Tribunalului Judeţean Maramureș, judecători sindici, preşedintele UNPIR, lichidatori, reprezentanţi ai Registrului Comerţului, arhivişti, reprezentanţi ai presei, graţie cărora, această întâlnire a fost amplu mediatizată etc.

Foto: 2008 – Pensiunea *Floare de Colți* Baia Mare
(Mihai Pop Cerneanu -Tribunalul Judeţean Maramureș,
Klara Guseth - AN MM, Gavril Tuns – preşedinte UNPIR etc.)

În colaborare cu UNPIR Maramureș, în cursul anului 2014 s-a organizat o altă întâlnire de lucru, fiind reiterate prevederile legislative referitoare la obligaţiile lichidatorilor în ceea ce priveşte arhiva creatorilor şi deţinătorilor de documente în insolvenţă, faliment sau desfiinţaţi, la care au participat: Instituţia Prefectului Judeţului Maramureș, Consiliul Judeţean Maramureș, Tribunalul Maramureș, UNPIR, AN MM, Casa Judeţeană de Pensii, Camera de

https://biblioteca-digitala.ro

Comerţ şi Industrie Maramureș, Registrul Comerţului (în total cca. 50 participanţi).

În anul 2012, arhiva creată de IPEG MM, a făcut obiectul unei alte întrevederi pregătite în colaborare cu Instituţia Prefectului Judeţului Maramureș, fiind prezenţi reprezentanţi din cadrul unor instituţii de stat şi societăţi comerciale (Instituţia Prefectului Judeţului Maramureș, AN MM, SRI MM, Agenţia Naţională a Resurselor Minerale, S.C. IPEG, SC. CUARŢ ș.a.m.d.)

Merită menționate, de asemenea, instruirile periodice cu reprezentanții unităților administrative, unităților școlare, IPJ MM ș.a.m.d, și nu în ultimul rând cu cei ai OEPSA, din anul 2015. Interesul manifestat față de activitatea acestora din urmă a avut în vedere în primul rând prelucrarea unitară a documentelor din Patrimoniul Arhivistic Național, instituția noastră apreciind colaborarea cu operatorii economici prestatori de servicii arhivistice ca fiind deosebit de importantă. În ceea ce privește operatorii economici prestatori de servicii arhivistice, județul Maramureș, potrivit *Registrului operatorilor economici de la nivel național*, actualizat în 3 septembrie 2021, se regăsește în continuare (de la republicarea *LAN 16/1996*) între primele 5 județe, incluzând și Bucureștiul, ca număr de **autorizații eliberate** (București – 94, Iași – 64, Constanța -33, Buzău -33, **Maramureș -29**). Nu au fost luate în calcul autorizațiile nereînnoite sau cele suspendate.

Ca urmare a acțiunilor de control și acordare a asistenței de specialitate, arhiviștii SJAN MM, cu sprijinul și implicarea OEPSA au reușit salvarea și prelucrarea unor fonduri arhivistice abandonate sau păstrate în condiții necorespunzătoare, soluționând astfel și problematica deosebit de stringentă a eliberării copiilor, certificatelor și extraselor privind drepturile referitoare la stagiile de cotizare la asigurări sociale ale cetățenilor (ex. Fabrica de Piese Schimb Auto Sighetu-Marmației; Trustul Construcții Industriale Oradea – Șantier Baia Mare; Unitatea de Tricotaje Baia Mare; Unitatea Forestieră de Exploatare și Transport Vișeu de Sus ș.a.m.d.). Astfel, nu avem cum să nu apreciem reacția imediată și interesul OEPSA de pe raza județului Maramureș, care sincer, pare, de cele mai multe ori să transceadă intereselor financiare. Pe această cale, le mulțumim!

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Arhiva *Întreprinderii Judeţene de Industrializare a Cărnii (S.C. Maracarn S.A.)* înainte şi după prelucrarea de către OEPSA, astăzi aflată în păstrarea OEPSA

Foto. Arhiva *Întreprinderii de Tricotaje „Unitatea" –Secţia Baia Mare (S.C. Tricomar)* înainte şi după prelucrarea de către OEPSA, astăzi aflată în păstrarea OEPSA

Tot în urma controalelor şi a asistenţei de specialitate acordate, în vederea îmbunătăţirii activităţii desfăşurate la Biroul de Relaţii cu Publicul, a fost întocmită şi actualizată periodic o bază de date, macheta fiind pusă la dispoziţia noastră de SJAN Braşov - ***„Evidenţa deţinătorilor de documente din Judeţul***

https://biblioteca-digitala.ro

Maramureş”, care va fi în foarte scurt timp disponibilă pe site-ul Arhivelor Naționale Maramureș. Evidența conține informații cu privire la deținătorii documentelor creatorilor din județul Maramureș, dar și despre creatori de documente din alte județe, ale căror documente sunt deținute de OEPSA de pe raza județului Maramureș. În baza notificărilor înaintate de OEPSA, de lichidatori, respectiv în baza informațiilor din dosarele creatorilor și deținătorilor de documente și a altor informații obținute în demersurile întreprinse în vederea soluționării unor cereri (ex. accesare RECOM on line etc.) evidența a fost completată inclusiv cu date depre creatori și deținători din alte județe. În ceea ce privește interogarea după creatori, trebuie menționat că, în acest caz, pe lângă denumirile succesive ale creatorului de fond, relevantă este ultima actualizare, acest raport conținând întregul istoric al mișcării fondului arhivistic (deținători anteriori). Subliniem, de asemenea că, această evidență conține, în cazul operatorilor autorizați în prestarea serviciului arhivistic de păstrare a documentelor, doar fondurile preluate în baza articolului 18 din *L.A.N. 16/1996*, republicată, respectiv IV din *Legea 138/2013*, deci fondurile închise, nu și cele deschise preluate pentru păstrare temporară, în baza unui contract de prestări servicii.

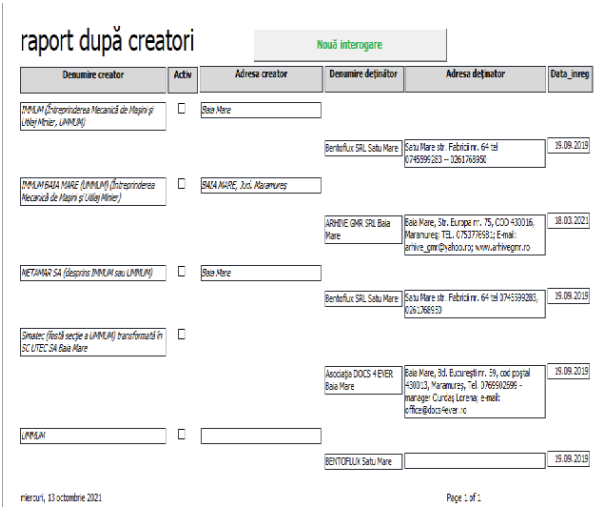

raport după creatori

Nouă interogare

Denumire creator	Activ	Adresa creator	Denumire deținător	Adresa deținator	Data_inreg
ÎNMUM (Întreprinderea Mecanică de Mașini și Utilaj Minier, UMMUM)	☐	Baia Mare			
			Bentoflux SRL Satu Mare	Satu Mare str. Fabricii nr. 64 tel 0745599283 – 0261768950	15.09.2019
ÎNMUM BAIA MARE (UMMUM) (Întreprinderea Mecanică de Mașini și Utilaj Minier)	☐	BAIA MARE, Jud. Maramures			
			ARHIVE GMR SRL Baia Mare	Baia Mare, Str. Europei nr. 75, COD 430016, Maramureș; TEL. 0753776591; E-mail: arhive_gmr@yahoo.ro; www.arhivegmr.ro	18.03.2021
NETAMAR SA (desprins ÎNMUM sau UMMUM)	☐	Baia Mare			
			Bentoflux SRL Satu Mare	Satu Mare str. Fabricii nr. 64 tel 0745599283, 0261768950	15.09.2019
Smalec (fostă secție a UMMUM) transformată în SC UTEC SA Baia Mare	☐				
			Asociația DOCS 4 EVER Baia Mare	Baia Mare, Bd. Eucureștiinr. 59, cod poștal 430013, Maramureș, Tel. 0766902696 - manager Curcaș Lorena; e-mail: office@docs4ever.ro	15.09.2019
UMMUM	☐				
			BENTOFLUX Satu Mare		15.09.2019

miercuri, 13 octombrie 2021 Page 1 of 1

Foto. *Evidența deținătorilor de documente din Județul Maramureș,* interogare după creator

https://biblioteca-digitala.ro

detinatori query

Nouă interogare

detinator_arhiva	adresa_detinator_arhiva	creator_arhiva	data_inregistrare
ARHIVARE RIVULUS SRL Baia Mare	Baia Mare, Str. Muncii nrB; Tel 0362412977 0745661537 Olga; 0740217719 Aida; arhivarerivulus@yahoo.com https://arhivarerivulus.ro		
		NIV CONSMOB SRL	
			19.09.2019
		A&B Satulung (Mogoşeşti)	
			19.09.2019
		A&B SRL Mogoşeşti	
			19.09.2019
		ADRILENA SRL Baia Mare	
			19.09.2019
		AEIPI Sighet (SC ASSIG SA) Sighet	
			19.09.2019
		AGROINDUSTRIALA CRIŞANA TINCA SA (Fosta SCA Crişana Tinca, Gospodăria Agricolă de Stat)	
			16.04.2021
		AGROINDUSTRIALA INAND SA (fosta IAS Inand)	
			19.04.2021
		AGROMEC SA SALONTA (fost SMA Salonta	

Foto. *Evidența deținătorilor de documente din Judeţul Maramureş*, interogare după deținător

Tot în ceea ce privește activitatea de control și acordare a asistenței de specialitate și cu precădere având în vedere concluziile desprinse în urma controalelor efectuate, AN MM a fost în cursul anului 2021, inițiatorul unui memoriu înaintat directorului Arhivelor Naționale ale României, în care s-a făcut referire la instituțiile *care gestionează documente clasificate, susceptibile de a face parte din FAN, instituții aflate atât în subordinea MAI, și care, din perspectiva documentelor clasificate, sunt supuse controlului structurilor teritoriale ale DGIPI, dar și civile, controlate de către structurile SRI.* Instituții care distrug periodic *documentele clasificate, într-un mod arbitrar, prin decizii ale acestor structuri, fără avizul Arhivelor Naționale, fapt care* ***afectează deja ireversibil Fondul Arhivistic Național.*** S-a solicitat în cuprinsul memoriului ca, ***problematica expusă să devină un obiectiv de interes instituțional, care să vizeze aplicarea politicii ANR*** (a se vedea anexa 1). În răspunsul primit din partea secretarului general al M.A.I., s-a precizat că, la nivelul structurilor de specialitate ale M.A.I., vor fi inițiate demersuri de

https://biblioteca-digitala.ro

promovare a unui proiect de act normativ în sensul armonizării prevederilor art. 11 din *L.A.N. 16/1996*, republicată, cu cele ale art. 76 și 79 din *HG 585/2002* (a se vedea anexa 2).

Un segment important al activității noastre, care din păcate ocupă, din cauza celorlalte activități desfășurate (în special soluționarea cererilor depuse de cetățeni, a căror număr este în continuă creștere) un procent redus din activitățile cuprinse în *Planul de muncă*, îl reprezintă activitatea de **valorificare a documentelor în scop științific**. Având în vedere că până în acest moment eliberarea unor copii simple după documente la solicitarea petenților/cercetătorilor fără permis la Sala de Studiu (în număr foarte mare și în continuă creștere) nu a fost reglementată la nivelul ANR (AN MM a întocmit un referat profesional în acest sens, susținut la cercul profesional zonal Cluj-Napoca - 2018), s-a hotărât la nivelul AN MM, în baza prevederilor legislației, procedurilor și altor documente care reglementează activitatea noastră, precizarea în răspunsurile la astfel de solicitări, a celor trei tipuri de servicii oferite de AN MM persoanelor fizice sau juridice, și anume, eliberarea de:

a) Copii și extrase certificate, respectiv certificate de vechime în muncă, documente cu valoare juridică, prin intermediul Biroului de Relații cu Publicul, la solicitarea titularului actului, persoanei îndreptățite, succesorului etc., fiind perceput tariful de 45 lei/act. Copiile certificate se transmit exclusiv prin intermediul Poștei;

b) Copii simple cu ștampila sau marcajul AN MM (fără valoare juridică), digitale sau xerox, prin intermediul Sălii de Studiu și nu numai, fiind perceput tariful de 1 lei/pg. fotocopiată, scanată, xerox (plus taxe poștale dacă se trimit prin poștă). În această situație, cercetătorul/petentul trebuie să precizeze în cuprinsul solicitării fondul arhivistic, seria/inventarul, cota u.a., pg. documentului după care solicită copie sau cota SIIAN în cazul în care documentele au fost vizualizate pe http://arhivamedievala.ro/; Copiile se trimit prin poștă sau e-mail;

c) Copii simple cu ștampila sau marcajul SJAN MM (fără valoare juridică), digitale sau xerox, respectiv **rezultatul efectuării cercetării documentelor pe temă dată**, în cazul în care

https://biblioteca-digitala.ro

cercetătorul nu precizează elementele menţionate la punctul b. În cuprinsul rezultatului/referatului cercetării, reprezentanţii AN MM care efectuează cercetarea precizează fondul/fondurile arhivistice cercetate, seria/inventarul, cota u.a. cercetate, pg. după care se efectuează copia ş.a.m.d. În acest caz este perceput, doar pentru răspunsurile pozitive, un tarif de 76 lei/pg tehnoredactată[12] (pentru rezultatul cercetării), 1 leu/pg. scanată/fotocopiată/xerox, respectiv taxe poştale, dacă se solicită de către petent transmiterea acestora prin poştă şi nu prin e-mail.

Aşa cum am menţionat, problematica eliberării copiilor simple sau certificate după documente a fost dezbătută în cadrul cercurilor profesionale, alături de alte aspecte nereglementate de legislaţia şi procedurile în vigoare, un astfel de cerc profesional fiind şi cel organizat de Serviciul Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale, în anul 2017, care a avut loc la Şuior.

Foto. Imagini de la Cercul profesional zonal – Şuior (Maramureş) 2017

În baza convenţiilor de parteneriat încheiate cu Asociaţia Arhiviştilor „David Prodan" Maramureş şi în urma proiectelor de finanţare nerambursabilă depuse iniţial la Consiliul Local al

[12] Potrivit listei tarifelor percepute de ANR

https://biblioteca-digitala.ro

Municipiului Baia Mare, ulterior la Consiliul Județean Maramureș, instituția a reușit, începând cu anul 2008 să publice ***Revista Arhivei Maramureșene***, care a văzut lumina tiparului, an de an, fără întrerupere. Publicația, inițiativa a două tinere, la vremea aceea, arhiviste[13], a apărut inițial, în anul 2006 sub un numele de *Maramureș – Colț de țară.* În 2007, titlul revistei, ironizat în cadrul unei ședințe a factorilor de conducere din Arhivele Naționale, a generat o ambiție și mai mare din partea noastră, demonstrând că, criticile pot fi și constructive, astfel că, în anul 2008, publicația a reapărut sub denumirea de ***Revista Arhivei Maramureșene***. De-a lungul timpului, în cuprinsul acesteia, pe lângă articolele colaboratorilor din țară sau străinătate, s-au regăsit **44 de articole și prezentări de fonduri, respectiv 36 recenzii și note bibliografice** întocmite de arhiviștii instituției maramureșene, fapt care nu face altceva decât să demonstreze locul important pe care îl ocupă cercetarea științifică în activitatea noastră, desfășurată cu precădere după orele de program.

Foto. Imagini de la lansarea nr. 4/2011 al *Revistei Arhivei Maramureșene*. În cadrul manifestărilor dedicate împlinirii a 60 ani de la înființarea instituției, s-a adus și un omagiu foștilor arhiviști ai Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale (pensionați sau decedați), la manifestări participând un număr mare de invitați, inclusiv d-nul Balogh Adalbert sau familiile arhiviștilor decedați (Vasile Căpâlneanu, Ioan Sabău). Au fost depuse coroane la mormintele acestora.

[13] Klara Guseth (Stenczel), Diana Mureșan (Elischer).

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 2011, ca urmare a documentaţiei înaintate de Serviciul Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale către CNCSIS, *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 3/2010 a fost clasată în categoria „C" – reviste cu potenţial de recunoaştere, ulterior atenţia noastră îndreptându-se spre înregistrarea *Revistei Arhivei Maramureşene* în baze de date internaţionale, fiind elaborate şi înaintate scrisori de intenţie în acest sens către: Directory of Open Access Journal (D.O.A.J), Genamics Journal Seek, Central and East European Online Library (C.E.E.O.L.), EBSCO Publishing. Urmare a acestei corespondenţe a fost încheiat (2012) un contract cu **EBSCO Publishing**, *Revista Arhivei Maramureşene* fiind inclusă în această bază de date internaţională, identificarea informaţiei făcându-se în baza cuvintelor cheie din cadrul articolelor sau după autor. Pentru atingerea acestui deziderat, importantă a fost crearea paginii web a revistei, realizată cu sprijinul colegului Bogdan Popovici de la SJAN Braşov.

În baza unui acord de digitizare încheiat cu Biblioteca Digitală - Institutul Naţional al Patrimoniului (Ministerul Culturii) *Revista Arhivei Maramureşene,* nr.1-13 a fost digitizată şi poate fi consultate în format PDF pe bibliotecadigitală.ro. De asemenea, revista a fost transmisă şi inclusă în alte baza de date - *Muzeologia României* -Stanciu-2017.

În ceea ce priveşte alte lucrări publicate, merită să amintim: albumul ***Matia Corvin. Documente din Arhivele maramureșene***, Baia Mare 2008; ***Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918/1919***, Bucureşti-Budapesta, 2015 (unul din cele 3 ghiduri publicate până în prezent de ANR, în cadrul proiectului comun cu Arhivele din Ungaria); albumul *Prefecţii judeţului Maramureş*, Baia Mare, 2015; album ***Marea Unire de la 1918. Contribuția Maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii***, Baia Mare, 2018; ***Prefecții Maramureșului* (1919-2019)**, Sighetu-Marmației, 2019 ș.a.m.d

https://biblioteca-digitala.ro

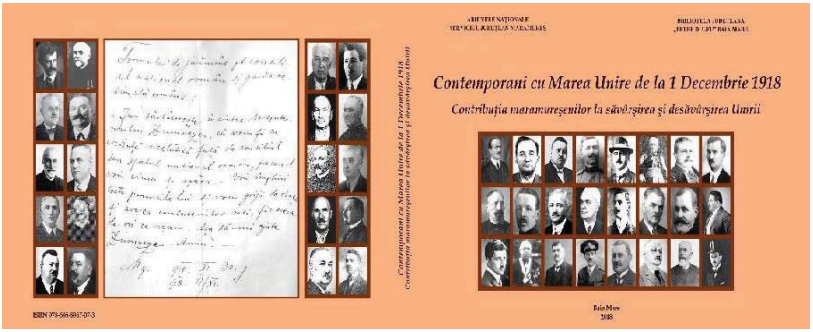

Albumul *Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuția Maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii*, respectiv expoziția itinerantă cu același titlu au fost realizate ca urmare a proiectului întocmit de SJAN MM, aprobat de către *Comitetul Interministerial pentru Centenar* (Ministerul Culturii),

https://biblioteca-digitala.ro

întrunit la data de 23.04.2018. Pentru activităţile întreprinse cu ocazia Centenarului Marii Uniri, şefului serviciului i s-a conferit din partea preşedintelui României, Medalia Aniversară "Centenarul Marii Uniri" (veyi anexa 3)Volumul *Prefecţii Maramureşului* (1919-2019) a fost tipărit sub egida Instituţiei Prefectului-Judeţul Maramureş şi a Serviciului Judeţean al Arhivelor Naţionale Maramureş şi a fost lansat cu ocazia „Zilei Instituţiei Prefectului" (instituită prin *Legea nr. 348/2018*, marcată prima dată pe data de 2 aprilie 2019).

Înscriindu-se tot sub genericul valorificării în scop ştiinţific a documentelor, în cele ce urmează, ne vom opri şi asupra câtorva dintre expoziţiile documentare organizate, cu un mare impact datorită ineditului temelor abordate:

2008 - **Expoziţia „*Matia Corvin. Documente din arhivele maramureşene*"** a fost una inedită din mai multe puncte de vedere. A fost o expoziţie organizată cu documente în original, expuse într-un spaţiu nou amenajat. A reprezentat şi prima expoziţie, din această perioadă, inclusă în circuitul turistic, astfel ea a putut fi vizitată pe parcursul „Sărbătorii Castanelor'', sărbătoarea oraşului Baia Mare, inclusiv în zilele de Sâmbătă şi Duminică. Expoziţia s-a bucurat de un număr mare de vizitatori, peste 500 (26.09.-26.10.2008). Printre vizitatori s-au numărat şi două delegaţii străine, vădit impresionate de documentele expuse: Szolnok (Ungaria) şi Bielsko-Biala (Polonia). Aşa au fost puse bazele unei colaborări cu Arhivele „judeţului'' Jasz-Nagykun-Szolnok (director dr. Fülöp Tamás), existând deja o corespondenţă în acest sens şi un schimb al revistelor editate de direcţia noastră şi instituţia amintită.

Foto. Imagini de la Expoziţia „Matia Corvin. Documente din arhivele maramureşene'' din anul 2008
(Robert Tökölyi, Klara Guseth, Viorel Rusu- director Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş, Diana Mureşan)

https://biblioteca-digitala.ro

2009 – Expozițiile ***„Din trecutul Orașului Baia Mare. Rivulus Dominarum – 680 ani"*** și ***„Coloniile de muncă de la Minele Cavnic, Baia Sprie, Nistru"***. Expoziția dedicată istoriei orașului Baia Mare, organizată în colaborare cu Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, a fost vernisată la Centrul de Afaceri Milenium III Baia Mare. La vernisaj a participat o delegație formată din reprezentanți ai Comitetului Regiunilor C.O.R ai U.E, prezenți în Baia Mare cu ocazia desfășurării seminarului „Strategii de mediu și dezvoltare durabilă pentru regenerare urbană", însoțiți de primarul Municipiului Baia Mare, dr. Cristian Anghel.

Foto. Imagini de la Expoziția *„Din trecutul Orașului Baia Mare. Rivulus Dominarum – 680 ani"* din anul 2009 (Cristian Anghel – primarul Municipiului Baia Mare, Klara Guseth, Diana Mureșan, reprezentanți ai Comitetului Regiunilor C.O.R ai U.E)

2010 – Expoziția ***„Baia Mare – Stațiune climaterică"***; 2011 – Expoziția ***„Cartografia montanistică și minerale din bazinul minier băimărean în a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea***" organizată în colaborare cu Muzeul de Mineralogie Baia Mare, la sediul AN MM.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Imagini de la Expoziția *„Baia Mare – Stațiune climaterică”* din anul 2010 (foto 1- Robert Tökölyi, Gheorghe Robescu – director Muzeul Județean de Etnografie Maramureș, Klara Guseth, Cătălin Chereches – deputat, dr. Ștefan Mariș – director Centrul pentru Promovarea și Conservarea Culturii Tradiționale, Dumitru Dumuța – secretar Consiliul Județean Maramureș, Ioan Marchiș – director Direcția Județeană de Cultură; foto 2 – Diana Mureșan, Amalia Racolța, Ana-Maria Buciuman, Viorel Mociran – Rotary Baia Mare ș.a.m.d)

2018 - Expoziția itinerantă ***„Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuția Maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii”***

Foto. Imagini de la Expoziția *„Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuția Maramureșenilor la săvârșirea și desăvâr-șirea Unirii”* din anul 2018 (dr. Teodor Ardelean – director Biblioteca Județeană„ Petre Dulfu” Baia Mare, cms. șef Marius Eftimie – IPJ MM, dr. Klara Guseth, dr. Cătălin Chereches – primar al Municipiului Baia Mare)

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Afișul evenimentului

Foto. Imagini de la prezentarea Expoziţiei *„Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuţia Maramureşenilor la săvârşirea şi desăvârşirea Unirii"* la IPJ MM (foto 1 – Vasile Moldovan - prefect, cms. șef Ionel Todoran – inspector șef IPJ MM, dr. Klara Guseth; la ISU MM (foto 2 - general în rezervă Ioan Pop, Ioan Mureșan – inspector șef ISU MM, cms. șef Liviu Grozavu – inspector șef IPJ MM, Lucia Pop – muzeograf, Vasile Moldovan – prefect, dr. Cătălin Chereches – primar al Municipiului Baia Mare, dr. Robert Tökölyi); la Parohia Ortodoxă Berinţa (foto 3 - Diana Mureșan), Primăria Comunei Coroieni

https://biblioteca-digitala.ro

2019 - **Expoziția** - ***Din tezaurul Arhivelor Naționale Maramureș***, în cuprinsul căreia au fost expuse o serie de documente cu o inestimabilă valoare istorică și cărți rare aflate în păstrarea AN MM. Vernisajul expoziției a avut loc cu ocazia vizitei unei delegații de arhiviști maghiari și ucrainieni (efectuată în baza *Acordului de cooperare* încheiat de ANR în anul 2007) formată din cca. 50 arhiviști și arhivari de la arhivele teritoriale și centrale din Ungaria, prim delegatul misiunii diplomatice din cadrul Consulatului Ungariei din Beregszász (Ucraina), directorul adjunct al Arhivei Capitalei Budapesta (Ungaria), directorul Arhivei de Stat a Regiunii Transcarpatia (Ucraina), șeful serviciului Arhivelor din Beregovo (Ucraina) ș.a.m.d., delegație condusă de d-na dr. Eva Mecsei – director al Arhivelor Județului Szabolcs-Szatmar-Bereg, însoțiți de fostul nostru coleg Varga Zsolt (director adjunct la Arhivele Județene Heves din Eger).

Foto. Imagini de la vernisajul Expoziției *„Din tezaurul Arhivelor Naționale Maramureș”* și vizita delegației maghiare și ucrainiene din anul 2019

Tot în ceea privește folosirea în scop științific a documentelor amintim și activitatea desfășurată în cadrul Proiectului ***Digitizarea documentelor medievale din ANR*** (cca. 1500 documente digitizate) și crearea site-ului AN MM.

https://biblioteca-digitala.ro

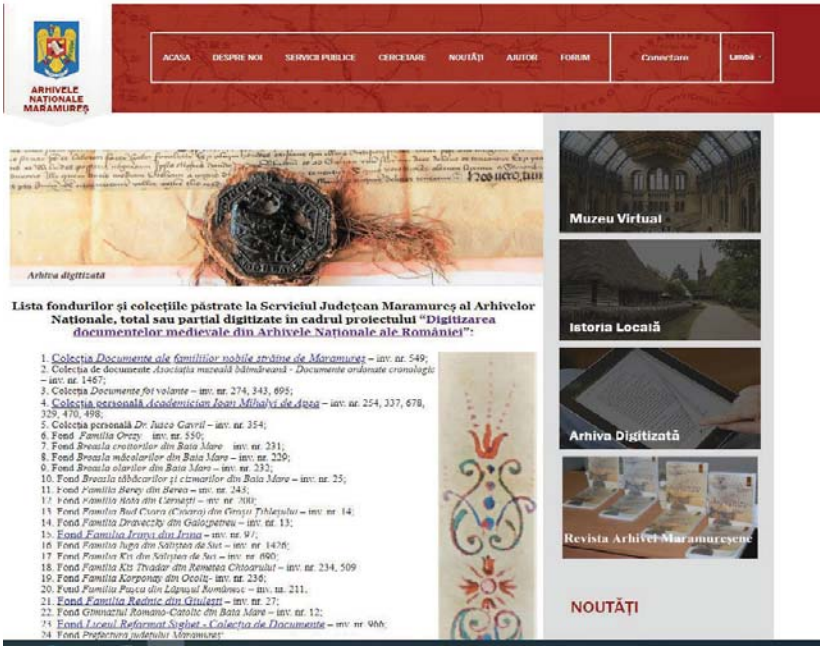

Relativ la valorificarea în scop științific a documentelor, dorim să amintim buna colaborare interinstituțională avută în acest domeniu cu Instituția Prefectului Județul Maramureș (pentru care am întocmit, printre altele, lista cronologică a prefecților județului Maramureș, începând cu anul 1919, listă în baza căreia, la sediul Prefecturii, a fost realizată și montată o placă de marmură în anul 2015); cu Uniunea Artiștilor Plastici Maramureș, Primăria Municipiului Baia Mare (pentru care instituția noastră a elaborat *Istoricul clădirilor din cadrul Coloniei pictorilor*, necesar pentru întocmirea proiectul de reabilitare a Coloniei; a pus la dispoziție copii după documente în vederea organizării unei expoziții documentare vernisate cu ocazia inaugurării *Coloniei Pictorilor*, eveniment la care au participat sute de persoane, inclusiv din străinătate; a contribuit la întocmirea albumului lansat cu această ocazie ș.a.m.d.); Biblioteca Județeană „Petre Dulfu" Baia Mare (instituție care a asigurat din punct de vedere financiar editarea albumului *„Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.*

https://biblioteca-digitala.ro

Contribuţia Maramureşenilor la săvârşirea şi desăvârşirea Unirii" şi a găzduit de nenumărate ori acţiunile noastre); Consiliul Judeţean Maramureş (care în ultimii ani sprijină financiar apariţia *Revistei Arhivei Maramureşene*); Tipografia „EUROTIP" Baia Mare (d-nul Godja Pamfil); Muzeul Judeţean Satu Mare, Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie (având în vedere expoziţiile comune organizate); Centrul Judeţean pentru Promovarea Culturii Tradiţionale din Maramureş ş.a.m.d. Tuturor, le mulţumim!

Raportându-ne la alte segmente de activitate, gratitudinea noastră se îndreaptă înspre Inspectoratul pentru Situaţii de Urgenţă „George Pop de Băseşti" Maramureş, Inspectoratul Judeţean de Jandarmi „Pintea Viteazul" Maramureş, Serviciul de Telecomunicaţii Speciale şi nu în ultimul rând către Inspectoratul Judeţean de Poliţie Maramureş (în mod special către d-nii: chestor dr. Viorica Marincaş – inspector şef; cms. şef Ioan Isac – inspector şef; cms. şef Ionel Todoran – inspector şef; cms. şef Romeo Danciu – şef Serviciul Logistică; cms. şef Ramona Turdeanu – şef Serviciu Logistică; cms şef. Ioan Velea-Bota – şef birou A.P.I.I., Marian Mic; Alexandru Becsi – şef S.C.I., Ionuţ Ardelean – şef S.C.I., cms. şef dr. Vasile Mare - şef Serviciul Financiar; cms. şef Ioana Dumuţa – şef Serviciul Financiar, cms. şef George Moldovan – S.M.O.C.P.R.I., cms. şef Voichiţa Zehan – şef Serviciul Cazier...ş.a.m.d.) instituţie care asigură logistic şi financiar serviciul nostru, atribuţie pe care a săvârşit-o la cel mai înalt grad de interes, implicare şi profesionalism. În plus, au făcut mereu în aşa fel încât, în colectivul lor numeros să ne simţim mereu incluşi şi nu excluşi.

Foto: Imagini de la şedinţa de evaluare a activităţii SJAN MM din anul 2008 (foto 1 - cms. şef Ioan Isac – inspector şef IPJ MM, Klara Guseth; foto 2 – în prim plan dr. Teodor Ardelean – director Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu" Baia Mare)

https://biblioteca-digitala.ro

Suntem recunoscători și colegilor de la Serviciul Control, Analiză, Sinteză și Politici Publice, respectiv de la Serviciul Logistic, Biroul Juridic, Biroul Documentare al ANR etc., colegilor de la SJAN Iași (șef serviciu dr. Florin Cântic, Cătălin Botoșineanu, Ina Chirilă), SJAN Cluj (șef serviciu dr. Paula Ivan, dr. Livia Ardelean), SJAN Brașov (șef serviciu dr. Bogdan Florin Popovici), SJAN Sălaj (drd. Daniel Victor Săbăceag) ș.a.m.d. cu care ne-am consultat adesea în activitatea noastră, în special în situațiile în care (nu puține la număr), din cauza unor lacune legislative, am făcut apel la capacitatea noastră de a rezolva eficient problemele și de a ne asuma responsabilitatea.

În general, am încercat ca greutățile întâmpinate (de natura resurselor umane, financiare, materiale insuficiente, dar nu numai etc.) să nu influențeze negativ activitatea noastră. Probabil singurele momente în care aceasta a fost greu de realizat au fost: disponibilizările (inumane, incorecte) efectuate la jumătatea anului 2011 și două cercuri profesionale zonale (Bistrița-Năsăud - 2015 și Cluj-Napoca - 2018), care au măcinat efectiv moralul nostru pentru mult timp și au reușit să clatine, o vreme, sentimentul de încredere și respect față de instituție.

Pentru că și-au asumat să conducă Arhivele într-o perioadă dificilă pentru tot sistemul instituțional românesc, recunoștința noastră se îndreaptă și înspre cei care au călăuzit destinele Arhivelor Naționale ale României, în anii la care ne referim, fără să negăm că poate, ne-am fi dorit, având în vedere activitatea noastră, să simțim uneori mai mult aprecierea lor personală. Gândind că niciodată nu este prea târziu, am socotit că este un bun prilej să îi provocăm să o facă.

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Dorin Dobrincu
(director general/director al
Arhivelor Naționale ale României
în perioada iulie 2007- iunie 2012)

Câteva gânduri pentru arhiviștii și arhivarii maramureșeni

Am primit cu oarecare surprindere invitația doamnei Klara Guşeth de a scrie câteva rânduri pentru un moment aniversar al Arhivelor Naționale Maramureș. Acest mic text a fost realizat, nu fără ezitări, în urma insistențelor neobosite ale domniei sale. Poate o scurtă explicație este necesară. Din momentul plecării mele de la conducerea Arhivelor Naționale ale României, în urmă cu aproape un deceniu, mi-am impus să iau, pe cât posibil, o anume distanță față de această instituție căreia i-am dedicat cinci ani din viață. Ca urmare, din 2012 încoace, contactele mele au fost mai degrabă ocazionale, fie la nivel personal cu arhiviști și arhivari din diferite structuri teritoriale sau centrale, fie legate de cercetarea în sălile de studiu.

La destui ani distanță, îmi vin în minte frânturi din interacțiunea mea cu Arhivele Naționale Maramureș. Din considerente de moment și de spațiu, nu voi insista asupra niciunuia dintre acestea. După cum știm, instituțiile nu funcționează în vid, ci în schimbătoare contexte politice, profesionale, sociale, ideatice și relaționale. Deciziile luate la vârful ANR, unele ca expresie a unei variabile libertăți de mișcare, altele ca urmare a unor condiționări administrative externe instituției, mai precis ministeriale, au avut efecte. Responsabilitățile au fost diferite, percepțiile asemenea. Pentru că instituțiile sunt populate cu oameni având pregătire variată, valori diferite, viziuni diverse (sau niciuna), nu de puține ori interese specifice, care își asumă sau nu deciziile.

S-a tot subliniat că Arhivele Naționale au un dublu rol, de prezervare (parțială) a memoriei scrise și de suport pentru instituțiile publice, dar și pentru entitățile private în chestiuni care ține de organizarea arhivelor acestora. Creații ale unui stat ultracentralizat încă din momentul constituirii lor, arhivele

https://biblioteca-digitala.ro

județene au avut o marjă de manevră limitată. Inițiativele locale, uneori chiar cu ambiții mai extinse, inclusiv regionale, au fost însă posibile în vremuri favorabile și acolo unde oamenii și-au luat anumite libertăți.

Arhivele Naționale Maramureș ies în evidență din acest punct de vedere, fie și dacă avem în vedere organizarea de evenimente culturale și științifice sau ambiția și efortul susținut de a edita o publicație de specialitate – Revista Arhivei Maramureșene –, consolidată în timp, care se dovedește importantă în primul rând pentru istoria și memoria locului, dar nu numai. De altfel, nu e inutil de reamintit că, deși istoria generală (sau cu asemenea pretenții) este mult mai mult decât o sumă de istorii locale, cea dintâi pur și simplu nu ar exista fără cele din urmă. În fine, nu pot să nu amintesc munca susținută a arhiviștilor, de regulă puțin înțeleasă, oricum insuficient apreciată, de a salva, păstra și pune în cercetare arhivele istorice din zona de responsabilitate.

La final, stimați arhiviști și arhivari din Arhivele Naționale Maramureș, vă transmit gândurile mele bune și vă doresc succes în ceea ce faceți!

Iași, 1 noiembrie 2021 *dr. Dorin DOBRINCU*

Adriana Miron
(director general adjunct al
Arhivelor Naționale ale României
în perioada iulie 2007- 2010)

1 august 2000 - a fost prima mea zi de activitate la Arhivele maramureșene. Tocmai terminasem Facultatea de Arhivistică. Am fost primită în sânul unui colectiv foarte tânăr, dar aproape ne erau încă (deși pensionari), arhiviști seniori deschiși să ne învețe și îndrume la nevoie (îmi amintesc cu drag de domnul Balogh și răbdarea dânsului nemăsurată). Am fost colegă de birou cu Klara, cu care aveam tot felul de dezbateri și curiozități profesionale. Și multe necunoscute cărora le căutam sens și dezlegare. Eram un colectiv

https://biblioteca-digitala.ro

optimist, viu, efervescent. Am petrecut 3 ani și jumătate cu mult sens profesional, m-am format alături de și împreună cu oameni minunați cărora le port o amintire dragă și respect deplin. Am plecat apoi, în aprilie 2004, la Arhivele din Giurgiu, iar în iulie 2007 la București la Arhivele centrale. Bagajul de cunoștinte acumulat și structurat în Arhive mi-a fost cu prisosință de folos în toată cariera mea ulterioară. Profesia de arhivist este meticuloasă, izvor de cunoaștere pluridisciplinară, deschizătoare de minte și suflet. La ceas aniversar îi felicit cu respect și drag pe colegii băimareni și le urez succes deplin și aceeași tenacitate și acribie să-i călăuzească!

Adriana MIRON

Dr. Ioan Drăgan
(director al Arhivelor Naționale ale României în perioada iunie 2012- septembrie 2018)

Foto: Colectivul AN MM (Amalia Racolța, Klara Guseth, Diana Mureșan, Vasile Ioan Rogozsan, Claudia Precup, Anca Lucian, Iuliu Grec, Marius Uglea) la Cluj, la pensionarea d-lui **dr. Ioan Drăgan** (foto 1); imagini de la lansarea *Revistei Arhivei Maramureșene* și vernisajul expoziției *„Coloniile de muncă de la Minele Cavnic, Baia Sprie, Nistru"* din anul 2009 (Ioana Dragotă – bibliotecar, Dragoș Nițulescu – guvernator Rotary, Klara Guseth, **dr. Ioan Drăgan** – șef serviciu SJAN Cluj)

https://biblioteca-digitala.ro

Către

Arhivele Naționale – Serviciul Județean Maramureș
Asociația Arhiviștilor "David Prodan" Maramureș

Stimate colege și stimați colegi,

În urmă cu circa douăzeci și cinci de ani, când puneam bazele Asociației Arhiviștilor "David Prodan" și primei reviste de arhivistică editate în afara capitalei la Arhivele Naționale din Cluj, în virtutea entuziasmului începuturilor, mi-am exprimat public speranța și încrederea că, într-un timp rezonabil, arhiviștii noii Românii vor avea colective și asociații puternice și câte o publicație de specialitate în fiecare direcție județeană. Curând, un număr de nouă colective județene s-au afiliat Asociației, recunoscute de Consiliul Internațional al Arhivelor, iar unele au început să organizeze manifestări științifice și să editeze publicații, în redacție proprie sau în colaborare.

Îmi amintesc cu deosebită plăcere colaborarea colegilor din direcția județeană Maramureș, care s-au alăturat din primul moment inițiativelor noastre, atât la constituirea și activitatea asociației, cât și la sesiunile anuale și la primele numere ale revistei. E o datorie de onoare să amintesc aici numele lui Vasile Căpâlnean, Adalbert Balogh, Ioan Sabău, Ilie Gherheș sau Viorel Rusu.

Generația care le-a urmat, condusă cu dibăcie și competență de dr. Klara Guțeth, a făcut un pas înainte pe linia experiențelor menționate, prin înființarea "Revistei Arhivei Maramureșene" sub egida Serviciului Județean al Arhivelor Naționale și Asociației Arhiviștilor "David Prodan" Maramureș. Constanța apariițiilor anuale și îndeosebi creșterea calității contribuțiilor științifice au adus publicația în rândul celor mai remarcabile din domeniul arhivisticii și istoriei din țara noastră, contribuind la bunul nume al arhiviștilor maramureșeni și la prestigiul breslei noastre în general.

La moment de bilanț, iubiți colegi maramureșeni, vă urez stăruință în continuare și noi succese pe calea promițătoare pe care sunteți angajați !

Cluj-Napoca, 18 octombrie 2021 *Dr. Ioan DRĂGAN*

https://biblioteca-digitala.ro

dr. Alina Pavelescu
(director adjunct al Arhivelor Naționale ale României
din august 2012)

Foto. Vernisajul expoziției *Colaborarea româno-franceză în Primul Război Mondial* organizată de ANR și lansarea nr. 5/2012 și 6/2013 ale *Revistei Arhivei Maramureșene* (dr. Ioan Botiș – Muzeul Județean de Istorie, chestor Viorica Marincaș – inspector șef IPJ MM, dr. Ștefan Mariș ș.a.m.d., în dreapta **dr. Alina Pavelescu** – director adjunct Arhivele Naționale ale României)

Cuvânt aniversar

Șaptezeci de ani par o vârstă surprinzător de fragedă pentru arhiva unui ținut cu atât de multă și de îndelungată istorie cum este Maramureșul. Din fericire, vârsta memoriei nu coincide obligatoriu cu vârstele instituționale, dovadă că documentele pe care le păstrează azi Arhivele maramureșene sunt cu multe secole mai vechi decât instituția însăși. Iar dacă statul român modern și-a articulat lent – chiar excesiv de lent – o structură de Arhive care să corespundă nevoilor sale administrative, istoria și documentele istorice se bazează demult mai ales pe dăruirea unor oameni care le înțeleg importanța și le respectă așa cum se cuvine. De aceea, cuvântul meu aniversar le este adresat în primul rând colegilor din Arhivele Maramureșului, o echipă mică, dar solidă și întrutotul dedicată profesiei de arhivist. Într-o vreme și într-o țară în care a fi arhivist presupune, înainte de aproape orice altceva, să pledezi

https://biblioteca-digitala.ro

în fața contemporanilor tăi pentru importanța păstrării memoriei istorice, arhiviștii maramureșeni se achită cu deplină competență de această misiune.

Respectabilitatea unei profesii, inclusiv aceea a profesiei de arhivist, se demonstrează prin profesionalism și integritate. Fără a fi avut șansa de a-i cunoaște pe toți cei care, de-a lungul celor șaptezeci de ani de existență instituțională, au trecut prin Arhivele Maramureșului, mă pot bucura totuși de privilegiul de a-i fi cunoscut și de a fi lucrat împreună cu aceia care au slujit-o în ultimii douăzeci de ani. Pot, așadar, să apreciez că ei și-au făcut pe deplin datoria, menținând Arhivele în atenția comunității locale prin intermediul unor publicații și manifestări științifice de cea mai bună calitate, răspunzând așteptărilor aceleiași comunități prin calitatea serviciilor oferite, arătându-se mereu deschiși la nou și capabili să se adapteze. Mai ales deschiderea la nou îmi pare deosebit de importantă, fiindcă, în pofida ideilor preconcepute care o țintuiesc în "negurile istoriei", profesia de arhivist e astăzi una dintre cele mai dinamice și mai expuse la inovație: inovația din tehnologiile de comunicare, aceea din domeniul conservării documentelor, din plasarea la confluența dintre mai multe profesii (records manager, istoric, jurist, manager cultural etc.). Le urez colegilor din Arhivele maramureșene să rămână mereu la fel de tineri, de proaspeți și de conectați la viața comunității pe care o servesc, iar Arhivelor Maramureșului să nu rateze niciuna dintre șansele pe care istoria li le va oferi, cu siguranță, și de acum încolo. La scara istoriei, șaptezeci de ani sunt echivalentul unei clipe, dar noi, arhiviștii, știm cel mai bine că o clipă are adeseori puterea de a schimba o întreagă istorie.

dr. Alina PAVELESCU

https://biblioteca-digitala.ro

Dr. Cristian Anița
(director al Arhivelor Naționale ale României
din septembrie 2018)

Foto: dr. Cristian Anița, Ana-Maria Buciuman (foto 1); Ana-Maria Buciuman, Maria Constantinescu – Serviciul Municipiului București al Arhivelor Naționale, dr. Cristian Anița, Diana Mureșan, dr. Anca Lucian (foto 2)

La aniversarea a 70 de ani de existență a Arhivelor Statului la Maramureș

Arhivele maramureșene nu au 70 de ani! Această vârstă e doar cea a unei forme convenționale! Dacă ar fi să fac un arc peste timp, aș porni de la un demn înaintaș și cercetător al arhivelor maramureșene, istoricul Ioan Mihaly de Apșa (1844-1914), născut la Sighet, ale cărui studii asupra diplomaticii maramureșene i-au asigurat accesul în Academia Română și premiul Năsturel-Herescu acordat de Academie pentru lucrarea „Diplome maramureșene din secolul al XIV-lea și al XV-lea" și aș încheia cu cei de azi: dr. Klara Guseth, Diana Mureșan, drd. Amalia Racolța, Ana-Maria Buciuman, dr. Marius Uglea, dr. Anca Lucian, Iuliu Grec, dr. Robert Tokolyi, Claudia Precup, Vasile Rogozsan, Victoria Zah și Aurelia Pop.

Găsirea unei forme instituționale Arhivelor maramureșene a fost o preocupare constantă a conducerii Arhivelor Statului. Astfel, după Unire au avut loc demersuri de activare a instituțiilor de arhivă de pe tot cuprinsul României. Dimitrie Onciul (1856-1923),

https://biblioteca-digitala.ro

directorul general la Arhivelor Statului (1900-1923), s-a preocupat de înființarea instituțiilor de arhivă în provinciile reunite și a reușit înființarea a Arhivelor Statului Cluj (1920). Resimțind nevoia unei instituții care să adăpostească, să protejeze și să deslușească arhivele maramureșene, Onciul a adresat Ministerului Instrucțiunii la 25 iulie 1922 un raport în care se arăta importanța arhivelor din Maramureș și solicita desemnarea în acest scop a profesorului Ioan Bîrlea din Sighet, care se preocupase de publicarea documentelor din arhivele maramureșene, fiind astfel persoana cea mai indicată pentru această acțiune[14]*.*

Depozitele cuprinzând șapte secole de arhive maramureșene au funcționat în subordinea Arhivelor Statului Cluj până în 1951, când, prin decizia nr. 278 din 5 iunie 1951 s-au înființat 11 direcții regionale ale Arhivelor Statului, între care și cea din regiunea Baia Mare, respectiv Maramureș, Secția Regională Baia Mare a Arhivelor Statului.

Deși anul 1951 este momentul de consfințire a existenței oficiale a unei instituții de arhivă în Maramureș, nu putem ignora că vârsta de 70 de ani pe care o celebrează anul acesta este una foarte tânără, prea tânără pentru o instituție care depozitează șapte secole de istorie.

Salutăm colectivul de colegi arhiviști și arhivari de la Baia Mare și îi asigurăm de toată prețuirea noastră, nu numai în calitate de funcționari care contribuie la buna guvernare prin buna gestionare a fondului arhivistic pe care îl dețin și prin îndrumarea profesională oferită instituțiilor statului, ci și în calitate de cercetători activi și editori consecvenți ai „Revistei Arhivei Maramureșene", primii dintre arhiviști care au adus produsul lor în mediul digital și au accesibilizat online conținutul revistei (2008-2019) în web-site-ul Biblioteca Digitală a Publicațiilor Culturale.

Sunt convins că atitudinea lor vine din faptul că sunt conștienți că fac parte dintr-un corp de elită, că au responsabilități cu privire la modelarea și păstrarea sufletului maramureșean cuprins în documentele de arhivă și că sunt un exemplu, nu numai pentru colegii de breaslă, dar și pentru societatea românească, în general.

La mulți ani dragi colegi!

Dr. Cristian ANIȚA

[14] DGAS, *Figuri de arhiviști*, București, 1971, f. 225.

https://biblioteca-digitala.ro

În cele ce urmează, ne-am dorit ca din economia acestui material să nu lipsească mesajele colaboratorilor noştri, unii dintre ei, foşti colegi. Din păcate, nu puţini dintre cei care ne-au fost alături (fie că au scris atât de frumos şi obiectiv despre activitatea noastră, fie că au publicat în *Revista Arhivei Maramureşene* sau ne-au onorat cu prezenţa la evenimentele pe care le-am organizat), astăzi, deşi suntem mai mult decât convinşi că ar fi făcut-o, nu pot să ne mai mişte sufletul şi gândul cu mesajul lor, motiv pentru care numele lor, respectiv imaginea prezenţei lor la acţiunile noastre am considerat că trebuie să dăinuie în paginile acestei Reviste. Suntem onoraţi că le-am fost contemporani, că i-am avut alături şi le vom păstra mereu un infinit respect!

Gheorghe Peter
(1951-2012, jurnalist - *Graiul Maramureşului*)

Foto: şedinţă evaluare activitate AN MM din anul 2008
(dr. Teodor Ardelean – director Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu" Baia Mare, **Gheorghe Peter** – ziarist, Ioan Ungureanu – SIPI MM etc.)

https://biblioteca-digitala.ro

Foto: Lansarea nr. 4/2011 al *Revistei Arhivei Maramureșene* (cms. șef Mihaela Porumb - Serviciul Județean Anticorupție Maramureș; Ioan Bob – director Muzeul de Mineralogie Baia Mare, Ciprian Căpâlneanu, **Gheorge Peter** – ziarist)

Ioana Dragotă
(1959-2013, bibliotecar – Biblioteca Județeană „Petre Dulfu" Baia Mare)

Foto. Vernisajul expoziției *„Din trecutul Orașului Baia Mare. Rivulus Dominarum – 680 ani"* din anul 2009
(Klara Guseth, dr. Teodor Ardelean, **Ioana Dragotă** - bibliotecar Biblioteca Județeană „Petre Dulfu" Baia Mare)

https://biblioteca-digitala.ro

Foto: Lansarea *Revistei Arhivei Maramureșene* și vernisajul expoziției *„Coloniile de muncă de la Minele Cavnic, Baia Sprie, Nistru"* din anul 2009 (Liviu Bărbuș, Teodor Marton – profesori de istorie, **Ioana Dragotă** – bibliotecar (foto 1); Zamfira Tâmbuș, Ioan Miclăuș, Ioan Toma, Liviu Bărbuș, Teodor Marton – profesori de istorie, **Ioana Dragotă** – bibliotecar)

Jonny Popescu
(1953-2017, jurnalist – Radio Sighet)

Marina Angela Glodici
(1960-2019, jurnalist – *Informația Zilei*)

Foto: Masa rotundă organizată de AN MM, Tribunalul Județean Maramureș și UNPIR în anul 2008, având în vedere problemele generate de *O.U.G. 39/2006* (foto 1 - Robert Tökölyi, **Marina Glodici** – ziarist); Lansarea *Revistei Arhivei Maramureșene* și vernisajul expoziției *„Coloniile de muncă de la Minele Cavnic, Baia Sprie, Nistru"* din anul 2009 (foto-2 - **Marina Glodici** – ziarist, Marius Uglea și colegi de la SJAN Bistrița-Năsăud)

https://biblioteca-digitala.ro

prof. Radu Vasile
(1946-2021)

Foto: Vernisajul expoziției „*Aspecte din viața cotidiană la cumpăna dintre secole (sec. XIX-XX). Mărturii fotografice*" din anul 2008 (foto 1 – Varga Zsolt, Simona Deleni – Direcția Sanitar-Veterinară, **prof. Radu Vasile**); Lansarea nr. 4/2011 al *Revistei Arhivei Maramureșene* (foto 2 - **prof. Radu Vasile** în stg., rândul 3, în picioare, la cuvânt, dr. Ilie Gherheș)

dr. Stefan Mariș
(1963-2021, director Centrul pentru Promovarea și Conservarea Culturii Tradiționale Maramureș)

Foto. Vernisajul Expoziției ***„Baia Mare – Stațiune climaterică"*** din anul 2010 (Robert Tökölyi, Gheorghe Robescu – director Muzeul Județean de Etnografie Maramureș, Klara Guseth, Cătălin Chereches – deputat, dr. **Ștefan Mariș** – director Centrul pentru Promovarea și Conservarea Culturii Tradiționale, Dumitru Dumuța – secretar Consiliul Județean Maramureș,)

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Lansarea nr. 4/2011 al *Revistei Arhivei Maramureșene* (**dr. Ștefan Mariș** – director Centrul pentru Promovarea și Conservarea Culturii Tradiționale, Viorel Rusu – director Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Klara Guseth, Balogh Adalbert – arhivist din *„Colectivului de Aur”*)

Foto. Lansarea *Revistei Arhivei Maramureșene* și vernisajul expoziției *„Coloniile de muncă de la Minele Cavnic, Baia Sprie, Nistru”* din anul 2009 (foto-1 - **dr. Ștefan Mariș**, dr. Livia Ardelean SJAN Cluj); vernisajul expoziției *Colaborarea româno-franceză în Primul Război Mondial* (foto 2 - **dr. Ștefan Mariș**, dr. Alina Pavelescu – director adjunct Arhivele Naționale ale României)

https://biblioteca-digitala.ro

dr. Robert Fürtös
(1974-2021, istoric-cerctător la
Memorialul Victimelor Comunismului
și al Rezistenței din Sighet)

Dumnezeu să-i odihnească în pace!

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. dr. Viorel Rusu – director Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș și dr. Ioan Boroica – cercetător științific Muzeul Maramureșului Sighetu-Marmației, în 2008

Gânduri la o aniversare

În urmă cu 25 de ani (la 15 septembrie 1996) lăsam sistemul educațional (unde aveam calitatea de profesor titular de istorie) pentru cel al Arhivelor, la sugestia directorului de atunci al instituției, Vasile Căpâlnean, dar bineînțeles, și la dorința mea. În cei 10 ani în care am activat la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale, ca arhivist și, din iulie 1998, ca director, am cunoscut o parte din transformările instituționale (de la Arhivele Statului la Arhivele Naționale) și legislative (Legea nr. 16/1996, cu modificările și completările ulterioare) care au încercat să statueze mai bine locul și rolul Arhivelor în societatea românească, pornind de la cel pe care instituția îl ocupa în cadrul Ministerului de Interne (unde se afla din anul 1951).

Cu franchețe, domnul Ioan Rus, din calitatea de ministru de resort, avea să-mi releve (într-o discuție informală, cred că în anul 2002, cu prilejul unui bilanț al activității Inspectoratului de Poliție al Județului Maramureș, de care Arhivele depindeau logistic și financiar, acestea neavând buget propriu), că „vremea Arhivelor în societatea românească nu sosise".

Răspunsul venise ca urmare a întrebărilor mele privind orizontul de timp în care Arhivele se vor moderniza (în primul rând din perspectiva dotărilor logistice, la nivel de secol XIX la momentul discuției), deoarece societatea părea că se afla deja pe un alt palier de dezvoltare. Până la începutul anului 2007, când am părăsit sistemul, lucrurile se schimbaseră foarte puțin din această perspectivă, chiar dacă interveniseră modificări la nivelul statutului (funcționar public și personal contractual, față de arhivist și arhivar, anterior) și al salarizării personalului. Mai mult, la nivelul Maramureșului, reușisem să capacitez factorii de decizie din minister să avizeze pozitiv o investiție absolut necesară,

https://biblioteca-digitala.ro

respectiv o nouă instalație de încălzire, cu centrală proprie (cei care lucrau atunci sau veneau la sala de studiu își amintesc frigul pătrunzător, ca urmare a nefuncționalității centralei de zonă, urmare a debranșărilor masive). Era însă prea puțin, mai ales că politica neostalinistă promovată de la nivelul conducerii Direcției Generale a Arhivelor, începută în 2001 și continuată până la mijlocul anului 2007, a spulberat rapid încercările timide reformatoare manifestate de prin 1998.

Privind din afara sistemului nu știu să răspund la întrebarea dacă „a sosit vremea Arhivelor" în societatea noastră, dar sunt convins că profesioniștii își vor face treaba pe mai departe, astfel ca patrimoniul arhivistic excepțional să fie păstrat în cele mai bune condiții, ca un element definitoriu al identității comunitare.

La mulți ani!

Dr. Viorel RUSU,
Manager
Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare

Foto. dr. Ioan Boroica – cercetător științific Muzeul Maramureșului Sighetu-Marmației, dr. Ioan Drăgan – șef serviciu SJAN Cluj, în 2009

Salut inițiativa Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale de a-i aduce în atenția publicului cititor pe cei care de-a lungul vremii au trudit în această instituție aflată în slujba memoriei colective maramureșene. Din 1998 până în 2002 am făcut parte din personalul acestei instituții, pentru scurtă perioadă ca arhivar și apoi ca arhivist la Depozitul Sighetu-Marmației din structura Direcției de atunci, până la strămutarea acestuia la Baia Mare.

Pentru mine, a fi arhivist la Depozitul Sighet al Arhivele Naționale a fost mai mult decât un loc de muncă. Ca arhivist în relația cu creatorul de documente am stăruit asupra importanței păstrării arhivelor, în primul rând ca obligație morală de a fi

https://biblioteca-digitala.ro

responsabili în gestionarea mărturiilor despre propriul trecut. Apoi, munca cu documentul de arhivă mi-a întărit și dezvoltat pasiunea pentru cercetarea istoriei locului, care s-a materializat ulterior într-un doctorat în istorie la o instituție prestigioasă din cadrul Academiei Române, precum și în numeroase studii de istorie consacrate Maramureșului istoric. Această pasiune pentru cercetarea documentelor de arhivă mă animă și azi, fiind un cercetător pasionat, consecvent, unul din obișnuiții sălii de studiu.

Am avut cu foștii colegi frumoase și constructive relații profesionale care mai dăinuie și azi. Pe atunci cei mai mulți erau tineri sau în floarea vârstei, dar cu alese calități umane și profesionale. De asemenea, un gând pios pentru cinstirea memoriei foștilor colegi din Arhive pe care i-am cunoscut și care nu mai sunt printre noi.

Tuturor, prețuirea mea!

Dr. Ioan BOROICA, cercetător științific,
Muzeul Maramureșan, Sighetu Marmației

Foto. dr. Laurențiu Batin – primar Primăria Comunei Giulești, dr. Livia Ardelean – SJAN Cluj, dr. Klara Guseth – spre Vf. Stogul, Munții Maramureșului 2021

La ceas aniversar pentru Arhivele Naționale Maramureș, instituție cu care, personal, am avut și o bună colaborare, mă alătur celor care aduc prinosul lor de recunoștință și gratitudine.

Poate mai mult decât oricare alt județ, Maramureșul oferă argumentul unei civilizații străvechi unde încă se mai păstrează autenticul și documentele de referință pentru istoria altor vremuri. Și acestea nu pot fi păstrate în altă parte decât în această instituție de mare valoare arhivistică și multă încărcătură istorică.

Am intrat pentru prima dată aici, în urmă cu 18 ani, atunci când m-am hotărât să scriu monografia satului meu natal, Berbești. Prima

https://biblioteca-digitala.ro

persoană pe care am întâlnit-o în ziua respectivă a fost chiar doamna dr. Klara Guseth, cea cu care am creionat o anumită structură pentru această lucrare. La scurt timp l-am cunosct pe dr. Marius Uglea, secretarul de redacţie al Revistei Arhivei Maramureşene, publicaţie în care am avut și eu onoarea de a contribui cu câteva articole legate de istoria acestor locuri. Am studiat documente arhivistice referitoare la cele două Războaie Mondiale sau la personalități marcante din stânga și dreapta Tisei etc.

Ca un pământean al acestui nord statornic, împătimit de studiul evenimentelor și faptelor de altă dată, îmi place să știu că mă număr printre cei care scriu istoria corect. De aceea, vă invit cu încredere să vă adresați echipei de profesioniști ai acestei instituții pentru că, cine va ajunge în Maramureș și va călca pragul Arhivelor, va înțelege mai ușor de unde venim.

La mulți ani, Serviciului Arhivelor Naționale Maramureș!

La mulți ani întregului personal care își desfășoară activitatea aici și tuturor celor care o frecventează!

Primarul Comunei Giulești
Dr. Laurențiu BATIN

11 Octombrie 2021 *Giuleștii de Maramureș,*

Foto. Teofil Ivanciuc (publicist)

Consider că Serviciul Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale se poziţionează azi nu numai în topul instituţiilor culturale ale judeţului, dar şi în cel al entităţilor păstrătoare de arhivă de pe întreg cuprinsul ţării.

Deloc întâmplător, sub conducerea doamnei dr. Klara Guşeth, Serviciul a dobândit notorietate și anvergură internațională, și-a deschis cu generozitate porțile depozitelor în fața tuturor cercetătorilor, a prelucrat și pus în valoare numeroase fonduri despre care nu se știa nimic înainte și a publicat mai mult decât în toată existența sa, devenind un veritabil port-drapel al domeniului.

Revista Arhivei Maramureșene, pornită în aceeași zodie fastă,

https://biblioteca-digitala.ro

reprezintă azi unica publicaţie românească de profil cu apariţie regulată, paginile acesteia, îngrijite cu multă dăruire de o echipă care începe cu dr. Klara Guseth şi dr. Marius Uglea, găzduind, de-a lungul anilor, numeroase articole reper pentru arhivistica şi pentru istoriografia naţională şi chiar central-europeană.

La mulţi ani Arhivelor Maramureşene, la mulţi ani tinerei, energicei şi excepţionalei echipe de veritabili profesionişti care trudesc acolo!

Teofil IVANCIUC (publicist)

Foto. Vernisajul Expoziţiei *„Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuţia Maramureşenilor la săvârşirea şi desăvârşirea Unirii”* din anul 2018 (**dr. Livia Ardelean** – SJAN Cluj, Cristian Ştefan – consilier cultural Episcopia Ortodoxă a Maramureşului şi Sătmarului)

Când în toamna anului 2006 colegii de la Direcţia Judeţeană Maramureş a Arhivelor Naţionale au demarat ambiţiosul proiect de editare a unei reviste de istorie locală şi m-au invitat să colaborez la aceasta am văzut în acest lucru o bună oportunitate de a păstra legătura cu locul naşterii mele. Iar legătura specială creată atunci a continuat până în ziua de azi şi sper să continue mult timp.

La ceas aniversar am înţeles, de parcă mai era nevoie, că dorinţa de a face lucruri bune şi folositoare, pregătirea profesională, dublate de o perseverenţă deosebită în cadrul sistemului arhivistic românesc, nu e un lucru de la sine înţeles, colegii noştri de la Baia Mare asigurând prin eforturi proprii şi sursa de finanţare pentru această revistă.

De 70 de ani arhivele au fost în Maramureş un loc în care se găseşte informaţie. Un loc în care se cercetează documente şi un loc în care documentele sunt folosite. Pe scurt, un loc important, iar deschiderea din ultimii ani, a făcut ca această revistă să fie una din puţinele care au apărut anual, folosind documentele deţinute şi pas cu pas s-a acreditat ca o revistă serioasă distribuită în mai multe biblioteci din lume. Colaborarea cu cercetătorii consacraţi sau mai

https://biblioteca-digitala.ro

tineri a fost completată ulterior de atragerea unor colaboratori ce au dat o și mai greutate revistei, din centre universitare din România și Ungaria.

Relația specială cu colegii noștri de la Baia Mare a fost simplă și ușoară. Pornind de la preocupări comune, de la relații profesionale și personale care au durat decenii, iar menținerea acestor relații nu a fost deloc grea. Apelul de predare a studiului și insistențele colegilor atunci când azi se transformă în mâine, ne făcea anual toamna mai frumoasă. Sesiunile științifice sau expozițiile pregătite cu mare pricepere de colegii noștri, la care am participat cu mare plăcere, au fost încă un prilej de bune contacte profesionale.

Acum când Arhivele maramureșene sărbătoresc frumoasa vârstă de 70 de ani, o vârstă a maturității, cu emoție sinceră și prietenie veche, urez instituției și colegilor un călduros: La mulți ani!, iar colegilor, harnici și serioși, slujitori ai instituției, le urez să aibă parte de o activitate prodigioasă în continuare, să nu lase garda jos și să continue să facă lucrurile bune cu care ne-au obișnuit în anii din urmă.

La mulți ani tuturor, închinare și respect,

Dr. Livia Ardelean

Foto. dr. Viorel Câmpeanu, prof. univ. Dr. Ion Zainea, dr. Marius Uglea – Simpozion Internațional Carei (2019)

Despre rodnicia lucrului bine făcut

Când am fost solicitat să scriu câteva rânduri despre onorata instituție a Arhivelor Băimărene, nu știu de ce, dar instantaneu mi-a apărut imaginea cu părinții mei proaspsăt căsătoriți, locuitori în Baia Mare. Dar, pe când m-am născut, erau deja sătmăreni. Așa a fost să fie...

Apoi, gândul mi-a fugit cu vreo douăzeci de ani în urmă. Pășeam pe atunci în clădirea băimăreană a Arhivelor de pe Bulevardul

https://biblioteca-digitala.ro

Bucureşti. Am ajuns acolo pentru că directorul instituţiei îmi spusese că într-un fond aş putea găsi documente despre subiectul lucrării mele de licenţă. Aşa a şi fost. Câteva cărămizi întru edificarea proiectului meu mai de lungă durată s-au acumulat datorită colaborării cu filiala băimăreană (maramureşeană) a Arhivelor Naţionale.

De-a lungul anilor, colaborarea cu această instituţie şi cu angajaţii care au deservit-o, mi-a demonstrat faptul că nu este foarte greu ca în societatea românească lucrurile să funcţioneze aşa cum ar trebui. Pas cu pas, spre o lume a lucrului bine făcut.

Cât despre faptul că instituţia reuşeşte an de an să aducă în mâinile cititorilor o revistă de ţinută şi de ţinut în rândul bibliografiei primordiale, este ca un rod al aceluiaşi lucru bine făcut. La Mulţi Ani, Arhivei Naţionale din părţile Băii Mari!

dr. Viorel Câmpean

Felicitări Serviciului Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale la aniversarea a 70 de ani de activitate !!!

Am avut privilegiul în numeroase rânduri de a fi primit în casa celor mai importante documente din această parte a ţării, de pe bulevardul Bucureşti din Baia Mare. M-am simţit ca într-o familie de oameni tineri şi, în acelaşi timp, de profesionişti ai arhivisticii. Ca profesor pasionat de cercetarea izvoarelor istorice, am primit la Sala de lectură a acestei instituţii nu numai documentele sau cărţile solicitate, ci şi sugestii bibliografice care mi-au deschis noi direcţii de cercetare în domeniul vizat. Am ajuns astfel să leg prietenii trainice cu custozii de la Sală şi să-i recomand şi altor colegi aflaţi în căutarea urmelor înaintaşilor lor. Apreciez, de asemenea, buna organizare a instituţiei, promptitudinea cu care am fost servit, dar şi publicarea online pe site-ul Arhivelor Naţionale a Listei Fondurilor şi Colecţiilor date în cercetare, precum şi a Inventarelor acestor fonduri, ceea ce oferă posibilitatea unei căutări prealabile a documentelor dorite şi eficientizarea timpului petrecut la Sală. Nu pot să uit colaborările la Revista Arhivelor cu articole ştiinţifice rezultate din cercetările făcute de mine la Sala de Studiu, fapt

https://biblioteca-digitala.ro

pentru care trebuie să-i mulțumesc inimosului secretar de redacție al publicației, dr. Marius Uglea.

Încă o dată felicitări și activitate îndelungată și fructuoasă în serviciul cercetătorilor istoriei și nu numai!!!

Sighetu Marmației,
9 octombrie 2021

Florin Dragoste,
profesor

Așa cum aminteam la începuturile acestui material, dacă acum 10 ani, în numărul 4/2011 al *Revistei Arhivei Maramureșene* am prezentat *echipa de aur* a Arhivelor maramureșene, de această dată atenția noastră se îndreaptă spre colectivul mai tânăr, care activează în acest moment în cadrul instituției, și care, sperăm noi, prin activitatea desfășurată în ultimii 15 ani și cea întreprinsă de acum încolo, să lase o amprentă la fel de prodigioasă asupra existenței instituției Arhivelor maramureșene.

Înainte de a-i face cunoscuți, deși prin ceea ce au săvârșit sau au publicat până în prezent, considerăm că ei nu sunt chiar anonimi în istoriografia locală și nu numai, considerăm necesar, în semn de prețuire și respect, să-i amintim pe toți cei care au activat în cadrul instituției în limita cronologică menționată încă din titlu:

2007 - 2021: Viorel Rusu – director (până în februarie 2007); Klara Guseth (director din februarie 2007, șef serviciu din 2011), Diana Florentina Mureșan, Elena Bălănică (până în toamna anului 2007), Maria Ungureanu (până în toamna anului 2007), Simona Crețu (până în toamna anului 2007), Marius Vasile Uglea, Ioan Vasile Rogozsan, Robert Cristian Tökölyi, Amalia Gabriela Racolța (din 2008), Zsolt Varga (din 2008 până în 2014), Iuliu Victor Grec (din 2009), Ana-Maria Buciuman (din 2010), Anca Ramona Lucian (din 2016) - consilieri/inspectori (arhiviști), Claudia Milena Precup (referent, din 2014 inspector), Maria Borcutean (până în 2011), Vasile Lucian (pensionat în 2021), Gheorghe Mihali (pensionat în 2021) – referenți (arhivari), Victoria Zah – legător manual, Gabriela Petra Gherasim – îngrijitor/arhivar (până în 2011), Lucia Nistor – îngrijitor (până în 2011), Aurelia Ana Pop - îngrijitor (din 2019).

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Maria Borcutean, Victoria Zah (2009)

Foto. Zsolt Varga, Gheorghe Mihali, Klara Guseth, Vasile Lucian, Diana Mureșan, Gabriela Gherasim, Robert Tokolyi, Amalia Racolța, Victoria Zah, Lucia Nistor (2008)

Foto. Zsolt Varga, Vasile Lucian, Marius Uglea, Klara Guseth, Robert Tokolyi, Diana Mureșan, Gabriela Gherasim, Amalia Racolța, Claudia Precup, Lucia Nistor, Victoria Zah (2008)

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. dr**.** Marius Uglea, Victoria Zah , drd. Amalia Racolța, dr. Robert Tokolyi, dr. Klara Guseth, Gheorghe Mihali, Ana-Maria Buciuman, Vasile Ioan Rogozsan, Diana Mureșan, Aurelia Pop, Vasile Lucian, dr. Anca Lucian (2019)

Foto. Ana-Maria Buciuman (2010)

Ana - Maria Buciuman (Voicu)
consilier superior

S-a născut la data de 25 decembrie 1984 în localitatea Bucșani, județul Giurgiu. Cursurile claselor gimnaziale le-a urmat în localitatea natală, Roata de Jos, iar studiile liceale în Municipiul București. În perioada 2005-2008 a fost studentă a Facultății de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție "Alexandru Ioan Cuza" București, unde, printre altele a studiat limba și paleografia slavă. Ulterior, a obținut diploma de master în specialitatea *Limbi și paleografii vechi* în cadrul aceleiași instituții de învățământ superior. Începând cu luna ianuarie 2009, a fost încadrată ca și consilier în cadrul Serviciului Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale, iar din luna februarie a anului 2010 face parte din colectivul Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, unde îndeplinește atribuții specifice postului privind administrarea și protecția specială a Fondului Arhivistic

https://biblioteca-digitala.ro

Național al României. În ceea ce privește activitatea științifică, este coautorul *Ghidului fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918/1919 – Județul Maramureș,* București-Budapesta, 2015. În anul 2018 a făcut parte din echipa din cadrul Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale care a publicat Albumul *Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918: Contribuția maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii*, Baia Mare, 2018. De asemenea, este coautoarea (alături de Amalia Racolța și Diana Mureșan) studiului *Făuritori ai Marii Uniri din ținutul Lăpuș și Copalnic-Mănăștur. Oameni, fapte și locuri. Mărturii documentare*, publicat în *Revista Arhivei Maramureșene,* anul XI, nr. 11, Baia Mare, 2018.

Foto. Jos – **Ana - Maria Buciuman**, dr. Klara Guseth, Diana Mureșan, drd. Amalia Racolța, sus - dr. Anca Lucian, dr. Robert Tokolyi (2018).

Foto. Klara Guseth, **Iuliu Grec** (2014)

Iuliu Victor Grec
consilier superior

Iuliu Victor Grec s-a născut la data de 17 octombrie 1983 în localitatea Baia Mare. A urmat cursurile primare la Școala nr. 17 Baia Mare, iar cele liceale la Liceul cu Program Sportiv Baia Mare. În perioada 2002-2006 a fost student al Facultății de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" Cluj Napoca, obținând diploma de licență în specializarea arhivistică-istorie, respectiv masterand al aceleași facultăți, cu diplomă de master în specializarea socio-antropologie și demografie istorică. Din anul 2008, luna martie, a fost încadrat ca și consilier în cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Satu Mare, iar din luna februarie 2010 face parte din colectivul Serviciului

https://biblioteca-digitala.ro

Județean al Arhivelor Naționale Maramureș. De-a lungul timpului a publicat în cuprinsul *Revistei Arhivei Maramureșene* (nr. 5/2012, 6/2013), articole referitoare la activitatea sportivă locală (*Câteva date privind organizarea activităților sportive în Maramureșul interbelic*; *Contribuții privind sportul băimărean în perioada interbelică. Studiu de caz: anii '20*), grație interesului practic pe care îl arată acestui domeniu. Iuliu Victor Grec, în calitatea sa de sportiv a participat în numele M.A.I. la: Campionatul European de Cros al Polițiștilor (Izvorani, România - 2012), Campionatul Balcanic de Cros al Polițiștilor (Varna, Bulgaria - 2013), Campionatul European de Maraton al Polițiștilor (Graz, Austria - 2014), Campionatul European de Maraton al Polițiștilor (Dublin, Irlanda - 2018, ș.a.m.d., fiind de asemenea, multiplu medaliat la finalele de atletism și cros al M.A.I. și nu numai.

Foto. Iuliu Grec la Campionatul European de Maraton al Polițiștilor (Graz, Austria - 2014)

Foto. Ziua Imnului, 29 iulie 2021

dr. Klara Guseth (Stenczel)
șef serviciu

Născută în Baia Mare, la 17 decembrie, în anul declarat de ONU, ca fiind *Anul Internațional al Femeii*, a urmat școala primară și gimnazială la Școala nr. 14 (azi –Școala Gimnazială „George Coșbuc" Baia Mare), motiv pentru care acceptă să fie coautorul unei monografii dedicate acesteia, publicată la împlinirea a 60 de ani de la înființare (2019), respectiv Liceul Teoretic „Mihai Eminescu" Baia Mare, unde are privilegiul de a studia istoria, cu cel pe care l-a considerat și îl consideră și în acest moment „cel mai bun pedagog", profesor Teodor Marton.

https://biblioteca-digitala.ro

Absolventă a Facultăţii de Istorie şi Filosofie, Secţia Istorie, din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca, specializarea *Istorie Medie*, cu lucrarea de licenţă *Protopopiatul Greco-catolic Baia Mare în timpul episcopului Andrei Bacsinsky* (coordonator prof. univ. dr. Ovidiu Ghitta) şi a Masteratului de Studii Central-Europene din cadrul aceleaşi facultăţi, poposeşte pentru o foarte scurtă perioadă de timp asupra carierei didactice, pentru ca la 1 decembrie 1999 să devină arhivist (inspector) la Arhivele Naţionale Maramureş. În luna februarie a anului 2007 a fost împuternicită în funcţia de director al Direcţiei Judeţene Maramureș a Arhivelor Naționale, ulterior, după retrogradarea instituției (în ciuda atribuţiilor mai numeroase) la statutul de serviciu (2011), funcția de șef serviciu, pe care o ocupă prin concurs în anul 2014.

A obținut titlul de doctor la Academia Română - Institutul de Istorie „George Bariţiu" Cluj Napoca, în anul 2016, cu teza „*Magistratul Oraşului Liber Regesc Baia Mare între 1780-1876*", avându-l ca și coordonator pe distinsul C.S.I. dr. Simion Retegan. Este autoarea unor articole publicate în reviste de specialitate, volume colective, despre istoria oraşului Baia Mare şi a Maramureşului. În anul 2006, în calitate de preşedinte al Asociaţiei Arhiviştilor „David Prodan" Maramureș, după ce anterior a întreprins demersurile necesare obţinerii personalităţii juridice a asociaţiei, împreună cu o altă tânără arhivistă, Diana Mureșan, a pus bazele unei reviste de istorie locală, devenind redactorul acesteia - *Maramureș. Colț de țară*, nr. 1/2006, Baia Mare, revistă care va apărea doi ani mai târziu sub numele de *Revista Arhivei Maramureșene*. Cu o apariție anuală, fără nicio întrerupere, revista, grație intervențiilor scrise ale redactorului, sprijinit de secretarului redacţiei, este clasată de CNCSIS, în 2011, în categoria „C" – reviste cu potenţial de recunoaştere, iar în anul 2012, în baza unui contract încheiat cu EBSCO Publishing, este inclusă în această bază de date internaţională. De asemenea, în calitate de şef serviciu şi redactor al revistei a încheiat un acord de digitizare cu Biblioteca Digitală a Institutul Național al Patrimoniului (Ministerul Culturii), astfel că *Revista Arhivei Maramureșene* (nr.1-13) a fost digitizată și poate fi consultată în format PDF pe bibliotecadigitală.ro.

În ceea ce privește activitatea desfășurată ca șef al Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale, considerăm că în linii mari ea poate fi desprinsă din materialul de față.

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrări editate

1. coordonator - *Matia Corvin. Documente din Arhivele maramureșene*, Baia Mare, 2008;
2. coordonator/coautor - *Baia Mare. 680 ani*, Baia Mare, 2009;
3. coautor - *Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918/1919,* București-Budapesta, 2015;
4. coautor - *Prefecții județului Maramureș*, Baia Mare, 2015;
5. *Magistratul orașului liber regesc Baia Mare între 1780-1876* (teză de doctorat, Institutul de Istorie „George Barițiu" Cluj – Napoca, 2017);
6. coordonator/coautor - *Marea Unire de la 1918. Contribuția Maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii*, Baia Mare, 2018;
7. coautor - *Prefecții Maramureșului*, Baia Mare, 2019.

Studii/articole publicate

1. *Organizarea Protopopiatului Greco-catolic Baia Mare, la sfârșitul secolului al XVII –lea și începutul secolului al XIX-lea*, în *Millenium*, anul I, nr. 5, septembrie, 2001;
2. *Relațiile interconfesionale în lumina circularelor episcopului greco-catolic Andrei Bacsinsky*, în *Millenium*, anul I, nr. 6, octombrie 2001;
3. *Considerații privind istoriografia dedicată orașului Baia Mare în secolele XVII-XVIII*, în *Maramureș. Colț de țară*, Baia Mare, 2006;
4. *Considerații privind activitatea pompierilor voluntari din Sighetu-Marmației la sfârșitul secolului al XIX-lea,* în *Acta Musei Maramorosiensis*, VIII, Sighetu-Marmației, 2011;
5. *În loc de Arhivele maramureșene la 60 de ani,* în *Revista Arhivei Maramureșene,* nr. 4/2011, Baia Mare;
6. *Aspecte din istoria localității Bozânta Mare,* în *Vatra Chioreană*, nr. 6/2012, Copalnic Mănăștur;
7. coautor - *Colonia pictorilor din Baia Mare. Construcțiile,* în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 6/2013, Baia Mare;
8. *Organizarea magistratului orașului liber regesc montanistic Baia Mare la sfârșitul secolului al XVIII-lea,* în *Fascinația trecutului. Omagiu istoricului Simion Retegan la împlinirea vârstei de 75 de ani,* Cluj, 2014;
9. *Primarii orașului liber regesc minier Baia Mare*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 9/2016, Baia Mare;

https://biblioteca-digitala.ro

10. *Desfăşurarea activităţii Magistratului oraşului liber regesc montanistic Baia Mare,* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 10/2017, Baia Mare;
11. coautor - *Şcoala Gimnazială „George Coşbuc" Baia Mare, un mic fragment din trecutul învăţământului băimărean*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 12/2019, Baia Mare;
12. coautor - *Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş. Membrii Asociaţiunii din anul 1919* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 12/2019, Baia Mare;
13. *Maramureşul oglindit în rapoartele despre starea generală a judeţului din timpul prefectului Gavrilă Iuga*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 13/2020, Baia Mare;
14. *Oglinda administraţiei judeţene maramureşene din anul 1920*, în *Istoria şi scrisul istoric azi. Opţiuni metodologice. Paradigme. Agendă*, Cluj Napoca, 2020;
15. coautor - *Preot Emil Rakoczy Fucec jr. – de la contribuţia la Marea Unire la detenţia politică* în *Anuarul Centrului de cercetări istorico-teologice ale credinţelor şi cultelor din Maramureş*, Cluj-Napoca, 2021.

Recenzii/note bibliografice publicate

1. Balogh Adalbert, Coloman Oszoski, *Minerit şi Monetărie la poalele Gutinului*, în *Millenium* anul II, nr. 4 (12), mai 2002;
2. Cristina Ţineghe (editor), *Dezmembrarea Maramureşului Istoric*, Bucureşti, 2009, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 2/2009, Baia Mare;
3. Andrea Dobeş, *Reprimarea elitelor interbelice. Colonia „Dunărea" Sighet (1950-1955)*, Sighet, 2010, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 3/2010, Baia Mare;
4. *Revista Arhivei Maramureşene,* în *Maramureşul medical,* nr. 43, Baia Mare, 2011;
5. Livia Ardelean, *Istoria economică şi socială a Maramureşului între 1600-1700*, Baia Mare, 2011, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 5/2012, Baia Mare;
6. *Îndrumătorul Fondurilor Arhivei de Stat a Regiunii Transcarpatia, Satu Mare- Ujgorod, 2004,* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 7/2014, Baia Mare;
7. *Baza de date ARCHANUM. Scurtă prezentare a Colecţiilor MAPIRE şi POSTCARDS*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 8/2015, Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Jos – dr. Klara Guseth, Diana Mureșan, dr. Robert Tokolyi, sus – dr. **Anca Lucian**, dr. Marius Uglea, drd. Amalia Racolța

dr. Anca Lucian (Hapca)
inspector principal

Anca-Ramona HAPCA s-a născut în 2 aprilie 1985 în orașul Vișeu de Sus. A terminat școala elementară în orașul natal, apoi Liceul Pedagogic „Regele Ferdinand" Sighetu-Marmației, secția Matematică-Informatică.

În perioada 2004-2008 a urmat în cadrul Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filozofie, secția Arhivistică-Istorie și în paralel, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, specializarea Administrație Publică, iar după absolvirea acestora, masteratul "Comunicare Socială și Relații Publice" din cadrul Universității "Babeș Bolyai", Facultatea de Sociologie și Asistență Socială. În anul 2008 s-a înscris la doctorat (Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca) cu bursă doctorală prin „programul co-finanțat de Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contract *POSDRU 6/1.5/S/4 Studiile doctorale, factor major de dezvoltare al cercetărilor socio-economice și umanistice",* iar în perioada noiembrie 2009- mai 2010 a efectuat stagiu de mobilitate academică/ visiting PHD researcher, în Budapesta, Ungaria. A obținut titlul științific de doctor în domeniul *Istorie,* în 2012, cu calificativul „Foarte bine/ Magna Cum Laude" cu teza *Aspecte ale relațiilor dintre maramureșeni și bistrițeni în secolele al XV-lea și al XVI-lea*, avându-l ca și conducător științific de doctorat pe d-nul Acad. Prof. Univ. Dr. Ioan- Aurel Pop.

În decursul doctoratului, precum și ulterior, a participat la diferite conferințe și s-a implicat în diferite proiecte de cercetare,

https://biblioteca-digitala.ro

publicând o serie de articole. A activat în diferite domenii, cum ar fi: operator de interviu, arhivist, manager centru de meditații, iar începând cu 2016 este inspector în cadrul Serviciului Județean Maramureș al Arhivelor Naționale.

Studii/articole publicate

1. *Ipostaze ale relațiilor politice dintre maramureșeni și bistrițeni în secolul al XVI–lea,* în *Acta Musei Napocensis*, Cluj-Napoca, 47/II/2010;
2. *Aspecte ale corespondenței dintre oficialii maramureșeni și bistrițeni. Relațiile dintre cele două teritorii în secolul al XVI–lea*, în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica,* vol 14/I, Alba-Iulia, 2010;
3. *Aspects of the Judicial Relations between the Inhabitants of Maramureș and Bistrița Reflected in the Official Correspondence from the 16th Century*, în *Transyilvanian Review*, vol XX, suplimentul I, 2011;
4. *Origins of a Border Conflict between the Maramureș and Bistrița Regions*, în *Annales Universitatis Apulensis Series Historica,* vol 16/II, Alba-Iulia, 2012;
5. *Câteva considerații cu privire la legăturile economice dintre Maramureș și Bistrița în secolul al XVI-lea*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 5, Baia Mare, 2012;
6. *Fond Familia Ciocaș din Cărbunari*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 9, Baia Mare, 2016;
7. *Analiza unui conflict de graniță între maramureșeni și bistrițeni în secolele XVI-XVII*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 10, Baia Mare, 2017;
8. *Câteva considerații cu privire la prezentarea unui fond arhivistic maramureșean. Studiu de caz: Familia Rednic*, în *Istorie, cultură și cercetare,* vol 2, Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște-Deva, 2017.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Amalia Racolța, Rogozsan Ioan Vasile, **Diana Mureșan** (2009)

Diana Mureșan (Elischer)
consilier superior

Născută în anul 1977, la Baia Mare, Elischer Diana a terminat școala elementară la Școala Generală "Nicolae Iorga" Baia Mare, urmând ulterior cursurile liceale la Colegiul "Gheorghe Lazăr" Baia Mare. A absolvit Universitatea de Vest "Vasile Goldiș" Arad, Facultatea de Științe Umanist-Creștine Baia Mare, cu diplomă de licență acordată de Universitatea din Oradea, Facultatea de Istorie-Geografie și a urmat cursul postuniversitar, specializarea Relații Internaționale din cadrul Academiei de Poliție "Alexandru Ioan Cuza" București.

Din toamna anului 2000 își desfășoară activitatea în cadrul Arhivelor Naționale Maramureș, iar din anul 2014, a fost aleasă președinte al Asociației Arhiviștilor "David Prodan" Filiala Maramureș. A activat, de asemenea, ca și cadru didactic colaborator al Universității ,,Babeș-Bolyai" Cluj Napoca, Facultatea de Istorie - Filosofie, pentru cursul de arhivar.

În ceea ce privește activitatea științifică, împreună cu colegii a valorificat documentele în cadrul mai multor expoziții, menționate mai sus în cuprinsul acestui material, și a participat la diverse simpozioane și manifestări științifice. A făcut parte din colectivul de redacție al albumelor de documente *„Viața cotidiană la cumpăna dintre secole. Mărturii fotografice"* și este membru în colectivul de redacție al revistei *Revistei Arhivei Maramureșene*.

https://biblioteca-digitala.ro

Lucrări editate

1. coautor - *Marea Unire de la 1918. Contribuția Maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii*, Baia Mare, 2018.

Studii/articole publicate

1. *Oficiul de Schimb al Aurului Baia Mare*, *1934-1938*, în *Maramureș. Colț de țară*, nr. 1/2006;
2. *Fondul - Episcopia Greco-Catolică a Maramureșului*, în *Revista Arhivei Maramureșene,* nr. 4/ 2011, Baia Mare;
3. coautor - *Făuritori ai Unirii din Lăpuș și Copalnic Mănăștur. Oameni, fapte și locuri. Mărturii documentare*, în *Revista Arhivei Maramureșene,* nr. 11/2018, împreună cu Racolța Amalia și Buciuman Ana Maria;
4. *"Reîntregirea" Bisericii Ortodoxe în județul Maramureș (1948). Contribuții documentare*, articol publicat în revista "*Satul Maramureșean 1945-1989*". *Studii și documente.*

Foto. drd. Amalia Racolța, dr. Marius Uglea – Simpozion Internațional Carei (2019)

Amalia Gabriela Racolța (Mojolic)
consilier superior

Originară din localitatea Chelința, județul Maramureș, s-a născut la 20 ianuarie 1980. A urmat cursurile *Școlii Gimnaziale* din localitate, finalizându-le la *Liceul Tehnologic „Dr. Florian Ulmeanu"* din Ulmeni. În perioada 1994-1999 a fost eleva *Școlii Normale „Gheorghe Șincai"* din Zalău, azi Liceul Pedagogic, specializarea *Învățători-Educatoare*. Pentru o scurtă perioadă de timp a profesat ca și învățătoare la Școala Gimnazială din localitatea natală, ulterior urmând cursurile *Facultății de Istorie-Geografie*

https://biblioteca-digitala.ro

din cadrul *Universității din Oradea*, promoția 2003. În paralel, a urmat un stagiu de pregătire profesională în cadrul Programului „Socrates-Erasmus", la *Universitatea din Reims Champagne-Ardenne*, *Facultatea de Litere și Științe Socio-Umane*. În perioada 2004-2006 și-a completat studiile în cadrul aceleiași instituții de învățământ superior, absolvind cursurile unui program de masterat în specializarea *Comunicare politică, economică și socială*.

De la absolvirea facultății până în anul 2008 a activat ca profesor de istorie, și ulterior și geografie la *Grupul Școlar Agricol „Ion Ionescu de la Brad" Seini*, azi *Liceul Tehnologic Agricol „Alexiu Berinde" Seini*, iar în anul 2006 a obținut definitivatul în învățământ. Din primăvara anului 2008, își desfășoară activitatea în cadrul *Arhivelor Naționale Maramureș*, ca și arhivist (consilier).

Alături de colegi a valorificat documente în cadrul mai multor expoziții documentare, amintite deja în cuprinsul acestei prezentări. A participat la diverse sesiuni științifice și conferințe internaționale cu diferite prezentări pe teme de istorie locală, în special legate de industrializarea orașului Baia Mare în primele decenii de regim comunist. Este membru în colectivul de redacție al *Revistei Arhivei Maramureșene*. Din anul 2017, este doctorand al Universității din Oradea, în cadrul Școlii Doctorale de Istorie, cu tema "*Industrializare și urbanizare în Baia Mare în perioada 1948-1965*", sub coordonarea prof. univ. dr. Ion Zainea.

Foto. Ioan Vasile Rogozsan, **Amalia Racolța**, Diana Mureșan (2009)

Lucrări editate

1. coautor al albumului *Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuția maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii*, Baia Mare, 2018.

https://biblioteca-digitala.ro

Studii/articole publicate

1. *Carte veche românească în biblioteca documentară a Arhivei Maramureșene*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, anul II, nr. 2, Baia Mare, 2009;
2. *Familia Bodea din Vima Mică*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, anul III, nr. 3, Baia Mare, 2010;
3. *Camera de Comerț și Industrie Sighet,* în *Revista Arhivei Maramureșene*, anul IV, nr. 4, Baia Mare, 2011;
4. coautor - *Făuritori ai Marii Uniri din ținutul Lăpuș și Copalnic-Mănăștur. Oameni, fapte și locuri. Mărturii documentare*, în *Revista Arhivei Maramureșene,* anul XI, nr. 11, Baia Mare, 2018;
5. coautor - *Școala Gimnazială George Coșbuc Baia Mare, un mic fragment din trecutul învățământului băimărean*, în *Revista Arhivei Maramureșene,* anul XII, nr. 12, Baia Mare, 2019;
6. *Aspecte privind resursele de muncă și spațiul locativ din Baia Mare în primul deceniu de industrializare socialistă,* în *Revista Arhivei Maramureșene,* anul XII, nr. 12, Baia Mare, 2019;
7. *Industrializare și urbanizare în Baia Mare (1948-1965). Studiu de caz: Condiții de muncă în industria grea*, în *Crisia. De la istorie locală la istorie națională*, Supliment nr. 1/2020, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea;
8. *Din activitatea Uzinelor de Plumb „1 Mai" Ferneziu în perioada 1948-1965,* în *Revista Arhivei Maramureșene,* anul XIII, nr. 13, Baia Mare, 2020.

Recenzii/note bibliografice publicate

1. Solnocul de Mijloc la 1864: Chestionarele academicianului Pasty Frigyes, Zalău, 2014", în *Revista Arhivei Maramureșene*, anul VII, nr. 7, Baia Mare, 2014;
2. Ana-Maria Buciuman, Klara Guseth, Zsolt Varga, *Ghidul bilingv al fondurilor și colecțiilor din Transilvania – Județul Maramureș*, București – Budapesta, 2015", în R*evista Arhivei Maramureșene*, anul VIII, nr. 8, Baia Mare, 2015.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Ioan Vasile Rogozsan, Marius Uglea (2008)

Rogozsan Ioan-Vasile
inspector superior

S-a născut la data de 14 august 1972, în localitatea Șomcuta Mare, județul Maramureș. Școala a urmat-o în localitatea natală, clasele primare între 1978-1982, cele gimnaziale între 1982-986, iar cele liceale între 1986-1990. După finalizarea studiilor liceale și-a satisfăcut stagiul militar, fiind încorporat într-o unitate militară din Brașov. A urmat, în perioada 1995-2000, cursurile Facultății de Istorie din cadrul Universității Creștine "Dimitrie Cantemir" București. În paralel, a profesat ca suplinitor, până la obținerea diplomei de licență, în catedra de istorie-cultură civică la Grupul Școlar "Ioan Buteanu" Șomcuta Mare (cu structurile Școala cu clasele I-VIII Buteasa-Codru, Școala cu clasele I-VIII Vălenii-Șomcutei, Școala cu clasele I-VIII nr. 2 Șomcuta-Mare). În anul 2004 a obținut gradul didactic definitiv în învățământ.

Începând cu data de 1 iunie 2007 s-a angajat la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale în funcția de inspector. În anul 2008 a absolvit cursurile de inițiere în arhivistică, organizate de către Școala Națională de Perfecționare în Arhivistică București.

Este membru în colectivul redacțional al revistei de istorie locală *Revista Arhivei Maramureșene.*

Lucrări editate

1. coautor - *Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuția maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea Unirii*, Baia Mare, 2018.

Studii/articole publicate

1. *Elia Pop - figură centrală a activității culturale chiorene la cumpăna dintre secole*, în revista "Pro Unione", 2009, Baia Mare;

https://biblioteca-digitala.ro

2. *Consideraţii generale referitoare la populaţia greco-catolică din localitatea Şomcuta Mare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 3, anul III, Baia Mare, 2010;
3. *Învăţământul şomcutean din a doua humătate a secolului al XIX-lea până la 1919*, în *Vatra Chioreană*, nr. 4, Copalnic Mănăştur, 2010;
4. *Elia Pop (1848-1922), portret de dascăl şi om de cultură chiorean*, în *Vatra Chioreană*, nr. 5, Copalnic Mănăştur, 2011;
5. *Contribuţii privind istoria Spitalului de Stat din Sighetu-Marmaţiei (sfârşitul secolului al XIX-lea-prima jumătate a secolului al XX-lea),* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 5, anul V, Baia Mare, 2012;
6. *Aspecte demografice în Parohia greco-catolică Şomcuta Mare,* în *Vatra Chioreană*, nr. 6, Copalnic Mănăştur, 2012;
7. *Aspecte privind evoluţia natalităţii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Studiu de caz: Parohia Greco-Catolică Vişeu de Sus (1856-1895),* în *Ambele Vişae*, vol. V, Eurotip, Baia Mare, 2013;
8. *Repere din istoria greco-catolicismului transilvănean şi chiorean*, în *Vatra Chioreană*, nr. 7, Copalnic Mănăştur, 2013;
9. *Arhivele societăţilor comerciale lichidate/radiate/dizolvate*. *Studiu de caz: judeţul Maramureş* în *Revista Arhivelor*, nr. 1-2, XCI, Bucureşti, 2014;
10. *Personalităţi chiorene şi seinene ale Unirii,* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 11, anul XI, Baia Mare, 2018.

Recenzii/note bibliografice publicate

1. Papp Simon, *Életem (Viaţa mea)*, Editura OM, Zalaegerszeg, 2000, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 4, anul IV, Baia Mare, 2011;
2. Oscar Edelstein, Marinel Kovacs, *Dicţionarul geologilor care au lucrat în Baia Mare şi în ariile adiacente*, Cluj Napoca, Editura Risoprint, 2008, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 6, anul VI, Baia Mare, 2013;
3. Adalbert Balogh, 1848, *Nagybányan,* Debrecen, 2013, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 7, anul VII, Baia Mare, 2014;
4. Oscar Edelstein, Marinel Kovacs, *Dicţionarul geologilor care au lucrat în Baia Mare şi în ariile adiacente*, Cluj Napoca, Editura

https://biblioteca-digitala.ro

Risoprint, 2012, în „Revista Arhivei Maramureşene'', nr. 8, anul VIII, Baia Mare, 2015;
5. Marius, Uglea – *Coloniile de muncă de la exploatările miniere Baia Sprie, Cavnic și Nistru (1950-1955)*, Baia Mare, Editura Ethnologica, 2016, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 9, anul IX, Baia Mare, 2016;
6. Rokolya Gábor, Bartók Ibolya- *Magyar Közjegyzői Archontológia, 1858-2015 (Ghidul notarilor din Ungaria)*, Budapesta, Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2016 în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 10, anul X, Baia Mare, 2017;
7. Gheorghe Muntean, *Orașul Baia Sprie în perioada Marelui Război 1914-1918,* Baia-Mare, Editura Marista, 2020, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 13, anul X, Baia Mare, 2020.

Foto. Tökölyi Robert Cristian
(2010)

dr. Robert Cristian Tökölyi
consilier superior

Născut la Baia Mare, la 13 martie 1981, a absolvit studiile liceale la Colegiul de Arte Baia Mare în anul 2000, specializarea Muzică, iar în anul 2004, Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai" Cluj Napoca, secția Istorie, specializarea Istorie Contemporană, susținând în cadrul examenului de licență lucrarea intitulată „*România și Orientul Mijlociu. Reflectarea crizelor arabo-israeliene în presa politică românească (1967-1975)*".

Preocupat de continuarea studiilor, în perioada 2005-2006 a urmat un curs de formare profesională despre Predarea Holocaustului în școlile din România, organizat de Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj Napoca - Facultatea de Istorie și Filosofie și Institutul Yad Vashem, Israel, dobândind un certificat de formator

https://biblioteca-digitala.ro

în această problemă. De asemenea, în aceeaşi perioadă, 2005-2006, a fost înscris şi a absolvit cursurile Masteratului în „Drepturile Omului" organizat de Universitatea de Nord Baia Mare şi Institutul Român pentru Drepturile Omului Bucureşti, cu lucrarea „*Actul Final de la Helsinki şi apariţia Societăţii Civile în Europa Centrală şi de Est 1975-1989*".

În perioada 2007-2010 a urmat cursurile Facultăţii de Ştiinţe Politice şi Administrative, secţia Administraţie Publică din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" Cluj Napoca, fără să susţină examenul de licenţă. Perioada 2009-2013 a fost dedicată efectuării studiilor doctorale în cadrul Institutului de Istorie „George Bariţiu" Cluj Napoca, tema aleasă referindu-se la istoria *Organizaţiilor de femei din România subordonate P.C.R. în perioada 1945-1965. Studiu de caz: Organizaţiile din Nord Vestul Transilvaniei*.

În ceea ce priveşte cariera, Tökölyi Robert Cristian a fost profesor de istorie, în perioada 2004-2007, la două unităţi de învăţământ liceal din oraşul Baia Mare: Colegiul Economic „Nicolae Titulescu" şi Colegiul Naţional „Gheorghe Şincai". Din anul 2007, este angajatul Arhivelor Naţionale ale României, la Serviciul Judeţean Maramureş. A fost membru în colectivul de redacţie al albumelor *Aspecte din viaţa cotidiană la cumpăna dintre secolele XIX-XX. Mărturii fotografice*, Baia Mare, 2008; *Matia Corvin. Documente din arhivele maramureşene*, Baia Mare, 2008 ; respectiv membru în redacţia *Revistei Arhivei Maramureşene*, nr.1-7/ 2008-2014.

Lucrări editate

1. *Alexiu Pokol. Viaţa şi activitatea (1872-1935),* Baia Mare, 2012;
2. coautor - *Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuţia maramureşenilor la săvârşirea şi desăvârşirea Unirii*, Baia Mare, 2018;
3. *Partidul şi Femeia. O istorie a organizaţiilor comuniste de femei din Nord-Vestul României 1945-1965*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, 2019.

Studii/articole publicate

1. *Turismul băimărean în perioada interbelică. Studiu de caz: Staţiunea climatică 1930-1940,* în *Revista Arhivei Maramureşene,* an II, nr. 2/2009, Baia Mare;

https://biblioteca-digitala.ro

2. *Câteva date privind familia Pokol de Lozna Mare,* în *Revista Arhivei Maramureşene,* anul III, nr. 3/2010, Baia Mare;
3. *Primarii oraşului Baia Mare în perioada 1919-1950. Cronologie şi câteva date personale,* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 7/2014, Baia Mare ;
4. *Degenfeld. Povestea unei familii nobiliare,* în *Revista Arhivei Maramureşene,* nr. 8/2015, Baia Mare;
5. *Primarii oraşului Baia Mare în perioada 1949-1989. Cronologie şi câteva date personale,* în *Revista Arhivei Maramureşene,* nr. 8/2015, Baia Mare;
6. *Voluntarii români maramureşeni în Primul Război Mondial,* în *Revista Arhivei Maramureşene,* nr. 9/2016, Baia Mare;
7. *Lumea Băilor. Imaginarul colectiv şi aspecte din viaţa cotidiană a minerilor din bazinul minier băimărean la cumpăna secolelor XIX-XX. O altfel de istorie a mineritului,* în *Revista Arhivei Maramureşene,* nr.10/2017, Baia Mare;
8. *Personalităţi ale Unirii din zona Baia Mare,* în *Revista Arhivei Maramureşene,* nr. 11/2018;
9. *Ajutor tovarăşi, asasinii ne omoară! - revolta comuniştilor din celula nr. 64 a Penitenciarului Satu Mare (19 noiembrie 1933),* în *Analele Universităţii din Oradea, Seria Istorie-Arheologie,* tom XXIX/2019;
10. *Maramureşeni în Rezistenţa Franceză. Cazul Francisc Wolf „Boczor" şi implicarea sa în afacerea „Afişul Roşu". Un profil uman*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 14/2021.

Foto. Diana Mureşan, Robert Cristian Tökölyi, Amalia Racolţa (2009)

Foto. Robert Cristian Tökölyi, Ioan Vasile Rogozsan, Marius Uglea (2008)

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Ioan Vasile Rogozsan, **Marius Uglea**, Zsolt Varga (2008)

dr. Marius Vasile Uglea
inspector superior

S-a născut în 17 aprilie 1982 la Sighetu-Marmației, județul Maramureș. A absolvit Colegiului Național „Dragoș-Vodă" din Sighetu-Marmației (2001), Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, secția Istorie, specializarea Istorie Contemporană (2006), respectiv masteratul *Istorie contemporană*, în cadrul aceleiași facultăți (2007). A obținut titlul de doctor în istorie (martie 2014) cu teza - *Coloniile de muncă din România (1950-1955). Studiu de caz: Coloniile din Regiunea Maramureș*, susținută la Institutul de Istorie „George Bariţiu" Cluj-Napoca, Academia Română, coordonator C.S. I dr. Gheorghe Iancu.

În ceea ce privește activitatea profesională, a fost în perioada 2006-2007 muzeograf la Muzeul Memorialului Victimelor Comunismului și al Rezistenţei Sighetu-Marmației, iar din 2007- prezent este arhivist (inspector) în cadrul Arhivelor Naționale Maramureș.

A participat la simpozioane interne și internaționale, școli de vară, cu diverse comunicări pe teme de istorie contemporană și recentă. Este secretar de redacție al *Revistei Arhivei Maramureșene* (din 2007- prezent).

A efectuat cercetări în anul 2006, la Centrul de Cercetare și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice „General Radu Rosetti'', Piteşti pentru „Raport final'', al Comisiei Prezidenţiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Bucureşti, 2006; între anii 2008-2014 la Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, fiind cercetător acreditat de Colegiul CNSAS

A colaborat la organizarea expozițiilor documentare organizate de Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenţei Sighet,

https://biblioteca-digitala.ro

respectiv Arhivele Naționale Maramureș; la realizarea filmului documentar dedicat Arhimandritului Iustin Pârvu – *Fericiţi cei prigoniţi*, Studio Baia Mare, Fundația „Iustin Pârvu", Jud. Neamț, 2012; la întocmirea *Ghidului fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918/1919*, editat de Klara Guşeth, Buciuman Ana-Maria, Varga Zsolt, vol. 11, Județul Maramureș, București-Budapesta, 2015, la întocmirea volumului: Klara Guseth, Vasile Moldovan, *Prefecții Maramureșului (1919-2019)*, Baia Mare, Editura Valea Verde, 2019. Este autorul cuvântului înainte care prefațează volumul monografic al lui Ștefan Mihali, *Dumbrăvița, memoria locului*, Baia Mare, Editura Bibliotecii Județene „Petre Dulfu", 2016;

Lucrări

1. *Coloniile de muncă de la exploatările miniere Baia Sprie, Cavnic și Nistru (1950-1955)*, Baia Mare, Editura Ethnologica (Colecția Historia), 2016;
2. coautor la întocmirea albumului documentar *Contemporani cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Contribuția maramureșenilor la săvârșirea și desăvârșirea unirii*, coord. dr. Klara Guseth, Baia Mare, 2018;
3. coautor volum coordonat de Octavian Roske *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Rezistență, opoziție, disidență. Dicționar biografic*, București, INST, 2018-2019.

Studii/articole publicate

1. coautor - *Coloniile de muncă de la Baia Sprie, Cavnic și Valea Nistrului (1950-1955)*, în *Maramureș colț de țară*, nr. 1, Baia Mare, 2006;
2. *România în anul 1946* în *Alegerile parlamentare din 19 noiembrie 1946. De la memoria colectivă la cercetarea istorică*, București, Editura Fundaţiei Academia Civică, 2007;
3. *Apariţia şi evoluţia societăţii civile româneşti după 1989*, în *Schimbare şi devenire în istoria României*, volum coordonat de Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008;
4. *Exploatarea Minieră Baia Sprie - centru de exterminare a deţinuţilor politici*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 1, anul I, Baia Mare, 2008;

https://biblioteca-digitala.ro

5. *Colonia de muncă de la Mina Cavnic, Maramureş* în *Forme de represiune în regimurile comuniste*, Iaşi, Editura Polirom, 2008;
6. *Regimul coloniei de muncă de la Exploatarea Minieră Nistru*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 2, anul II, Baia Mare, 2009;
7. *Colonia de muncă de la Mina Cavnic, componentă a sistemului concentraţionar românesc*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 3, anul III, Baia Mare, 2010;
8. *Szabo Zoltan – comandantul coloniei de muncă de la Exploatarea Minieră Baia Sprie*, în *Caietele Brătianu*, nr. 2, luna mai 2011, Societatea Academică „Gheorghe I. Brătianu'', Filiala Sighetu Marmaţiei – Maramureş;
9. *Câteva însemnări documentare privind rezistenţa la colectivizarea agriculturii din Maramureş*, în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 4, anul IV, Baia Mare, 2011;
10. *Consecinţele evadărilor din 1953 de la coloniile de muncă din cadrul exploatărilor miniere Cavnic şi Nistru* în *Pro Unione*, Anul XV, nr. 1-2 (49-50), revistă a Fundaţiei Culturale „Pro Unione'', Baia Mare, Editura Pro Unione, 2012;
11. *Evadaţii de la Cavnic şi Nistru – Ion Pantazi, Ion Ioanid, Ţucă Marin – în documentele Securităţii* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 5, anul V, Baia Mare, 2012;
12. *Frontul Salvării Naţionale, (C.P.U.N.) Maramureş (1990-1992). Frământări sociale în jurul C.P.U.N. Vişeu de Sus şi comunele din zonă* în *Ambele Vişae*, vol. V, Eurotip, Baia Mare, 2013;
13. *Necesitatea întregirii fondului arhivistic Penitenciarul Sighet,* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 7, anul VII, Baia Mare, 2014;
14. *Coloniile de muncă miniere: Baia Sprie, Cavnic, Nistru,* în volumul colectiv *Penitenciarele din Transilvania*, Cluj-Napoca 2014;
15. *Ion Ioanid în documentele Securităţii (1950-1987),* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 8, anul VIII, Baia Mare, 2015;
16. ...*Ion Diaconescu în detenţie la coloniile de muncă de la exploatările miniere Baia Sprie şi Nistru,* în *Revista Arhivei Maramureşene*, nr. 9, anul IX, Baia Mare, 2016;
17....*Despre Securitate şi informatori la coloniile de muncă din cadrul exploatărilor miniere Baia Sprie, Cavnic şi Nistru,* în *Revista Arhivei Maramureşene*", nr. 10, anul X, Baia Mare, 2017;
18. coautor - *Asociaţiunea pentru cultura poporului român din Maramureş. Membrii Asociaţiunii din anul 1919* în *Revista Arhivei Maramureşene*, Anul XII, nr. 12, 2019;

https://biblioteca-digitala.ro

19. *Ivan (Ioan) Dan (1882-1974), între contribuția la Marea Unire și represiunea comunistă* în *Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, „Studii și comunicări științifice"* I, coord. Marius Câmpeanu, Argonaut, Cluj-Napoca, 2020;
20. *Deținuții politici de la coloniile de muncă din Baia Sprie, Cavnic și Nistru (1950-1955) – Analiză statistică,* în *Istoria și scrisul istoric azi. Opțiuni metodologice. Paradigme. Agendă*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020;
21. *Câteva aspecte privind torționarii coloniilor de muncă de la exploatările miniere Cavnic și Baia Sprie (1950-1955,)* în *Revista Arhivei Maramureșene*, Anul XIII, nr. 13, 2020;
22. coautor - *Preot Emil Rakoczy Fucec jr. – de la contribuția la Marea Unire la detenția politică*, în *Anuarul Centrului de Cercetări Istorico-Teologice Giulești*, Maramureș, Cluj-Napoca, 2021;
23. *Sătmăreanul Iuliu Ardelean de la contribuția la Marea Unire la detenția politică* în *Anul 1919 în istoria Transilvaniei*, București, Editura Tritonic, 2021;
24. *Mărturii documentare privind evadarea de la Exploatarea Minieră Cavnic (6 iunie 1953),* în *Anuarul Centrului de cercetări istorico-teologice ale credințelor și cultelor din Maramureș*, Cluj-Napoca, 2021;
25. *Ion Pantazi (1920-1996)* în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 1-2, București, INST, 2021 (în curs de apariție).

Recenzii/note bibliografice publicate

1. Dorin Dobrincu (editor), „Listele morții. Deținuți politici decedați în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securității, 1945-1958, Iași, Polirom, 2008, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 3, anul III, Baia Mare, 2010;
2. Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor: Aparatul central (1948-1989)*, vol. I, Editura Polirom, Iași, 2009, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 4, anul IV, Baia Mare, 2011;
3. Gail Kligman, Katherine Verdery, *Peasants under siege: the collectivization of Romanian agriculture, 1949-1962*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2011, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 5, anul V, Baia Mare, 2012;
4. Ștefan Bellu, *Triunghiul morții – Baia Sprie, Nistru, Cavnic*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2009, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 6, anul VI, Baia Mare, 2013.

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Zsolt Varga, Iuliu Grec, Marius Uglea (2010)

Foto. Zsolt Varga, Adalbert Balogh (2009)

ZSOLT VARGA
(consilier superior 2008 - 2014)

Născut în anul 1976, Zsolt Varga a terminat școala elementară în satul natal, comuna Bogdand, județul Satu Mare. Învățământul liceal l-a absolvit la Colegiul Național „Kölcsey Ferenc" Satu Mare, iar studiile superioare la Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filozofie. O perioadă relativ scurtă a lucrat în învățământ, a predat istorie la Școala „Nicolae Iorga" și Liceul Teoretic „Németh László" din Baia Mare. În primăvara anului 2008 a fost numit în funcția publică de consilier la Direcția Județeană Maramureș a Arhivelor Naționale. Timp de aproape 7 ani, la arhivele băimărene și-a însușit și a exercitat în practică gama largă a atribuțiilor de bază și speciale ale Arhivelor Naționale. Alături de colegii săi a valorificat documentele în cadrul mai multor expoziții, a participat la conferințe și a publicat anual rezultatele cercetării sale în revista științifică a arhivelor maramureșene, elaborând studii pe teme de istorie și arhivistică.

În anul 2014, în perioada integrării arhivelor județene din Ungaria în cadrul unei instutuții unitare naționale, s-a încadrat la Arhivele Naționale ale Ungariei – Arhivele Județene Heves, din

https://biblioteca-digitala.ro

2018 fiind directorul adjunct al acestei instituții.

Pe plan profesional, pe lângă atribuțiile clasice, răspunde de ducerea la îndeplinire, la nivel local, a proiectelor naționale ale Arhivelor. Dintre acestea cele mai impontante sunt: îndrumarea și controlul în privința tuturor înregistrărilor (evidența și dosarele creatorilor, RGA, descrieri, cercetarea documentelor) în evidența electronică scopeArchiv; programul operațional sectorial prin care, începând cu 2020 la ANU s-a introdus sistemul de administrare a documentelor electronice, utilizând programul „Poszeidon"; proiectul „Hetedíziglen", o inițiativă culturală ce are prim scop promovarea și facilitarea cercetărilor genealogice în arhivele din Ungaria.

Foto. Zsolt Varga, Ana-Maria Buciuman (2010)

A contribuit la dezvoltarea infrastructurii Arhivelor Județene Heves, elaborând și coordonând mai multe proiecte ce vizau renovarea edificiului, amenajarea noii săli de studiu, a unei săli didactice și a laboratorului de fotografiere și digitizare, dotate azi cu instrumente și resurse tehnologice digitale moderne. Un proiect de anvergură în care se implică este dezvoltarea capacității de depozitare și îmbunătățirea condițiilor de muncă prin ridicarea a două aripi de clădire pe lângă cele existente la imobilul Arhivei în orașul Agria.

Pe plan național, este membrul grupului de lucru care a elaborat normele tehnice și metodologice ce asigură desfășurarea unitară a tuturor operațiunilor arhivistice la nivelul Arhivelor Naționale ale Ungariei, conform sistemului de management al calității ce urmează să fie certificat în 2021, în conformitate cu standardul internațional ISO 9001.

În ceea ce privește activitatea științifică, coordonează proiectele comune ale Arhivei și ale altor instituții județene de cultură, cu Universitatea Eszterházy Károly, de ex: Forul de Istorie Regională, care anual, în luna septembrie organizează o conferință de istorie regională și lansează revista *Régiónk története* (*Istoria regiunii*) sau *Agria Anno*, aceasta din urmă având scopul de a salva

https://biblioteca-digitala.ro

în forma originală sau digitală, documentele aflate în păstrarea locuitorilor oraşului Eger şi a celor din împrejurimi. A participat la conferinţe organizate în Agria, Miskolc sau Nyíregyháza cu diferite prezentări, printre care şi evenimentele ce au avut loc în Regiunea Baia Mare şi manifestele de solidaritate faţă de revoluţia din Ungaria în anul 1956. Elaborează lucrări ştiinţifice, publicând articole în revista *Archivum*, periodicul Arhivei judeţene Heves.

Plecarea sa de la Arhivele Maramureşene nu a însemnat ruperea legăturii cu instituţia judeţeană şi cu ANR. Este membrul comisiei operative româno-maghiare, constituită în vederea publicării ghidurilor bilingve a acelor fonduri şi colecţii arhivistice create până la sfârşitul Primului Război Mondial, care se referă la Transilvania şi se află în diferite instituţii de arhivă din România şi Ungaria. A colaborat la redactarea şi traducerea ghidului Arhivei Naţionale a Ungariei, apărut în două volume în anul 2020. A tradus în limba română şi ghidul „judeţean ungar" (Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar, Békés, Csanád). Din partea ANU a fost însărcinat cu finalizarea proiectului comun, în 2021 redactează ghidurile judeţene Alba, Covasna şi Satu Mare, urmând ca până la mijlocul deceniului toate cele 14 manuscrise nepublicate să vadă lumina tiparului.

Lucrări

1. coautor - *Ghidul fondurilor şi colecţiilor arhivistice privitoare la Transilvania, anterioare anului 1918/1919. 11. Judeţul Maramureş.* Red. Á. Varga László, tradurece lb. magh. Varga Zsolt. Bucureşti – Budapesta, 2015. 193+202 p.
2. coautor *Forrásaink a reformációról. Dokumentumok az MNL Heves Megyei Levéltárából*. (*Izvoare privind Reforma. Documente păstrate la AN Heves*), Red. Varga Zsolt. Budapesta, 2018. 336. p. Izvoarele privind Reforma face parte din seria culegerilor de documente elaborate de către fiecare arhivă judeţeană, volumele apărute fiind consacrate aniversării a 500 de ani de la apariţia reformei. A fost membru al colegiului de redacţie, contribuind la apariţia altor şase volume judeţene.
3. coautor - *Andornatálya története* (*Istoria comunei Andornaktálya*), 2019.

https://biblioteca-digitala.ro

Studii/articole publicate

1. *Prima epidemie de holeră în Maramureș. Studiu de caz*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 2, Baia Mare, 2009;
2. *Câteva date cu privire la epidemiile de holeră din Maramureș în secolul al XIX-lea*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 3, Baia Mare, 2010;
3. *Criminali și „Drepți" în vremuri de neomenie*, în *Revista Maramureșene*, nr. 4, Baia Mare, 2011;
4. *Colecția de documente „Asociația Muzeală Băimăreană"*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 5, Baia Mare, 2012;
5. Coautor - *Colonia pictorilor din Baia Mare. Construcțiile*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 6, Baia Mare, 2013;
6. *Primăria Orașului Baia Mare. Corporația industrială*, în *Revista Arhivei Maramureșene*, nr. 7, Baia Mare, 2014;
7. coautor *Az Egri Református Egyházközség – alakulásától temploma felépítéséig*, în *Archivum 21. A Heves megyei Levéltár közleményei*, Eger, 2018;
8. coautor - *Andornak és Kistálya a polgári korban*, în *Andornaktálya története*, Andornaktálya, 2019. pp. 63–88.

Foto. prof. Vank Alexandru, Zsolt Varga, Adalbert Balogh (2009)

Și pentru că, deși tineri, au înțeles că singuri pot să meargă mai repede, dar împreună putem merge mai departe și că niciunul din ei nu este la fel de inteligent ca noi toți, doresc

https://biblioteca-digitala.ro

să îmi exprim recunoștința și admirația față de colectivul cel mai frumos la suflet, care s-a străduit mereu să fie eficient, și așa cum am precizat încă de la începutul acestui material, indiferent de greutățile și obstacolele pe care le-au întâlnit în activitate, au ales să fie întâi de toate buni PROFESIONIȘTI, înarmați doar cu dedicare, inițiativă și dorința de a îndeplini cât mai corect și conștiincios atribuțiile care le revin. *Pentru întreg sprijinul oferit, le mulțumesc!*

Foto. Victoria Zah, Aurelia Pop, Klara Guseth, Diana Mureșan, Balogh Adalbert, Vasile Ioan Rogozsan, Amalia Racolța, Ana Maria Buciuman, Marius Uglea, Anca Lucian, Gheorghe Mihali (2019)

Foto. rândul 1 – Gheorghe Mihali, Klara Guseth, Vasile Lucian, rândul 2 – Daniel Clițan (subofițer IJJ), Diana Mureșan, Ana-Maria Buciuman, Claudia Precup, Amalia Racolța, rândul 3 - Răzvan Avram (subofițer IJJ), Iuliu Victor, Marius Uglea, Victoria Zah, Aurelia Pop, Anca Lucian - la pensionarea colegilor Gheorghe Mihali și Vasile Lucian în anul 2021

https://biblioteca-digitala.ro

Foto. Colectivul AN MM (noiembrie 2021**):** Aurelia Pop; dr. Robert Tokolyi, Diana Mureșan, Ana-Maria Buciuman, Ioan Vasile Rogozsan, dr. Klara Guseth, Iuliu Grec, drd. Amalia Racolţa, Victoria Zah, dr. Marius Uglea, dr. Anca Lucian (lipsește din poză Claudia Precup).

Foto. Colectivul AN MM (noiembrie 2021)**:** Diana Mureșan, Ioan Vasile Rogozsan, Aurelia Pop; Ana-Maria Buciuman, dr. Robert Tokolyi, dr. Klara Guseth, drd. Amalia Racolţa, Iuliu Grec, Victoria Zah, dr. Anca Lucian, dr. Marius Uglea, (lipsește din poză Claudia Precup).

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 1

Domnule Director al Arhivelor Naționale ale României,

Vă aducem la cunoștință o situație întâlnită la instituții care gestionează documente clasificate, susceptibile de a face parte din FAN, instituții aflate atât în subordinea MAI, și care, din perspectiva documentelor clasificate, sunt supuse controlului structurilor teritoriale ale DGIPI, dar și civile, controlate de către structurile SRI. Periodic, documentele clasificate sunt pur și simplu distruse, într-un mod arbitrar, prin decizii ale acestor structuri, fără avizul Arhivelor Naționale, fapt care ***afectează deja ireversibil Fondul Arhivistic Național.***

La nivelul ANR, prin circulare trimise în teritoriu de către Structura de Securitate s-a preluat întocmai formularistica DGIPI. La prima vedere, pare că suntem puși în situația să credităm distrugerea unor documente clasificate doar printr-un proces verbal de distrugere, indiferent de termenul de păstrare a respectivelor documente, în temeiul art. 76 și 79 din HG 585/2002.

Ori, principala atribuție a ANR, stabilită prin Legea 16/1996, republicată este aceea de a asigura protecție specială documentelor din FAN. Unele dintre documentele clasificate, menționate ca atare în nomenclatoarele instituțiilor, fac parte din FAN și nu pot fi distruse și evacuate din orice discuție legată de memoria comunităților.

Înțelegem oportunitatea existenței unor legi speciale, aferente domeniilor de activitate. Însă, după ce valoarea administrativă a documentelor clasificate a fost depășită, în temeiul singurei legi în vigoare în România în domeniul arhivelor, LAN 16/1996, stabilirea valorii arhivistice a acestor documente trebuie să fie relocată singurei instituții abilitate să aprobe selecționarea și distrugerea lor. Din păcate, în acest moment, structurile județene ale ANR sunt pur și simplu eliminate din acest proces. Documentele clasificate sunt distruse prin acte arbitrare, la adăpostul unor articole din HG 585/2002, articole care încalcă flagrant spiritul și textul LAN 16/1996, republicată.

„Scuza" folosită de către SRI și DGIPI, la care, până în acest moment, pare că ANR a aderat, este aceea că legislația pe linia documentelor clasificate și cea arhivistică nu au fost puse de acord

https://biblioteca-digitala.ro

în ceea ce privește folosirea concomitentă a termenului de păstrare și a termenului de clasificare, cu atât mai mult cu cât documentele secrete de serviciu nu au prevăzut un termen pornind de la care se poate face declasificarea acestora. În practică, pentru instituțiile abilitate pe linia informațiilor clasificate termenul de păstrare prevăzut în nomenclatoare pentru documentele clasificate, inclusiv termenul de păstrare permanent, nu au nicio valoare. Documentele clasificate se distrug prin decizii ale Structurilor de Securitate, pentru instituțiile din cadrul MAI, sau prin coordonare directă de către SRI, în cazul instituțiilor civile.

Pentru perioada comunistă, la aproape toți marii creatori de documente, inclusiv primăriile reședințe de județ, documentele din compartimentul numit BDS, birou documente secrete, au fost distruse sub coordonarea directă a SRI. La creatorii aflați în subordinea MAI, nu mai există documente clasificate din primul deceniu post-comunist. S-a pierdut astfel o cantitate importantă de documente din FAN, mai ales din perspectiva valorii istorice a informațiilor, ceea ce înseamnă ***distrugerea unor decenii de istorie, poate chiar a unei jumătăți de secol.***

Vă reamintim faptul că în depozitele ANR, în arhivele fostelor Inspectorate de Poliție, a Ministerului de Interne, a Prefecturilor există foarte multe documente, cel puțin pentru al doilea război mondial, cu informări, rapoarte ale structurilor de informații/agenți de poliție despre stările de spirit ale populației, persoane suspecte, clasificate la nivelul de secrete de stat. În istoriografia românească există direcții de studii serioase, cu lucrări premiate de Academia Română, despre munca de „intelligence" a structurilor din prima jumătate a secolului al XX-lea. Dacă se va continua în acest sens, la nivelul României nu vom mai putea documenta evenimente a căror importanță a necesitat clasificarea documentației.

Pentru un arhivist care își respectă profesia, a se citi și Codul deontologic, credem că nu cadrul legal în vigoare și, implicit lipsa unor formulări explicite, trebuie să fie surse de lamentare pentru lipsa unor prevederi sau, mai rău, de blocaj instituțional. Instituțiile care produc documente clasificate și care fac parte din FAN se sustrag de fapt oricărui control de specialitate sau rigorilor profesionale. Credem, totuși, că rolul Arhivelor Naționale nu poate fi atât de simplist redus sau eludat prin medierea unor legi/ordine sau HG-uri care reglemetează în domenii punctuale/speciale.

https://biblioteca-digitala.ro

Atribuţii legale, prevăzute atât în acte normative interne, dar şi în cele europene, ne obligă la acţiuni mai concertate în acord cu rolul Arhivelor ca instituţie atât a administraţiei publice, dar şi a păstrării memoriei. Existenţa unor prevederi legale concurente nu trebuie să conducă la limitarea atribuţiilor ANR în domeniul protecţiei speciale a documentelor clasificate care fac parte din FAN.

În plus, trebuie să reţinem că, orice sistem de drept se bazează pe principiul ierarhiei normelor cuprinse în actele normative, aşa numitul sistem piramidă al normelor juridice, care are în vârful său norma supremă, superioară tuturor celorlalte norme şi în cadrul căreia se definesc condiţiile de emitere ale acestora. Este vorba despre Constituţie, legea fundamentală a oricărui stat democratic, normele din cadrul acesteia având supremaţie faţă de orice alte norme.

Altfel spus, dreptul dintr-un stat se prezintă ca un edificiu format din niveluri suprapuse de norme juridice şi subordonate unele altora. O normă care nu este emisă în temeiul uneia superioare, nu poate face parte din sistemul ordinii de drept al unui stat. Din această ierarhie a normelor juridice, rezultă faptul că este obligatorie subordonarea actului normativ cu o forţă juridică inferioară faţă de cel care are o forţă juridică superioară lui (***spre exemplu, o hotărâre de guvern care este inferioară unei legi organice sau ordinare nu poate modifica sau completa o lege).***

Astfel, dispoziţiile unui act normativ nu pot contraveni celor cuprinse în acte normative care au o forţă juridică superioară. Acest principiu implică faptul că în situaţia în care apare un nou act normativ cuprinzând reglementări care sunt contrare celor prevăzute în acte normative de nivel inferior, acestea din urmă trebuie puse de acord cu dispoziţiile actului ierarhic superior, prin grija autorităţilor care au emis aceste acte.

În România, actul normativ se iniţiază, se elaborează, se adoptă şi se aplică în conformitate cu prevederile Constituţiei României, cu dispoziţiile Legii nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative, precum şi cu principiile ordinii de drept. Potrivit acestora, ***ierarhia normelor din România este următoarea:*** *Constituţia română şi legile constituţionale (prima poziţie în ierarhia normelor juridice.); legile organice - locul doi în ierarhia juridică (ex. L.A.N. 16/1996, republicată); legile ordinare; ordonanţele Guvernului; hotărârile Guvernului – pe locul cinci în ierarhia actelor juridice ş.a.m.d.*

https://biblioteca-digitala.ro

În acest sens, vă solicităm ca, ***problematica expusă să devină un obiectiv de interes instituțional, care să vizeze aplicarea politicii ANR****, controalele la creatorii și deținătorii de documente clasificate să se regăsească în planul de activitate al ANR. De asemenea, în cuprinsul unei circulare transmise structurilor județene, dar și structurilor MAI și nu numai, considerăm necesar să se facă următoarele precizări:*

- *potrivit Constituției României, art. 1, alin. 5, respectiv Legii nr. 24/2000, art. 4, alin 3, este consacrat* ***principiul ierarhiei actelor juridice****, astfel că Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996 republicată, are o forță juridică superioară H.G. 585/2002;*
- ***Codul Penal****, la art. 305, pedepsește neglijența ce are drept urmare distrugerea, pierderea, sustragerea documentelor de arhivă, ce conține informații secrete de stat; la art. 246 pedepsește fapta funcționarului public care nu își îndeplinește corect atribuțiile de serviciu sau și le îndeplinește în mod defectuos și cauzează prin aceasta pagube unei instituții de stat, iar la art. 242 pedepsește* ***sustragerea sau distrugerea unui dosar sau orice înscris****, fapta fiind mai gravă în cazul în care înscrisul prezintă o valoare arhivistică;*
- *ANR și structurile sale teritoriale controlează exclusiv, potrivit art. 5, lit. b din LAN 16/1996 republicată, aplicarea legislației în vigoare pe linia muncii de arhivă, deci a LAN 16/1996 republicată (lege organică), neavând atribuții în ceea ce privește verificarea aplicării H.G. 585/2002;*
- *Potrivit art. 8 din LAN 16/1996 republicată, anual, documentele (atât cele nesecrete, cât și cele clasificate) se grupează în dosare (unități arhivistice) potrivit problematicii și termenelor de păstrare stabilite în nomenclatoarul arhivistic, care la rubrica obs. cuprinde și nivelul de clasificare a documentului;*
- Termenul de păstrare a documentelor clasificate nu reprezintă termenul de clasificare a acestora, astfel că, după declasificarea/ieșirea din termenul de clasificare a unui document, acesta, în cazul în care prezintă pe mai departe valoare practică sau documentar-istorică, nu se

https://biblioteca-digitala.ro

distruge (selecţionează), ci se păstrează în continuare, potrivit termenului de păstrare din nomenclator; De asemenea, termenul de păstrare poate să expire anterior termenului de clasificare, astfel că, documentul poate fi selecţionat, fără ca acesta să necesite să fie declasificat;

- *Potrivit art. 9 (3) din LAN 16/1996 republicată, scoaterea documentelor din evidenţa arhivei se face numai cu aprobarea conducerii creatorilor şi deţinătorilor de documente şi cu* ***avizul Arhivelor Naţionale****. Selecţionarea documentelor clasificate se efectuează, la fel ca şi în cazul documentelor neclasificate, prin întocmirea unei lucrări de selecţionare, înaintate spre avizare ANR sau structurilor sale teritoriale. Întocmirea lucrării de selecţionare este o obligaţie a creatorului şi deţinătorului de documente, potrivit art. 11 din LAN 16/1996 republicată;*
- ***ANR este singura instituţie care, potrivit art. 5 (lit. i) din L.A.N. 16/1996, republicată, atestă dacă un document face, sau nu, parte din Fondul Arhivistic Naţional.***

07.06.2021

dr. Flora Agnes, consilier principal SJAN Cluj
dr. Livia Ardelean, consilier superior SJAN Cluj
Ana-Maria Buciuman, consilier superior SJAN Maramureș
dr. Cătălin Botoșineanu, consilier superior SJAN Iași
dr. Ina Chirilă, inspector superior SJAN Iași
dr. Klara Guseth șef serviciu SJAN Maramureș
dr. Paula Ivan, șef serviciu SJAN Cluj
dr. Mihai Mîrza, consilier superior SJAN Iași
Diana Mureșan, consilier superior SJAN Maramureș
dr. Florin Mureșan, inspector superior SJAN Cluj
drd. Amalia Racolța, consilier superior SJAN Maramureș
dr. Mariu Uglea, inspector superior SJAN Maramureș

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 2

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE

Ex. nr. 1
Nr. 46161/18.07.2021
București,

SECRETAR GENERAL

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
Direcția Generală a Arhivelor Naționale
Intrare 15-07-2021 ora 10:64
Ieșire ... zilele ... luna 07 anul 2021

Către,

Dr. Livia Ardelean, consilier superior SJAN Cluj
Dr. Cătălin Botoșineanu, consilier superior SJAN Iași
Dr. Klara Guseth, șef serviciu SJAN Maramureș
Dr. Paula Ivan, șef serviciu SJAN Cluj

Stimate doamne/Stimate domn,

În referire la petiția dumneavoastră, adresată Arhivelor Naționale ale României și înregistrată la Direcția Secretariat General din M.A.I. sub nr. 46161 din 16.06.2021, prin care semnalați anumite aspecte referitoare la faptul că *instituții aflate în subordinea M.A.I., care gestionează documente clasificate, și care sunt supuse controlului structurilor teritoriale ale D.G.P.I. distrug, în mod arbitrar, documentele respective, fără avizul Arhivelor Naționale, fapt care afectează ireversibil Fondul Arhivistic Național* vă aducem la cunoștință că am luat act de aspectele invocate, iar la nivelul structurilor de specialitate ale M.A.I. vor fi inițiate demersuri de promovare a unui proiect de act normativ în sensul armonizării prevederilor art. 11 din Legea Arhivelor Naționale nr. 16/1996 cu cele ale art. 76 și art. 79 din Standardele naționale de protecție a informațiilor clasificate în România, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.585/2002.

Vă mulțumim pentru interesul manifestat și vă asigurăm de întreaga noastră disponibilitate pentru a soluționa problemele semnalate.

SECRETAR GENERAL

Ștefania Gabriella FERENCZ

(Î) DIRECTOR GENERAL
DIRECȚIA GENERALĂ JURIDICĂ
Gabriel CRĂCIUN

Piața Revoluției nr. 1A, sector 1, C.P. 010086 – București

https://biblioteca-digitala.ro

Anexa 3

4 MONITORUL OFICIAL AL ROMÂNIEI, PARTEA I, Nr. 1129/26.XI.2021

PREŞEDINTELE ROMÂNIEI

D E C R E T

privind conferirea Medaliei Aniversare „Centenarul Marii Uniri"

În temeiul prevederilor art. 94 lit. a) şi ale art. 100 din Constituţia României, republicată, ale art. 1 alin. (1) lit. b) şi alin. (3) din Legea nr. 91/2018 privind Centenarul Războiului pentru Întregirea Neamului şi Centenarul Marii Uniri, precum şi ale Hotărârii Guvernului nr. 888/2018 privind aprobarea descrierii distincţiilor naţionale, procedurile de înaintare a propunerilor, criteriile de acordare a distincţiilor, precum şi cazurile de retragere, cu completările ulterioare,

în semn de apreciere pentru efortul depus în vederea păstrării şi promovării memoriei evenimentelor şi participanţilor la înfăptuirea unităţii naţionale şi a statului român modern, contribuind la apărarea şi perpetuarea valorilor în numele cărora s-a înfăptuit Marea Unire,

Preşedintele României d e c r e t e a z ă:

Art. 1. — Se conferă Medalia Aniversară „Centenarul Marii Uniri":

1. Bisericii Ortodoxe Române;
2. Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică;
3. Colegiului Naţional „Tudor Vladimirescu" Târgu Jiu;
4. Muzeului Judeţean de Istorie Braşov;
5. Operei Naţionale Bucureşti;
6. Universităţii „1 Decembrie 1918" Alba Iulia;
7. Universităţii „Constantin Brâncuşi" Târgu Jiu.

Art. 2. — Se conferă Medalia Aniversară „Centenarul Marii Uniri":

1. domnului Andonie Comeliu, muzeograf la Muzeul Militar Naţional „Regele Ferdinand I";
2. doamnei Bănuţă Angelica, conservator la Muzeul Militar Naţional „Regele Ferdinand I";
3. domnului prof. dr. Bolovan Ioan, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;
4. doamnei dr. Bonda Ioana-Mihaela, cercetător ştiinţific, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;
5. domnului Botoşineanu Cătălin, inspector superior, Serviciul Judeţean Iaşi al Arhivelor Naţionale;
6. domnului lect. dr. Bucur Bogdan, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative Bucureşti;
7. domnului Buşe Marinel Dorel, profesor universitar, Universitatea Naţională de Apărare „Carol I";
8. domnului prof. dr. Cioroianu Adrian, Universitatea din Bucureşti;
9. domnului Cîntic Florin, şef serviciu, Serviciul Judeţean Iaşi al Arhivelor Naţionale;
10. domnului Dorca Cristian-Leonard, director, Cercul Militar Naţional;
11. doamnei Dumitru Laura-Adriana, consilier Arhivele Naţionale;
12. doamnei prof. dr. Filitti Georgeta, istoric;
13. domnului Fudulu Cătălin-Petruţ, şef secţie al Oficiului Naţional pentru Cultul Eroilor;
14. doamnei Giugăl Elena-Cristina, şef secţie al Oficiului Naţional pentru Cultul Eroilor;
15. doamnei Giurgiu Teodora, expert, Arhivele Militare Naţionale Române;
16. doamnei Guseth Klara, şef serviciu, Serviciul Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale;
17. domnului dr. Iancu I. Daniel, cercetător ştiinţific, Muzeul Civilizaţiei Dacice şi Romane Deva;
18. doamnei dr. Ichim Aurica, istoric, manager al Muzeului Municipal „Regina Maria" Iaşi;
19. doamnei dr. Ilie Oana, şef al secţiei Istorie a Muzeului Naţional de Istorie a României;
20. domnului dr. Ion Narcis Dorin, director al Muzeului Naţional Peleş;
21. domnului prof. dr. Ionescu Adrian Silvan, colecţionar, director al Institutului de Istoria Artei „George Oprescu";
22. doamnei Ionescu Raluca-Anca, muzeograf la Muzeul Militar Naţional „Regele Ferdinand I";
23. domnului Ioniţă M. Ion, redactor-şef al revistei „Historia";
24. domnului Mîrza Mihai, consilier, Serviciul Judeţean Iaşi al Arhivelor Naţionale;
25. doamnei conf. dr. Niţu Florentina, decan al Facultăţii de Istorie a Universităţii din Bucureşti;
26. domnului dr. Popescu Teodor Laurenţiu;
27. domnului prof. dr. Puşcaş Vasile, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;
28. domnului Obreja Daniel, colecţionar şi curator expoziţii;
29. doamnei conf. dr. Sima Ana Victoria, Universitatea „Babeş-Bolyai" Cluj-Napoca;
30. domnului prof. dr. Şandru Daniel, Universitatea „Petre Andrei" din Iaşi;
31. doamnei Vasiloiu Paula-Cristina, şef serviciu, Serviciul Judeţean Gorj al Arhivelor Naţionale.

PREŞEDINTELE ROMÂNIEI
KLAUS-WERNER IOHANNIS

În temeiul art. 100 alin. (2) din Constituţia României, republicată, contrasemnăm acest decret.
PRIM-MINISTRU
NICOLAE-IONEL CIUCĂ

Bucureşti, 25 noiembrie 2021.
Nr. 1.137.

https://biblioteca-digitala.ro

Arhivele Naționale Maramureș la împlinirea a 70 ani (1951-2021). Fragmente din ultimii 15 ani de activitate (2007-2021)

(Rezumat)

***Cuvinte cheie**: activitatea Arhivelor maramureșene, arhiviști maramureșeni, fonduri arhivistice, asistență de specialitate, creatori și deținători de documente, valorificarea științifică a informațiilor din documente*

În anul 2011, colectivul de redacție al *Revistei Arhivei Maramureșene* a dedicat numărul 4 al publicației împlinirii a 60 ani de la emiterea actului de înființare a Arhivelor Naționale Maramureș, Decizia M.A.I. nr. 278 din 5 iunie **1951** chiar dacă, apariția efectivă în sistemul instituțional s-a produs abia doi ani mai târziu. În articolul introductiv din economia numărului 4/2011 al Revistei, am subliniat că, împlinirea unui număr rotund de ani din existența unei instituții, reprezintă un moment festiv, care invită la bilanț. În semn de prețuire, admirație și nu în ultimul rând ca o datorie de recunoștință, am încercat atunci, schițarea câtorva elemente din viața, respectiv îndelungata și prestigioasa activitate științifică a *colectivului de aur* al Arhivelor maramureșene, un colectiv *la fel de prețios ca aurul extras din munții care străjuiesc meleagurile asupra istoriei cărora au stăruit în lucrările lor*, respectiv a *arhiviștilor care au reprezentat și mai reprezintă și acum un autentic model moral, intelectual și uman, oameni simpli care și-au respectat meseria și pe cei din jur, și care s-au identificat pentru mai bine de 30-40 ani cu destinul instituției* - Balogh Adalbert, Căpâlnean Vasile, Oszóczki Coloman, Sabău Ioan, Schrek Vasile.

După 10 ani, numărul 14/2021 al *Revistei Arhivei Maramureșene* își dorește să marcheze cei 70 ani care s-au scurs de la înființarea instituției, iar materialul de față să-l închine colectivului de astăzi al Arhivelor maramureșene, punând accent pe activitatea desfășurată cu precădere în ultimii 15 ani. În acest fel, încercăm să evidențiem că, indiferent de regimul politic, de legislația în vigoare, de resursele financiare și materiale ș.a.m.d., în evoluția sau disoluția unei instituții, relevant este OMUL, modul în care acesta, indiferent de greutățile și obstacolele pe care le întâlnește în activitate, alege să fie întâi de toate un bun PROFESIONIST, înarmat doar cu dedicare, inițiativă și dorința de a îndeplini cât mai corect și conștiincios atribuțiile care îi revin.

https://biblioteca-digitala.ro

Maramures National Archives on its 70th Anniversary (1951-2021) Fragments from the Last 15 Years of Activity (2007-2021).

(Summary)

Keywords: *the activity of the Maramures Archives, Maramures archivists, archival funds, specialized assistence, creators and holders of documents, scientific capitalization of information from documents.*

In 2011, the editorial staff of the *Maramures Archive Review* dedicated the 4th issue of the publication to the 60th anniversary from the act of the Maramures National Archives establishment, the Decision of the M.A.I. no. 278 of June 5, 1951, even if the effective appearance in the institutional system occurred only two years later.

In the introductory article from the economy of issue 4/2011 of the Review, we emphasized that the fulfillment of a round number of years of the existence of an institution, represents a festive moment, which invites to balance. As a sign of appreciation, admiration and last but not least as a duty of gratitude, we, then, tried to sketch some elements of life, respectively the long and prestigious scientific activity of the *golden team* of Maramures Archieves - Balogh Adalbert, Căpâlnean Vasile, Oszóczki Coloman, Sabău Ioan, Schrek Vasile.

After 10 years, issue no. 14/2021 of the *Maramures Archive Review* wants to mark the 70 years that have elapsed since the establishment of the institution, and dedicate this material to today's team of the Maramures Archives, emphasizing the work carried out especially in the last 15 years. In this way, we try to say that regardless of the political regime, the legislation in force, financial and material resources etc., in the evolution or dissolution of an institution, relevant is the man, how he or she, regardless of the difficulties and obstacles in the activity, chooses to be, first of all, a good professional, armed only with dedication, initiative and the desire to fulfill as correctly and conscientiously as possible his duties.

https://biblioteca-digitala.ro

Identitate nobiliară în secolul al XVII-lea Diplomele armaliste ale familiilor Buffte și Vancsa

Livia Ardelean[1]

Cuvinte cheie: *nobili armaliști, Ioan Vancsa și Ioan Buffte, diplome de înnobilare, ramuri noi, merite militare, blazon*

Prezentarea de față are un scop multiplu, și anume punerea în valoare a două diplome nobiliare armaliste deținute încă de urmașii celor care le-au primit, precum și aducerea unui omagiu pios celui care ne-a arătat, în urmă cu câțiva ani diploma, familiei Buffte de Cuhea, Ștefan Mariș, prietenul și colaboratorul nostru timp de mai mulți ani[2].

Cele două diplome la care ne vom referi au fost emise pe parcursul secolului al XVII-lea, de către Gabriel Bethlen și Mihai Apafi, principii Transilvaniei.

---

[1] Absolventă a Facultății de Istorie și Filosofie, Specializarea Istorie, Cluj-Napoca 1992. Din anul 1992 lucrează ca și arhivist la Arhivele Naționale Cluj. Doctor în istorie din 2011, cu tema „Istoria economico-socială a Maramureșului istoric în secolul XVII", coordonator științific Acad. Prof. Dr. Ioan Aurel Pop,. Teza a fost publicată în anul 2012 sub titlul „Istoria economică și socială a Mararamureșului între 1600-1700", Baia Mare, Editura Ethnologica. Autoarea are preocupări de istorie a Ardealului și Maramureșului în epoca medievală, premodernă și modernă și a publicat numerose studii pe aceste teme. Este preocupată și de publicarea de documente medievale, de științele auxiliare ale istoriei, de istoria populației germane din Ardeal, precum și de arhivistica internațională, în special cea din spațiul german, participând și la întâlniri internaționale pe această temă.

[2] Din păcate dr. Ștefan Mariș, fostul director al Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale „Liviu Borlan" Maramureș nu a mai apucat să vadă, deși și-a dorit enorm, publicarea și traducerea diplomei familiei sale pe linie maternă. Mulțumirile noastre se îndreaptă spre fratele lui Ștefan, Ioan Mariș, coordonator al Editurii „Valea Verde", ziarist, publicist și om de cultură din Sighetu Marmației, care cu amabilitate ne-a pus la dispoziție imaginea diplomei familiei.

https://biblioteca-digitala.ro

Gabriel Bethlen, unul dintre cei mai mercantiliști principi ai Transilvaniei, nu a fost prezent fizic în Maramureș, dar a procedat și aici, la fel ca și în Transilvania, introducând noi reguli și făcând pași însemnați în sensul ralierii Maramureșului la realitățile transilvănene, lucru pentru care a beneficiat din plin de ajutorul fratelui său, Ștefan Bethlen, comitele Maramureșului, fidel principelui. Acesta a implementat pe plan local politica economică princiară, deși a întâmpinat opoziția unei părți a nobilimii maramureșene, încolțită de politica principelui, ce aducea atingere prerogativelor și privilegiilor nobiliare[3]. Foarte inteligent și prudent, principele a dus o politică de păstrare în limite decente a numărului de nobili maramureșeni, prin acordarea unui număr redus de diplome armaliste nobililor români din această parte de țară, preferând înnobilările colective pentru 200 nobili din târgurile regale de coroană: Sighet, Hust, Visk, Teceu, Câmpulung[4]. Totuși, familiile Buffte, Petrovai, Rednic, Berce, Perșe, Tivadar de Rona de Jos, Pop de Berbești, Maroșan, alias Csicso din Biserica Albă, Gerheș din Sarasău, Nemeș din Călinești, Năsui, Fărcaș de Vișeu au primit diplome armaliste.

Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei în perioada 1613-1629

[3] Livia Ardelean, *Gabriel Bethlen și politica economică și militară față de comitatul Maramureș*, în volumul „A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai", Kolozsvár 2014, p. 513, pe https://eda.eme.ro/bitstream/handle/10598/30614/EME_BethlenErdelye_042-ArdeleanLPoliticaEconSiMilitFataDeComitatulMaramures.pdf?sequence=1&isAllowed=Z

[4] *Ibidem*, p. 509-516.

https://biblioteca-digitala.ro

Una din diplomele armaliste emise de principe și aflată până astăzi în posesia familiei, este diploma familiei Buffte de Cuhea, dată în Alba Iulia, la 27 Iunie 1622.

Din cuprinsul diplomei nu reiese care a fost contribuția lui Ioan Buffte la susținerea principelui, însă blazonul ne lămurește. Omul care ține în mână o sabie ridicată reprezintă simbolul ajutorului militar acordat principelui.

„Nos Gabriel dei gratia Sacri romani Imperi et Transilvania princeps, partium regni Hungariae, Dominus Siculorum comes ac Opuliae et Ratiboriae Dux etc.„. Memoriae commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis. Quod nos ad nonnullorum fidelium consiliariorum nostrorum singularem serenitati nostrae propterea factam intercessionem tum vero attentis et consideratis fidelitate fidelibusque servitiis nobilis Ioanem Buffta de Konha, que ipse primun quidem regno nostro Transylvaniae quisque principibus, praedecessoribus videlicet

https://biblioteca-digitala.ro

nostris et tandem serenitati etiam nostrae in omnibus occassionibus, bellicisque, expeditionibus pro patriae motis et susceptis, fideliter et cum amici sui constancia alacritateque exhibuit et impendit ac in futurum etiam exhibiturum et impensurum ipsum minime dubitamus. Eundem igitur Ioannem Buffte ac per eum filios et filias iam natas et in futurum etiam dei beneficiona scituros alias etiam uti intelligimus ex nobili priscepia oriundos denuo et ex novo expeciali nostra gratia et potestatis nostre plenitudinein coetum et numerum verorum et indubitatorum regni nostri Transylvaniae nobilium annumerantes, aggregantes, captantes et adscribentes duximus prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus. Decernentes expresse uta modo deinceps successivis semper temporisbus idem Ioannes Buffte, ipsiusque haeredes et posteritates utriusque sexus universi, pro veris et indubitatis nobilibus habeatur et repetentur. In signum autem huiusmodi mere et perfectae nobilitatis haec arma seu nobilitatis insigniae. Scutum videlicet militare caelestium coloris in cuius compositie area homo integre veste viridea inductus, dextrem ensem nudatum sursum tenere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam integre diadema regium, gemmae ac summitate vero sive cono lemnisci variorum colorum hinc inde defluentis utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant prout haec omnia in parte sive initio presentium litterarum nostrarum docta manu et arce pictoris clarius expressa et depicta concernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia liberalitatrque nostra prefato Ionne Buffte ipsiusque haeredibus et posteritatibus utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus annuentes et concendentis quod ipsi prescripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum verorum et insignitorum nobilium utenturque in praeliis, hostiludiis, torneantis, duellis, mononachiis ac aliis quibus suis exercitiis militaribus necnon nobilitaribus item sigillis vexilia certis velis, auleis, annulis, dyptis, tentoriis, domibus sepulctiris et generaliter quarumlibet verum et expeditionem generibus sub merae et perfectae nobilitatis titulo, quo eos al universis et singulis cuiuscunque status, ordinis, honoris, dignitatis et praeminentia homines existant. Insignites dici, teneri et nominari volumus ferree et gestare. Ominibusque et singulis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et praerogativis quibus caeteri

https://biblioteca-digitala.ro

veri nati et indubitati dicti regni nostrae Transylvaniae partiumque Hungariae eidem annexarum nobiles ac militares hommines, quomodumcunque de jure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudeant perpetue uti frui et gaudere valeantque possint.

In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras pendentis et authentici sigilli nostri munime roboratas memorato Ioanni Buffte, haeredibusque et posteritatibus utriusque sexes universis clementer dandas duximus concernentes.

Datum in civitate nostra Alba Iulia die vigesima septima mensis Iunii, Anno Domini Millessimo sextencessimo vigesimo secundo."

„Noi, Gabriel Bethlen, din grația lui Dumnezeu, împărat al Sfântului Imperiu Roman și principe al Transilvaniei și a părților anexate ungurene, comite al secuilor, duce de Oppeln și Ratibor etc....facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor celor cărora se cuvine, că noi pentru mijlocirea personală a unora dintre credincioșii noștri domni consilieri pe de o parte, că noi, luând aminte și ținând seama de slujbele credincioase, credința, ardoarea prietenească și constantă pe care nobilul Ioan Buffte de Cuhea ni le-a arătat nouă, și prin noi țării noastre Transilvania, precum și principilor predecesorilor noștri și ilustrității noastre în toate războaiele, expedițiile în timpuri și locuri diferite și ni le va arăta și nu ne îndoim că va stărui și pe viitor, am hotărât așadar ca Ioan Buffte, nobil ereditar din vechime, și prin el, fii și fiicele născuți și care se vor naște în viitor, să fie ținuți și socotiți din nou, din deplina noastră milostivire și puterea noastră deplină, drept adevărați, fii, neîndoielnici, și deosebiți nobili. Și să-l adăugăm, să-l asociem, să-l alegem și să-l înscriem în ceata și numărul adevăraților, fiilor, neîndoielnicilor și deosebiților nobili ai acestui regat al Transilvaniei și părților Ungariei anexate aceluiași, după cum l-am eliberat, adăugat, asociat, ales și înscris prin tăria [scrisorilor] celor de față, hotărând în chip lămurit ca începând de acum pentru totdeauna, pe același Ioan Buffte, moștenitorii și urmașii lui de ambele sexe să fie ținuți și socotiți drept adevărați, fii, neîndoielnici, și deosebiți nobili.

Ca semn al acestei adevărate și desăvârșite nobilități le acordăm lui și urmașilor și moștenitorilor lor de ambele sexe aceste arme sau însemne ale nobilității: Scut militar de culoare albastră, în câmpul căruia se vede un om întreg îmbrăcat cu tunică verde, care ține în

https://biblioteca-digitala.ro

mâna dreaptă o sabie simplă ridicată în sus. Deasupra scutului este așezat coiful militar, acoperit de o diademă regală, împodobită în chip cuvenit cu perle și pietre scumpe, din conul coifului curg benzi sau panglici de culori diferite spre ambele margini sau extremități ale coifului, înconjurându-l și împodobindu-l în chipul cel mai frumos, după cum toate acestea se văd clar înfățișate și zugrăvite cu mână iscusită și arta picturii la capătul sau începutul scrisorilor noastre de față.

Cu chibzuință și după bună știință, din generozitatea noastră princiară, amintitului Ioan Buffte și prin el, tuturor moștenitorilor și urmașilor săi de ambele sexe cu milostivire încuviințând și hărăzind le-am dat, dăruit și conferit, ca ei înșiși, suszisele arme sau însemne ale nobilității, după obiceiul celorlalți adevărați, fii, neîndoielnici, și deosebiți nobili care se folosesc de blazoane, oriunde, în bătălii, întreceri militare, turniruri, dueluri, întreceri individuale, și în alte exerciții militare și nobiliare de orice fel, pe sigilii, steaguri, vase, veșminte, covoare, arme, medalioane, corturi, case, morminte și în general pe orice fel de lucruri și feluri de foloase, sub titlul întregii și desăvârșitei nobilități, prin care dorim ca ei să fie zișii deosebiți, să fie ținuți, numiți și socotiți de către toți oamenii și de fiecare în parte, de orice stare, condiție, treaptă, cinste, ordin, demnitate și preeminență, și să primească și să poarte toate și fiecare din acele slujbe, milostiviri, privilegii, scutiri, libertăți, imunități și prerogative pe care ceilalți adevărați, născuți, neîndoielnici, și deosebiți oameni nobili și ostași ai amintitului regatului nostru al Transilvaniei și ai părților Ungariei anexate aceluiași, le folosesc, se bucură după obicei, în orice mod, din vechime și de drept, și pe care să fie veșnic volnici și în stare să le folosească, să se bucure.

Spre pomenirea și veșnica trăinicie a acestui lucru am dat scrisoarea noastră de față întărită cu puterea sigiliului nostru atârnat pomenitului Ioan Buffte și prin, tuturor moștenitorilor și urmașilor săi de ambele sexe am hotărât să le dăm cu milostivire și să le hărăzim. Dată în cetatea noastră Alba Iulia, 27 Iunie 1622."

Analizând conținutul diplomei în partea de descriere a blazonului reiese că acesta ar fi putut arăta așa:

Această propunere de blazon ne aparține, nu este însă blazonul original, care ar fi trebuit pictat de pictorul Curții principelui.

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1862 familia Buffte avea deja membri răspândiţi în Cuhea şi Ieud, unde erau 29 de familii, respectiv două, scrisoarea armalistă aflându-se în posesia familiei[5]. Un alt membru, care locuia în Călineşti, a fost înnobilat de principele Gabriel Báthory în 1612 (5 familii)[6].

Diploma a doua a fost emisă de Mihai Apafi în 1668 şi se află în păstrarea familiei Vancea-Birta, fiindu-ne pusă la dipoziţie de doamna Maria Dacia Birta, cu acordul fratelui, Ioan Vancea. Pentru implicare şi acord, le mulţumim în mod deosebit[7].

[5] Ioan cavaler de Puşcariu, *Date istorice privitoare la famillile nobile române*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane Sibiu, 1892, p. 10.
[6] *Ibidem*, p. 8.
[7] Maria Dacia Birta este arhivar referent la Muzeul Satului Maramureşean, iar Ioan Vancea este profesor universitar asociat la Universitatea Federală Rurală din regiunea Rio de Janeiro, oraşul Seropedica, Brazilia.

https://biblioteca-digitala.ro

„Nos Michael Apafi dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae, dominus et siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore presencium significantes quibus expedit universis. Quod nos ad nonnullorum fidelium dominorum consiliorum nobilium singularem nobis propterea factam intercessionem, cum vero attentis et consideratis fidelitate, fideliuque servitiis nobilis Ionae Vancsa de Vancsfallva, qua ipse nobis ex hunc regno nobis Transilvaniae ac partibus Hungariae eidem annexis in omnibus bellicis expeditionibus pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibituram et impensuram ipsum non dubitemus...eundem igitur Ionam Vancsa ac per eum Petrum et Theodorum similiter Vancsa fratres suos germanos, haeresque et posteritates ipsorum utriusque sexus universas ex speciali gratia et principalis potestatis nostrae plenitudine, hactenus etiam nobilitati praerogativa priscepia oriundos.

Denuo in coetum et numerum verorum, natorum, indubitatorum, insigniorumque regni nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexorum nobilium aggregandos, cooptandos, et adscribendos duximus, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus presentium per vigorem decernentes expresse ut deinceps quoque successivis semper idem Ionas Vancsa ac per eum Petrus et Theodorus, fratres ipsius, haeredesque et posteritates ipsorum utriusque sexus universae, pro veris et indubitatis nobilibus habeantur et reputentur, In Signum autem huius merae et perfectae nobilitais ipsius, haeredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis gratiose. Scutum videlicet militare erectum caelestini coloris in cuius campo sive area brachium queddam humanum rubra veste inductum tria folia Lilliorum vela complicata sursus tenere consciiuntur. Supra Scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regiam genuis summitate autem vero sive vero galeae laciniis sive seu lemniscis variorum colorum hinc inde defluentes utrasque oras seu marginis ipsius scuti pulcherime ambiunt et exornant. Prout haec omnia in parte seu principio presentium literarum nostrorum doctam manu et arce pictoris clarius expressa est depicta esse cernuntur. Animo deliberato et ex certa scientia liberalitateque nostra principali praefato Ione Vancsa ac per eum Petro et Theodoro

https://biblioteca-digitala.ro

fratris ipsius, haeredibusque et posteritatibus ipsorum utriusque sexus universis gratiose dedimus, donavimus et contulimus annuentes et concedentes, ut ipsi praescripta arma seu nobilitatis insignia more aliorum virorum, necnon indubitatotum insigniorumque. Nobilium armis ubique in praeliis, hostiludiis, torneantes, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitis militaribus et nobilitaribus, necnon sigiliis certiis, velis, clyptid, tentoriis, domibus et sepulctiis, generaliter vero rerum et expeditionem generibus sub merae et perfectae syncereque nobilitatis titulo, quo eos ab universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, graduiis, honoris, ordinis, officii, dignitatis, praeminentiaeque et functionis homines existant insignitos dici, teneri, nominari et reportari. Volumus ferre et gestare omnibusque et singulis iis honoribus, gratiis, privilegiis, indultis, libertatibus, immunitatibus et praerogativiis, quibus caetere veri, nati, indubitati et insigniti regni Hungariae ac partium Hungariae eidem annexarum nobilis et militares homines, quomodumque de iure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent perpetuo uti, frui et gaudere valeantatque possint. In cuius rei memoriae firmitatemque perpetuam presens literas nostras pendentes et authenici sigilii nostri munimine roboratas est, communitas memorato Ionae Vancsa ac per eum Petro et Theodoro Vancsa fratribus eius germanos haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis clementer dandas duximus et concendendas. Datum in civitati nostrae Alba Iulia die vigesima octava mensis octobris anno Domini millessimo sextecissimo sexagesimo octavo

Michael Apafi

Ioannes Belen cancelar, manu propria."

„Noi, Mihail Apafi, din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei și al părților Ungariei domn și comite al secuilor, facem cunoscut prin cuprinsul celor de față tuturor celor cărora se cuvine, că noi pentru mijlocirea personală a unora dintre credincioșii noștri domni consilieri pe de o parte, ca noi, luând aminte și ținând seama de slujbele credincioase pe care nobilul Ioan Vancsa de Oncești, ni le-a arătat nouă și prin țării noastre Transilvania și părților ungurene anexate acesteia, în toate războaiele, expedițiile în timpuri

https://biblioteca-digitala.ro

și locuri diferite și nu ne îndoim ca ni le va arăta și că va stărui și pe viitor, am hotărât așadar ca același Ioan Vancsa și prin el, Petru și Theodor, la fel Vancsa, frații lui buni, și moștenitorii și urmașii lui de ambele sexe să fie ținuți și socotiți drept adevărați, fii, neîndoielnici, și deosebiți nobili. Și să-l adăugăm, să-l asociem, să-l alegem și să-l înscriem în ceata și numărul adevăraților, fiilor, neîndoielnicilor și deosebiților nobili ai acestui regat al Transilvaniei și părților Ungariei anexate aceluiași, după cum l-am eliberat, adăugat, asociat, ales și înscris prin tăria [scrisorilor] celor de față, hotărând în chip lămurit ca începând de acum pentru totdeauna, pe același Ioan Vancsa și prin el pe Petru și Theodor, frații lui, și moștenitorii și urmașii lui de ambele sexe să fie ținuți și socotiți drept adevărați, fii, neîndoielnici, și deosebiți nobili.

Ca semn al acestei adevărate și desăvârșite nobilități [le acordăm]lui și urmașilor și moștenitorilor lor de ambele sexe aceste arme sau însemne ale nobilității: Scut militar de culoare albastră, în câmpul căruia se vede o mâna umană îmbrăcată cu tunică roșie care ține în mână ridicate 3 foi îndoite de crin. Deasupra scutului este așezat coiful militar, acoperit de o diademă regală, împodobită în chip cuvenit cu perle și pietre scumpe, din conul coifului curg benzi sau panglici de culori diferite spre ambele marginile sau extremități ale coifului înconjurându-l și împodobindu-l în chipul cel mai frumos, după cum toate acestea se văd clar înfățișate și zugrăvite cu mână iscusită și arta picturii la capătul sau începutul scrisorilor noastre de față.

Cu chibzuință și după bună știință, din generozitatea noastră princiară, amintitului Ioan Vancsa, și prin el Petru și Theodor, frații lui, tuturor moștenitorilor și urmașilor săi de ambele sexe cu milostivire încuviințând și hărăzind le-am dat, dăruit și conferit, ca ei înșiși, suszisele arme sau insemne ale nobilității, după obiceiul celorlalți adevărați, fii, neîndoielnici, și deosebiți nobili care se folosesc de blazoane, oriunde, în bătălii, întreceri militare, turniruri, dueluri, întreceri individuale, și în alte exerciții militare și nobiliare de orice fel, pe sigilii, steaguri, vase, veșminte, covoare, arme, medalioane, corturi, case, morminte și în general pe orice fel de lucruri și feluri de foloase, sub titlul întregii și desăvârșitei nobilități, prin care dorim ca ei să fie zișii deosebiți, să fie ținuți, numiți și socotiți de către toți oamenii și de fiecare în parte, de orice

https://biblioteca-digitala.ro

stare, condiție, treaptă, cinste, ordin, demnitate și preeminență, și să primească și să poarte toate și fiecare din acele slujbe, milostiviri, privilegii, scutiri, libertăți, imunități și prerogative pe care ceilalți adevărați, născuți, neîndoielnici, și deosebiți oameni nobili și ostași ai amintitului regatului nostru al Transilvaniei și ai părților Ungariei anexate aceluiași, le folosesc, se bucură după obicei, în orice mod, din vechime și de drept, și pe care să fie veșnic volnici și în stare să le folosească, să se bucure. Spre pomenirea și veșnica trăinicie a acestui lucru am dat scrisoarea noastră de față întărită cu puterea sigiliului nostru atârnat pomenitului Ioan Vancsa și prin el fraților lui buni, Petru și Theodor Vancsa, tuturor moștenitorilor și urmașilor săi de ambele sexe am hotărât să le dăm cu milostivire și să le hărăzim. Dată în cetatea noastră Alba Iulia, 28 octombrie 1668."

Această propunere de blazon ne aparține, nu este însă blazonul original, care ar fi trebuit pictat de pictorul Curții principelui

În 1862, când s-au făcut cercetări asupra nobilimii locale, de către preoții locului și juzii supremi, s-a constatat că familia înnobilată de Mihai Apafi în 1668 locuia în Călinești, și avea 2 ramuri, patrifamilii[8]. Din această familie, una s-a mutat în Văleni. În schimb, în Nănești era o altă ramură a familiei, înnobilată în vremuri imemoriale, care avea un document „foarte bătrân, ce nu s-a putut lege", și din care s-au desprins 9 patrifamilii[9]. Considerăm că acesta era familia veche de nobili donatari.

Despre familia Vancsa, în istoriografie este unanimitate când se afirmă că este una veche, care se trage din cneazul și nobilul

[8] Pușcariu, *op. cit.*, p. 9.
[9] *Ibidem*, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

vechi român Onciuc, fiul lui Lupu Stan, ce avea în stăpânire jumătate din domeniul Varalia, format din moșiile Onceşti, Năneşti şi Valea Pocului/Stejarului[10]. Această familie s-a împărțit, la fel ca toate familiile nobiliare, o ramură ajungând și în Călinești, și se pare că a primit de la principele Mihai Apafi scrisoarea armalistă de față. Și alte ramuri ale familiei, destul de numeroase în secolul al XVII-lea, au primit diplome armaliste, pentru a-și asigura privilegiile și scutirile nobiliare, diluate în timp. O altă ramură a primit o diplomă armalistă de la același principe, în 1678. O alta, a emigrat în Districtul Chioar, în satul Buteasa, și aceasta a primit o diplomă armalistă de la Gheorghe Rákoczi I, în 1638, pentru Ioan Vancssa, sclopetar. Un Ioachim Vancsa, emigrat sau căsătorit în Asuajul de Sus a primit o diplomă armalistă în 1681, iar familia a fost una foarte numeroasă[11].

Dar ce au fost, ce rol au avut și care a fost istoria diplomelor armaliste? Subiectul a fost abordat în istoriografia maghiară[12], dar a suferit de o oarecare lipsă de interes din partea istoricilor români de-a lungul timpului, în ultimii ani înregistrându-se o preocupare crescută însă pentru acest subiect. Istorici ca Ioan Drăgan, Ionuț Costea, Radu R. Tiron, Ligia Drăghici, Ligia Boldea etc. au explicat modul de acordare și funcționalitatea diplomelor armaliste. Dacă înainte doar Ioan Cavaler de Pușcariu a împărțit cumva nobilimea, în istoriografia legată de Maramureș lucrurile au fost amestecate, cu bună știință, mai ales de Alexandru Filipașcu, care nu a surprins diferențele dintre numeroșii nobili maramureșeni[13]. Pe plan local se remarcă un interes deosebit pentru acest subiect, dintre

[10] Ioan Mihalyi de Apșa, *Máramarosi diplomák a XIV és XV századból, Máramarosü Sziget*, Tipografia Mayer és Berger 1900, p. 21.

[11] Pușcariu, *op. cit.*

[12] Revista „Turul" a publicat periodic, în secolul al XIX-lea diplome de înnobilare și blazoane nobiliare inclusive din Maramureș, iar Schönherr Gyula a publicat în numărul din 1889 articolul intitulat *Czimeres nems levelek a máramarosi leveltárakban*, aici incluzând doar cîteva diplome păstrate în arhivele băimărene: unul dintre autorii care s-au ocupat intens de problema diplomelor de înnobilare din Ardeal, Szálkai Tamás a publicat o lucrare de referință intitulată Armales Transylvanicorum, dar care nu tratează și problema diplomelor armaliste maramureșene.

[13] Alexandru Filipașcu, *Enciclopedia familiilor nobile maramureșene de origine română*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2014.

https://biblioteca-digitala.ro

localnicii preocupați de subiect îl remarcăm pe Teofil Ivanciuc[14], iar la Vișeul de Sus a fost înființat chiar un Centru Documentar-Expozițional al Nobilimii Maramureșene Române.

Diplomele armaliste maramureșene, care s-au aflat timp 3-4 secole în păstrarea famililor armaliste, nu au beneficiat încă de atenția țintită a cercetătorilor, având în vedere numărul mare de nobili maramureșeni. Este adevărat că, așa cum s-a mai afirmat înainte, numărul românilor maramureșeni înnobilați de principii Transilvaniei nu a fost atât de mare, comparat cu numărul de nobili secui înnobilați de aceiași principi, în același interval de timp.

Încă din Evul Mediu, regii Ungarei au acordat diplome nobiliare nobililor români, Maramureșul, împreună cu Tara Hațegului, Țara Făgărașului, Banatul de Severin, înregistrând peste 60% din totalul nobilimii românești ardelene, care s-au comportat ca o obște la nivel local, având instituții proprii, adunări cneziale și nobiliare mult adaptate. "*Deși la nivel central, în dieta ungară și în cea ardeleană, românii nobili participau doar individual, nobilii români au intrat în toate structurile puterii de stat, la nivel central și teritorial, mai cu seamă în structurile militar-administrative, dar și în cele fiscale sau ale bisericii catolice*"[15]. Odată cu trecerea timpului, mai ales din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, diplomele armaliste au început să apară, și numărul lor să crească rapid în Transilvania, Banat și Partium. În Maramureș, acestea au fost acordate nobilimii ce ținea, din punct de vedere militar, de cetatea Hust și au adus cu ele scutirea de obligații, mai ales fiscale, precum și acordarea unor privilegii persoanei înnobilate. Aceste privilegii erau extinse uneori și asupra urmașilor, fiind însoțite de

[14] În 26 august 2013 acesta a scris un apel către urmașii nobilimii maramureșene, prin care îi invită să adune diplomele în vederea publicării acestora.

[15] Ioan Drăgan, *Privire generală asupra nobilimii românești din Transilvania în secolele XVI-XVII*, în „Itinerarii istoriografice. Studii în onoarea istoricului Costin Feneșan", Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2010, p. 271-297, pe http://muzeulbanatuluimontan.ro/images/ro/Biblioteca_electronica/Volume_publicate/Itinerarii%20istoriografice.%20Studii%20%C3%AEn%20onoarea%20istoricului%20Costin%20Fene%C5%9Fan,%20volum%20%C3%AEngrijit%20de%20Dumitru%20%C8%9Aeicu%20%C, accesat în 9-10 octombrie 2021.

https://biblioteca-digitala.ro

blazon, reprezentând o caracteristică a fenomenului înnobilării[16]. O altă caracteristică era aceea că erau acordate pentru răsplătirea serviciilor credincioase sau pentru merite militare, unor oameni de condiție modestă, chiar unor iobagi[17]. Istoricii români ca, Ioan Drăgan, Ionuț Costea, Radu R Tiron, subsemnata, Ligia Drăghici au opinii diferite față de istoricii consacrați ai Maramureșului în ceea ce privește diplomele armaliste, opinând, pe baza legilor, a Tripartitului, că blazonul pe care principele îl dăruia unora, nu este un semn neapărat al nobleței și că trecerea în rândul nobililor adevărați nu era asigurată odată cu primirea unui blazon.[18]. Numai primirea blazonului în sine nu trecea pe nimeni în rândul nobililor[19]. Primitorii blazonului din epoca Principatului, armaliștii, au devenit nobili similari ca putere economică nobililor de o sesie, erau detinatori de blazon si titulari de obligații militare[20].

Noua nobilime creată mai ales de principii Transilvaniei nu a mai primit pământ, ci blazon, și scutiri. Iar fenomenul care ni se pare cel mai interesant este cel legat de reconfirmarea vechilor titluri. Unul din nobilii noștri, Ioan Buffte, a fost reconfirmat ca nobil adevărat al Transilvaniei, fiind înnobilat din nou, *denuo et ex novo,* deoarece familia era una veche.

Ioan Buffte a fost înnobilat pentru merite militare, pentru slujbe credincioase și fidele aduse principelui Transilvaniei, precum și antecesorilor acestuia. Dar familia lui a fost una veche, nobiliară, de nobili adevărați, consemnată ca atare în conscripțiile de la mijlocul secolului al XVI-lea. În 1542 când, la cererea vicecomitelui Simion Stoica și Ioan Pop de Sarasău, au fost conscrişi nobilii cu iobagi din Maramureş, judele Plăşii de Sus, Ştefan Petrovai, i-a consemnat pe Petru şi Ioan Buffte de Cuhea ca

[16] *Ibidem*.

[17] *Ibidem*.

[18] *Ibidem*; Ionuț Costea, *Solem virtutem et nomen bonorum. Nobilitate, Etnie, Regionalism în Transilvania Princiară (sec. XVII)*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2005, p. 42-44.

[19] Teodora Ligia Drăghici, *Confirmări ale nobilității solicitate autorităților comitatense în cursul secoluului al XIX-lea de către reprezentanți ai familiilor de origine română înnobilate în secolele XVI_XVIII*, pe http://www.bcut.ro/dyn_img/Analele%20Banatului%20Arheologie-Istorie/Analele%20Banatului%20S.N.%20XX%20%E2%80%93%202012/20_Draghici.pdf.

[20] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

nobili cu posesie, iar în 1548 documentul îl consemna pe Petru Buffte ca nobil cu o poartă de iobagi [21]. Această stare de fapt era cea specifică nobililor maramureșeni vechi, care doar în cazuri extrem de rare dețineau mai mult de o poartă de iobagi.

Diploma, scrisă pe pergament, întărită cu sigiliul atârnat al principelui, nu este, la fel ca majoritatea diplomelor armaliste, terminată. Lipsește, în stânga sus, blazonul. Acesta trebuia pictat de pictorul principelui, dar în cele mai multe cazuri acest lucru nu s-a întâmplat, deoarece nobilul român maramureșean nu dorea să plătească suma exorbitantă percepută pentru pictarea diplomei, după ce anterior a plătit cam 25 florini pentru pergamentul scris, alți 4 florini pentru sigiliu etc. Interesul lui era recunoașterea scutirilor aduse de diplomă, astfel că diploma, care conform legii trebuia pictată în intervalul de 1 an, rămânea nepictată[22]. Tot în intervalul de 1 an, diploma trebuia citită în Congregația generală a comitatului[23]. Din păcate, Protocoalele comitatului se păstrează doar începând cu anul 1629, astfel că cel puțin în cazul diplomei primite de Ioan și Petru Buffte nu se poate verifica când și dacă acest lucru a fost făcut, dar este de presupus că da și că nu vor fi fost împotrivitori, pentru că familia a continuat să fie recunoscută ca una de nobili, nefiind niciodată decăzută din această stare. La fel, nu se poare verifica dacă diploma primită de Ioan Vancsa a fost citită în fața Congregației nobiliare a comitatului, întrucât protocoul de ședință dintre martie 1668-1671 lipsește, fiind pierdut la o dată imposibil de apreciat[24].

Formularistica, șablonul heraldic, este cel clasic, folosit din deceniul patru al secolului al XVI-lea[25], blazonul este unul foarte

[21] Tudor-Radu Tiron, *Despre dreptul la stemă în Transilvania secolului XVII*, pe https://www.academia.edu, accesat în 20.10.2021.

[22] Livia Ardelean, *Populația impozabilă a comitatului Maramureș la mijlocul secolului al XVI-lea*, în „Revista Arhivei Maramureșene", nr. 5/2012, p. 18.

[23] *Idem*, *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2012, p. 105.

[24] *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei 1653*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997, p. 108.

[25] Arhivele Naționale Maramureș păstrează toate protocoalele comitatului, începând cu anul 1629, această serie reprezentând un exemplu aproape singular de păstrare a tuturor protocoaleelor Congregației nobiliare a unui comitat.

https://biblioteca-digitala.ro

simplu, coiful este timbrat de *diadema regium*, lamberchinii sunt colorați, scutul militar e de culoarea cerului. Blazonul, acordat cu respectarea unor formalități era consemnat în Cărțile Regale, în cazul în care nobilul își putea permite plata acestui lucru. Blazonul era transmisibil, fiind asimilat bunurilor, se putea transmite pe cale sucesorală, urmașilor și moștenitorilor de ambele sexe *„haeredibusque et posteritatibus (s. n.) ipsius/ipsorum utriusque sexus universis...”*, deci și pe linie feminină, acest lucru fiind diferit de modul în care se proceda în restul Europei, și era datorat "caracterului gentilic al familiei"[26]. Diplomele de înnobilare menționau modalitățile de utilizare, în *praeliis, torneamentis, duellis, monomachiis ac aliis quibusvis exercitiis nobilitaribus et militaribus, necnon sigillis, vexillis, cortinis, velis, auleis, annulis, domibus, clypeis, tentoriis, sepulchris...”* dintre care unele erau desigur desuete (precum întrecerile cu lancea și turnirurile) dar trebuiau să descrie, împreună cu celelalte, un *modus vivendi* cavaleresc[27] și nu arătau o pătrundere în rândul societății medievale, așa cum afirmă unii autori, în special localnici[28]. De altfel, toate diplomele armaliste emise pentru nobili conțineau această expresie, nu toți primitorii ei intrând automat în rândul nobililor adevărați. Istoricii consacrați au sesizat diferențele dintre categoriile de nobili din Transilvania și Ungaria.

[26] Tudor-Radu Tiron, *op. cit.*
[27] *Ibidem*.
[28] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Identitate nobiliară în secolul al XVII-lea - Diplomele armaliste ale familiilor Buffte și Vancsa

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *nobili armaliști, Ioan Vancsa și Ioan Buffte, diplome de înnobilare, ramuri noi, merite militare, blazon*

Familiile Buffte (Buftea) și Vancsa (Vancea), vechi familii nobiliare românești din Maramureș, au beneficiat, pe parcursul secolului al XVII-lea, de o atenție sporită a principilor Transilvaniei, Gabriel Bethlen și Mihail Apafi. Unii membri din ramuri noi ale familiei, create în timp, datorită, probabil, unor merite militare, au primit diplome armaliste, ele păstrându-se timp de 3-4 secole în posesia familiei. Moștenitorii și urmașii de ambele sexe, așa cum exprimă diplomele, le-au păstrat și ni le-au pus cu amabilitate la dispoziție în vederea publicării, motiv pentru care le mulțumim din suflet! Transcrierea și traducerea celor 2 diplome ne introduc în universul armaliștilor maramureșeni, deși păstrează formularistica Curții princiare. Cei 2 nobili, Ioan Buffte și Ioan Vancsa au făcut parte din familii nobiliare vechi, iar diploma dată lui Ioan Buffte exprimă acest lucru, fiind înnobilat *denuo et ex novo.* Căutându-i pe nobilii noștri în negura istoriei, am constatat că nici unul dintre ei nu a fost implicat în viața politică sau în administrația comitatului ulterior înnobilării armaliste, ci au continuat probabil să acționeze în domeniul militar.

Pe baza descrierii blazonului s-a făcut o propunere de blazon, ca un simplu exercițiu de imaginație, în vederea completării informațiilor deținute.

https://biblioteca-digitala.ro

Noble Identity in the Seventeenth Century - Armalist Diplomas of the Buffte and Vancsa Families

(Summary)

Keywords: *noble armallists, Ioan Vancsa and Ioan Buffte, ennobling diplomas, new branches of the noble families, military merits, coat of arms*

The Buffte (Buftea) and Vancsa (Vancea) families, old Romanian noble families from Maramureș, benefited, during the 17th century, from an increased attention of the prince of Transylvania, Gabriel Bethlen and Mihail Apafi. Some members of new branches of the family, created over time, probably due to military merits, received armistice diplomas, which were kept in the possession of the family for 3-4 centuries. The heirs and descendants of both sexes, as the diplomas express, kept them, and kindly made them available to us for publication, which is why we thank them from the bottom of our hearts! The transcription and translation of the 2 diplomas introduce us to the universe of the Maramures armists, although they keep the forms of the Princely Court. The 2 nobles, Ioan Buffte and Ioan Vancsa were part of old noble families, and the diploma given to Ioan Buffte expresses this, being ennobled *denuo et ex novo*. Searching for our nobles in the mists of history, we found that none of them were involved in political life or in the county administration after the armament ennobling, but they probably continued to act in the military field.

Based on the description of the coat of arms, a proposal for the coat of arms was made, as a simple exercise of imagination, in order to complete the information held.

https://biblioteca-digitala.ro

Teodor Indre (1844-1895) -„unul dintre bărbații distinși” ai Sălajului

Daniel-Victor Săbăceag[1],
Viorel Câmpean[2]

Cuvinte cheie: *Teodor Indre, Sălsig, Biserica Greco-Catolică, profesor la Gherla, protopop al Tractului Mireșu Mare*

Dorim, ca în cele din urmă, să ne oprim atenția asupra unui om care a fost într-adevăr o personalitate a epocii sale, viața lui fiind legată mai ales de localități din zona geografică pe care o numim noi astăzi „Sălajul istoric”.

---

[1] Absolvent al Facultății de Științe Socio-Umane, specializarea Istorie-Geografie din cadrul Universității din Oradea (1998). Masterat în Management educațional, Universitatea din Oradea (2005). Doctorand al Universității “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Școala Doctorală Studii de Populație și Istoria Minorităților. Profesor, în prezent arhivist la Arhivele Naționale Sălaj. Domenii de interes: istorie locală, istorie ecleziastică, învățământul confesional românesc, colectivizarea agriculturii. Coautor și coordonator al volumelor: *Documente privind zona Codru și Subcodru din Sălajul istoric*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017; *Marea Unire și Sălajul. Contribuții documentare*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2018; *Colectivizarea în Sălaj. Contribuții documentare (1949-1962)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, Editura Porolissum, Zalău, 2020 și *Cartea de Aur a Sălajului (1933-1937)*, Editura Argonaut, 2021 (în curs de apariție). Autor al unor studii și articole referitoare la istoria locală, publicate în reviste de specialitate și presa locală.

[2] Absolvent al Facultății de Istorie-Geografie a Universității „Vasile Goldiș” din Arad (2003) și al Facultății de Științe Umaniste Politice și Administrative, domeniul Relații Internaționale și Studii Europene. Doctor în istorie la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca (2012) cu teza de doctorat „Moise Sora Noac – monografie istorică”. Bibliotecar la secția Colecții speciale și fond de patrimoniu a Bibliotecii Județene Satu Mare. Autor al mai multor volume, studii și articole de istorie locală, dedicate în special unor personalități din istoria modernă și contemporană a Sătmarului.

https://biblioteca-digitala.ro

Teodor Indre s-a născut în anul 1844, probabil în localitatea Buciumi (azi localitate componentă a orașului Șomcuta Mare, județul Maramureș), într-o veche familie din părțile Chioarului, cu rude în Șomcuta Mare și Mireșul Mare. A urmat cel puțin primele trei clase de liceu la Liceul Catolic Regesc din Satu Mare[3]. A avut șansa de a se număra printre elevii acestui liceu care au beneficiat de studiul limbii și literaturii române, fapt datorat lui Petru Bran. Pe lângă catedra de română, Petru Bran a înființat și o Societate de Lectură din care a făcut parte în toți anii amintiți și Teodor Indre. În anul școlar 1859/1860 – primul în care a funcționat acest cerc de lectură, - între membrii societății remarcăm numele viitorilor preoți greco-catolici Alexiu Varna, Petru Anderco, Andrei Covaci și Vasile Erdös sau al avocatului din Cehu Silvaniei, Florian Cocian[4].

Teologia a urmat-o la Gherla, absolvind în 1867, an în care a și fost hirotonit, după ce s-a căsătorit cu Terezia, fiica parohului din Babța, Ștefan Popp[5]. A fost coleg la teologie, printre alții,

[3] *Lupta românilor din județul Satu Mare pentru făurirea Statului național unitar român. Documente 1848 – 1918*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, 1989, p. 120, 123, 126.

[4] Vasile Scurtu, *Petru Bran. Un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Satu Mare, 1939, p. 70-71.

[5] *Ștefan Pop de Mireșu Mare* (1822-1898). S-a născut, probabil la Mireșu Mare. Originar dintr-o familie înrudită cu cea a lui George Pop de Băsești. S-a căsătorit cu Terezia Bencze (1823-1861). A fost hirotonit în 1844. Și-a început misiunea preoțească prin administrarea parohiei Ghirolt, unde a slujit din 1845 până în 1850. Acolo s-au născut fetele Ana Carolina (1846, c. cu pr. Teodor Lengyel) și Terezia (1849, soția lui Teodor Indre). Și-a legat apoi misiunea sacerdotală de parohia Babța, districtul Șamșud, unde a slujit din 1850 până la repausare. A avut de suferit de pe urma atitudinii din primăvara anului 1848, când, se pare că a fost întemnițat alături de un alt slujitor al altarului, Moise Sora Noac. Căsătoria i-a fost binecuvântată cu venirea pe lume a copiilor: Petru (n. 1856, viitor paroh la Babța), Grigore (n. 1859, viitor preot), Maria, George, în 1895/1896, elev la Blaj. Fiica sa Terezia a fost căsătorită cu preotul-profesor emerit, Teodor Indre. Din 1861 a trebuit să poarte crucea grea a văduviei. Spiritul lui patriotic este vădit și de dărnicia dovedită față de soldații români răniți în Războiul de Independență. A fost membru al „Astrei". În 1892 a fost prezent la Viena, între delegații care au prezentat „Memorandumul".

https://biblioteca-digitala.ro

cu Alexiu Berinde, Demetriu Cupșa, Ioan Pop, Ioan Roman și Vasile Sfura[6]. După hirotonire a activat la Rona și Turbuța, în districtul Ciocmanului din Arhidiaconatul Cetății de Piatră (sau al Chioarului). În anul 1867, deși Rona era filie, nu avea decât 383 de credincioși, față de 435 câți erau în Turbuța[7].

În Turbuța s-a născut în 27 octombrie 1868 fiica Cornelia, botezată de către Vasile Gradoviciu (paroh la Băbeni), iar în calitate de nași îi găsim pe parohul din Poenița, Vasile Kotoțiu, alături de soția sa Marc Theresia[8]. La 21 noiembrie 1869, Terezia Indre, născută Pop, trecea la cele veșnice la numai 20 de ani, fiind înmormântată în grădina bisericii din Turbuța[9]. Apoi, cel puțin până în 1877, Teodor Indre a fost profesor de teologie la Gherla, ajungând să primească titlul de profesor emerit. În această calitate a fost *„Ceremonialul fericitului Mihail Pavel cîndva Episcop în Gherla și i-a fost și cel mai intim și iubit fiu dintre gremialiști“*[10]. A căutat să ajute tinerii merituoși să urmeze studii. Ne gândim aici la Gheorghe Șimonca, originar din Babța, care avea să facă o frumoasă carieră de dascăl la Asuaju de Sus.

Din iunie 1882 a slujit în parohia Sălsig, îndeplinind și funcțiile de protopop tractual și inspector al școlilor din districtul Mireșu Mare.

Despre sosirea lui Teodor Indre în parohia Sălsig și primirea făcută de credincioși, dar mai ales, despre însușirile morale și personalitatea acestui preot, relatează părintele Andrei Centea prin următoarele cuvinte: *„Teodor Indre ocupându-și parohia a fost primit cu triumf, îmbrățișat cu cea mai mare dragoste și supunere din partea poporului din Sălsig. Zelul, dragostea și pietatea către celea sfinte de carieră pătruns până în adâncul sufletului, iubirea părinteească și frățiască înăscută în ființa acestui bărbat, manifestată între toate fazele vieții poporului său, [...] sinceritatea față de colegii săi, inima lui deschisă în iubirea nețărmurită față de discipolii lui, [...] – acestea virtuți îngerești l-au rădicat pe Badea*

[6] *Șiematismulu Veneratului Cleru a nou înfiinţatei diecese a Gherlei pre anulu dela Christosu 1867*, Gherla, 1867, p. 233.
[7] *Ibidem*, p. 113.
[8] Arhivele Naționale Sălaj (în continuare AN SJ), *Colecția registrelor parohiale de stare civilă*, Registrul nr. 1241/1868-1891, f. 2 v. – 3 r.
[9] *Idem,* Registrul nr. 1242/1868-1895, f. 1v.-2 r.
[10] Parohia Ortodoxă Sălsig, *Cartea de Aur a parohiei Sălsig*, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

Indre, cum îl numeau toți prietenii săi, de a fost cel mai adorat din partea poporului său, al colegilor și discipolilor săi. Când servea la Altarul Domnului și celebra cele sfinte, pe fruntea lui strălucea aureola credinței, speranței și iubirei în Dumnezeu, cântarea lui era cântare îngerească. Cuvântările lui ocazionale erau capodoperă ascultate cu drag din partea poporului"[11].

La puțin timp după intrarea în parohia Sălsigului, paroh-protopopul Teodor Indre câștigă încrederea poporului, *"luminându-l prin sfaturile înțelepte și îndemnându-i la progres pe toate terenele salutare ale vieții"*. Astfel, la propunerea acestuia, credincioșii din Sălsig acceptă ca în locul bisericii vechi de lemn să zidească o nouă biserică de zid, corespunzătoare măririi lui Dumnezeu.

Încă din vara anului 1883, sub conducerea preotului Teodor Indre, enoriașii din Sălsig încep demersurile pentru ridicarea unei noi biserici de zid. La 3 iunie 1883 adunarea bisericească greco-catolică a Sălsigului, prezidată de preotul Teodor Indre, decide vânzarea prin licitație publică a moșiei lui Luca Mihai pe seama bisericii locale, cu prețul de 200 fl. v.a[12]. Decizia e motivată de faptul că biserica nu are banii pentru achitarea pietrei pentru fundația bisericii, care era deja săpată și trebuia plătită.

La 27 martie 1884, arhidiaconul Grigore Pop, protopopul tractului Băsești, înainta la Gherla *„planul bisericii, contractul cu întreprinzătorul, proiectul, protocolul și repartițiunea făcută pre popor"*[13], în vederea edificării bisericii din Sălsig. Solicitarea a fost analizată și proiectul a fost aprobat în ședința consistorială ținută în 29 aprilie 1884[14].

La 8 mai 1884, Grigore Pop îi înainta lui Alexiu Varna, vice-protopopul surogat și paroh în Asuaju de Sus, planul de edificare a bisericii din Sălsig cu *„rescrisu aprobătoriu al Preaveneratului Consistoriu Episcopesc"* și îi încredința binecuvântarea pietrei

[11] *Ibidem*, p. 22.

[12] Arhivele Naționale Maramureș (în continuare AN MM), Fond *Oficiul protopopesc greco-catolic Mireșul Mare,* dosar 153/1883, f. 1-2.

[13] AN MM, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sălsig,* dosar 1/1882-1892, nr. curent 22.

[14] AN MM, Fond *Oficiul protopopesc greco-catolic Mireșul Mare,* dosar 154/1884-1906, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

fundamentale a acestei biserici[15]. Astfel, la 7 septembrie 1884, s-a depus în mod solemn, *„piatra fundamentală”* pentru edificarea unui nou lăcaș de rugăciune în comuna Sălsig[16]. Evenimentul, relatat în presa vremii, a fost urmat de organizarea unei petreceri ce avea ca scop strângerea de fonduri pentru construirea noii biserici din Sălsig, și pe care îl reproducem în continuare: *„Mulțămită publică. Junimea română Chioreană și Sălăgiană de lângă Someș a aranjat în 7 septembrie a.c. o petrecere de vară în Sălsig (Sălagiu, despre Chioar) la care avu fericirea de-a putea întruni un numeros public român din părțile Selăgiane, Chiorene și Sătmărene. Petrecerea a fost cât se poate de românească și a produs un venit curat de 69 fl. 48 cr. Comitetul subscris își ține drept acea de datoria sacră a-și esprima mulțumita sa cea mai cordială acelor pre stimați domni, cari parte suprasolvind, parte trimițându-ne ajutor material, ne-a ușurat mult ajungerea scopului sublim de-a pute da poporului din Sălsig, și prin aceasta, un ajutor baremi cât de modest la edificarea bisericei noue, căci acesta era scopul petrecerii din cestiune. I. Au suprasolvit: Sp. dni. adv. din Cehul Silvaniei Florian Cocian 9 fl. și Demetriu Suciu 4 fl., Sp. dni. Ioan Szabo not., Vasile Dragoș pos. și Vasile Nirișan câte 1 fl., Sp. d. Vasiliu Mica not. 4 fl., Sp. d. Gavril Dragoș not. cerc. 2 fl., Sp. d. Ioan Szabadsag 4 fl., On. d. Georgiu Petrovan 30 cr., M.O.D. Ioan Ciurcaș, Alessiu Pop, Vasiliu Gradoviciu, Teodor Lenghel, Alesandru Costea, Ioan Vasvari, Leone Maior și Vasiliu Pop câte 1 fl. II. Ni-a trimis: Sp. d. Nicolau Nilvan adv. în Șomcuta Mare 2 fl., Sp. d. Iosif Pop jude reg. în Seini 5 fl., Sp. d. Mathia Rat 1 fl., M.O.D. Alessiu Cician și Vasiliu Mureșan câte 1 fl., Sp. d. Andrei Bertalan 5 fl., Sp. d. Danil Piscolti 1 fl. Și Sp. d. Francisc Cat 1 fl. Cătră suma mai sus însemnată a mai oferit M.O.D. Teodor Indre preot în Sălsig și protopop al tractului Mireșului Mare din comemorațiunile primite de dsa cu ocasiunea depunerii petrei fundamentale, săvârșite în aceași zi, suma de 23 fl. 53 cr., cari dându-se către suma de 69 fl. 48 cr., fac suma de 93 fl. 01 cr., care s-a și depus în casa bisericei gr. c. din Sălsig.*

Cu deosebită plăcere venim a ne esprima mulțămita și recunoștința noastră și pe această cale M.O.D. prot. Teodor Indre, pentru bunăvoința, zelul neobosit și ajutoarele materiale, cu cari n-a

[15] *Ibidem*, f. 3.

[16] AN MM, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sălsig,* dosar 1/1882-1892, însemnare între nr. crt. 50 și 51 din anul 1884.

https://biblioteca-digitala.ro

lipsit niciodată a ne sprijini în întreprinderea noastră, asigurându-ne astfel de buna reușire; tot astfel pre iubitei dsale fiice, gentilei și amabilei dșoare Cornelia, pentru binevoitorul sprijin și bunul gust, cu care ne-a întâmpinat la organizarea și mobilarea salei de joc, care de astă-dată fu școala conf. gr. c. rom.

Mărturisim fără rezervă, că suntem mândri de buna reușirea acestei petreceri, la care – precum suntem asigurați din diferite părți – toate inimele românești presente au fost la culmea bunei dispoziţiuni; din parte-ne pe viitor nu vom întrelăsa nimic ce ar pute face petrecerea noastră românească, încă și mai românească!"[17].

Comunitatea greco-catolică din Sălsig a solicitat în trei rânduri, respectiv în martie 1885[18], septembrie 1885[19] și iunie 1886[20], Ministerului de Culte și Instrucţiune Publică acordarea unui ajutor bănesc, din fondul religionar, pentru edificarea bisericii din Sălsig. Dacă la primele două solicitări răspunsul autorităţilor ministeriale a fost negativ, la a treia încercare, episcopul Ioan Szabo îl încunoștiința, la 28 iunie 1886, pe Teodor Indre că Ministerul a aprobat un ajutor de 300 fl. v.a. pentru edificarea bisericii din Sălsig din fondul religionar și îi solicita: *„... să relaţionezi aici despre primirea acestei sume și să grigesci ca aceea să se folosească spre scopulu zidirei basericei și la timpul seu să se șuștearnă aici raţionum documentatu pentru a-se înainta la Înaltul Ministeriu"*[21].

Potrivit documentelor de arhivă, contractul de edificare a bisericii din Sălsig a fost atribuit lui Delbacs János din Șomcuta Mare. Nu peste mult timp, apar primele probleme și neînțelegeri cu întreprinzătorul, lucrările stagnează, iar la 4 octombrie 1884, preotul Indre Teodor în numele comunităţii greco-catolice din Sălsig înainta o solicitare către conducerea Preturii plășii Șomcuta Mare pentru a se lua măsuri împotriva lui Delbacs János, care nu a respectat contractul de edificare a bisericii de piatră[22].

[17] „Familia", Oradea, an XX, nr. 43, 21 octombrie/2 noiembrie 1884, p. 520.
[18] AN MM, Fond *Oficiul protopopesc greco-catolic Mireșul Mare,* dosar 154/1884-1906, f. 14.
[19] *Ibidem,* f. 18.
[20] *Ibidem*, f. 16.
[21] *Ibidem*.
[22] *Ibidem*, f. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, s-a întârziat cu lucrările de construcție și s-a distrus cărămida. Printr-o altă cerere din 15 mai 1887, adresată de preotul Teodor Indre către organele administrative din Șomcuta Mare, se solicita ca numitul Delbacs János să reia munca în termen de 8 zile potrivit deciziei adunării bisericești din 8 mai 1887 și să refacă cărămida distrusă de ploaie[23].

Deoarece lucrul la zidirea bisericii stagna din cauza lipsei banilor, la 24 iunie 1888, adunarea senatului bisericesc greco-catolic din Sălsig hotărăște să se facă repartiție pe popor, pe clase astfel: clasa I - 10 fl., II – 8 fl., III – 6 fl., IV – 4 fl., V – 2 fl. și clasa VI – 1 fl., urmând ca sumele să fie plătite până în 3 iulie de cei cu stare mai bună și până în 27 august de cei cu stare mai slabă[24]. În 22 octombrie 1889 are loc o altă adunare a senatului bisericesc în care se discută despre continuarea ridicării edificiului și asigurarea sumelor necesare, întrucât banii din lada bisericii s-au plătit pentru lucrările efectuate. Senatul decide a se lua 500 fl. din Casa de Păstrare, iar ca giranți care să subscrie cambiul și să-și asume responsabilitatea să se apeleze la preotul local Teodor Indre și la sătenii Bancoș Ioan, Tohătan Ștefan, Vasile Ileșiu și Dulf Petru[25]. În continuare, senatul bisericesc era întrebat, *„... că ce fel de badog să se bată pe turn, albu sau pictatu?”*, la care se dă răspunsul ca, *„badogul să se pună albu și nepictatu de acea calitate, care e mai finu”*[26]. La 28 aprilie 1890 adunarea comunității bisericești din Sălsig hotărăște, pentru continuarea lucrărilor la biserică, să mai împrumute 1.000 florini din Casa de Păstrare pe chezășia celor mai de frunte oameni din comună, Vasile Ileșiu, Ioan Bancoș și Ștefan Tohătan[27].

În 27 iulie 1890, adunarea bisericească din Sălsig, luând în considerare faptul că din lipsă de bani zidirea bisericii poate să stagneze, se decide ca să se facă, din nou, repartiție pe popor pentru suma de 1.119 florini, căci voiesc a continua edificarea până în capăt[28].

---

[23] *Ibidem*, f. 9.

[24] AN MM, Fond *Oficiul protopopesc greco-catolic Mireșul Mare,* dosar 155/1887-1895, f. 8 r.-8 v.

[25] *Ibidem*, f. 14 r.-14 v.

[26] *Ibidem*, f. 15.

[27] *Ibidem*, f. 21r.-21v.

[28] *Ibidem*, f. 24r.-24v.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca o dovadă a dificultăților întâmpinate și a tergiversării executării lucrărilor la biserica din Sălsig, de la sfințirea pietrei fundamentale din anul 1884 și până în anul 1890, este și pisania pictată deasupra ușii care, chiar dacă este de dată mai recentă, indică faptul că lăcașul a fost zidit între anii 1887-1890.

Cu toate impedimentele și greutățile ivite, construirea bisericii din Sălsig s-a terminat în anul 1890, an în care a avut loc o slujbă de sfințire interimară cu participarea preoților tractuali, după care s-a predat cultului divin. Greutățile și lipsurile materiale ale credincioșilor au făcut ca biserica să nu poată fi pictată în interior, iar iconostasul era provizoriu. Prețul edificării bisericii din Sălsig s-a ridicat la 16.000 florini v.a. repartizați pe popor după clase și după starea materială[29].

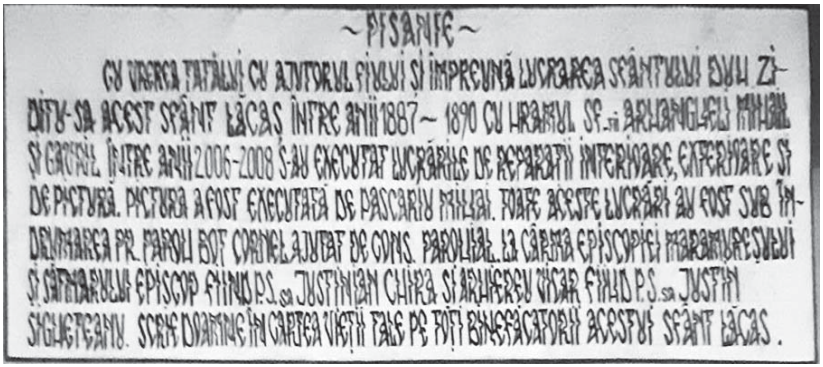

La îndemnul protopopului Teodor Indre s-a înființat la Sălsig un grânar bisericesc, colectându-se bucate la Crăciun cu ajutorul tinerilor din localitate. Astfel, cu ocazia colectei de Crăciun din anul 1889 s-au strâns pe seama bisericii din Sălsig: 20 vici de mălai, 16 vici păsulă[30], 3 vici de grâu și 1 fl. 20 cr. bani gata[31]. Cu timpul, grânarul a ajuns la o sumă considerabilă, însă mai târziu,

[29] Parohia ortodoxă Sălsig, *Cartea de Aur a parohiei Sălsig*, p. 23.
[30] Fasole.
[31] AN MM, Fond *Oficiul protopopesc greco-catolic Mireșul Mare,* dosar 155/1887-1895, f. 17v. -18r.

https://biblioteca-digitala.ro

după decesul lui Teodor Indre, prin administrare incorectă, acest fond s-a ruinat[32].

Biserica din Sălsig
(1887-1890)

Biserica din Asuaju de Jos
(1884-1889)

Teodor Indre a făcut parte alături de George Pop de Băseşti, Alexiu Varna, Florian Cocian, Demetriu Suciu, Ștefan Achim și Ioan Sabău din comitetul de inițiativă pentru edificarea bisericii din Asuaju de Jos. Piatra fundamentală a fost pusă la 6 septembrie 1885, iar zidirea bisericii se termină la 24 noiembrie 1889, când se face o binecuvântare provizorie, pentru a se putea săvârşi Sf. Liturghie în lăcaşul de cult. Slujba de sfinţire este oficiată de către Prea Onoratul Domn Teodor Indre, protopop al Mireșului Mare și paroh în Sălsig, alături de Alexiu Varna, protopop surogat al districtului Băseşti şi preotul local Andrei Centea[33].

Foarte bun orator, s-a străduit să trezească energiile naţionale din regiunea unde a activat. În 12-14 mai 1881 a fost prezent la Conferinţa Naţională de la Sibiu. În 1886 a fost unul dintre cei care s-au implicat în organizarea Adunării Generale a Societăţii pentru

[32] Parohia ortodoxă Sălsig, *Cartea de Aur a parohiei Sălsig*, p. 23.

[33] Parohia ortodoxă Cehu Silvaniei, *dosar Scurt istoric al bisericilor din raion/1966-1967*, Scurt istoric al construcției bisericii din parohia Asuajul de Jos, f. 1-3.

https://biblioteca-digitala.ro

Fond de Teatru[34]. Îl găsim și printre contributorii întru ajutorarea financiară a Societății de lectură a junimii studioase române de la Arhigimnaziul Romano-Catolic din Cluj, în anul 1881 cu 2 florini, spre exemplu[35].

În ianuarie 1889, Teodor Indre, în calitate de protopop al tractului Mireșul Mare și administrator al tractului Năpradea, se va implica alături de preoții din Chelința, Cheud, Năpradea, Traniș, Someș-Guruslău și Rona în susținerea catedrei de limba română de la Gimnaziul din Șimleul Silvaniei prin acordarea unui ajutor financiar[36].

A făcut parte din grupul de intelectuali români din zona Băii Mari care considerau necesară înființarea unui internat pentru elevii români din acest centru urban. Îi regăsim numele alături de cele ale preoților Ștefan Bilțiu, Gavril Szabó, dar și ale mirenilor Nicolae Nilvan, Vasile Butean, Victor Marcu etc[37].

Protopopul Indre a condus numeroase adunări ale clerului de sub conducerea sa în timpul mandatului de protopop. Astfel, în 1889 la adunarea de la Lucăcești, sub prezidiul său au conferențiat preotul Vasile Pop din Mireșu Mare despre „*Sacramentul confirmațiunei*", și învățătorul Ioan Belbe a prezentat lucrarea intitulată „*Lipsa bibliotecilor școlare sau comunale*"[38].

În anul 1891, cu ocazia adunării despărțământului „Astra" și a Reuniunii Femeilor Sălăjene a organizat o petrecere de vară la Sălsig, alături de Alexandru Gheție[39].

Teodor Indre a participat, în 6 iulie 1891, la adunarea generală a Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni ținută în localitatea Oarța de Sus, unde au fost prezenți Alimpiu Barbuloviciu, vicarul Silvaniei, în calitate de președinte, Andrei Cosma, directorul băncii „Silvania", în calitate de vicepreședinte interimar, în locul profesorului Gavril Trifu, care s-a pensionat între timp, Ioan Hendea, secretar principal, Ioan Oiegar, casier și Vasile Olteanu, controlorul reuniunii. În total, au participat 5 „oficiali", 14 oaspeți,

[34] „Familia", Oradea, an XXII, nr. 32, 10/22 august 1886, p. 384.
[35] *Idem*, an XVII, nr. 11, 5/17 februarie 1881, p. 68.
[36] AN MM, Fond *Oficiul protopopesc greco-catolic Mireșul Mare,* dosar 37/1889, f. 1-3.
[37] „Familia", Oradea, an XXIV, nr. 4, 24 ianuarie/5 februarie 1888, p. 46-47.
[38] *Idem,* an XXV, nr. 17, 23 aprilie/5 mai 1889, p. 203.
[39] *Idem*, an XXVII, nr. 28, 14/26 iulie 1891, p. 354.

https://biblioteca-digitala.ro

52 de membri ai reuniunii și un numeros public local din satele învecinate. O hotărâre importantă luată de adunarea generală viza înființarea bibliotecilor cercuale învățătorești, iar la propunerea învățătorului Ioan Chira din Băsești, s-a decis ca 20 % din taxele de membri ai reuniunii să fie utilizate pentru procurarea de cărți. Cu acea ocazie Andrei Cosma s-a înscris ca membru fondator al reuniunii, cu o taxă anuală de 20 florini, iar ca membri noi îi regăsim pe: Teodor Indre, protopop în Sălsig, Teodor Lengyel, preot în Stremț, Ioan Pop, preot în Someș-Uileac și Petru Herțe, profesor în Beiuș, toți cu câte 1 florin/an, ca membri ajutători[40].

Revenind la fiica Cornelia, ea s-a căsătorit cu preotul greco-catolic Vasile Pop. Cununia a avut loc în Sălsig la 29 octombrie 1885, martori la libera învoire dinaintea cununiei au fost protopopul Alexandru Costea și notarul George Dobra, iar la cununie Ilustrul Domn Mihail Pavel, episcopul Oradei substituit prin Tit Bud, preot și protopop în Sat Șugatag cu soția sa, iar preot oficiant a fost Gavrilu Sabou (Szabó), profesor în Baia Mare[41].

Vasile Pop (1862-1919)[42]

Vasile Pop, s-a născut la Bicaz, la 26 decembrie 1862, în familia notarului Simion Pop (1821-1892) și a Mariei Pop, născută

[40] Marin Pop, *Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni (II),* în revista „Caiete Silvane”, Zalău, an XVII, nr. 200, septembrie 2021, p. 35.

[41] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1540/1876-1912, f. 15 v.-16 r.

[42] Arhiva Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău (în continuare Arhiva M.J.I.A.Z.), *Colecția Gheorghe Pop de Oarța*, fotografia preotului Vasile Pop.

https://biblioteca-digitala.ro

Vaida de Glod (1831-1902). Familia sa, originară din Oarţa de Jos, era ramura de Oarţa din marea familie Pop de Băseşti, înnobilată în anul 1676 de către principele Mihail Apaffy[43]. A urmat şcoala primară la Bicaz, Gimnaziul la Satu Mare, iar apoi teologia la Seminarul din Gherla. A fost hirotonit în anul 1886, a slujit ca preot cooperator la Sălsig până în anul 1895, iar apoi administrator şi paroh la Oarţa de Jos unde a îndeplinit funcţia de vice-arhidiacon al districtului Oarţa şi apoi pe cea de protopop. A fost implicat în mişcarea de emancipare culturală şi naţională a românilor din plasa Cehu Silvaniei. A ctitorit între anii 1905-1909, biserica de piatră din Oarţa de Jos, sprijinit fiind şi de fratele său, George Pop, avocat în Zalău şi a fost director al Despărţământului Băseşti al Astrei. În toamna anului 1918 s-a implicat în evenimentele din preajma Marii Uniri, fiind desemnat preşedinte al C.N.R. cercual Cehu Silvaniei.

Vasile Pop, paroh şi protopop onorar în Oarţa de Jos a trecut fulgerător la cele veşnice în ziua de 26 ianuarie 1919, la vârsta de 57 de ani şi 33 de preoţie, cauza decesului consemnată în matricula morţilor fiind „coleriu”[44]. Ceremonia funerară a fost oficiată de preoţii Ioan Marcu, preot în Giurtelec, Ioan Lengyel, preot în Oarţa de Sus, Emil Deac, Ioan Coste şi Ilie Călăuz[45] şi a fost înmormântat în „Cimitirul Domnilor” din Oarţa de Jos. După decesul lui Vasile Pop, Cornelia a purtat vreme de 29 de ani crucea grea a văduviei până în anul 1948, când a decedat, la vârsta de 80 ani, fiind îngropată alături de soţul ei.

În familia lui Simion Pop şi Maria Vaida s-au mai născut copiii: Gheorghe (n. 23 aprilie 1865 - d. 25 decembrie 1933)[46],

[43] Ioan cavaler de Puşcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. I, Cluj-Napoca, 2006, p. 32.

[44] AN MM, *Colecţia Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1239/1912-1934, f. 20v.-21r.

[45] *Ibidem*, f. 21r.

[46] Dr. Gheorghe Pop de Oarţa (1865-1933) – avocat, preşedinte al Consiliului Naţional Român Comitatens, primul prefect român din istoria Sălajului, organizatorul administraţiei româneşti din Sălaj, preşedinte al organizaţiilor judeţene ale P.N.R. şi P.N.Ţ., senator, decan al Baroului din Zalău, preşedinte al Camerei de Agricultură Sălaj, preşedinte al Consiliului Judeţean Sălaj, ctitorul Catedralei greco-catolice din Zalău etc. S-a căsătorit la 19 ianuarie 1894 cu Laura Pop, fiica judelui cercual, Alexandru Pop şi al Tereziei Şorban

https://biblioteca-digitala.ro

avocat și primul prefect român al Sălajului după Marea Unire din 1918; Mihai Pop (1869 - 1943)[47], preot în Cuceu și protopop al districtului Noțig și o soră, Elena (Ilca) Pop (n. 1858 - ?), măritată cu preotul Achim Ștefan (1849-1888)[48], părinții lui Alexandru Achim, preot și protopop al districtului Băsești.

Vom prezenta, în cele ce urmează, câteva informații despre urmașii familiei lui Vasile Pop și Cornelia, născută Indre, care a fost binecuvântată cu 7 copii, dintre care 6 au ajuns la maturitate, astfel:

1) **Georgiu** s-a născut la 11 august 1886, a fost botezat la 20 noiembrie 1886, având ca naș pe Ilustrul Domn Mihail Pavel, episcopul greco-catolic de Oradea, substituit prin Maria Ossianu preoteasă, iar ca preot botezător pe Ioan Ileșiu, preotul Crasnei[49]. Primul lor copil, George a decedat la 17 iulie 1887, la vârsta de 11 luni și 3 zile, fiind înmormântat de Iuliu Lobonțiu, preot în

de Cernești. Vezi Marin Pop, *Personalități sălăjene din generația Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut/Mega, 2018, pp. 83-93.

[47]Mihai Pop (1869-1943) – preot greco-catolic, s-a născut la Bicaz în familia notarului Simion Pop (1821-1892) și a Mariei Pop, născută Vaida (1831-1902). A urmat cursurile școlii primare din Bicaz, iar cele secundare la Liceul romano-catolic din Satu Mare. În anul 1890 a absolvit Teologia la Satu Mare, fiind ordinat în anul 1892. În anul 1893 era numit administrator interimar în parohia Motiș, iar la puțin timp după decesul socrului său, Vasile Gheție, survenit în 18 septembrie 1894 e numit administrator parohial, apoi paroh în Cuceu. A îndeplinit funcția de protopop al districtelor greco-catolice Bred și Noțig, asesor consistorial și arhidiacon onorar. A participat în calitate de reprezentant al clerului din partea districtului greco-catolic Bred la istorica Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Vezi Daniel-Victor Săbăceag, Marin Pop, Dan-Gheorghe Vlasin, *Cartea de Aur a Sălajului (1933-1937)*, Editura Argonaut, 2020, p.71-72.

[48]Achim Ștefan (1849-1888) - preot greco-catolic, s-a născut în anul 1849, a urmat teologia la Gherla și a fost hirotonit în anul 1875. A slujit în parohia Gârcei cu filiile Doba Mică și Doba Mare din districtul greco-catolic Bred, iar între anii 1877-1887 a păstorit la Asuaju de Jos din Tractul greco-catolic Băsești. Ultimele șase luni a slujit în parohia Valcău-Român (azi Valcău de Sus, jud. Sălaj). A decedat la 25 aprilie 1888, în urma unei aprinderi de plămâni, la vârsta de 39 de ani și 13 ani de preoție, fiind înmormântat în cimitirul bisericii din localitate.

[49] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1538/1886-1905, f. 2v.-3r.

https://biblioteca-digitala.ro

Gârdani[50].

2) **Terezia Letiția** s-a născut la 5 aprilie 1888, ea avându-l ca naș de botez pe profesorul-preot greco-catolic Gabriel Szabo, iar slujba botezului a fost oficiată la 7 mai 1888 de bunicul său, Teodor Indre[51]. La 9 octombrie 1910, Terezia Pop s-a căsătorit cu Dr. Ioan Ember[52], avându-i ca nași la logodnă pe Mihai Pop, protopop în Cuceu și George Pop, avocat în Zalău, iar la cununie, Petru Pop, preot greco-catolic în Babța cu soția sa Veronica Laslofi. Cununia a fost oficiată de către Gregoriu Pop, canonic în Capitlul Gherlei, Mihai Pop, protopop în Cuceu și Alexandru Achim, preot în Moigrad[53]. Soții Ember au avut trei copii: Cornelia, Vasile și Maria, însă niciunul dintre aceștia nu au avut urmași[54].

3) **Cornelia Maria -** a văzut lumina zilei la Sălsig în 11 februarie 1890, iar botezul a fost săvârșit la 16 martie 1890. Cornelia Maria a fost năștită de Gheorghe Pop de Oarța, iar ca preot botezător l-a avut pe bunicul său, Teodor Indre[55]. La 10 octombrie 1912,

---

[50] *Idem,* Matricola nr. 1542/1875-1889, f. 41v.-42r.

[51] *Idem*, Matricola nr. 1538/1886-1905, f. 8 v.-9 r.

[52]Dr. Ioan Ember – s-a născut la 25 aprilie 1880 în comuna Giurtelecu Hododului din părinți foarte săraci (tatăl lui era „Purcarul" satului), însă fiind elev eminent a absolvit Facultatea de Drept din Viena, ca urmare a unei burse imperiale acordate în fiecare an unui băiat care în decursul anilor, atât în învățământul primar cât și în cel secundar, a obținut media maximă la fiecare disciplină. A fost singurul magistrat român din Sălaj care a îndeplinit funcția de judecător înainte de trecerea instituțiilor juridice sub administrație românească. După Marea Unire din 1918 a fost numit judecător șef la Judecătoria de Ocol Cehu Silvaniei, iar mai târziu a ocupat funcția de prim-președinte al Tribunalului Sălaj, consilier la Curtea de Apel din Oradea. Vezi și Daniel-Victor Săbăceag, *Considerații despre trecerea instituțiilor juridice din Sălaj sub administrație românească în anul 1919*, în *Satu Mare Studii și Comunicări*, XXXV/II, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2019, p.143-157; Arhiva M.J.I.A.Z., *De ce? ... Pentru cine?*, document dactilografiat elaborat de Vasile Gheorghe Victor Pop (1932 –2004), fost deținut politic, primul președinte al organizației P.N.Ț.C.D. Sălaj (1990-1996), deputat P.N.Ț.C.D. de Sălaj (1992-1996), fiul lui Simion Pop, p. 5.

[53] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1237/1896-1934, f. 22v.-23r.

[54]Arhiva M.J.I.A.Z., *De ce? ... Pentru cine?*, p. 5.

[55] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1538/1886-1905, f. 14 v.-15 r.

https://biblioteca-digitala.ro

Cornelia Pop s-a căsătorit cu Dr. Ioan Ossian[56], teolog absolut și profesor în Beiuș, avându-i ca nași la logodnă pe Dr. Gheorghe Pop, avocat în Zalău, Mihai Pop, protopop în Cuceu și Augustin Ossian, preot în Supuru de Sus, iar la cununie pe Dr. Gheorghe Pop cu soția sa, Laura și pe Dr. Coriolan Șteer, avocat în Tășnad, cu soția Elena născută Pop. Cununia a fost oficiată de către Gregoriu Pop, canonicul catedralei Gherla, Mihai Pop, protopop în Cuceu și Antoniu Băliban, preot în Băseşti[57]. Cornelia și Ioan Ossian au avut patru fete: gemenele Terezia și Maria s-au născut la Beiuș în 25 aprilie 1914, Gabriela, tot la Beiuș, în 8 iunie 1915, iar Cornelia, s-a născut la Șimleu în 21 septembrie 1921[58].

4) **Elena** – ca o ironie a sorții, a treia fetiță a familiei, a venit pe lume în ziua de 1 noiembrie 1895, zi în care bunicul ei, Teodor Indre, trecea la cele veșnice. Elena a fost nășită de către mătușa sa, văduva Iuliana Achim născută Pop, iar slujba botezului a fost oficiată la 4 noiembrie 1895 de către Iuliu Lobonțiu, preot în Gârdani[59]. Elena Pop s-a căsătorit, la 1 mai 1919, cu Dr. Gavril

[56] Dr. Ioan Ossian (1885-1953) - s-a născut la 27 martie 1885 în localitatea Homorodul de Mijloc, județul Satu-Mare, în familia preotului greco-catolic Pamfil Ossian și al Elisabetei, născută Ardelean. Absolvent al Academiei Teologice din Oradea și a Facultății de Litere din cadrul Universității din Cluj, doctor în litere (1910), protopop onorar al bisericii greco-catolice din Șimleu Silvaniei (1926). Între 1911-1919 a predat latină și istorie la Liceul “Samuil Vulcan” din Beiuș, apoi din 5 iulie 1919 până la 30 august 1940 a fost director al Liceului „Simion Bărnuțiu” din Șimleu Silvaniei. În perioada iunie 1927- iunie 1928 a ocupat funcția de prefect al Sălajului, numit prin Decretul Regal nr. 2167 din 28 iunie 1927. În perioada ocupației maghiare, a fost profesor la Liceul „C. Diaconovici Loga” din Timișoara (1940-1945), de unde s-a pensionat. Se reîntoarce la Șimleu, lucrează ca și contabil la Spitalul Orășenesc, până în 15 august 1952, când este arestat și închis la Oradea, apoi dus la Canal, la Poarta Albă, Poarta Galiș, Km 31 și Capul Midia, unde a decedat la 4 ianuarie 1953. Vezi și Marin Pop, *Personalități sălăjene din generația Marii Uniri,* Editura Argonaut/Mega, Cluj-Napoca, 2018, p. 530-542; Dănuț Pop, Doru E. Goron, *Prefecții județului Sălaj - o istorie în documente*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2007, p. 58.

[57] *Idem*, Registrul nr. 1237/1896-1934, f. 26v.-27r.

[58] Marin Pop, *Personalități sălăjene din generația Marii Uniri,* Editura Argonaut/Mega, Cluj-Napoca, 2018, p. 532.

[59] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1538/1886-1905, f. 37 v. – 38 r.

https://biblioteca-digitala.ro

Lazăr de Purcăreț, având ca naşi la cununie pe unchiul său, Mihai Pop, protopop din Cuceu cu Maria născută Gheție, iar cununia a fost oficiată de către Grigore Pop, canonicul de Gherla[60]. Au avut o fată, măritată cu Ioan Surdu, colonel, fost șef al intendenței diviziei din Cluj, epurat încă din 1946, apoi funcționar la ADAS Mediaș, nu au avut copii[61].

5) **Simion Vasile** – s-a născut în 7 august 1898, la Oarța de Jos[62]. A fost botezat la 11 septembrie 1898 de către unchiul său, Mihai Pop, protopop al districtului Bred și paroh în Cuceu, iar ca naș l-a avut pe un alt unchi, Gheorghe Pop de Oarța, avocat în Zalău cu soția Laura[63]. Simion a urmat primele clase primare în Oarța de Jos, apoi la Cehu-Silvaniei (1904-1908)[64]. A urmat gimnaziul și liceul la Beiuș, unde a susținut Bacalaureatul în 15 mai 1916 obținând calificativul FB[65]. După izbucnirea Primului Război Mondial, a fost recrutat, mobilizat și trimis la Praga la Școala de Ofițeri. După 6 luni cu gradul de sublocotenent, a fost încadrat în Regimentul 51 Năsăud și a luat parte la luptele din Italia și Franța, unde l-a prins destrămarea frontului. După însemnările fiului său, Vasile, Simion Pop a ajuns acasă, la Oarța de Jos, în noiembrie 1918 (n.n. ianuarie 1919), unde și-a găsit părintele pe catafalc[66]. Este înrolat în armata română și lăsat la vatră cu gradul de locotenent în rezervă. După moartea tatălui său, protopopul Vasile Pop, Simion a fost "adoptat" de unchiul său, Gheorghe Pop de Oarța, care a avut doar o fiică, Laura, care a decedat la o vârstă fragedă.

[60] *Idem*, Matricola nr. 1237/1896-1934, f. 32v. -33r.
[61] Arhiva M.J.I.A.Z., *De ce? ... Pentru cine?*, p. 6.
[62] AN MM, *Colecția Registre de Stare Civilă*, Registrul nr. 270/1898, f. 29 v.
[63] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1235/1895-1923, f. 13 v.-14 r.
[64] AN SJ, Fond *Tribunalul Sălaj – Caziere*, dosar 573, f. 5r.
[65] *Ibidem.*
[66] Arhiva M.J.I.A.Z., *De ce? ... Pentru cine?*, p. 9-10.

https://biblioteca-digitala.ro

La casa din livadă, Zalău, 1932
Gheorghe Pop cu soția Laura și nepotul Simion Pop cu soția Magdalena[67]

Simion Pop a studiat dreptul la Universitatea din Cluj (1918-1921), unde a obținut diploma de Doctor în drept la 28 aprilie 1923, apoi a susținut examenul de avocat la Cluj în 17 iulie 1925, după care a devenit membru în Asociația Avocaților Români[68]. Și-a început cariera profesională ca pretor la Pretura Plasei Cehu Silvaniei (1920-1921), apoi a activat ca avocat și de la 1 martie 1929 este încadrat avocat de stat la Judecătoria Zalău. La 26 noiembrie 1940 este numit temporar judecător la Tribunalul din Zalău[69], iar din anul 1945 ocupă funcția de președinte al Tribunalului Sălaj.

Pe plan personal, la 8 septembrie 1931, la Oarța de Jos, Simion Pop s-a căsătorit cu Magdalena Pop din Cehu Silvaniei, născută în Baia Mare. La fericitul eveniment i-au avut alături în calitate de nași de cununie, pe unchiul său, Dr. George Pop, avocat cu soția Laura și pe Dr. Sigismund Pop, medic cu doamna, iar cununia a fost oficiată de către Mihai Pop, paroh protopop în Cuceu și Pompei Podină, preot în Oarța de Jos[70]. Au avut doi copii: Vasile, născut la 4 iulie 1932 și George, în 17 septembrie 1934[71].

În plan politic a activat în cadrul P.N.Ț., fiind ultimul președinte al organizației județene a P.N.Ț. Sălaj, înainte de desființarea sa în anul 1947, în urma capcanei întinse de către Securitate la

[67] AN MM, *Colecția foto a SJAN Sălaj,* dosar *Gheorghe Pop de Oarța*.
[68] *Idem*, Fond *Tribunalul Sălaj – Caziere,* dosar 573, f. 5r.
[69] *Ibidem,* f. 5v.
[70] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1237/1896-1934, f. 46v.-47r.
[71] AN SJ, Fond *Tribunalul Sălaj – Caziere,* dosar 573, f. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

Tămădău. Simion Pop a fost epurat, apoi arestat și întemnițat, fiind eliberat în anul 1954, după care, la scurt timp, a decedat.

6) **Maria**, născută la Oarța de Jos în ziua de 16 iunie 1905. Botezul a fost oficiat la 7 iulie 1905 de către Mihai Pop, preot în Cuceu, iar ca naşi i-a avut pe acelaşi unchi Mihai Pop cu soția Maria născută Gheție. Maria Pop s-a căsătorit la Oarța de Jos în ziua de 10 septembrie 1927 cu Ioan Șimonec, inginer silvic. I-au avut ca naşi la logodnă pe Nicefor Ossian și Dr. Gavril Lazăr, medic, iar la cununie pe frații săi, Dr. Simion Pop și domnișoara Marta Pop. Cununia a fost oficiată de către Reverendisimul Grigore Pop, canonic în Gherla și Pompei Podină, preotul din Oarța de Jos[72]. Au avut doi copii: Ștefan și Magdalena[73].

7) **Marta** a fost ultimul copil al familiei. S-a născut în Oarța de Jos în 25 ianuarie 1910, a fost botezată de tatăl ei, preotul Vasile Pop, iar ca naşă a avut-o pe sora ei, Terezia Pop[74]. Marta Pop s-a căsătorit la 7 octombrie 1928 cu Dr. Pop Victor, notar public în Valea lui Mihai și apoi la Oradea. Cununia a fost oficiată la Oarța de Jos de către Reverendisimul domn Grigore Pop, canonic, Alexandru Achim, protopop al districtului Băseşti și parohul Pompei Podină, iar ca naşi i-au avut pe Dr. Vasile Muste, medic cu doamna[75]. Au avut două fete: Maria și Mariana[76].

Din anul 1886, pe lângă preotul Teodor Indre, a îndeplinit serviciul religios în parohia Sălsig, în calitate de preot cooperator, ginerele său Vasile Pop din Oarța de Jos. A slujit în parohia Sălsig timp de 9 ani, fiind mâna dreaptă a socrului său în afacerile parohiale și economice. După cum deja am precizat, la data de 1 noiembrie 1895, Teodor Indre trecea la cele veșnice în parohia Sălsig, la vârsta de 51 de ani și după o carieră preoțească de 28 ani. Cauza morții, consemnată în protocolul preoților decedați ai

[72] Marin Pop, *Răsturnarea regimului communist din România și înființarea primelor partide politice în județul Sălaj (1989-1990)*, în revista „Caiete Silvane", Zalău, anul V, nr. 58 , noiembrie 2009, p. 32-35.

[73] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1235/1895-1923, f. 40v.-41r.

[74] *Idem*, Matricola nr. 1237/1896-1934, f. 42v.-43r.

[75] Arhiva M.J.I.A.Z., *De ce? ... Pentru cine?*, p. 6.

[76] AN MM, *Colecția Matricole Confesionale*, Matricola nr. 1235/1895-1923, f. 60v.-61r.

https://biblioteca-digitala.ro

Diecezei Gherla fiind „cancer de stomac”[77]. La ceremonia funerară organizată la Sălsig în 3 noiembrie 1895, oficiată de 17 preoți din districtele Mireșul Mare și Băseşti, *„a participat un număr imens de intelectuali și popor”*, răposatul fiind înmormântat, *„la dorința poporului și contra voinței familiei sale”*, lângă biserica cea nouă din Sălsig[78]. Familia i-a ridicat un frumos monument cu inscripția: *„Aici odihnește Teodor Indre fost profesor emerit de Sf. Teologie, paroh al Sălsigului și protopop în Tr. Mireșului. Răposat în 1 Nov. 1895, în anul 51 al etății, îl deplânge fiica sa Cornelia m. Pap. Să-i fie țărâna ușoară și memoria binecuvântată”*.

Cu ocazia înmormântării lui Teodor Indre, clerul tractual şi alţi amici care au fost de faţă, pentru a eterniza memoria acestui bărbat binemeritat pentru biserică, școală și popor, au luat decizia de a înfiinţa o fundaţie funebrală tractuală – preoțească, care să-i poarte numele, fiind adunată suma de 30 florini v.a.[79]. În anul 1903, preoții din tractul Băseşti au întocmit statute pentru administrarea fondului, publicate în două numere din „Gazeta de Duminecă” din vara anului 1906, pe care le anexăm în fotocopie la prezentul material[80]. Din comisia însărcinată cu redactarea statutelor fondului funebral „Teodor Indre” au făcut parte: Emil Bran, preot greco-catolic în Băița, Vasile Gavriș, preotul Odeștilor și Antoniu Băliban, preotul Băseștilor[81]. După întocmire, statutele *“au fost citite, studiate, statorite și sau primit în unanimitate”* în conferința clerului tractual din Protopopiatul Băseşti, ținută la

[77] *Idem*, Matricola nr. 1237/1896-1934, f. 43v.-44r.

[78] Arhiva M.J.I.A.Z., *De ce? ... Pentru cine?*, p. 6.

[79] Arhivele Naționale Cluj (în continuare AN CJ), Fond *Episcopia greco-catolică Cluj-Gherla - Protocolul preoților repausați ai Dicezei Gherla*/1856-1948, f. 91v. - 92 r.

[80] Parohia ortodoxă Sălsig, *Cartea de Aur a parohiei Sălsig*, p. 25.

[81] *Ibidem*, p. 24; vezi și Ioan P. Lazăr, Dionisie Stoica, *Schița monografică a Sălajului*, Șimleu-Silvaniei, 1908, p. 147.

https://biblioteca-digitala.ro

7 iulie 1903, în Școala Confesională din Băseşti, sub conducerea protopopului Alexiu Varna, preşedinte şi Antoniu Băliban, notarul conferinței preoțești[82]. Sumele fundației adunate din taxele anuale ale preoților tractuali, au fost depuse la Banca „Silvania", în 1908 strângându-se peste 1.500 de coroane[83]. Scopul acestei fundații era, pe de-o parte, *"aducerea jertfei eucharistice și servirea parastasului pentru repausul sufletesc"* a regretatului preot Teodor Indre, iar pe de altă parte, era întrajutorarea văduvelor și orfanilor de preoți ai tractului în caz de deces[84].

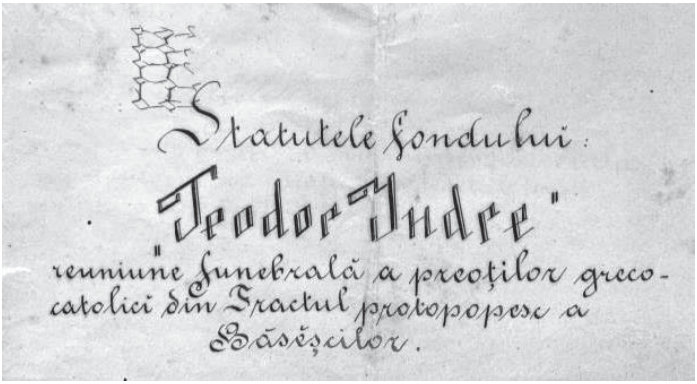
Statutele fondului:
„Teodor Indre"
reuniune funebrală a preoților greco-catolici din Tractul protopopesc a Băseșcilor.

În finalul acestui material dorim să evidențiem trăsăturile morale, caracterul și personalitatea acestui preot greco-catolic de *Pie memorie*, Teodor Indre, paroh al Sălsigului și protopop al districtului Mireșul Mare, așa cum reiese și din materialul prezentat la conferința preoțească de la Băseşti din 7 iulie 1903: *"[...] Teodor Indre dăruit de D-zeu cu minte ageră, cu înțelepciune, cu inimă creștinească și cu spirit apostolic a fost nu numai ucenicul lui Cristos, părintele cuminte și iubitor a credincioșilor concrezuți păstorirei lui, ci și chipul de adevărat păstor sufletesc fără de vicleșug, - de adevărat prieten cu inima, toată căldura, toată bunătatea aleasă. A fost modelul de preot, tipichistul și ritualistul perfect, cântărețul admirat, oratorul iscusit și adânc cunoscător a Sfintei Scripturi, - priceput în alegerea sămânței de semânat în popor și în cea de semânat în inteligenți, - simpatic și ospital fără*

[82] AN CJ, *Fond familial Bran*, dosar II/22/1897-1903, f. 24-27, 32-33.
[83] *Ibidem*, f. 31.
[84] *Ibidem,* f. 27r., 33v.

https://biblioteca-digitala.ro

păreche încătușind pre toți prin lanțul iubirei. [...]”[85].

Considerăm că aceste informații despre viața și activitatea preotului-profesor Teodor Indre și a membrilor familiei sale sunt un început pentru o cercetare mai amănunțită. Incontestabil, Teodor Indre poate fi așezat printre oamenii de frunte ai epocii sale.

Recent, preotul și credincioșii din Sălsig i-au cinstit cum se cuvine memoria, restaurând (renovând) monumentul funerar aflat alături de cel al preotesei Lucreția Nistor, născută Insulean (1856-1904), în curtea bisericii, a cărui ctitor și vrednic slujitor a fost.

[85] Parohia ortodoxă Sălsig, *Cartea de Aur a parohiei Sălsig*, p. 24-25.

https://biblioteca-digitala.ro

ANEXE:

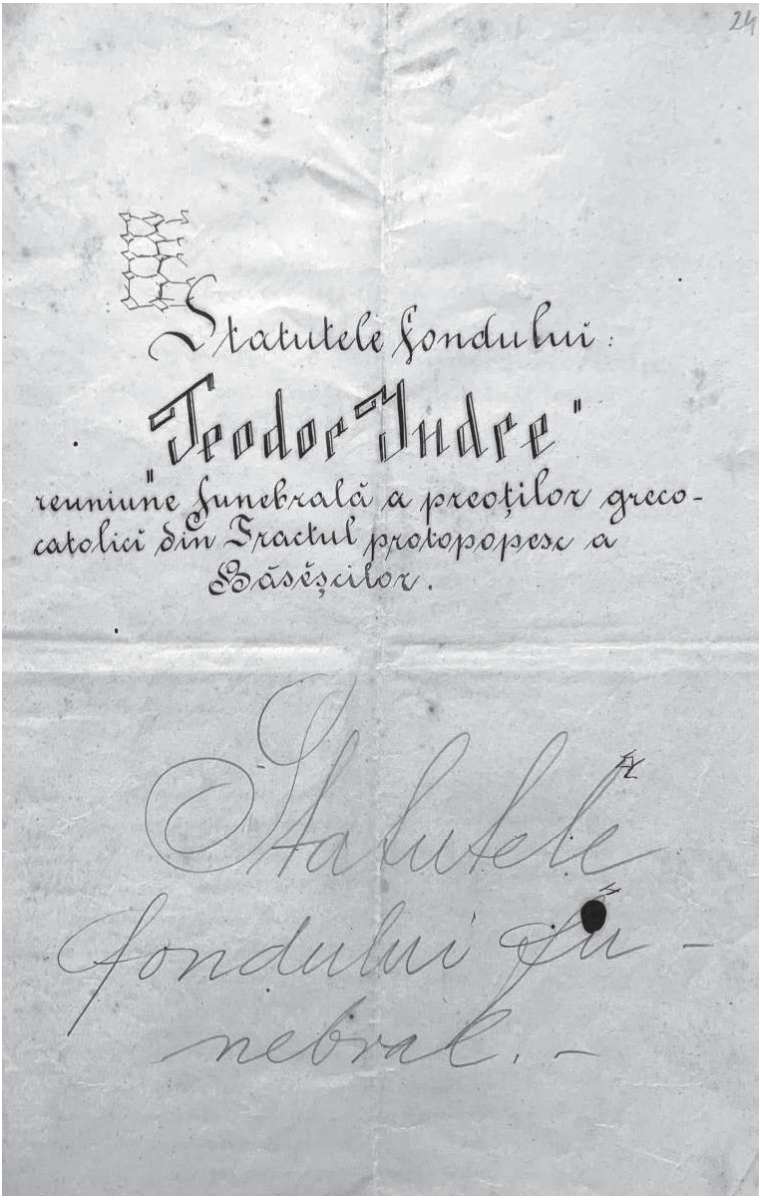
24

Statutele fondului:

„Teodor Indre"

reuniune funebrală a preoților greco-catolici din Tractul protopopesc a Băsești lor.

Statutele fondului funebral.–

Statutele fondului „Teodor Indre"

https://biblioteca-digitala.ro

Statutele fondului „Teodor Indre“ reuniune funebrală a preoților greco-catolici din tractul proto-popesc a Băseșcilor

§ 1.

(În memoria fericitului Teodor Indre fost paroc-protopop în comuna Șelsig) Clerul gr. cat. din tractul protopopesc a Băseșcilor din Diecesa Gherlei înființează un fond funebral numit: „Teodor Indre, reuniune funebrală a preoților gr. cat. din Tractul protopopesc a Băseșcilor.“

§ 2.

Scopul reuniunei este:

1) oferirea jertfei nesfrunte și servirea parastasului pentru odihna sufletească a neuitatului confrate și fost servitor credincios al lui Dzeu Teodor c. Indre.

2) ajutorirea familielor preoțești din Tractul Băseșcilor în cazul de moarte a preotului, ca cap de familie, deodată cu moartea acelui.

§ 3.

Fondul reuniunei se crește:

a) din taxa anuală a membrilor
b) din interesele de fructificare
c) din ajutoare benevole
d) din taxa fundamentală a membrilor noi.

https://biblioteca-digitala.ro

§ 4.

Membrii reuniunei sunt toți preoții greco-catolici din tracul protopopesc a Băseșcilor.

§ 5.

Fiecare membru este obligat a solvi în tot anul 10 corone taxă anuală.

Preotul nou dispus în beneficiu parochial din tractul Băseșcilor deodată cu ocuparea parochiei devine membru la reuniunea funebrală și ca atare este obligat să solvească pentru sporirea fondului, odată pentru totdeauna 50 corone taxă fundamentală.

§ 6.

Fot membrul este dator să servească în fiecare an în o sfântă liturgie pentru repausul sufletesc a fericitului Teodor c. Andre, pentru care ostenelă va primi din cassa reuniunei drauă corone, - eară acel preot la care se ține conferința tractuală de toamnă, va celebra în ziua convenierei parastas solemn pentru sufletul confratelui neuitat, solvind cassarul în prețul acelăia 5 corone.

§ 7.

Îndată ce va muri un membru a reuniunei direcțiunea va solvi în numerar familiei jelnice pentru acoperirea speselor de inmormântare ajutorul statorit și va aseza cununa pe sicriul decedatului în numele Clerului tractual.

§ 8.

Suma de ajutorare ce trebue în caz de moarte pe anul viitor o stătorește în tot rêndul inainte. în conferinta de toamnă a Clerului tractual și nu poate se fie acea mai mică decât 140 corone pentru o familie în anul prim a reuni-

https://biblioteca-digitala.ro

unei, care în anii următori se va spori tot cu 10 până la 40% a venitului anual.

§ 9.

Înceată preotul a fi membru la aceasta reuniune

1) prin ~~ocuparea unui beneficiu parochial din alt tract proto-popesc dobîndit sau la cererea lui~~ strămutare din tract în tract prin încetare de a fi preot în tract din voie liberă

sau în urma dispusețiunei Prearevenerabilului Ordinariat diecesan. –

În cazul primei eșind din sinul reuniunei prin voie liberă, nu are drept la nici un favor și taxele anuale plătite rămân proprietatea fondului; – în cazul al doilea i se replătește taxa fundamentală de 50 corane.

2) prin moarte.

§ 10.

Reuniunea se înființează pe timp nedeterminat și se administrează

1) prin o direcțiune stăpînitoare din președinte și casar

2) prin comitetul de controlare și

3) prin conferința clerului tractual.

§ 11.

Președintele, care totdeauna este protopopul tractual, conduce reuniunea, dispune incassarea taxelor de membri și împreună cu casarul le depează spre fructificare la un institut de credit și economii român din comitatul Sălajului; – ~~acăreia ~~ ~~stipendiile misalor și în caz~~ acăreia de trebuință și ajutoarele statorite pentru văduve sau orfani; – represintă reuniunea în toate afacerile ei.

Casarul este notarul tractual; el scoate

https://biblioteca-digitala.ro

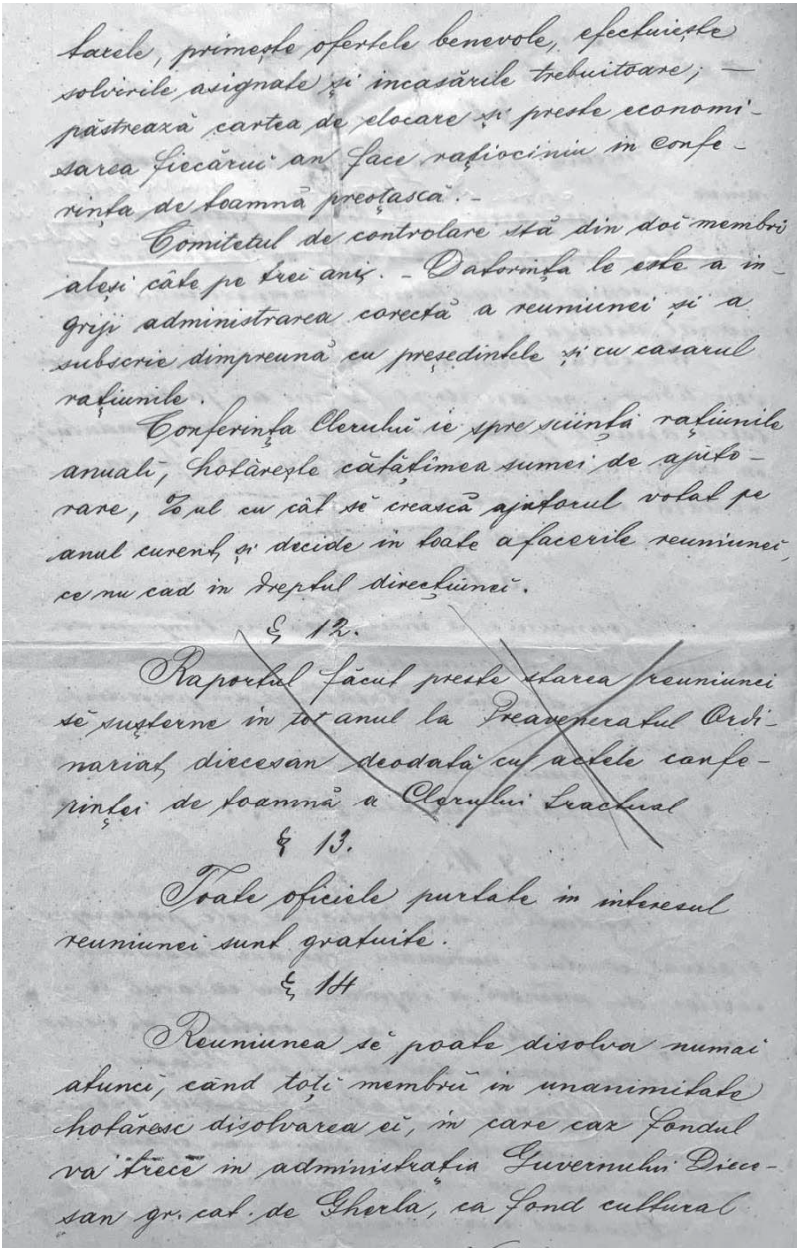

facile, primește ofertele benevole, efectuiește solvirile asignate și incasările trebuitoare; — păstrează cartea de elocare și preste economisarea fiecărui an face raționiu în conferința de toamnă preotească. -

Comitetul de controlare stă din doi membri ales câte pe trei anî. - Datorința le este a îngriji administrarea corectă a reuniunei și a subscrie dimpreună cu presedintele și cu casarul rațiunile.

Conferința Clerului ie spre sciință rațiunile anuali, hotărește câtățimea sumei de apitorare, To,ul cu cât se crească ajutorul volat pe anul curent, și decide în toate afacerile reuniunei ce nu cad în dreptul direcțiunei.

§ 12.

Raportul făcut preste starea reuniunei se susterne în fie-care anul la Preaveneratul Ordinariat diecesan deodată cu actele conferinței de toamnă a Clerului Tractual

§ 13.

Toate oficiile purtate în interesul reuniunei sunt gratuite.

§ 14

Reuniunea se poate disolva numai atunci, când toți membrii în unanimitate hotăresc disolvarea ei, în care caz Fondul va trece în administrația Guvernului Diecesan gr. cat. de Gherla, ca Fond cultural

https://biblioteca-digitala.ro

numit „Teodor Indre” și ~~dar~~ interesele anuale ale acestuia se vor plăti pentru odihna sufletească alui Teodor e. Indre 14 sfinte liturgii cu 28 corone și un parăclas cu 5 corone pe un preoților gr. cat. din Diecesa Gherlei. – Restul se va capitalisa până la suma ce se va recere la crearea unui fond pentru douăe stipendii câte de cel puțin 200 corone anuale dânde prin Preavenerabilul Ordinariat diecesan gr. cat. de Gherla la doi studenți gimnasiali cu purtare morală și numai bună și cu diligință laudabilă, – născuți din ~~în lipsă de~~ acestă la studenți ~~cu fost numiți în această reunione cu [illegible]~~ părinți greco-catolici ~~în una din comune~~ a-partinătoare Tractului protopopesc gr. cat. a Băișcilor. În lipsă de studenți născuți în acest tract stipendiile se vor da altora născuți în comitatul Sălagiu.

§ 15.

Acestă statute sunt a se proveda cu clausula de aprobare prin Măritul Guvern diecesan gr. cat. de Gherla și numai prin decisiune adusă cu 3/5 părți de voturi a membrilor și cu invoirea supranumitei auctorități bescricești se poate schimba cutare paragraf privitor la modul de administrare a reuniunei. –

Acestă statute au cetit, statorit și au primit în unanimitate prin ven. Cler ~~[illegible]~~ și ~~[illegible]~~ din Tractul Băișcilor în conferința prezentă ținută la 7 Iulie a. 1903 în parochia Băișcei.

~~Din ședința conferinței~~ Dat în Băișcea la 7 Iulie a. 1903

Protopop tractual
prezidiu

notarul conferinței

https://biblioteca-digitala.ro

Subscrisii în numele lor si a iuturoru consangeniloru, amiciloru si cunoscutiloru cu inima frenta de cea mai adenca durere aducu la cunoscintia mortea scumtatului socriu si scumpului parinte

SIMEONU PAP

notariu cere, emeritu, membru viridistu in congregatia comitatului Selagiu etc. intemplata dupa impartasirea cu SS. Sacramente a moribunduloru in 6. Decembre a. c. in anulu 70 alu vietiei si 41. alu fericitei sale casatoria.

Astrucarea osamintelorŭ scumpului defunctu se va intemplia in 8. Decembre la 12 ore mer. in cimiteriulu din Oarfia de josu, era S. Liturgia pentru repausulu sufletului in 9 c. la 9 ore.

Oartia de josu la 6. Dec. 1892.

Soția: *Maria n. Vajda.*
Fii: *Elena, Vasiliu, Georgin, Mihaiu.*

Nurori: *Cornelia nasc. Indre, Maria nasc. Ghetie,*
Nepoți: *Victor, Georgin, Alexandru, Terezie, Cornelia,*

Cuscri: *Teodor Indre* protopopŭ, *Vasiliu Ghetie* protopopu.

Necrologul lui Simeon Pop

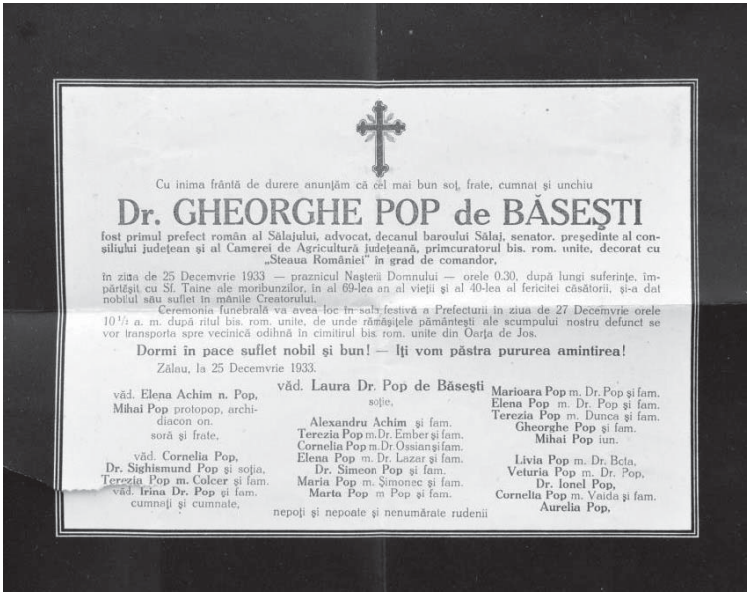

Cu inima frântă de durere anunțăm că cel mai bun soț, frate, cumnat și unchiu

Dr. GHEORGHE POP de BĂSEȘTI

fost primul prefect român al Sălajului, advocat, decanul baroului Sălaj, senator. președinte al consiliului județean și al Camerei de Agricultură județeană, primcuratorul bis. rom. unite, decorat cu „Steaua României" în grad de comandor,

în ziua de 25 Decemvrie 1933 — praznicul Nașterii Domnului — orele 0.30, după lungi suferințe, împărtășit cu Sf. Taine ale moribunzilor, în al 69-lea an al vieții și al 40-lea al fericitei căsătorii, și-a dat nobilul său suflet în mâinile Creatorului.

— Ceremonia funebrală va avea loc în sala festivă a Prefecturii în ziua de 27 Decemvrie orele 10½ a. m. după ritul bis. rom. unite, de unde rămășițele pământești ale scumpului nostru defunct se vor transporta spre vecinică odihnă în cimitirul bis. rom. unite din Oarța de Jos.

Dormi în pace suflet nobil și bun! — Îți vom păstra pururea amintirea!

Zălau, la 25 Decemvrie 1933.

văd. **Elena Achim n. Pop,**
Mihai Pop protopop, archidiacon on.
soră și frate,

văd. **Cornelia Pop,**
Dr. Sighismund Pop și soția,
Terezia Pop m. Colcer și fam.
văd. **Irina Dr. Pop** și fam.
cumnați și cumnate,

văd. **Laura Dr. Pop de Băseşti**
soție,

Alexandru Achim și fam.
Terezia Pop m. Dr. Ember și fam.
Cornelia Pop m. Dr Ossian și fam.
Elena Pop m. Dr. Lazar și fam.
Dr. Simeon Pop și fam.
Maria Pop m. Șimonec și fam.
Marta Pop m Pop și fam.

Marioara Pop m. Dr. Pop și fam.
Elena Pop m. Dr. Pop și fam.
Terezia Pop m. Dunca și fam.
Gheorghe Pop și fam.
Mihai Pop iun.

Livia Pop m. Dr. Bota,
Veturia Pop m. Dr. Pop,
Dr. Ionel Pop,
Cornelia Pop m. Vaida și fam.
Aurelia Pop,

nepoți și nepoate și nenumărate rudenii

Necrologul lui Dr. Gheorghe Pop de Băseşti

https://biblioteca-digitala.ro

Teodor Indre (1844-1895) - „unul dintre bărbații distinși” ai Sălajului

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Teodor Indre, Sălsig, Biserica Greco-Catolică, profesor la Gherla, protopop al Tractului Mireșu Mare*

Prezentul studiu este dedicat lui Teodor Indre (1844-1895), preot greco-catolic, profesor emerit de Sfânta Teologie la Gherla și protopop al tractului Mireșu Mare. Și-a început cariera preoțească la Rona și Turbuța, raionul Ciocmani din Arhiepiscopia Cetății de Piatră, apoi a predat teologia la Gherla, iar între 1882-1895 a păstorit obștea Sălsig și a slujit ca protopop al Tractului Mireșu Mare. A întemeiat biserica din Sălsig (1887-1890), a înființat un grânar bisericesc și s-a implicat în mișcarea națională a românilor din părțile Sălajului și Chioarului. După moartea sa, preoții Tractului Băseşti au decis să înfiinţeze o fundație preoțească, care să-i poarte numele.

https://biblioteca-digitala.ro

Teodor Indre (1844-1895) "One of the Distinguished Men" of Salaj

(Summary)

Keywords: *Teodor Indre, Salsig, Greek Catholic Church, professor at Gherla, archpriest of Miresu Mare district*

This study is dedicated to Teodor Indre (1844-1895), Greek Catholic priest, professor emeritus of Holy Theology in Gherla and archpriest of Mireșul Mare district. He began his priestly career in Rona and Turbuța, Ciocmani district in the Archdiocese of the Stone Citadel, then taught theology in Gherla, and between 1882 - 1895 he pastored the community of Sălsig and served as archpriest of Mireșul Mare district. He founded the church in Sălsig (1887-1890), founded a church granary and became involved in the national movement of the Romanians in the parts of Sălaj and Chioar. After his death, in order to perpetuate the memory of this well-deserved man for the church, school and people, the priests of the Băseşti tract decided to set up a contractual funeral foundation - priestly, to bear his name.

https://biblioteca-digitala.ro

Maramureşeni în Rezistența Franceză. Cazul Francisc Wolf „Boczor” și implicarea sa în afacerea „Afișul Roșu”. Un profil uman

Robert C. Tökölyi[1]

Ce aș dori să fiu acum în România!
Acolo, în Carpați, m-aș simți mai în largul meu,
poate și mai îndrăzneț în luptă.
Dar știi.... nu se poate realiza acest lucru deocamdată.
Vom ajunge noi acasă Șari?
Francisc Wolf, 7 noiembrie 1941, Paris

Suntem soldați și cea mai mică indisciplină sau neglijență
poate să ne coste viața!
Francisc Wolf, Paris

Cuvinte Cheie: *Francisc Wolf-Boczor, comunism, Rezistența Franceză, grupul Manouchian, Afișul Roșu.*

Rezistența Franceză

În Franța perioadei interbelice, Partidul Comunist funcționa legal. Chiar mai mult decât atât, începând cu anul 1936, acesta se afla la guvernare în cadrul unei coaliții a mai multor formațiuni cu orientare de stânga. Din acest punct de vedere, pentru comuniștii din restul Europei, în special cei din Europa Centrală și de Est, care erau prigoniți, iar partidele lor interzise, Franța reprezenta

[1] Absolvent al Facultății de Istorie și Filosofie, Secția Istorie, Specializarea Istorie Contemporană, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca (2004); Masterat în Drepturile Omului, Universitatea de Nord Baia Mare (2006); Doctor al Institutului de Istorie „George Barițiu” din cadrul Academiei Române, Filiala Cluj. Profesor, în prezent arhivist la Arhivele Naționale Maramureș. Domenii de interes: istoria locală, istoria presei locale; diplomație și relații internaționale; Holocaustul; regimuri politice în secolul XX; mișcarea feministă, drepturile omului. Articole și materiale publicate în reviste de specialitate și presă locală.

https://biblioteca-digitala.ro

un exemplu de bune practici. Era o gură de aer proaspăt, un pol de atracție și o placă turnantă pentru emigrația comunistă (și nu numai) din toată lumea.[2] După ce a a fost părtașul mai multor decizii controversate luate de către guvernul francez, Partidul Comunist a fost scos în afara legii în luna septembrie 1939 și, încet-încet, foarte multe din structurile sale au fost dizolvate.[3] Pe parcursul celui de-Al Doilea Război Mondial, Franța a devenit renumită pentru mișcarea sa de Rezistență împotriva ocupației naziste, dar istoria acestei mișcări nu poate fi reconstituită fidel, rămânând un fenomen ambiguu, pentru că nu a existat unitate în cadrul acesteia. Au fost mai multe mișcări de Rezistență, mai multe grupări, de orientări politice diferite, care luptau împotriva unui inamic comun. Printre grupările care au activat în cadrul „Rezistenței Franceze", un loc binemeritat, l-au avut și cele coordonate de Partidul Comunist Francez. Aceste grupări erau formate atât din francezi, cât și din foarte mulți comuniști străini, imigranți, proveniți din toate categoriile socio-profesionale (intelectuali, studenți, muncitori, șomeri, militari de carieră etc.), care au ales să se implice în lupta de gherilă împotriva forțelor naziste. Cele mai cunoscute dintre organizațiile militare și de sabotaj coordonate de Partidul Comunist Francez au fost: **Organisation Speciale** (OS)[4],

[2] Corina Doboș, *Militanți comuniști în Franța 1927-1945: Implicarea ilegaliștilor din România în afacerea Afișul Roșu*, în Adrian Cioroianu (ed.) *Camarazii Utopiei. Destine individuale și de grup din ilegalitatea comunistă*, Editura Universității din București, 2017, p. 240.

[3] *Ibidem*, p. 241.

[4] **Organisation Speciale (OS)** a fost înființată de Partidul Comunist Francez în toamna anului 1940. A fost o structură care trebuia să protejeze cadrele conducătoare ale Partidului Comunist și să-i apere pe militanții comuniști care desfășurau activități de propagandă în mediile industriale. Organizarea acestei structuri a căzut în sarcina lui Charles Tillon, vechi militant comunist. O.S. era compusă exclusiv din membrii vechi ai partidului, dar mai ales din voluntarii din Spania, atât francezi cât și străini, care scăpaseră de lagărele franceze. Începuturile au fost destul de confuze, iar lupta antinazistă nu era clar definită. OS și-a intensificat activitatea începând cu ultimele luni ale anului 1940, când Partidul Comunist Francez a abandonat politica care interzicea evadarea foștilor voluntari din Spania. Au urmat evadări masive care au dus la creșterea efectivelor OS, în special după evadarea de la începutul anului 1941, când foarte mulți interbrigadiști au profitat de transferul lor către lagărele din Nordul Africii pentru a sări din trenul care-i transporta către această destinație.

https://biblioteca-digitala.ro

Main-d'Oeuvre Immigre (MOI)[5], organizaţia **Francs-Tireurs et Partisans Francais** (FTPf)[6] şi **FTP-MOI**[7]. Acestora li se adăugau

[5] **Main-d'Oeuvre Immigre (MOI)** a fost o organizaţie coordonată tot de Partidul Comunist Francez şi organizată după aceleaşi reguli ale clandestinităţii. Grupele MOI erau organizate după limbi naţionale şi puteau cuprinde şi membrii care nu fuseseră în Războiul Civil din Spania. Cei care au evadat din lagărele franceze au fost încadraţi imediat în MOI, evitând o încadrare în OS, mai ales pentru că puteau fi uşor identificaţi de poliţie. Aşa au luat naştere grupele OS-MOI care s-au ocupat mai ales de sabotaje antinaziste, cu predilecţie pentru deraierile de trenuri. Structura OS-MOI nu era foarte clară, existau grupuri naţional-lingvistice: evrei, italieni, români, maghiari, iugoslavi, spanioli, care foloseau armament preluat de la colegii francezi şi explozibil, perfecţionat în special de reprezentanţii români. În iunie 1941, grupul român a fost primul care a efectuat cu succes deraieri de tren. În anul 1942, grupele OS, MOI şi altele au fuzionat luând naştere o nouă organizaţie FPTf.

[6] **Francs-Tireurs et Partisans Francais (FTPf**) a fost o organizaţie militară subordonată tot Partidului Comunist Francez care a luat naştere în anul 1942 prin fuzionarea toturor celorlalte organizaţii. A fost cea mai mare organizaţie militară a Rezistenţei Franceze, la început a fost exclusiv comunistă, apoi au fost cooptaţi toţi luptătorii rezistenţei, indiferent de viziunea politică după care se ghidau. FTPf era compusă din detaşamente alcătuite din grupe de mici dimensiuni şi mobile, coordonate de o conducere tip triadă: comandant politic, comandant militar şi comisar pentru tehnica de luptă. Activitatea detaşamentelor era dirijată de un comandament regional, iar coordonarea naţională era realizată de Comitetul Militar al franctirorilor şi partizanilor francezi (CMN). Din anul 1943, majoritatea membrilor FTPf au devenit luptători clandestini cu normă întreagă, ceea ce a dus la intensificarea atacurilor asupra infrastructurii germane. FTPf a refuzat solicitarea Aliaţilor şi a celorlalte grupări de rezistenţă de a se transforma în armată regulate, considerând lupta clandestină, războiul de guerilă de către unităţi mici şi mobile, mult mai eficient împotriva germanilor. În anul 1944 s-a unit cu alte grupări din Rezistenţa Franceză şi a colaborat cu Aliaţii pentru eliberarea Franţei. Ulterior, mulţi membri FTPf s-au înrolat în armata regulată franceză.

[7] **Francs-Tireurs et Partisans Francais- Main-d'Oeuvre Immigre (FTP-MOI)** această organizaţie era integrată în FTPf şi reprezenta gruparea imigranţilor din Rezistenţa Franceză comunistă FTPf. În anul 1942 când OS s-a reorganizat, grupările MOI au devenit FTP-MOI. În special grupările din Paris şi împrejurimi erau foarte active, dar astfel de grupări activau şi la Lyon, Marsilia, Grenoble, Calais şi Nisa. Cea mai greu încercată grupare FTP-MOI a fost cea din Paris. Aici, la sfârşitul anului 1942 mai mulţi combatanţi au fost prinşi, dar chiar şi fără ei, în august 1943, această grupare încă mai număra 65 de membri. Cea mai grea lovitură a fost primită în noiembrie-decembrie 1943 când au fost prinşi 28 de membri în frunte cu responsabilul lor militar din Paris, Missak Manuchian. 23 dintre aceştia au fost executaţi în februarie 1944 şi încă o persoană în mai, acelaşi an.

https://biblioteca-digitala.ro

numeroase organizații politice și de masă ale Partidului Comunist Francez: Frontul Național, organizații implicate în activități culturale, educative, de ajutorare (MOPR-varianta franceză a Ajutorului Roșu), diverse ligi culturale.[8]

Începând cu anul 1941, Partidul Comunist Francez s-a angajat deschis în lupta antifascistă și, treptat, a devenit cea mai importantă forță politică a Rezistenței Franceze, controlând multe grupări implicate în activitatea de sabotaj. Din anul 1943, Partidul Comunist Francez s-a alăturat grupării coordonate de Charles de Gaulle, în cadrul Consiliului Național al Rezistenței, în scurt timp reușind să se impună în cadrul acesteia, menținând autonomă organizația sa principală de rezistență Francs-Tireurs et Partisans Francais (FTPf). [9]

Când grupările aflate sub coordonarea Partidului Comunist Francez au fost activate, din conducerea acestora făceau parte și români. Supraviețuind evenimentelor, au apucat să-și spună povestea aducând foarte multe elemente de noutate în ceea ce privește structura, modul de operare, relațiile între diferite persoane. Astfel, când s-a trecut la reorganizarea M.O.I. (după căderea Franței în anul 1940) s-a stabilit că era necesară contactarea fiecărei imigrații naționale și formarea unui mic nucleu de conducere, prin intermediul căruia, membrii imigrației să fie coordonați. De asemenea, s-a mai hotărât stabilirea de legături cu tovarășii răspândiți în diferite părți ale Franței în urma plecării lor din zona de Nord, ocupată de naziști, și contactarea foștilor voluntari din Spania, care erau internați în lagăre. Pentru procurarea de acte false a fost înființat pe lângă M.O.I. un atelier special, condus de un român. Apoi, s-a format un serviciu special care se îngrijea de aprovizionarea combatanților cu toate cele necesare, de la țigări până la bani, alimente, haine și alte obiecte necesare. Nu în ultimul rând, a luat naștere un serviciu de agitație și propagandă, care urma să popularizeze acțiunile Rezistenței prin intermediul unor manifeste, ziare, fluturași etc. În cadrul M.O.I., fiecare grup național avea propria sa conducere și aparatul său etnic. Grupul român avea baza principală de activitate în Paris și suburbiile acestuia, precum și la Marsilia, Grenoble, Toulouse,

[8] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 242-243.
[9] *Ibidem*, p. 242.

https://biblioteca-digitala.ro

Lyon, Bordeaux, unde acţionau, în detaşamente mici, foşti voluntari din Spania, dar şi tineri studenţi, muncitori etc.

Perioada de organizare a Rezistenţei a cuprins lunile anului 1940 care au urmat capitulării Franţei. În anul următor, organizaţiile au trecut la acţiune, dar intervenţiile acelei perioade au fost modeste şi s-au limitat mai degrabă la: răspândirea de manifeste, ziare şi alte tipuri de tipărituri; lipirea de afişe; scrirea unor lozinci pe ziduri; distrugerea indicatoarelor de drumuri; tăierea firelor de telefonie sau spargerea cauciucurilor maşinilor germane. Anul 1941, evenimentele petrecute atunci, precum şi situaţia politică favorabilă, a permis intesificarea acţiunilor, radicalizarea lor prin recurgerea la lupta armată. A fost înfiinţată prima organizaţie militară O.S. (Organizaţia Specială de Luptă) în care au fost încadraţi foarte mulţi luptători antifascişti, printre care şi români. O.S. era condusă de spaniolul Conrado Miret-Must „Alonso". Pentru organizarea formaţiunilor româneşti, de un foarte mare ajutor a fost sosirea în primăvara anului 1941, la Paris, a mai multor foşti voluntari din Spania, care evadaseră dintr-un tren care îi transporta spre un lagăr aflat sub controlul Gestapoului. În cursul anului 1941 organizaţiile Rezistenţei au trecut la acţiuni mai ample: incendierea staţiilor sau depozitelor de benzină, minarea drumurilor, podurilor, atacarea unor instituţii germane. În anul următor, 1942, mişcarea de rezistenţă a luat o amploare şi mai mare, mai ales după ce, sub coordonarea Partidului Comunist Francez, au fost înfiinţate formaţiuni mai mari de luptă FTPF (Franctirorii şi Partizanii Francezi). În cadrul FTPF erau grupate şi detaşamente de franctirori şi partizani străini (FTPF-M.O.I.). Anii 1941-1942 au fost prolifici pentru partizani. În special la Paris, au reuşit să se afirme ca o forţă de temut. Anul 1943 a fost marcat de numeroase arestări, executări ale multor partizani, ceea ce a constituit o lovitură foarte puternică dată de naziști Rezistenţei Franceze, totul culminând cu afacerea „***Afişul Roşu***", când, 24 de partizani au fost prinşi, torturaţi, judecaţi sumar şi executaţi la marginea unei păduri, în februarie 1944. A fost probabil momentul cel mai cutremurător, cel mai tragic din istoria Rezistenţei Franceze.

În cadrul acestor structuri paramilitare din cadrul Rezistenţei Franceze au fost cuprinşi şi numeroşi români, unii dintre ei

https://biblioteca-digitala.ro

afirmându-se prin spriritul de lider sau prin vitejia de care au dat dovadă. Dintre aceştia trebuie amintiţi măcar câţiva, care au făcut istorie: **Boris Holban**[10] a fost comandant militar al detaşamentelor FTP-MOI până în 1943 şi apoi din nou din anul 1944; **Mihai Patriciu**[11] - responsabil cu armamentul; **Charlotte**

[10] Pe numele său adevărat **Baruch Bruchman, „Boris Holban"** s-a născut la 20 aprilie 1908 în Basarabia, într-o familie de evrei. În anul 1929 a aderat la mişcarea comunistă, a participat la diferite acţiuni ale PCR, dar a fost repede arestat şi condamnat la 6 ani închisoare, fiind amnistiat în anul 1932. Ulterior, în 1937, a părăsit România cu gândul înrolării în Brigăzile Internaţionale din Spania, dar nu a mai ajuns acolo, ci s-a stabilit în Franţa, la Paris. În anul următor, s-a înrolat în armata franceză în Regimentul Voluntarilor Străini, a căzut prizonier la germani, fiind închis în fortăreaţa Metz, de unde a evadat cu ajutorul călugăriţei Helene Studler, căreia i-a fost dedicată cartea biografică din anul 1999. După ce a evadat, Boris Holban s-a întors la Paris şi s-a implicat în Rezistenţa Franceză, în structura MOI. În martie 1942 a devenit primul şef militar al FTP-MOI din zona pariziană, funcţie pe care a deţinut-o până în vara anului 1943, când a fost schimbat cu Missak Manouchian. Motivul schimbării ar fi fost faptul că Holban a refuzat ordinul forurilor superioare şi ale PCF de a intensifica acţiunile anti-naziste. Mutarea sa în provincie a fost de scurtă durată, întrucât, din noiembrie 1943, a revenit în vechea sa funcţie, după căderea grupului Manouchian, rămânând şef militar până în august 1944, la eliberarea Parisului. Atunci a fost mutat ca şi comandant al Batalionului 51/22, format din voluntari străini. Batalionul a fost disponibilizat în iunie 1945, motiv pentru care Holban a revenit în România. Aici a primit gradul de general şi a deţinut o serie de funcţii în armată, dar niciodată de prim-rang. În perioada epurărilor, a fost dat afară din armată, marginalizat şi trimis ca inginer într-o fabrică de textile unde a rămas până la începutul anilor '70, când s-a pensionat. Reuşind să obţină o viză turistică pentru a-şi vizita rudele din străinătate, în anul 1984 s-a stabilit definitiv în Franţa, la Paris, iar în 1994 a devenit cetăţean francez. Ca răspuns la acuzele ce îi erau aduse privind rolul său în căderea grupului Manouchian, în anul 1989 a scris şi publicat cartea sa de memorii „Testament". În 1994 a primit din partea preşedintelui Francois Mitterand distincţia cavaler al Ordinului Legiunii de Onoare. A decedat la 27 iulie 2004 la Paris, fiind înmormântat în cimitirul parizian Bagneux.

[11] **Mihai Patriciu**, pe numele adevărat **Mihail Grüsperger** (1909-1996) s-a născut la 19 ianuarie 1909, la Năsăud, într-o familie de evrei. A avut o carieră nespectaculoasă ca militant comunist în perioada interbelică, până în 1936 când a luptat în Războiul Civil din Spania ca voluntar în Brigăzile Internaţionale. Prizonier în lagărele franceze, evadează în martie 1941 şi se alătură Rezistenţei Franceze afirmându-se alături de Francisc Boczor în operaţiunile de creare a diferitelor tipuri de explozibili şi deraieri ale

https://biblioteca-digitala.ro

Gruia[12] - membru tehnic, **Olga Bancic**, **Ion Călin, Nicolae Cristea, Iosif Clisci, Iancu Zilberman, Gheorghe Vasilichi, Alexandru Lazăr**[13] etc.

Boris Holban

Mihai Patriciu

trenurilor. După eliberarea Parisului, Patriciu s-a înrolat în armata franceză cu gradul de căpitan. S-a întors în România în martie 1945, fiind numit inspector la Poliţia Regională Cluj, apoi inspector general, iar de la 1 septembrie 1948 a devenit colonel de Securitate la Cluj. S-a remarcat negativ ca un foarte aspru comandant de închisoare, fiind răspunzător de foarte multe decese. În timpul epurărilor a fost destituit din armată şi securitate şi trimis ca director la Uzina Metalurgică Reşiţa unde a rămas până la pensionare. A decedat la Cluj, în anul 1996. A fost căsătorit şi a avut doi copii.

[12]**Charlotte Gruia** s-a născut la 13 martie 1914, la Oradea, într-o familie de evrei, numele său de la naştere fiind **Şarlota Klein**, fiica lui Ignaţiu şi Fanny. S-a afiliat mişcării comuniste încă din perioada interbelică, pentru activitatea sa fiind arestată şi condamnată la 10 de închisoare. Pentru a evita această pedeapsă, a părăsit România în anul 1937, stabilindu-se cu soţul său, Ion Csordaş, la Paris. Acesta a decedat în 1939 sau 1940, iar Charlotte a intrat în rezistenţa franceză din anul 1941, colaborând cu Mihai Patriciu şi Francisc Boczor. La 15 decembrie 1942, a fost arestată şi deportată în lagărele de concentrare de la Ravensbruck şi Mauthausen. A supravieţuit deportării, iar după război a revenit în ţară, fiind încadrată la Comisia Controlului de Partid de pe lângă CC al PMR, ca instructor până în 1966, când s-a pensionat. A fost şefa grupului de anchetă a foştilor luptători voluntari din Spania şi Rezistenţa Franceză. A fost decorată în mai multe rânduri, ultima oară în 1971. A mai fost căsătorită cu Ştefan Gruia, pe numele adevărat Ştefan Goldberger (1912-1965). Informaţiile despre această partizană sunt destul de lapidare până în prezent.

[13] **Alexandru Lazăr** (?-1944) a fost şeful Serviciului Tehnic al MOI, care se ocupa de falsificarea actelor de identitate, tipărirea manifestelor şi altor materiale propagandistice. A fost căsătorit cu Margareta „Margot" Lazăr. A fost prins, deportat şi executat în lagărul de concentrare german Neuengamme, în anul 1944.

https://biblioteca-digitala.ro

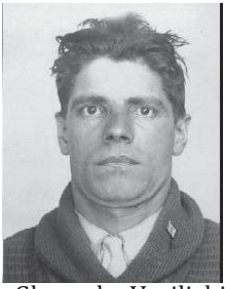
Gheorghe Vasilichi

Iosif Clisci

Alexandru Lazăr

Nicolae Cristea

Ion Călin[14]

Imagini preluate de la Mihai Burcea, *stud. cit.*

[14] **Ion Călin** (1912-1945) s-a născut în județul Călărași, comuna Aprozi într-o familie foarte săracă. A aderat la mișcarea comunistă din convingere. A luptat voluntar în Războiul Civil din Spania, apoi a stat prizonier în lagărele franceze. Din anul 1941 a intrat în Rezistența Franceză, fiind responsabil cu recrutarea de cadre în O.S. După ce a participat la numeroase acțiuni împotriva naziștilor, a fost prins la 4 ianuarie 1943, deportat în Germania și închis în lagărul de concentrare Neuengamme, unde probabil a și decedat, în aprilie 1945.

https://biblioteca-digitala.ro

„L'Affiche Rouge"
Căderea Grupul Manuchian

Pentru francezi și restul lumii luptătorii Rezistenței au fost și sunt EROI. Pentru naziști, au fost doar niște teroriști. Așa i-au și înfățișat, la începutul anului 1944, când, în principalele puncte din Paris, au lipit un afiș de propagandă nazist, în care, pe un fond de roșu aprins, într-un triunghi cu baza în sus, au fost cuprinse 10 medalioane-portret ale unora dintre cei prinși, judecați și condamnați la moarte. În partea de sus, afișul cuprindea o întrebare: *„Des libérateurs ?"* (Liberatori?), iar în parte de jos era oferit răspunsul: *„La Libération par l'armée du crime !"* (Eliberarea de către armata crimei).[15] În dreptul fiecărui medalion tip portret era trecut numele persoanei înfățișate, erau înscrise câteva informații, cum ar fi naționalitatea sau alte elemente (evreu, ungur, polonez, italian, spaniol, comunist etc.), pentru a evidenția caracterul alogen al membrilor acestui grup. De asemenea, erau menționate faptele de care se făceau vinovați, „deraieri de trenuri, atentate", această subliniere având rolul de a imprima în memoria colectivă imaginea unei organizații de tip terorist, aluzie întărită de imagini, în partea de jos a afișului, cu deraieri, crime, etc. Dar francezii știau mai bine cine erau aceste persoane, așa că nu s-au lăsat influențați de afișul și mesajul nazist și, în unele locuri, au depus flori acolo unde a fost lipit afișul sau chiar l-au mâzgălit cu adnotări de genul ***„Da, armata Rezistenței", „Morți pentru Franța", „Martiri"***. Afișul nu a stârnit frica, panica în rândul parizienilor, din contră, a produs mai degrabă, simpatie și admirație față de victime.[16]

[15]Alexandre Sumpf, *L'Affiche Rouge*, publicat în septembrie 2012 disponibil la adresa https://histoire-image.org/fr/etudes/affiche-rouge, accesată în septembrie 2020.

[16] Ștefan Bosomitu, *L'Affiche Rouge*, publicat în format electronic în 21 februarie 2017, la adresa https://stefanbosomitu.wordpress.com/2017/02/21/laffiche-rouge/, accesat în luna septembrie 2020.

https://biblioteca-digitala.ro

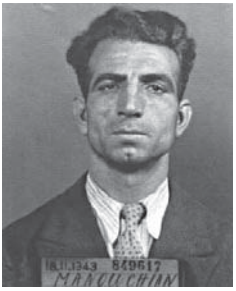

Missak Manouchian[17]

Cele 10 victime erau cunoscute ca membri ai **Grupului Missak Manouchian**, de fapt o parte din organizația FTPF-MOI, al cărei lider era Manouchian, din vara anului 1943:

[17] **Missak Manouchian** (1906-1944) s-a născut la 1 septembrie 1906 în Imperiul Otoman, într-o familie de țărani armeni. Părinții săi au fost uciși în timpul genocidului armenilor din anul 1915, dar Missak și fratele său au supraviețuit. La începutul anilor '20 s-a stabilit în Liban, și după ce a urmat o anumită formă de educație, a emigrat în Franța. Aici a avut slujbe mărunte, iar în timpul liber a citit mult ca autodidact pentru a-și completa educația. Criza economică l-a transformat în șomer, iar viața grea din acei ani l-a apropiat de Partidul Comunist, în anul 1934 devenind membru al acestuia. În perioada 1935-1937 a editat un ziar de limbă armeană și cu orientare de stânga. A scris poezii și, împreună cu un prieten, a înființat și coordonat două reviste de factură comunistă, dar și cu orientare culturală, în care au fost publicate articole despre literatura franceză și cultura armeană. Au tradus în armeană poezii ale clasicilor francezi. De asemenea, în acești ani a devenit din ce în ce mai activ din punct de vedere politic. Începutul celui de-Al Doilea Război Mondial l-a găsit expulzat din Paris la Rouen, unde își găsește ceva de lucru. A revenit la Paris în iunie 1940, doar pentru ca în scurt timp să fie arestat și internat în lagărul de la Compiegne de unde a fost eliberat în scurt timp. A devenit comandantul politic al grupei MOI armeni, dar nu se cunosc foarte multe informații despre activitatea sa în această perioadă. Brusc, în vara anului 1943, a fost tranferat la FTP-MOI, gruparea din Paris, al cărei lider devine, înlocuindu-l pe românul Boris Holban. Una dintre cele mai spectaculoase acțiuni ale grupului Manouchian a fost asasinarea generalului Julius Ritter, mâna dreaptă a coordonatorului deportărilor în cadrul detașamentelor de muncă forțată spre Germania și teritoriile subordonate acesteia. Manouchian a fost în cele din urmă arestat la 16 noiembrie 1943. A fost căsătorit cu Melinee Assadourian, dar nu au avut copii. După război a devenit o figură emblematică a Rezistenței Franceze. Numeroase parcuri și străzi, atât din Franța, cât și din Armenia și alte țări poartă numele său, i-au fost ridicate statui, au fost amplasate plăci comemorative.

https://biblioteca-digitala.ro

Rayman Marcel [18]

Witchitz Robert[19]

Grzywacz Szalma [20]

[18] **Marcel Rayman** (1923-1944) s-a născut în Polonia, la 1 mai 1923, într-o familie de evrei. Familia sa a emigrat în Franţa când avea doar 8 ani. Şi-a continuat studiile elementare, dar situaţia familială dificilă l-a obligat să lucreze de tânăr ca muncitor textilist. S-a apropiat de Tineretul Comunist, în cadrul căruia a activat până în anul 1942 când, voluntar, a cerut să fie încadrat în cadrul mişcării de rezistenţă, mai exact în FTP, unde s-a distins prin vitejie şi inteligenţă. A fost unul dintre cei care au organizat şi executat asasinarea generalui Julius Ritter. A fost arestat la 16 noiembrie 1943 împreună cu Olga Bancic. Mama sa a fost gazată la Birkenau, iar fratele său la Buchenwald.

[19] **Robert Witchitz** (1924-1944) s-a născut la 5 august 1924, în Nordul Franţei, într-o familie mixtă (tatăl emigrant polonez, mama franceză). A fost crescut la Abscon de către bunici, după care a mers la Paris. La începutul războiului, Robert lucra ca operator telegraf, dar a fost concediat în momentul în care tatăl său a fost luat prizonier. Ulterior, acesta, pentru că era veteran al Primului Război Mondial, a fost eliberat. Concediat, Robert s-a apropiat de Tineretul Comunist în anul 1942. În anul 1943 a fost încorporat într-un detaşament de muncă forţată, iar ulterior a aderat la FTP-MOI, fiind încadrat în detaşamentul III Italian sub pseudonimul Rene. În cursul anului 1943 a participat activ la mai multe acţiuni sângeroase, toate soldate cu victime. A fost arestat la 19 noiembrie 1943 împreună cu Rino della Negra. După ce a fost executat prin împuşcare, la 21 februarie 1944, a fost iniţial înmormântat în Careul Împuşcaţilor din Cimitirul Ivry-sur Seine, ulterior fiind mutat împreună cu familia. A primit Medalia Legiunii de Onoare, post-mortem.

[20] **Grzywacz Szalma** (1909-1944) s-a născut la 8 decembrie 1909, în Polonia, într-o familie de evrei de condiţie umilă, astfel că, încă de mic, a fost obligat să muncească. La vârsta de 16 ani a aderat la Tineretul Comunist, iar în anul 1931 a fost arestat, fiind condamnat la 5 ani de închisoare. După ce s-a eliberat a fost sfătuit să părăsească Polonia, fapt pentru care a emigrat în Franţa în anul 1936. De acolo, a trecut în Spania, luptând în Brigăzile Internaţionale. A fost internat în lagărele franceze. A evadat, s-a înrolat în FTP-MOI în anul 1942, în detaşamentul II. A participat la numeroase acţiuni militare împotriva germanilor. A fost arestat la 29 noiembrie 1943 şi a fost executat la 21 februarie 1944.

https://biblioteca-digitala.ro

Fingerweig Moska [21]

Elek Tamas[22]

Fontanot Spartaco[23]

[21] **Fingerweig Moska** (1922-1944) s-a născut la 25 decembrie 1922 la Varșovia, într-o familie de evrei. În anul 1926 a emigrat în Franța cu familia sa. În anul 1933 a murit mama sa, iar tatăl său l-a încredințat spre creștere unei rude. În anul 1940 a devenit membru al Tineretului Comunist. Deportarea tatălui și a altor rude la Auschwitz l-au determinat să se alăture Rezistenței Franceze. În februarie 1943 a devenit membru FTP-MOI în detașamentul II și a participat la mai multe acțiuni armate. În august a fost transferat la detașamentul IV, participând la deraieri feroviare. A fost arestat la 17 noiembrie 1943. După război, a primit medalia rezistenței, post-mortem. I-au fost dedicate străzi, au fost așezate plăci commemorative, atât în Paris, cât și în restul Franței.

[22] **Elek Tamas** (1924-1944) s-a născut la 7 decembrie 1924, la Budapesta, într-o familie de evrei atei cu tradiții comuniste. Tatăl său, Elek Sandor, a fost membru al guvernului provizoriu comunist din anul 1919 din Ungaria, fiind însărcinat cu rechiziționarea bunurilor bisericești. Mama sa, Ilona Hofmann era ilegalistă, iar fratele acesteia, Bela Hofmann, a fost consilier local în Budapesta în timpul regimului lui Bela Kun. În anul 1930 familia Elek a emigrat în Franța. În anul 1933 s-au stabilit la Paris, iar din anul 1934 și-au deschis un restaurant „Le Fer a cheval" devenit un reper pentru studenții la Sorbona și pentru reprezentanții imigrației. Elek Tamas a fost un elev deosebit dar, în anul 1941, în urma unei altercații cu un coleg xenofob și antisemit, a fost nevoit să abandoneze școala. Drept urmare a aderat la o organizație care făcea parte din Rezistența Franceză, iar în anul 1942 a devenit membru FTP-MOI, iar casa părintească și restaurantul au devenit magazii de armament și loc clandestin de întâlnire pentru partizani. A participat benevol la mai multe acțiuni armate. Datorită priceperii sale în lupta de guerilă, în anul 1943 a devenit adjunctul tehnic al lui Francisc Boczor care fondase detașamentul IV deraieri feroviare. Elek Tamas a fost arestat la 21 noiembrie 1943 și executat la 21 februarie 1944.

[23] **Fontanot Spartaco** (1922-1944) s-a născut la 17 ianuarie 1922, în Italia, în localitatea Montfalcone, într-o familie cu orientări anti-fasciste. Din acest motiv, la scurt timp după preluarea puterii de către Mussolini, familia a emigrat în Franța. Spartaco a finalizat ciclul gimnazial și liceal visând să devină inginer. Starea materială precară a familiei l-a împiedicat să facă acest lucru, fapt pentru care s-a angajat la o fabrică ca strungar, iar în paralel, a urmat

https://biblioteca-digitala.ro

Wajsbrot Wolf [24]

Alfonso Celestino[25]

cursuri serale la Şcoala de Arte şi Meserii din Paris. Din anul 1941, s-a alăturat mişcării de rezistenţă, iar din 1942 a făcut parte din FTP-MOI. În 1943 are loc radicalizarea sa ca urmare a deportării întregii sale familii. A participat la mai multe acţiuni armate şi a făcut parte din echipa însărcinată să-l asasineze pe generalul Julius Ritter, dar nu a participat efectiv la asasinat, fiind înlocuit în ultimul moment. A fost arestat la 13 noiembrie 1943. În familia sa au mai existat încă doi eroi: fraţii săi, Jacques şi Nerone, care şi-au dat viaţa pentru Franţa.

[24] **Wajsbrot Wolf** (1925-1944) s-a născut în localitatea Krasnik, din Polonia, într-o familie de evrei. Pe fondul intensificării curentului antisemit în Polonia, familia a emigrat în Franţa. În anul 1939, Wajsbrot a finalizat studiile profesionale obţinând calificarea de mecanic. La 16 iulie 1942, părinţii săi au fost arestaţi şi deportaţi, ceea ce l-a determinat să adere la mişcarea de rezistenţă, fiind încadrat în FTP-MOI. A făcut parte din detaşamentul II, ulterior din IV participând la misiuni de sabotaj asupra transporturilor feroviare. A fost arestat la 17 noiembrie 1943, executat la 21 februarie 1944.

[25] **Alfonso Celestino** (1916-1944) s-a născut la 1 mai 1916, în Spania. Familia sa a emigrat în Franţa în anul 1927 şi s-a stabilit lângă Paris. Alfonso a dobândit calificarea de dulgher şi s-a înscris de tânăr în Tineretul Comunist. În anul 1936 s-a înrolat în Brigăzile Internaţionale din Spania unde a activat ca sergent în Brigada 3, iar din 1937 în Brigada 14, ca locotenent şi comisar politic. Rănit în anul 1938, a fost retras de pe front şi numit comisar politic al Brigăzii 2 cu rangul de căpitan. A fost închis în lagărele franceze, de unde a evadat. A revenit la Paris în anul 1940, dar la scurt timp a fost arestat şi trimis la muncă forţată în Germania, de unde s-a întors abia în iunie 1941. S-a încadrat în mişcarea de rezistenţă, în iunie 1943 a devenit membru al FTP-MOI din Paris şi a făcut echipă cu Marcel Rayman. În cursul anului 1943 a participat la mai multe acţiuni armate împotriva naziştilor, dar cel mai tare s-a remarcat prin faptul că a conceput şi organizat planul de asasinare a generalului Julius Ritter, la 28 septembrie 1943. A fost arestat în luna noiembrie 1943 şi executat la 21 februarie 1944.

https://biblioteca-digitala.ro

Grupul pe care îl coordona Manouchian, direct, era mult mai numeros și, pe lângă cei 10, au mai fost capturate alte 14 persoane, 13 bărbați de naționalități diferite și o femeie:

Joseph Epstein[26]

Emeric Glasz [27]

[26] **Joseph Epstein** (1911-1944) s-a născut la 16 octombrie 1911 în Polonia, într-o familie de evrei, destul de înstăriți. Încă din tinerețe, a aderat la mișcarea comunistă și, pentru că a fost arestat în mai multe rânduri, în anul 1931 s-a refugiat în Cehoslovacia, însă cererea sa de azil i-a fost respinsă, ceea ce l-a determinat să emigreze în Franța. Aici și-a continuat studiile, absolvind Dreptul, dar fiindu-i interzis să muncească în domeniu pentru că era evreu imigrant. În paralel cu studiile sale a desfășurat o activitate bogată în organizarea unor grupări și activități comuniste în Tours și Bordeaux. Tot în această perioadă, s-a cunoscut cu Perla (Paula) Grynfeld, evreică poloneză, studentă la Facultatea de Farmacie, cu care s-a căsătorit. În anul 1936 s-a înrolat voluntar în Brigăzile Internaționale din Spania, afirmându-se rapid ca un lider al interbrigadiștilor. În anul 1938 a fost chiar comandantul batalionului „Tudor Vladimirescu" format exclusiv din români. A fost internat în lagărele franceze, în special la Gurs. În anul 1939 s-a înrolat, pentru scurt timp, în armata poloneză, apoi în legiunea Străină. În anul 1940 a fost capturat de naziști și trimis în lagărul Staleg IV B, de unde a evadat. A plecat în Elveția, dar a fost din nou capturat și deportat în Germania, de unde din nou scapă și pleacă la Paris. Aici a fost înrolat în FTP-MOI, iar în anul 1943 a devenit comandantul militar al FTP-MOI din Paris, folosind pseudonimul „Colonelul Gilles". Din această calitate, el a propus o nouă strategie de luptă de guerilă: dacă până atunci grupele de asalt acționau în număr de trei persoane, dintre care unul ataca, iar celelalte două deschideau focul de acoperire, Epstein a decis să se atace în grupe de câte 12 persoane, dintre care 3-4 să atace efectiv, iar restul să deschidă foc de acoperire. A organizat și participat la numeroase acțiuni armate. A fost arestat la 16 noiembrie 1943 în timpul unei consfătuiri cu Missak Manouchian și executat la 11 aprilie 1944. A fost căsătorit și a avut un copil.

[27] **Emeric Glasz** (1902-1944) s-a născut la 14 iulie 1902, la Budapesta, din părinți evrei. În anul 1937 a emigrat în Franța pentru a-și căuta un loc de muncă. Izbucnirea războiului i-a dat prilejul de a se înrola în armata franceză și de a participa la apărarea unor zone și localități din Nordul Franței, în zilele de 9-10 iunie 1940. Armistițiul l-a găsit din nou șomer. În anul 1941

https://biblioteca-digitala.ro

Rino Della Negra[28]

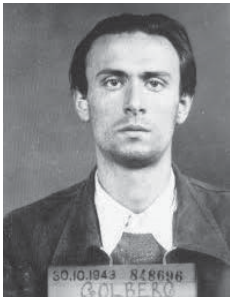

Leib(Leon)Goldberg[29]

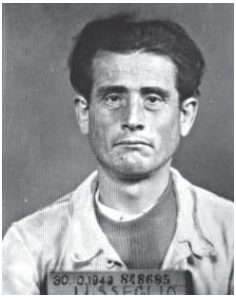

Amedeo Usseglio [30]

s-a alăturat mişcării de rezistenţă fiind înrolat în FTP-MOI, detaşamentul 2, dar cel mai mult a colaborat cu Boczor, participând la deraieri de trenuri. A fost arestat la 17 noiembrie 1943. Se pare că era căsătorit.

[28] **Rino Della Negra** (1923-1944) s-a născut la 18 august 1923, la Vimy, în Franţa, din părinţi italieni. A crescut la Argenteuil. Din copilărie a jucat fotbal. Iniţial la cluburi mici şi locale, ulterior în echipa Steaua Roşie (L'Etoile Rouge) în anul 1942. În paralel lucra şi la o fabrică. Împărtăşind idealurile comuniste, a aderat la Rezistenţa Franceză participând la numeroase atacuri armate asupra naziştilor. A fost rănitt şi arestat la 12 noiembrie 1943 şi executat la 21 februarie 1944. După moartea sa, numele său a fost atribuit unor străzi, săli publice etc., iar în sport este adeseori omagiat.

[29] **Leon (Leib) Goldberg** (1924-1944) s-a născut la 14 februarie 1924, în Polonia, într-o familie de evrei. În anul 1928 tatăl său a emigrat în Franţa, iar în anul următor, restul familiei l-a urmat acolo. Leon s-a dovedit a fi un elev foarte bun, visul său fiind să ajungă profesor. Visul său s-a intrerupt brusc în vara anului 1942 când, la 16 iulie 1942, părinţii şi cei doi fraţi ai săi au fost arestaţi şi deportaţi, fiind ucişi la Auschwitz. Imediat, Leon a aderat la Rezistenţa Franceză, fiind încadrat în FTP-MOI sub pseudonimul „Julien". Până la arestarea sa, din noiembrie 1943, a participat la numeroase activităţi de sabotaj, în special asupra transporturilor feroviare. Era logodit cu Ginette, iar ultima sa scrisoare îi era adresată acesteia.

[30] **Amedeo Usseglio** (1911-1944) s-a născut la 4 decembrie 1911, în Italia. A emigrat în Franţa în anul 1930. În anul 1943 a aderat la Rezistenţa Franceză în grupele FTP-MOI, în contextul în care era căutat pentru a fi trimis într-un detaşament de muncă forţată în Germania. A activat în grupul specializat în deraieri de trenuri. A fost arestat la 22 octombrie 1943 şi executat la 21 februarie 1944.

https://biblioteca-digitala.ro

Roger Rouxel[31]

George Cloarec[32]

Armenek Manukian[33]

[31] **Roger Rouxel** (1925-1944) s-a născut la 3 noiembrie 1925 la Paris. Era muncitor într-o uzină. În anul 1943 a fost luat pentru muncă forţată în Germania. Roger a fugit și a contactat Rezistența Franceză prin prietenul său Robert Witchitz, care l-a introdus în mișcare. A luptat în detașamentul italian sub pseudonimul Leon și a participat la numeroase acțiuni armate. A fost arestat la 12 noiembrie 1943 și executat la 21 februarie 1944.

[32] **George Cloarec** (1923-1944) s-a născut la 22 decembrie 1923, în Franța, din părinți bretoni. A lucrat de mic la fermă. Când a izbucnit războiul, a intenționat să fugă în Anglia pentru a se înrola în FFL (Forces Francaise Libles), dar pentru că era minor, a fost resprins de către recrutori. Pentru că în anul 1942 a împlinit 19 ani, s-a înrolat în Marina Franceză, dar în scurt timp a participat la un act de rebeliune împotriva comandanţilor săi, fiind arestat. A fost eliberat aproape imediat, a locuit o vreme cu părinții, după care a mers la Paris și s-a înrolat în Rezistența Franceză. A fost încadrat în detașamentul III. A participat la mai multe acțiuni armate și a foat arestat la 12 noiembrie 1943.

[33] **Armenek Manukian** (1895/1898-1944), după unele surse, s-a născut în Armenia, fie în 5 noiembrie 1895 sau la 7 noiembrie 1898. A avut diverse pseudonime, dar se pare că numele său real era **Arpen Abramovics Tavitian**. A aderat la Partidul Bolșevic din Georgia în anul 1917, apoi a luptat în Armata Roșie în 1918, a participat la Bătălia de la Baku și a fost rănit de mai multe ori. A fost luat prizonier, a scăpat, a fugit în Armenia unde a luat parte la revoluția Bolșevică din 1920. A urcat treptele ierarhiei de partid, a luptat în războiul civil rus, în Caucaz. Din anul 1923 a început studii la o facultate comunistă în Tbilisi, dar a fost dat afară în anul 1925 pentru „troțkism". În anul 1927 a fost exclus din Partidul Comunist, a fost arestat de mai multe ori chiar de comuniști, anchetat, urmărit, ceea ce l-a determinat să fugă. A emigrat în Franța în anul 1927, a primit date false de identitate și și-a găsit de lucru ca lăcătuș. A făcut parte din emigrația armenească, în 1942 a strâns relațiile cu Missak Manouchian și a fost încadrat în FTP-MOi cu pseudonimul Andre. A participat la mai multe acțiuni armate inclusiv deraieri de trenuri. A fost arestat la 19 noiembrie 1943. A fost căsătorit și avea o fiică. A fost reabilitat și în Armenia, după moarte.

https://biblioteca-digitala.ro

Antonio Salvadori[34]

Solomon Wolf (Willy)Shapiro[35]

Stanislas Kubacki[36]

Cesare Luccarini[37]

[34] **Antonio Salvadori** (1920-1944) s-a născut la 13 iunie 1920, în Italia. În anul 1927 familia lui a emigrat în Franţa. A fost lucrător în construcţii, miner. Către sfârşitul anului 1942, fiind în pericol să fie dus la muncă forţată în Germania, a contactat Rezistenţa Franceză, fiind încadrat în FTP-Moi. A participat la mai multe acţiuni armate, până când a fost arestat în 12 noiembrie 1943. A fost executat la 21 februarie 1944.

[35] **Willy Shapiro** (1910-1944), pe numele adevărat, **Salamon Wolf**, s-a născut la 25 mai 1910, în Polonia, într-o familie de evrei, iar în preajma anului 1930 a emigrat în Palestina, unde a intrat în contact cu Partidul Comunist şi a desfăşurat diverse activităţi ilegale, fiind arestat şi expulzat. Pentru o vreme, a trăit în Austria, între 1933-1938. După alipirea Austriei la Germania, Willy Shapiro s-a refugiat la Paris, unde s-a implicat în lupta sindicală. În anul 1943 a fost încadrat în FTP-MOI detaşamentul 2 şi mai apoi, în detaşamentul 4. A luat parte la diverse acţiuni armate şi deraieri de trenuri. A fost arestat la 27 octombrie 1943.

[36] **Stanislas Kubacki** (1908-1944) s-a născut la 2 mai 1918, în Polonia. În anul 1925 a emigrat în Franţa, unde a devenit militant al PCF. În anul 1936, pentru a scăpa de o condamnare la închisoare, a plecat în Spania unde s-a înrolat în Brigăzile Internaţionale. Ulterior, a fost închis în lagărele franceze. A fost deportat în Germania de unde a evadat. A revenit la Paris şi s-a încadrat în Rezistenţa Franceză, în detaşamentele FTP-MOI. A participat la mai multe atacuri armate asupra naziştilor. A fost arestat la 7 decembrie 1943, executat la 21 februarie 1944. Ultimele sale scrisori au fost adresate soţiei şi fiului său.

[37] **Cesare Luccarini** (1922-1944) s-a născut la 24 februarie 1922, în Italia, într-o familie cu profunde sentimente anti-fasciste. Familia a emigrat în Franţa

https://biblioteca-digitala.ro

Jonas Geduldig[38]

Totul a început la 17 noiembrie 1943, în momentul în care, unul dintre luptători, Iosif Davidovici,[39] alias „Albert”,

în anul 1930. Cesare a lucrat în construcții, iar în 1940 s-a alăturat Rezistenței Franceze. A fost arestat în anul 1942 și condamnat la 2 ani închisoare. A evadat în august 1943, iar în lunile următoare, a activat în grupul Manouchian și a participat la mai multe acțiuni armate. A fost prins la 12 noiembrie 1943.

[38] **Jonas Geduldig** (1918-1944) s-a născut la 22 ianuarie 1918, în Polonia, într-o familie evreiască. La vârsta de 16 ani a emigrat în Palestina, unde a devenit mecanic. De acolo, s-a înrolat în Brigăzile Internaționale din Spania și a luptat în cadrul diviziei „Ana Pauker”. A fost închis în lagărele franceze, de unde a evadat în 1940 și s-a încadrat în Rezistența Franceză. Între 1941 și 1943 a luat parte la numeroase acțiuni ale FTP-MOI. A fost arestat la 17 noiembrie 1943.

[39] **Iosif Dawidowicz** (1906-1944) s-a născut la 5 februarie 1906, în Polonia, într-o familie evreiască. La doar 16 ani, în 1922 a părăsit Polonia din cauza persecuțiilor la care erau supuși comuniștii și s-a stabilit, pentru o vreme, în Germania. În anul 1925 s-a relocat la Strasbourg unde a muncit ca și croitor și s-a implicat în activitățile sindicale și comuniste de acolo. În anul 1930 a participat la o grevă remarcându-se prin poziția sa radicală, fapt pentru care a fost emis un ordin de expulzare, pe care Dawidowicz l-a ignorat. La îndemnul și cu sprijinul Partidului Comunist Francez, Iosif s-a mutat în zona industrială, Saar, aflată sub control francez, unde a rămas până în anul 1935 când s-a întors în Franța. A fost arestat de îndată pentru că-i lipseau actele de identitate, după care s-a stabilit la Paris unde și-a reluat activitățile comuniste și sindicaliste. În anul 1937 a fost arestat în timpul demonstrației și a fost închis timp de mai multe luni, în ciuda intervențiilor unor comuniști cu influență. După ce a fost eliberat, a rămas în continuare în Franța în ciuda faptului că ordinul de expulzare era încă valabil. Când a izbucnit războiul, s-a înrolat în armata franceză în regimental 23 pentru voluntari străini. A fost luat prizonier în iunie 1940, dar a fost eliberat în scurt timp. În vara anului 1941 a aderat la Rezistența Franceză, iar din iunie 1942, s-a alăturat detașamentelor FTP-MOI, devenind comisar politic și trezorier al grupării din Paris. El este cel care l-a propulsat pe Manouchian în funcția de comandant al grupei pariziene. Iosif a fost arestat la 26 octombrie 1943, după un filaj

https://biblioteca-digitala.ro

responsabilul politic al organizaţiei, a fost prins de naziști. În urma torturilor i-a turnat pe toţi partizanii pe care-i ştia, cel mai grav fiind afectate detaşamentele III şi IV ale FTP-MOI, precum şi conducerea pariziană a FTP-MOI, asigurată, la acel moment, de armeanul Missak Manouchian. Cei prinşi au fost torturaţi în cele mai barbare moduri. Procesul care le-a fost înscenat s-a bucurat de o largă publicitate, autorităţile franceze aservite şi cele naziste, dorind să-i dea ca exemplu. După cum am spus deja mai sus, trecătorii care au văzut şi citit Afişul Roşu nu s-au înfricoşat şi au scris pe furiş, în josul afişului „***La France vous remercie***!" (Franţa vă mulţumeşte!).[40] La 21 februarie 1944, cei 22 de partizani ai Rezistenţei au fost executaţi prin împuşcare de către un pluton de soldaţi naziști, în fortăreaţa de la lângă Paris, Mont-Valerien, trupurile fiind îngropate apoi în cimitirele capitalei franceze.

Soarta cea mai crudă a avut-o cea de-a 23-a persoană condamnată în acest lot, Olga Bancic[41], româncă, singura femeie

---

îndelungat. Nu a rezistat torturii şi a dat în vileag întreaga structură a FTP-MOI. Pentru că a colaborat, a fost eliberat devenind informatorul naziștilor. Cei care conduceau detaşamentele rămase din cadrul FTP- MOi au decis anchetarea şi executarea sa. A fost executat la 28 decembrie 1943, în apropiarea Parisului, ordinul fiind executat chiar de românii rămaşi liberi: Boris Holban, Cristina Luca Boico şi alţii.

[40] Mihai Patriciu, *Arsenalul partizanilor, în Români în Rezistenţa Franceză în anii celui de-Al Doilea Război Mondial (Amintiri)*, Bucureşti, Editura Politică, 1969, p. 117.

[41] **Olga Bancic** (1912-1944), pe numele real **Golda Benţion** s-a născut la 10 mai 1912, la Chişinău, într-o familie simpă de evrei. Pentru că situaţia materială a familiei era una foarte dificilă, Olga a trebuit să muncească încă din copilărie, la 12 ani lucrând la o fabrică de saltele. Aici a fost arestată sub pretextul că a participat la o grevă şi a fost bătută crunt de organele poliţieneşti, în ciuda vârstei sale fragede. În perioada 1933-1939, a activat în ilegalitate în cadrul organizaţiei de partid de pe plan local, iar în 1936, când locuia la Bucureşti, a fost arestată în timpul unei manifestaţii şi condamnată la 2 ani de închisoare. După ce soţul ei, Solomon Iacob (devenit mai cunoscut sub numele de Alexandru Jar) a fost trimis de către partid în Franţa, în anul 1937, ea l-a urmat în 1938, printre altele, cei doi fiind însărcinaţi să ofere asistenţă celor care luptau în Războiul Civil din Spania. Au dus totuşi o viaţă simplă, plină de greutăţi la Paris, Olga Bancic lucrând ca vânzătoare de confecţii, iar în paralel, fiind studentă la Facultatea de Filologie din Paris. În anul 1939 s-a născut singurul copil al cuplului, o fetiţă, care a fost numită după Dolores Ibarruri, eroină a Războiului Civil din Spania. Pentru că în anul

https://biblioteca-digitala.ro

din grupul arestaților, care, pentru că legile franceze nu permiteau executarea femeilor pe teritoriu francez, a fost transportată în Germania și, după câteva luni a fost executată prin decapitare, de ziua ei, nu înainte de a reuși să-i trimită fetiței sale, o ultimă scrisoare.[42]

1941, Alexandru Jar a fost arestat și era pe punctul de a fi deportat, cei doi s-au alăturat Rezistenței Franceze, Olga activând în cadrul detașamentelor FTP-MOI, mai ales în faimosul grup Manouchian, sub pseudonimul Pierrete. Ea avea o sarcină foarte dificilă, de care, zic contemporanii și cei care au colaborat cu ea, s-a achitat cu deosebit profesionalism. Ea trebuia să aducă armamentul la locul atentatelor, iar la sfârșit, trebuia să curețe locul faptei și să ducă armamentul în ascunzătoare. Potrivit colaboratorilor săi care au supraviețuit, Olga Bancic ar fi participat în mod activ la peste 100 de acțiuni armate. A fost arestată în seara zilei de 16 noiembrie 1943, împreună cu Marcel Rajman, la metroul din Paris. A fost schingiuită în mod barbar, dar nu și-a turnat colaboratorii din rezistență. Pentru că în Franța exista o lege care nu permitea executarea femeilor pe teritoriul acestei țări, Olga Bancic a fost transportată în Germania, unde a fost decapitată, de ziua ei, la 10 mai 1944, la Stuttgard. Olga Bancic a fost și este în continuare percepută drept o eroină a Rezistenței Franceze. Toate țările Occidentului, în frunte cu Franța, îi recunosc această calitate și acest statut. În România comunistă, memoria sa, s-a bucurat de respect din partea autorităților, mai multe obiective din țară primind numele său: străzi, licee, diverse locuri etc. După 1990, numele său a fost hulit, strada din București care îi purta numele a fost redenumită, a fost considerată persona non grata, iar pentru generațiile prezentului viața și activitatea acestei femei sunt total necunoscute. Aceasta, în timp ce în străinătate sunt publicate cărți biografice dedicate Olgăi Bancic, se fac filme documentare și artistice care reliefează rolul avut de această femeie în cadrul Rezistenței Franceze.

[42] *Scumpa mea fetiță, Odorașul meu scump. Mama ta îți scrie ultima scrisoare, micuța mea scumpă. Mâine la ora 6, pe 10 mai, nu voi mai fi. Odorul meu, să nu plângi, fiindcă mama ta nu plânge nici ea. Mor cu conștiința împăcată și cu toată convingerea că mâine tu vei avea o viață și un viitor mai fericit, mai liniștit decât mama ta. Tu nu vei mai avea de suferit. Fii mândră de mama ta, micuța mea dragă, eu am mereu în față imaginea ta. Eu vreau să cred că tu vei vedea pe tatăl tău, eu am speranța că el va avea o altă soartă. Eu m-am gândit întotdeauna la el ca și la tine. Eu v-am iubit din tot sufletul. Pe voi amândoi, scumpii mei. Scumpul meu copil, tatăl tău este pentru tine ca și o mamă. Te iubește mult. Tu nu vei simți lipsa mamei tale. Dragul meu copil, termin scrisoarea cu speranța că vei fi fericită toată viața cu tatăl tău, cu toată lumea. Eu vă îmbrățișez din tot sufletul, mult, mult de tot. Adio odorul meu. Mama ta. Bancic Golda.*

https://biblioteca-digitala.ro

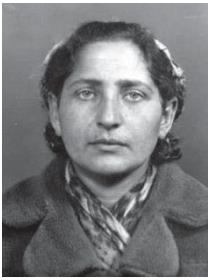

Olga Bancic

Din Panteonul Eroilor Rezistenţei Franceze enumeraţi mai sus, lipseşte, în mod intenţionat, probabil cel mai interesant personaj şi singurul maramureşean implicat în afacerea *„Afişul Roşu*". Literatura de specialitate şi Istoria în general, l-a reţinut fie ca *Joseph Boczov*, *Joseph Boczor*, fie ca *François Boczor-Wolf*, dar numele lui real, cu care a fost binecuvântat la naştere, a fost **Francisc (Ferenc) Wolf**. S-a născut la 2 februarie 1906, în comuna Botiza, comitatul Maramureş[43] într-o familie de evrei. Tatăl său, Mihai (Chaim), (n. 1879) era originar din localitatea Siret, Bucovina.[44] Mama sa, Scharf Estera (n. 1882) era originară din Rahău[45], localitate care aparţinuse Maramureşului, până în anul 1920. Familia a avut mai mulţi copii (Lotti, n. 1902[46], Malvina, n. 1903[47], ambele născute la Sighet, Ilona, n. 1907, născută în localitatea Crăceşti (Mara), comitatul Maramureş[48]) şi Francisc,

[43] Locul naşterii este Botiza, înregistrarea naşterii din Registrul de Stare Civilă pe anul 1906 confirmând acest lucru. Cu toate acestea, în materialul *Români în rezistenţa franceză: Francisc Wolf-Boczor*, semnat de Cristina Luca Boico şi apărut în *Magazin istoric,* anul XIV, nr. 1/ianuarie 1980, autoarea menţionează că personajul s-a născut în satul Mara, fost Crăceşti.

[44] Arhivele Naţionale Maramureş (în continuare AN MM), *Colecţia Registre de Stare Civilă*, registrul 406/1902, Sighetu Marmaţiei.

[45] *Idem*, registrul 121/1906, localitatea Botiza.

[46] AN MM, *Fond Asociaţia Foştilor Deţinuţi Antifascişti (AFDA*), Filiala Judeţeană Maramureş, dos. 6, passim.

[47] AN MM, *Colecţia Registre de Stare Civilă*, registrul 407/ 1903, localitatea Sighetu Marmaţiei.

[48] AN MM, *Şcoala primară confesională romano-catolică Baia Sprie*, registrul 41/1913-1914.

https://biblioteca-digitala.ro

singurul băiat. Autorii unui articol din 1972 dedicat lui Wolf i-au creionat acestuia și un portret din copilărie, Francisc fiind descris drept *„un copil vioi, cu părul blond, ușor ondulat și cu ochii de un albastru de culoarea cerului."*[49] Ulterior, întreaga familie s-a mutat în centrul minier Baia Sprie, din județul Satu Mare.

Casa din Baia Sprie în care a copilărit Francisc Wolf,
Sursa: Arhivele Naționale ale României, fondul *Institutul de Studii Istorice și Social-Politice (ISISP)*, Fototeca: *Case Memoriale*, u.a F 13.

Aici, Feri, cum era alintat de apropiați, a crescut într-un mediu muncitoresc, prietenii lui fiind copii de mineri și alte categorii de muncitori, cunoscând astfel, într-o oarecare măsură, problemele cu care aceste familii se confruntau.[50] A urmat cursurile școlii primare la Baia Sprie, iar clasele liceale la Bistrița și Sibiu.[51] În toamna anului 1924, după finalizarea studiilor liceale, s-a stabilit

[49] Mihai Dogaru, Teodor Pintean, *Militanți ai mișcării muncitorești din România: Francisc Wolf-Boczor 1906-1944*, în *Satu Mare. Studii și comunicări*, 1972, p. 291.
[50] Cristina Luca Boico, *art. cit.*, p. 42.
[51] Gheorghe Adorian, *Francisc Wolf-Boczor 1906-1944*, în Muzeul Județean Maramureș, *Lupta maselor populare maramureșene împotriva exploatării, pentru edificare, sub conducerea PCR a societății socialiste*, Baia Mare, 1972, p. 186; *Idem*, *Un erou al luptei antifasciste*, în *Scânteia* din 21 februarie 1969; Constantin Drăgușin, *Neînfricat luptător al mișcării noastre muncitorești,* în *Pentru Socialism*, nr. 6239/1994, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

la Praga, unde s-a înscris la Institutul Politehnic şi a intrat în contact cu mişcarea comunistă din Cehoslovacia. S-a făcut repede remarcat printre studenţi, prin pregătirea sa. A activat în cadrul Partidului Comunist. În anul 1927, Francisc a revenit în ţară şi s-a stabilit la Timişoara, unde s-a angajat la atelierele de tâmplărie ale fabricii „Romitex", o fabrică producătoare de textile, înfiinţată de industriaşi italieni şi români.[52] În paralel, a ţinut legătura cu activişti comunişti şi a activat în cadrul Ajutorului Roşu.

Un moment de cotitură şi de afirmare în cariera sa de comunist ilegalist l-a reprezentat anul 1929. În acel an, Partidul Comunist din România a programat Congresul General al Sindicatelor Unitare, ce trebuia să aibă loc la Timişoara. Vasile Luca era organizatorul, asistat de alţi fruntaşi comunişti, precum Imre Aladar (secretarul general în funcţie al Consiliului General al Sindicatelor Unitare), Coloman Müller (delegatul Profinternului) şi Alexandru Mihăileanu (secretarul general al BMŢ).[53] Activiştii partidului comunist au încercat să lege Congresul de un alt eveniment, care putea să dea o amploare nemaivăzută acţiunii comuniste. Este vorba de înmormântarea unui ilegalist, nu foarte cunoscut, dar care trebuia transformat într-un erou al luptei muncitoreşti: Ion Fonaghi[53].

Congresul General al Sindicatelor Unitare a fost stabilit să se desfăşoare în perioada 2-5 aprilie 1929 la Timişoara. Au participat peste 350 de delegaţi, reprezentanţi ai diferitelor organizaţii muncitoreşti.[54] Încă din prima zi, lucrările congresului

[52] *Ibidem*, p.186; Cristina Luca Boico, *art. cit.*, p. 42.

[53] Liviu Pleşa, *Vasile Luca în anii ilegalităţii*, în Adrian Cioroianu (ed.) *Comuniştii înainte de comunism. Procese şi condamnări ale ilegaliştilor din România*, Editura Universităţii Bucureşti, 2014, p. 49.

[54] **Ion Fonaghi** (1900-1929) s-a născut în anul 1900 într-o familie de evrei. A intrat în rândurile comuniştilor încă de foarte tânăr, îndeplinind diferite sarcini în numeroase localităţi. A fost arestat în repetate rânduri pentru propagandă comunistă, iar în anul 1926 a fost condamnat la 5 ani de închisoare pe care i-a executat la Doftana. Aflat în închisoare, s-a îmbolnăvit de tuberculoză şi a decedat la 1 aprilie 1929 într-un spital din oraşul Câmpina. Fonaghi nu a fost un lider communist, ci mai degrabă un activist, un bun executant, pe parcursul activităţii sale ilegaliste contribuind la înfiinţarea Blocului Muncitoresc-Ţărănist şi a Consiliului General al Sindicatelor Unitare. Ulterior, în anul 1964, rămăşiţele sale pământeşti au fost exhumate, incinerate, iar cenuşa depusă în Parcul Carol din Bucureşti într-un Mausoleu Comunist.

https://biblioteca-digitala.ro

au fost bruiate de autorităţi. Când delegaţii se aflau în sală, chiar înainte de a deschide Congresul, a venit prefectul judeţului şi a cerut scoaterea tablourilor lui Stalin, Marx şi Engels, sperând că îi va provoca pe participanţi şi îi va determina să riposteze, ceea ce le-ar fi permis autorităţilor să-i împrăştie şi să oprească Congresul. Însă, delegaţii nu au dat curs provocării, s-au ridicat în picioare, au cântat „Internaţionala", astfel încât prefectul a renunţat şi s-a retras.[55] Conducerea PCR a decis transportarea corpului neînsufleţit al lui Fonaghi, de la Doftana la Timişoara, în vederea organizării unei înmormântări comuniste, care putea să aducă o mai mare vizibilitate şi să facă reclamă Congresului. Această decizie avea o oarecare bază, întrucât, se pare că însăşi ultima dorinţă a lui Fonaghi a fost aceea de a fi înmormântat la Timişoara. Autorităţile au refuzat crezând că reprezentanţii comunişti şi sindicalişti foloseau acest pretext pentru prelungirea Congresului. Corpul neînsufleţit al lui Fonaghi a ajuns la Timişoara şi a fost depus la Căminul Muncitoresc din localitate, acolo unde se ţinea şi Congresul. Înmormântarea trebuia să aibă loc în stil comunist şi urmau să participe şi câteva mii de muncitori, dând astfel evenimentului o amploare deosebită.[56] În dimineaţa zilei respective, medicul şef al oraşului a cerut predarea sicriului cu trupul neînsufleţit pentru a-l înmormânta Primăria. Muncitorii au refuzat. Apoi, cineva de la Siguranţă, a repetat solicitarea, fiind de asemenea refuzat. În cele din urmă, un procuror i-a somat pe cei din clădire să se supună, altfel, în 5 minute forţele de ordine vor intra cu forţa, trecându-se la represalii. S-a cântat „Internaţionala", iar când muncitorii au refuzat din nou, poliţia şi alte autorităţi militare prezente la faţa locului au deschis focul asupra participanţilor, care s-au refugiat în clădire, aceasta fiind supusă unui întreg tir de gloanţe. Situaţia fiind fără ieşire, după o oră, cei din Căminul Muncitoresc s-au predat. După unele mărturii, în clădire se aflau 120 de bărbaţi şi vreo 60 de femei şi copii, mulţi dintre aceştia fiind grav răniţi, alţii bătuţi şi, în cele din urmă, câteva zeci de persoane au fost reţinute şi transportate

[55] Rotar Marius. *Civil Funerals in Romania until the Outbreak of the Second World War: Patterns and Evolutions*. In: *Revue belge de philologie et d'histoire*, tome 95, fasc. 4, 2017. Histoire Médiévale, Moderne et Contemporaine – Middleleeuwse, Moderne en Hedendaagse Geschiedenis. p. 954.

[56] Liviu Pleşa*, op. cit.*, p. 50.

https://biblioteca-digitala.ro

în arestul Siguranței.[57] Printre cei arestați cu această ocazie s-a numărat și Francisc Wolf, bibliografia comunistă subliniind faptul că „s-a aflat în primele linii". Arestat, bătut și închis în arestul autorităților din Timișoara, a participat la procesul organizat în vederea condamnării lor, unul dintre avocații celor învinuiți fiind chiar Lucrețiu Pătrășcanu, datorită căruia autoritățile au dat doar pedepse mici, întrucât, în fapt, nu fusese comisă nicio ilegalitate, Sindicatele Unitare fiind o organizație legală.[58]

Astfel, în urma busculadelor de la Congresul General al Sindicatelor Unitare, Francisc Wolf s-a ales, la 21 octombrie 1929, cu o primă condamnare la 6 luni închisoare, 2000 de lei amendă și interzicerea unor drepturi civile și politice pentru 3 ani, pronunțată prin sentința nr. 2536, în motivare specificându-se că „*s-a opus, prin forță parchetului și jandarmilor care au sosit la Căminul Muncitoresc pentru a ridica corpul neînsuflețit al lui Ion Fonaghi, care fusese depus acolo*."[59] Din acel moment, Francisc Wolf s-a aflat sub supravegherea strictă a organelor polițienești și de siguranță, agenții care-l urmăreau caracterizându-l drept „*un comunist de marcă, pătruns adânc de ideologia partidului comunist, perseverent și capabil de a aduce orice sacrificiu pentru cauza comunistă.*"[60] Deși, pentru scurt timp, a părăsit Timișoara pentru a-și satisface stagiul militar într-un regiment de artilerie, la Alba Iulia[61], revenit la Timișoara, la 23 iunie 1931, era din nou supravegheat de poliție. Ultima lui locuință din Timișoara s-a aflat pe strada Ecaterina Teodoroiu nr. 16, supravegheată intens de forțele de ordine până la 22 martie 1932, când au realizat că acesta părăsise domiciliul: „*Wolf nu mai este acasă de mult, și deci, ar fi zadarnic să mai pierdem timpul de pomană*."[62] La 26 mai 1932 a fost din nou arestat, primind o condamnare la 6 luni de închisoare. Arestarea și condamnarea lui aveau legătură cu răspândirea de manifeste și publicații comuniste și propagandă: „*în ziua de 25 mai 1932, în localul funcționarilor particulari din Timișoara*

[57] Rotar Marius, *op. cit.*, p. 954.
[58] *Ibidem*, p. 955; Liviu Pleșa, *op. cit.*, p. 50.
[59] Liviu Pleșa, *op. cit.*, p. 51.
[60] Mihai Dogaru, Teodor Pintean, *op. cit.*, p. 293.
[61] *Ibidem*, p. 294.
[62] Gheorghe Adorian, *op. cit.*, p. 186.

https://biblioteca-digitala.ro

a făcut propagandă cu caracter comunist printre muncitorii și funcționarii particulari pentru a-i determina să formeze frontul unic al șomerilor, cu scopul de a mobiliza masele pentru realizarea frontului comunist, prin demonstrații de stradă."[63]

În perioada 1932-1937, Francisc Wolf s-a stabilit la Cluj, desfășurându-și activitatea în cadrul organizației comuniste din acest oraș. În anul 1935 a organizat un depozit de materiale propagandistice în subsolul unui atelier și o tipografie ilegală în care crea manifeste și alte tipuri de publicații comuniste.[64] Potrivit unor surse, făcea parte din conducerea Partidului Comunist Român, regiunea Transilvania.[65]

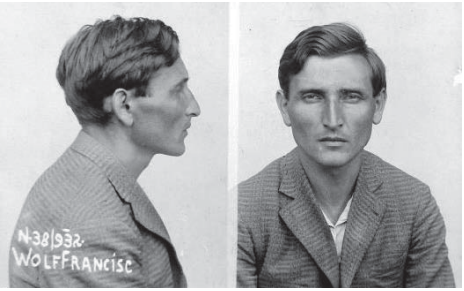

Francisc Wolf,
în evidența Siguranței, 1932

Francisc nu a fost singurul din familie implicat în mișcarea comunistă subterană. Sora lui, Ilona (Ilonka, Ileana), cu un an mai mică decât el, a activat în perioada interbelică la Baia Sprie și Baia Mare fiind recunoscută pe plan local, atât de către ilegaliști, cât și de către organele de urmărire, ca fiind șefa nemijlocită a rețelei comuniste care funcționa acolo.[66] De asemenea, sora lui mai mare, Lotti, care trăia la Sighet, s-a aflat pe parcursul perioadei interbelice în legătură cu numeroase persoane care activau în ilegalitate.[67]

[63] Mihai Dogaru, Teodor Pintean, *op.* cit, p. 294.
[64] *Ibidem*, p. 294.
[65] *Ibidem*.
[66] Gheorghe Vasilichi, *Participarea românilor la rezistența Franceză, în Români în Rezistența Franceză în anii celui de-al doilea război mondial (Amintiri)*, București, Editura Politică, 1969, p. 19.
[67] În toamna anului 1931, persoane neidentificate s-au urcat în turnul

https://biblioteca-digitala.ro

Wolf Ileana în mijlocul comuniştilor băimăreni arestaţi în 1932
Sursa: Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş

Voluntar în Brigăzile Internaţionale din Spania

Izbucnirea Războiului Civil din Spania în anul 1936, a oferit un bun prilej multor tineri să se aventureze într-un astfel de conflict. Din România au existat voluntari în ambele tabere: tineri legionari s-au înrolat în armata lui Franco, în timp ce tinerii comuniști, în Brigăzile Internaţionale. Înrolarea comuniştilor români în armata republicană spaniolă a fost posibilă ca urmare a înfiinţării de către Partidul Comunist din România a Comitetului de Ajutorare a Spaniei Republicane, care se ocupa cu recrutarea şi examinarea, din toate punctele de vedere, a celor care doreau să fie voluntari în Brigăzile Internaţionale. Astfel de comitete au fost constituite şi la

bisericii reformate din Baia Mare şi au arborat steagul roşu revoluţionar. Au fost demarate ample cercetări, conduse de locotenentul Gheorghe Popescu, care a identificat, pe parcursul ultimelor luni ale anului şi primele luni ale anului 1932 o amplă reţea comunistă care acţiona la Baia Mare şi localităţile învecinate. Au fost arestate numeroase persoane printre care şi o domnişoară, Wolf Ileana, care era considerată şefa celulei din Baia Sprie, dar şi o comunistă importantă la Baia Mare. Toţi cei prinşi au fost arestaţi, unii bătuţi, supuşi unui proces desfăşurat la Satu Mare, foarte mulţi primind condamnări grele. Nu cunoaştem foarte multe informaţii desprea Wolf Ileana, se pare că după cel de-Al Doilea Război Mondial s-a mutat la Oradea.

https://biblioteca-digitala.ro

nivel local-regional în diferite părți ale țării.[68] Se pare că Francisc Wolf se afla într-o oarecare poziție de influență, pentru că putea să discute și chiar să propună diferite persoane pentru a deveni voluntare.

Artistul băimărean Vida Geza confirmă acest lucru în memoriile sale dedicate războiului civil din Spania, lăsând să se înțeleagă faptul că Francisc Wolf a fost cel care l-a recrutat: „*după eliberarea din armată, întorcându-mă acasă, am luat legătura cu Francisc Wolf-Boczor din Baia Sprie. Cu el am discutat mult despre războiul din Spania. Atunci am aflat că au luat ființă și la noi comitete de sprijinire a republicanilor spanioli. Totodată el mi-a vorbit despre voluntarii români, care erau acum destul de numeroși pe diferite fronturi ale Spaniei. Mi-am exprimat și eu dorința de a pleca. Nu mi-a răspuns nimic. Ne-am despărțit, fără ca eu să bănui ce va urma. După câteva zile am fost căutat de un tovarăș care mi-a spus că se poate pleca în Spania și, dacă sunt hotărât, el îmi va anunța data plecării. Am așteptat o lună. Într-o seară am avut o întâlnire cu tovarășul respectiv, care era trimis de la Cluj. Mi-a spus că, dacă m-am decis, a doua zi pot să plec.*”[69]

Istoricul Mihai Burcea este de părere că în acel moment au fost recrutați doar trei voluntari: Vida Geza, Sașa Volovici și Ion Călin, acestora adăugându-se și recrutorul Aurel Stancu.[70] Totuși, este evident faptul că undeva există o neconcordanță, întrucât Vida Geza spune clar că, în gara din Baia Mare s-a întâlnit pe peron cu Francisc Wolf, (probabil recrutat pe o altă filieră?) care mergea exact în aceeași direcție: „*în gara din Baia Mare, spre marea mea surprindere, m-am întâlnit cu alți doi tineri, unul dintre ei era Francisc Boczor, care plecau tot la Satu Mare. Abia când am ajuns la adresa care mi s-a dat am aflat că și ei merg în aceeași direcție.*”[71]

În orice caz, datorită unor călăuze dinainte stabilite, viitorii voluntari au trecut granița cu Cehoslovacia în mod clandestin,

[68] Mihai Burcea, *Recuperarea memoriei interbrigadiștilor și a maquisarzilor români: Studiu de caz: Ion Călin (I) în Annals of the University of Bucharest/ Political science series, 15 (1)*, p. 94.

[69] Geza Vida, *Artileriști români în ofensiva de pe Ebro*, în *Voluntari români în Spania, 1936-1939. Amintiri și documente*, București, Editura Politică, 1971, p. 332.

[70] Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 95.

[71] Geza Vida, *op. cit.*, p. 333.

https://biblioteca-digitala.ro

ajungând inițial în satul Sasova, la 15 octombrie 1937. Aici au stat câteva zile, ulterior fiind transferați în orașul Sevluș unde, la locul de cazare, s-au întâlnit cu alt grup de români, care își aștepta rândul pentru a înainta spre Praga. După alte câteva zile, grupul românilor găzduiți în respectiva casă conspirativă a crescut prin sosirea unui nou grup de tineri comuniști români, printre care se afla și Francisc Wolf. Numărul mare de voluntari găzduiți în același loc, precum și forfota produsă de aceștia au trezit suspiciuni vecinilor, care au alertat poliția în noiembrie 1937.[72] Din nou, sculptorul Vida Geza descrie modul în care au fost găsiți și arestați: „*într-o duminică după-masă, când gazda era plecată de acasă, auzim bătăi în ușă. Francisc deschide și se pomenește față în față cu poliția. Închide repede ușa, pe care o baricadează cu o laviță, ca să avem timp să hotărâm ce vom spune autorităților. Posibilități de evadare nu existau. Între timp polițiștii au spart ușa, au tăbărât înăuntru și ne-au arestat.*”[73] În ciuda faptului că voluntarii au declarat la unison că erau emigranți politici din România și se îndreptau spre Franța pentru a-și găsi loc de muncă, au fost supuși anchetelor, interogatoriilor, bătăilor, în cele din urmă fiind condamnați la o lună de închisoare pentru trecerea frauduloasă a frontierei. Pentru că doi dintre români au reușit să evadeze, situația celor rămași s-a înnăsprit. S-a format o comisie specială de anchetă și a fost adus inclusiv un reprezentant al Siguranței, Juhász, de la Satu Mare, care, în special prin bătăi, a încercat să-i determine pe voluntari să divulge cum au evadat ceilalți doi și care era misiunea lor în Cehoslovacia, suspectându-i că pregăteau un atentat asupra regelui Carol al II-lea, care urma să viziteze această țară. Wolf și Vida au fost printre primii interogați de acest Juhász.[74]

În cele din urmă, neputând să afle nimic relevant de la voluntarii români, aceștia au fost lăsați să-și execute pedeapsa în închisoare, iar după o lună au fost expulzați din Cehoslovacia, la 1 decembrie 1937. Au fost duși noaptea la gară, sub pază militarizată, iar apoi cu trenul până la granița cu România. Aici, voluntarii au fost dezlegați și „*după ce ne-au făcut morală, unul câte unul am*

[72] *Ibidem*, p. 333-334; Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 92-98.
[73] Geza Vida, *op. cit.*, p. 334.
[74] *Ibidem*, p. 334-335; Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 98-99.

https://biblioteca-digitala.ro

fost trecuți înapoi peste graniță."[75] Voluntarii nu au ținut cont de amenințările autorităților cehoslovace că-i vor împușca dacă se vor întoarce în Cehoslovacia, s-au organizat în grupuri mici, de câte 2 persoane, și au trecut din nou granița, croindu-și drum spre Spania. La Sasova s-au regăsit toți din grupul românilor. După câteva zile de odihnă, au ajuns la Kosiče și de acolo la Praga, unde voluntarii au stat circa o lună, până la sfârșitul lunii decembrie 1937, de unde au încercat să treacă granița cu Austria. Tentativa s-a soldat cu un eșec pentru unii voluntari, care au fost prinși de grănicerii austrieci.[76] Alții, precum Francisc Wolf, care s-a ascuns într-un șanț fără să fie observat de grăniceri și Vida Geza, care a reușit să se întoarcă de unde pornise, au scăpat.[77] Francisc Wolf a reușit să străbată întreaga Europă ajungând la Paris, unde l-a și surprins pe băimăreanul Vida Geza când acesta s-a prezentat la adresa indicată de legăturile de partid cu care a interacționat la Basel, în Elveția.[78] Un alt fost coleg al lui Wolf concluzionează scurt despre acesta că: „*după arestări și evadări succesive, reușește să treacă clandestin peste cinci frontiere de stat și să ajungă pe pământul Spaniei republicane*".[79]

La Paris, voluntarii români au fost cazați la diferite hoteluri și au fost evaluați medical. Alimentarea românilor avea loc la restaurantul pavilionului românesc din cadrul Expoziției Internaționale. Din Paris, voluntarii au fost îmbarcați în autobuze și trimiși în sudul Franței, la Beziers, unde au fost preluați de spanioli, care i-au ajutat să pătrundă în Spania, traversând Munții Pirinei, pe jos, o operațiune temerară care s-a soldat și cu victime.[80]

În Spania, după ce a petrecut un timp în centrul de instrucție de la Albacete, Wolf a fost înregimentat alături de ceilalți români în cadrul Batalionului Balcanic al Brigăzii 129 Internațională. Aici, datorită talentelor sale înnăscute, spiritului de lider și respectului de care se bucura în fața celorlalți colegi, a fost numit comandantul unei grupe de luptă dotate cu mitraliere, care s-a remarcat în bătăliile defensive din Munții Aragonului din martie 1938.

[75] *Ibidem*, p. 335; Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 100.
[76] *Ibidem*, p. 336-338; Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 100-102.
[77] Geza Vida, *op. cit.*, p. 339.
[78] *Ibidem*, p. 340.
[79] Gheorghe Adorian, *op. cit.*; *Idem*, *op. cit.*, p. 135-136.
[80] Geza Vida, *op. cit.*, p. 340-341.

https://biblioteca-digitala.ro

Prestigiul său în faţa colegilor este confirmat de unul dintre cei care au supravieţuit evenimentelor *„de statură mijlocie, părând chiar puţin firav, era rezistent la marşuri, la instrucţie şi la muncile de construire a adăposturilor. Era inteligent, vorbea domol şi blând cu toţi. Avea un spirit de organizare dezvoltat şi cunoştea arta militară. În semn de apreciere, conducătorii batalionului l-au trimis la o şcoală politico-militară”*.[81] Ulterior, în vara anului 1938, Brigada 129 a fost reorganizată în Brigadă Mobilă, iar românii, mutaţi într-o companie românească a Batalionului Divizionar care ţinea de Divizia a 45-a Internaţională. Francisc Wolf a fost şi el cuprins aici, împreună cu mulţi colegi români, inclusiv băimăreanul Emil Katz.[82] La scurt timp după înfiinţare, acest batalion a fost trimis pe malul fluviului Ebro, unde a rămas timp de mai multe luni. Aici, pe frontul de la Ebru, Francisc Wolf a devenit secretarul organizaţiei de partid a companiei în care erau încadraţi românii, remarcându-se prin curajul său în luptă, competenţa militară, dar şi prin firea sa empatică, prietenoasă, cu simţul umorului, cucerindu-i pe soldaţii spanioli sau internaţionali, care îl admirau în mod cu totul aparte. A participat la celebra Bătălie de la Ebro, încheiată prin înfrângerea trupelor republicane.

[81] Miron Lazăr, *Voluntarii români din Batalionul Divizionar 45 de Infanterie*, în volumul colectiv *Voluntarii români în Spania*, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 358.

[82] http://andco.ro/aplicatie/ Dos. 122320, fişa 11848: Născut la 22 ianuarie 1913, la Ferneziu, evreu, lăcătuş, căsătorit, 1 copil minor. A fost membru UTC încă din perioada 1932-1938. Din 1938 a făcut parte din PC Spaniol. A fost membru în celulă, a organizat membrii pentru mişcare, a popularizat organizatia muncitorească, a împrăştiat manifeste. A fost voluntar în Spania. A activat în Baia Mare în perioada 1932-1938, în Spania în perioada 1938-1939, din 1939 a fost în lagăre în Franţa. A colaborat la Baia Mare cu Hutira Iosif, Feldman Mihai, Grumfeld Herman, iar în Spania cu Miron Lazăr, Mihai Daniel, Mihail Florescu, Doncea Constantin. A fost arestat în 1933 şi a fost condamnat pentru împrăştiere de manifeste împreună cu Lovi Elemer, Herskovits Desideriu, Ardelean Ioan. A primit 8 luni şi 200 de lei amendă. A executat pedepse la Satu Mare, Aiud şi Oradea. A fost în lagărele franceze din Sansprien, Gurs, Angels, Verne, în urma voluntariatului din Spania. La proces a negat acuzaţiile, iar în închisoare şi lagăr s-a integrat în colectivul comuniştilor. A fost lăcătuş la Phonix între 1945-1948; director la Cinema Carpaţi 1948-1949; responsabil la ICS Textile. Membru PMR, FIAPP, CDE, ARLUS. A fost medaliat cu medalia „Eliberarea de sub jugul fascist”. Locuia la Baia Mare.

https://biblioteca-digitala.ro

Întrucât armata republicană a fost aproape în întregime nimicită, premierul Negrin a decis retragerea celor circa 6000 de voluntari străini care încă se mai aflau pe fronturile din Spania. Astfel, la 28 septembrie 1938, membrii Brigăzilor Internaționale au fost demobilizați și înlocuiți cu militari spanioli. Retragerea lor pe teritoriul francez s-a făcut concomitent cu luptele de ariergardă duse de trupele republicane în drumul lor către Nordul Spaniei, spre sfârșitul războiului civil. După demobilizare, marea majoritate a internaționalilor români a rămas câteva luni în Spania, fiind cazați în localitățile Catarroja, Catado, Rippoll, Campdevanol, Cassa de la Seva. În aceste locuri, liderii românilor au întocmit liste cu toți voluntarii pentru a avea o evidență cât mai exactă a lor. În decembrie 1938 s-a ivit o nouă ocazie de luptă. Naționaliștii împărțiseră țara în două, blocând trupele republicane. Totuși, voluntarii au putut fi trimiși pe mare de la Valencia, în Catalonia, lângă Barcelona, reușind să străpungă astfel blocada trupelor franchiste. În ianuarie 1939, voluntarii români au fost rechemați sub arme pentru apărarea Barcelonei. După ce și această bătălie a fost pierdută, mii de interbrigadiști au fost nevoiți să pornească spre granița franco-spaniolă, în retragere. Trecând această frontieră, au fost internați în lagăre franceze, înființate în grabă și ad-hoc de autorități: Saint Cyprien, Gurs și Argeles sur Mer.[83]

Prizonier în lagărele franceze

Francisc Wolf Boczor în lagărul de la Gurs, 1940. Sursa: Arhivele Naționale ale României, Fond *Institutul de Studii Istorice și Social-Politice (ISISP), Fototeca: Portrete*, u.a B 180

Așezate la poalele Pirineilor, pe teritoriul francez, aproape de mare, lagărele în care au fost concentrați foștii voluntari din Brigăzile Internaționale au fost înființate de francezi, ad-hoc, chiar pe nisip, în niște perimetre delimitate de sârmă ghimpată, în care nu existau la început barăci, corturi, toalete și alte utilități, toate acestea fiind adăugate mult mai

[83] Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 107-108.

https://biblioteca-digitala.ro

târziu. Condițiile deplorabile din aceste spații au făcut ca numărul deceselor printre prizonieri să crească alarmant încă din primele săptămâni. Aceste lagăre erau păzite de trupe coloniale, senegalezi și algerieni care nu aveau habar pe cine păzesc. Lor li s-a comunicat că, în lagăre, se aflau deținuți de drept comun. De fapt, în lagăre nu se aflau doar foști interbrigadiști, ci și tot felul de refugiați din Spania, în total, sute de mii, autoritățile franceze văzându-se astfel, depășite în gestionarea situației lor. Acest fapt s-a văzut ulterior în modul deficitar de organizare a lagărelor.[84]

În lagărul Saint-Cyprien, românii, inclusiv Francisc Wolf nu au stat decât câteva luni, (februarie-mai), prin urmare, nu au apucat să se organizeze foarte bine, însă în primăvara anului 1939 au fost transferați în lagărul de la Gurs unde au rămas până în toamna lui 1940, ulterior fiind dislocați la Argeles sur Mer. Gurs era situat într-o zonă foarte umedă, astfel încât, pe tot parcursul anului ploua foarte mult și era frig. Acest lagăr avea barăci, dar erau înconjurate de sârmă ghimpată, iar de jur împrejurul lagărului erau amplasate mitraliere îndreptate spre lagăr. Pe de altă parte, lagărul era structurat pe grupe naționale, separate tot prin sârmă ghimpată. Fiecare perimetru național era condus de un comandant, ales dintre cei internați, care rezolva problemele administrative și cele privind ordinea interioară.[85] Grupul român număra circa 170 de membri[86] și avea comandant propriu în persoana locotenentului Ambruș Coloman, care era secondat de o organizație de partid formată din Manole H. Manole, Mihail Florescu, Nicolae Cristea, **Francisc Wolf** și Iancu Ianchilevici.[87]

Grup de prizonieri din lagărele franceze. **Francisc Wolf Boczor** marcat cu X
Sursa: Arhivele Naționale ale României, Fond *Institutul de Studii Istorice și Social-Politice (ISISP), Fototeca: Închisori și Lagăre*, u.a G 3

[84] *Ibidem,* p. 108.
[85] *Ibidem*, p. 109.
[86] *Ibidem*, p. 118.
[87] *Ibidem*, p. 117.

https://biblioteca-digitala.ro

Atât grupul românesc, cât și cele ale altor naționalități au organizat cursuri de educație politică, limba franceză, cursuri de scris și citit, conferințe, expuneri pe diferite probleme de politică și relații internaționale, și și-au înființat biblioteci. Între grupuri existau schimburi „comerciale", erau organizate activități sportive și culturale.[88] Când a izbucnit războiul, situația prizonierilor a devenit dificilă. Când Germania a atacat Franța, voluntarii internați în lagăre au cerut guvernului francez să-i elibereze și să-i înroleze în armata franceză, tot ca voluntari. Guvernul francez avea însă în vedere înrolarea prizonierilor în Legiunea Străină. În fața refuzului, exprimat clar, al prizonierilor, autoritățile franceze au recurs la forță încercând să treacă la încorporări forțate. În aceste condiții, voluntarii din lagăr s-au răsculat, au cântat Marseilleza, au avut loc chiar încleștări cu autoritățile, care erau hotărâte să deschidă focul. Prizonierii au format un lanț uman, iar autoritățile văzând că nu-i pot separa, au abandonat barăcile și au refuzat să le dea prizonierilor mâncare: *„guvernul francez a hotărât să ne înscriem în Legiunea Străină. Nu am fost de acord. Când a sosit comisia franceză în lagăr, ne-au strâns pe toți câți eram și au început să citească numele celor care semnaseră memoriul către guvern, primii fiind tocmai cei din grupul român. Noi am început să protestăm, să huiduim; am strigat în cor „nu mergem în legiunea străină!" și altele. Indignarea și revolta a cuprins întregul lagăr. A fost adus imediat în lagăr un regiment de soldați francezi. Ne-au împins în dosul sârmei ghimpate, iar noi am început să le strigăm lozinci, cuvinte de fraternitate; la un moment dat tot lagărul cânta Marseileza. Am reușit să-i facem pe soldații francezi să se solidarizeze cu noi. Acest regiment a fost scos din lagăr și în locul lui au adus trupe din gărzile mobile și de senegalezi. Înghesuiți în dosul sârmei ghimpate, am fost somați să ne împrăștiem. Am refuzat. Ei au numărat până la trei, apoi au început să tragă. Am scos atunci stâlpii cu sârmă ghimpată cu tot și am început să ne batem cu ei. Oamenii erau iritați la culme. Unul din comandanții noștri, un iugoslav, fost șef de partizani în Spania, în Levante, a calculat rapid și cu calm șansele noastre: și-a dat seama că vom pierde mulți oameni în această luptă inegală. A ordonat retragerea organizată spre barăci, cu grijă deosebită pentru fiecare dintre tovarășii noștri,*

[88] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a nu cădea careva în mâinile inamicului. Intraţi în baraci, am fost atacaţi de soldaţi care au încercat să prindă câţiva dintre noi. Am aplicat metoda noastră de autoapărare folosită în lagăr: ne-am strâns ghem, braţ de braţ. Formând o masă imensă, puternică, hotărâtă, de o forţă copleşitoare. Când unul dintre tovarăşii din faţă era hărţuit, tras de soldaţi, întregul ghem al solidarităţii tovărăşeşti îl apăra trăgându-l spre interiorul ghemului, şi altul ieşea în faţă, jocul acesta disperat de forţă, curaj şi hotărâre revoluţionară continuând ore în şir. După masă, la orele 16, văzând că nu pot aresta pe nimeni, soldaţii, la un ordin superior, au părăsit baraca, ne-au închis în ea, şi au refuzat să ne dea de mâncare. Am fost nevoiţi să apelăm la rezervele ascunse ale comunei comuniste, păstrate cu grijă pentru orice eventualitate."[89]

După revolta voluntarilor, guvernul generalului Petain a decis împrăştierea internaţilor din lagărul Gurs. Astfel, la începutul toamnei anului 1940, voluntarii au fost mutaţi în lagărul de la Argeles, unde condiţiile de viaţă erau mult mai grele decât în celelalte lagăre.[90]

Francisc Wolf Boczor, Dalnoki, Mihai Patriciu
Sursa: Arhivele Naţionale ale României, Fond *Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice (ISISP), Fototeca: Închisori şi Lagăre*, u.a G 36

[89] Gheorghe I. Bodea, *Vida, artist militant*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 64-65.
[90] *Ibidem*, p. 65.

https://biblioteca-digitala.ro

Marea evadare din 27 martie 1941

Mihai Patriciu, unul dintre colaboratorii cei mai apropiaţi ai lui Francisc Wolf din Rezistenţa Franceză, arăta în declaraţiile făcute pe la Partid în anii postbelici, cum au decurs lucrurile: „*A început războiul, când nemţii au atacat Franţa, guvernul francez a făcut apel să mergem şi noi pe front. La început a fost cuvânt de ordine să mergem, nu s-a văzut caracterul războiului. Când şi-au dat seama tovarăşii am mers câte unul şi ne-am şters şi n-am mai mers niciunul. Până atunci am fost trataţi foarte bine şi pe urmă au început restricţiile. Au încercat să ne ia la batalioanele de muncă. Nu ne-a dat de mâncare şi a vrut să ne ducă cu forţa. Ne-am opus. Au început lupte, ne-a închis în baraci. N-am vrut să mergem la munci. Atunci cu forţa a luat şi a fost bătaie cu ei, adică situaţia s-a agravat că s-a adus armată şi a dat ordin să tragă. Armata s-a solidarizat cu noi şi a depus armele. Nemţii se apropiau de noi. Când au văzut că situaţia este destul de grea au hotărât să ne evacueze. Ne-au dus la Argeles.*”[91]

În noaptea de 27 martie 1941, mai mulţi interbrigadişti români şi numeroşi alţii au evadat din trenul care îi transporta spre un alt lagăr, disciplinar. La baza acestei decizii radicale, care nu a constituit o variantă viabilă până atunci, a stat, se pare, dorinţa autorităţilor franceze de a curăţa lagărele de la poalele Pirineilor şi mutarea prizonierilor în Nordul Africii, acolo unde se zvonea că francezii ar fi demarat construirea unei linii transahariene. Încercând să evite acest plan, organizaţia de partid, al cărei secretar era Francisc Wolf, a pregătit evadarea.[92]

Trupele franceze au intrat peste prizonierii din lagăre, aceştia s-au opus, au intonat cântece patriotice, s-au produs busculade, foarte mulţi fiind călcaţi de caii jandarmilor francezi şi bătuţi de gărzile mobile. Totuşi, prizonierii nu s-au putut opune forţelor armate pătrunse în lagăre şi, izolaţi în grupuri mici, au fost urcaţi cu forţa într-un tren. Mihai Patriciu, descria astfel situaţia din tren: „*la uşile fiecărui coridor al vagonului se găsea câte un grup din garda mobilă. Din compartimentele în care eram închişi îi vedeam mâncând şi golind una după alta sticle cu băuturi tari. Când ne-am dat seama*

[91] Corina Doboş, *op. cit.*, p. 271-272.
[92] Mihai Burcea, *op. cit.*, p. 132.

https://biblioteca-digitala.ro

că zeloșii noștri paznici se cufundaseră în somnul beției, am sărit pe ferestre, în plin mers al trenului. Din cei aproape 300 de călători, au reușit astfel să-și recapete libertatea vreo 80, printre care mă număram și eu."[93] Ulterior, în anii postbelici, în declarațiile semnate în fața unor comitete de anchetă ale partidului, Patriciu consemna despre evadarea din 27 martie 1941 următoarele: „*A vrut să ne trimită la compania de muncă și ne-am opus. Au adus 2500 de jandarmi, ne-au izolat în grupuri mici și ne-au îmbarcat cu un camion și au vrut să ne trimită în Africa de Nord. Am fost puși în tren. Din transportul acela am fugit vreo 80/82. Hotărâsem în lagăr să fugim, să nu mergem în Africa. Trenul a plecat. Atunci ne-am gândit cum să fugim. Am lăsat geamurile jos și am sărit. Toți am făcut așa, din mai multe vagoane, eram mai multe naționalități...*"[94]

După ce au sărit din tren, voluntarii români și ceilalți internaționali s-au împărțit în grupe de 2-3 persoane și au pornit spre direcții diferite, pe cărări ferite, pentru a li se pierde urma. Mihai Patriciu a făcut echipă cu Francisc Wolf „*din întuneric se arată Francisc Boczor, sau Feri, cum obișnuiam să-i spunem, se repezi cu brațele deschise spre mine și mă îmbrățișă. La fel ca în atâtea momente grele în războiul spaniol, în care luptaserăm alături, nici de data asta nu ne despărțise moartea. [...] În grupuri de câte doi sau trei, toți evadații porniră pe drumuri felurite spre munți. Eu mă întovărășisem cu Feri. În zori ne-am oprit la un râu de munte, unde ne-am spălat rănile și le-am oblojit cu bucăți rupte din cămașă. Eram tare osteniți și flămânzi. Bani aveam puțini. Ne-am înțeles să nu-i cheltim pe mâncare: s-ar fi putut să avem nevoie de ei. Rătăcind pe cărările muntelui, ferindu-ne de orice fel de întâlnire, într-o seară zărirăm departe, în vale, luminile unui sat. Socotind că pe-acolo s-ar putea să treacă o cale ferată, am coborât și, într-adevăr, dădurăm de o haltă. Ne-am interesat îndată de mersul trenurilor și aflând că peste puțină vreme se oprește aici, numai un minut, trenul care mergea la Toulouse, unde aveam o cunoștință, ne-am cumpărat repede bilete. De bună seamă, banii pe care nu-i cheltuisem pentru potolirea foamei căpătaseră acum însăși valoarea vieților noastre.*"[95]

În declarațiile pe care le-a dat Partidului în anii postbelici,

[93] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 104-105.
[94] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 272.
[95] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 105-106.

https://biblioteca-digitala.ro

Mihai Patriciu a fost mult mai succint, dar șirul evenimentelor coincide: „*după ce am sărit din tren, am plecat în pădure cu Boczov. Am distrus toate actele, ne-am speriat. Am găsit o linie de cale ferată, am luat un tren și am ajuns la Tuluz, unde am rămas o lună*."[96] La Toulouse au ajuns noaptea. Pentru că, în gară, pe peron, poliția legitima călătorii, cei doi au reușit să se strecoare neobservați, înnoptând pe malul râului Garonne. În dimineața următoare au pornit prin oraș în căutarea persoanei de contact însă pentru că Toulouse era un oraș mare, căutarea a fost anevoioasă. Ajungând în fața Poștei din oraș, Francisc Wolf, cu siguranță cel mai descurcăreț (deși, Mihai Patriciu și-a asumat ideea) a început să întrebe factorii poștali dacă nu o cunosc pe Hilda Santucci, legătura lor din cadrul partidului. Inițiativa sa s-a bucurat de succes, ajungând la locuința acestei persoane: „*în casa tovarășei Santucci, Feri și cu mine ne-am simțit bine după mulți ani de război și de lagăr. După o săptămână ni s-a pus la dispoziție o vilă pe malul Garonnei.*"[97] Persoana de contact a celor doi a anunțat mai departe sosirea acestora și le-au fost procurate acte de identitate. Au apărut și alți voluntari evadați, după care au contactat Partidul Comunist Francez pentru a fi trimiși cât mai repede în Nordul Franței, partea ocupată de naziști: „*Am luat legătura cu Partidul. Un tovarăș a luat legătura cu ambasada sovietică. Botzov și eu am primit hârtii că suntem cetățeni sovietici. Am plecat din Tuluz la Paris, am trecut linia de demarcație ca contrabandiști*."[98] „*Trebuia să evităm întâlnirea cu patrulele nemțești, să străbatem o pădure și câteva mlaștini. O noapte întreagă ne-am luptat cu stihia de mâzgă, beznă și zgomote suspecte. În sfârșit, am ajuns într-o localitate de partea cealaltă a liniei de demarcație, în zona ocupației naziste.*"[99]

Mihai Patriciu și Francisc Wolf au ajuns la Paris în 1 mai 1941 și, de îndată, au contactat Partidul Comunist de acolo, fiind plasați în diferite locuințe unde au stat ascunși până la 22 iunie, ziua atacării Uniunii Sovietice de către Germania nazistă: „*în ajunul lui 1 mai am ajuns la Paris în 1941. Am luat legătura cu Partidul. Am fost plasați în case la diferiți francezi. Am stat până la 22 iunie, duminica aceea*

[96] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 272.
[97] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 106.
[98] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 272.
[99] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 106.

https://biblioteca-digitala.ro

când a fost atacată URSS."[100] Acest aspect al sosirii și acomodării evadaților la Paris, este completat și de către Charlotte Gruia, în memoriile sale despre anii petrecuți în Rezistența Franceză: *„într-una din zilele de mai, în 1941 ....auzii deodată o bătaie în ușă. În prag s-a arătat Mihai Patriciu. În urma lui Patriciu intrară în casă alți doi bărbați, Nicolae Cristea și Francisc Boczor. ..... Au dormit la mine pe niște culcușuri improvizate și cam tari, iar a doua zi am comunicat conducerii grupului comuniștilor români din Paris despre situația celor trei tovarăși. Patriciu și Boczor au fost plasați la o familie franceză, iar lui Nicolae Cristea i s-a găsit o cameră la mansarda unei case, unde a locuit sub falsă identitate până la arestarea sa, în toamna anului 1942."*[101]

În cadrul Rezistenței Franceze

Casa în care a locuit Francisc Wolf-Boczor în Paris, în anul 1941
Sursa: Arhivele Naționale ale României, Fond *Institutul de Studii Istorice și Social-Politice (ISISP), Fototeca: Case Memoriale*, u.a F 1

Anul 1941

Pentru că se afla în evidențele autorităţilor cu numele său adevărat, atât Francisc Wolf, cât şi ceilalţi combatanţi şi-au schimbat numele, putând astfel circula liber prin Franţa. Numele ales de el era cel al unui „prieten" din Baia Sprie, Iosif Boczor, cu care copilărise. Literatura comunistă spune că a recurs la acest gest din prietenie, în amintirea amicului său.[102] Dar

[100] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 273.

[101] Charlotte Gruia, *Purtătoare de mesaje și dinamită*, în *Români în Rezistența Franceză în anii celui de-al doilea război mondial (Amintiri)*, București, Editura Politică, 1969, p. 129.

[102] Cristina Luca Boico, *art. cit.*, p. 42; https://maitron.fr/spip.php?article16999 articol biografic dedicat lui Francisc Wolf-Boczor scris de Daniel Grason și Alexis Spire, prima variantă în 25 mai 2017, text modificat în 1 februarie 2019, accesat în luna septembrie 2020.

https://biblioteca-digitala.ro

nu putem să nu ne gândim că numai de prietenie nu putea fi vorba într-un astfel de caz. Asumarea numelui şi a datelor personale ale unei alte persoane nu trădează deloc sentimentul de prietenie. Prin gestul său, Wolf a încercat, în mod deliberat şi conştient, să deturneze atenţia autorităţilor înspre o altă persoană, care ar fi avut foarte mult de suferit dacă armata germană, Gestapo-ul şi alte autorităţi afiliate naziştilor ar fi recurs la investigaţii mai amănunţite. Prin acest gest, Wolf ar fi putut crea probleme foarte mari familiei Boczor din Baia Sprie, din dorinţa de a-şi salva propria familie şi piele.[103] Din fericire, Serviciul Tehnic al românilor din organizaţiile de partizani, a greşit transcrierea numelui, în loc de Boczor, Francisc Wolf intrând în istoria rezistenţei franceze cu numele de „**Joseph Boczov**".

Perioada tatonărilor și acomodărilor la realitățile cotidiene ale Parisului au luat sfârşit în 22 iunie 1941, odată cu atacarea Uniunii Sovietice de către Germania nazistă. Din nou, Patriciu, arată cum a fost primită vestea: „*duminică, 22 iunie 1941 am auzit prin radio că URSS a fost atacată, eu am spus să mergem acasă. Wolf m-a luat deoparte și mi-a spus că Partidul a hotărât să începem lupta de partizani, aceasta pentru mine a fost un eveniment foarte mare...*"[104]

De îndată, Francisc Wolf, Mihai Patriciu și alți foști interbrigardiști s-au alăturat mişcării de rezistenţă fiind încadraţi în OS-MOI, unde au constituit primul grup de partizani români care a dat un nou suflu rezistenţei, pentru că aceştia au şi trecut la treabă punând la cale diverse acţiuni de sabotaje. Mihai Patriciu arată în memoriile sale că, „*în iunie 1941, într-o ședință convocată de conducerea organizației comuniste române din Paris, la care au luat parte Nicolae Cristea, Edmund Hirsch, Ion Călin, Fanny-Neagra, Francisc Boczor și eu, am discutat formele și mijloacele cu care să începem războiul clandestin. Deși lipsiți de orice experiență în războiul de guerilă, am hotărât ca prima noastră acțiune să fie*

[103] Adevăratul **Iosif Boczor** s-a născut la 14 iulie 1905, în Baia Sprie, în familia croitorului Boczor Ludovic (n. 1864) și a Rozei Pelladi (n. 1862), ambii evanghelici-reformați, din Baia Sprie. Iosif Boczor a avut o existență normală și discretă, trăind toată viața sa în localitatea Baia Sprie. Aici a și decedat la 22 martie 1982 (vezi AN MM, *Colecția Registre de Stare Civilă*, registrul 41/1905, localitatea Baia Sprie).

[104] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 273.

https://biblioteca-digitala.ro

deraierea unui tren german." [105]

Francisc Boczor a fost ales şef al primului grup de partizani români din cadrul Rezistenţei Franceze format din el, Mihai Patriciu, secundul lui Boczor, în calitate de responsabil tehnic, Nicolae Cristea şi Edmond Hirsch. De la început, atenţia lui Boczor s-a orientat şi s-a concentrat spre un sector foarte sensibil, cel al transporturilor. În urma analizării mersului trenurilor din gările Parisului şi împrejurimile acestuia, Boczor-Wolf împreună cu oamenii săi au descoperit că alături de trenurile pentru civili, prin aceste gări treceau şi trenuri militare germane încărcate cu trupe, armament şi muniţie. Drept urmare, deturnarea, sabotarea acestor transporturi cu caracter militar a devenit principala preocupare a acestui grup. Boczor, foarte meticulos, memora poziţiile care îl interesau, după care făcea investigaţii pe teren pentru stabilirea zonei celei mai potrivite pentru operaţiunea ce avea să fie întreprinsă.[106]

La început, operaţiunile de deraiere a trenurilor s-au desfăşurat în condiţii foarte precare, prin deşurubarea şinelor de cale ferată cu chei franceze procurate de cele mai multe ori prin furt de prin magazii sau ateliere. Prima deraiere a avut loc în iunie 1941 lângă liziera pădurii Vincennes, în apropierea Parisului. Doi membri ai grupului asigurau paza, în timp ce ceilalţi deşurubau şinele, după care toţi se retrăgeau la o anumită distanţă.[107] Mihai Patriciu continuă: „*imediat am început lupta de partizani, prima fiind deraierea unui tren în ziua de 26-27 iunie 1941. Am fost însărcinat să cumpăr scule pentru acţiuni, am reuşit să cumpărăm nişte scule, clește, nişte chei cu care am putut să desfacem şinele... Veneam cu sculele pe umăr. Acolo era razie, tovarăşii erau neliniştiţi că o să fiu arestat. Când m-a văzut poliţia a crezut că sunt muncitor şi m-a lăsat în pace. Am desfăcut şinele, pe acolo a trecut primul tren. Atunci ne-am specializat.*"[108] Cu o altă ocazie de rememorare a evenimentelor, Patriciu a scris următoarele: „*ne-am apucat imediat de treabă, începând prin a cumpăra chei franceze la un mare magazin universal....Trenul care trebuia să sară de pe şine trecea la*

[105] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 107.
[106] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 134.
[107] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 108.
[108] Corina Doboş, *op. cit.*, p. 274-275.

https://biblioteca-digitala.ro

miezul nopții prin apropiarea Parisului, mai precis, pe lângă liziera pădurii Vincennes. Grupul întreg s-a deplasat la locul hotărât pentru provocarea deraierii. Nu ne-am fi putut imagina dinainte cât de grea este munca de debulonare a unei șine de cale ferată."[109] Toate acestea sunt confirmate de către Boris Holban, viitorul șef al tuturor detașamentelor FTPF: „*armamentul era foarte redus și cu potențial de distrugere scăzut. Cu uneltele rudimentare de care dispuneam, demontarea șinelor de cale ferată se făcea anevoios și cerea mult timp. După demontare, grupa O.S. trebuia să aștepte ore de-a rândul trecerea trenului militar german. Se întâmpla ca trenul să nu treacă în timpul nopții sau să o ia pe altă linie. Atunci oamenii erau nevoiți să monteze la loc șina deplasată-altă muncă istovitoare-pentru a nu provoca deraierea vreunuia dintre trenurile de călători francezi, care circulau numai ziua.*"[110]

În paralel cu alte operațiuni de sabotare, grupul românesc a continuat să se organizeze. Astfel, fostul voluntar Ion Călin a fost însărcinatul cu recrutarea de cadre în cadrul O.S. El este cel care a recrutat-o pe Charlotte Gruia, care a devenit responsabila tehnică a grupului de români, dar și alte persoane.[111] Recrutatea Charlotei Gruia a avut loc în deplin acord cu Francisc Boczor, care, a doua zi, după ce Gruia se întâlnise cu Călin, a discutat personal, încă o dată, cu Gruia, comunicându-i acesteia viitoarele sale atribuții.[112]

La câteva zile după deraierea primului tren, Francisc Boczor a pregătit o nouă acțiune. Era vorba de incendierea unui garaj al armatei germane. Mihai Patriciu a imobilizat paznicul de la poartă, iar Boczor, Cristea și Edmund Hirsch au pătruns în garaj, au vărsat câteva bidoane de benzină peste camioanele garate, iar Nicolae Cristea a aruncat „*un șomoiog de câlți aprins*."[113]

În luna august 1941, grupul de români s-a deplasat până în apropiere de Noisy le Sec, lângă Paris și a organizat o nouă deraiere de tren: „*Feri și cu mine deșurubam cu chei buloanele șinelor, iar Cristea și Edmund făceau de pază. Întinși cu burta*

[109] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 107.
[110] Boris Holban, *Fractirori și partizani români în regiunea pariziană*, în *Români în Rezistența Franceză în anii celui de-al doilea război mondial (Amintiri)*, București, Editura Politică, 1969, p. 61.
[111] Mihai Burcea, *op. cit.,* p. 127.
[112] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 130-131.
[113] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 107.

https://biblioteca-digitala.ro

la pământ, fiecare la vreo sută de metri, de o parte și de alta de locul unde trudeam la pregătirea deraierii, ei aveau misiunea să semnalizeze, prin aruncarea unei prietricele, ivirea oricărui individ, pentru a ne putea ascunde la timp. Fuseserăm stânjeniți numai de trecerea unor trenuri obișnuite. Întreruperile însă ne necăjeau, ele putând să prelungească timpul necesar debulonării până la sosirea trenului nostru. După socoteala pe care ne-o făcusem, trenul trebuia să sară de pe linie la ora 1 și 23 de minute. Când roțile locomotivei ajunseseră foarte aproape, Feri și cu mine fugirăm peste câmp. Din locul unde ne-am aruncat la pământ am fost martorii spectacolului înfricoșător al deraierii."[114]

În paralel cu deraierile de trenuri, Francisc Boczor s-a preocupat de stabilirea unei rețele de case conspirative ce puteau fi transformate în depozite de armament. Când s-a întâlnit cu Gruia, i-a spus acesteia că O.S. nu avea armament și că ei trebuiau să se gândească la posibilitatea fabricării acestuia cu mijloace proprii: „*pentru a deveni fabricanţi de arme, ne trebuiau câteva locuinţe, în care să ne apucăm de treabă*". În acest sens, Gruia a pus la dispoziția lui Boczor și a lui Patriciu o locuință care îi fusese lăsată în chirie de către o familie de imigranţi români, refugiaţi în sudul Franței.[115] Locuința respectivă a devenit principalul depozit de armament al O.S. în perioada următoare, aici lucrând Boczor, zi și noapte, în colaborare cu Conrad Miret-Must[116], șeful său

[114] *Ibidem*, p. 107-108.

[115] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 131.

[116] **Conrado Miret I Musté** (1906-1942) s-a născut la 15 aprilie 1906, în Barcelona, într-o familie foarte săracă, republicană. A fost un bun sportiv și a activat pentru o vreme în echipa de rugby a clubului F.C. Barcelona. Încă de tânăr s-a simțit atras de mișcarea comunistă. A participat la Războiul Civil din Spania în calitate de comandant al Batalionului nr. 2 din cadrul Brigăzii Mixte nr. 140, remarcându-se în timpul mai multor bătălii, printre care și cea de la Ebro. După finalizarea războiului, a fost prizonier în lagărele franceze împreună cu ceilalți voluntar interbrigadiști. Când a evadat, în anul 1941, a plecat spre zona ocupată a Franței, și exact la Paris, unde fratele său Josep (1907-1944) era principalul lider al Partidului Comunist Francez. Acesta i-a propus să se implice în Rezistența Franceză, Conrado find întemeietorul primelor grupe din cadrul O.S. A colaborat foarte bine cu Francisc Boczor care îi era adjunct și mâna sa dreapta, cea mai de încredere persoană. A organizat și a participat la numeroase acțiuni de sabotaj. A fost arestat și închis la sf. anului 1941- începutul anului 1942, a fost predat naziștilor

https://biblioteca-digitala.ro

direct și cu Mihai Patriciu pentru construirea unor noi arme sau transformarea unor tipuri de bombe și grenade în arme adaptate luptei de guerilă. Pentru că avea pregătire de inginer chimist, încerca să obțină noi tipuri de explozibili pe care să-i poată utiliza în operațiunile de sabotaj pe care le organiza. Împreună cu Conrad Miret-Must, în casa Charlottei Gruia, Boczor avea manuale de chimie, discuta cu șeful său diferite combinații chimice pentru obținerea unui explozibil și își luau notițe ascultând radio Moscova, care transmitea inclusiv emisiuni despre tehnica fabricării materialelor explozibile: „*experiențele pentru confecționarea grenadelor au durat câteva luni*" își amintea Gruia în memoriile sale.[117] Într-un final, către sfârșitul anului 1941, Boczor-Conrad-Patriciu, au reușit să obțină un tip de explozibil și să confecționeze grenade, ceea ce a dus la intensificarea acțiunilor de sabotaj. De asemenea, au inventat un fel de bombă artizanală, încărcată cu dinamită care se punea pe calea ferată : „*mina era o cutie pătrată din plăci de fier, în care încăpeau circa 3 kg de dinamită. În cutie, alături de dinamită, se găsea dispozitivul electric de dare a focului.*" Aceasta exploda la trecerea trenului.[118] Partizanii au testat prima oară noua armă în apropierea localității Gennevilliers, unde au aruncat în aer o garnitură de tren germană.[119] În acest sens, a adus reprezentanți ai fiecărei grupe din cadrul O.S. pentru a observa modul de funcționare și pentru a învăța, pe viu, modul de utilizare: „*la fața locului, adică chiar pe linia ferată, el explica partizanilor funcționarea și mânuirea minei antitren. După aceea urmă și demonstrația practică*."[120]

În luna noiembrie a anului 1941, Conrad Miret-Must, întemeietorul și primul comandant al grupelor O.S., a fost arestat. Cel care l-a înlocuit, devenind comandant, a fost adjunctul acestuia, Francisc Boczor-Wolf.[121] De îndată, acesta a renunțat la locuința-

în 27 februarie 1942, decedând în aceeași zi din cauza torturilor la care a fost supus. Fratele său a fost prins în 1944, a fost deportat și a decedat în lagărul de la Manthausen. În 2013 și 2014 Conrado Miret I Muste a primit recunoaștere pentru calitatea sa de partizan în Rezistența Franceză.

[117] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 131-132.

[118] *Ibidem*, p. 137

[119] Mihai Patriciu, *op.cit*, p. 107, p. 109.

[120] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 137.

[121] Boris Holban, *op. cit.*, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro

depozit a Charlottei Gruia din strada Chapelle. Împreună au „curăţat" spaţiul de eventuale urme care puteau să-i incrimineze: „*în această locuinţă conspirativă, Boczor făcuse felurite ascunzişuri în tocurile uşilor, în mobile, scobind lemnul, în piciorul lampei de pat*". În aceste ascunzişuri, Boczor dosise documente şi schiţe ale unor arme, fitiluri Bickford, gloanţe şi grenade. Toate acestea au fost adunate „*în valize şi am transportat documentele secrete şi materialul de luptă la locuinţa unor patrioţi francezi din rue de Turbigo*."[122] După evacuarea acestei locuinţe, Boczor i-a ordonat Charlottei să identifice noi spaţii în vederea continuării activităţii de fabricarea a armamentului. Aceasta a închiriat o cameră în apropierea unei staţii de metrou şi o locuinţă în apropierea unui cimitir „*cele două locuinţe, abia închiriate, erau folosite pentru confecţionarea minelor antitren şi ca depozite de dinamită*", dinamită care era primită cu o oarecare regularitate de colegii francezi.[123]

Anul 1942

La începutul anului 1942 Organizaţia Specială a fost desfiinţată de către Partidul Comunist Francez pentru că, încă de pe la sfârşitul anului 1941 fuseseră înfiinţate alte organizaţii paramilitare de acelaşi fel. Este vorba de grupele FTPF, în care au fost cuprinşi şi toţi luptătorii O.S. Pe măsură ce existau tot mai mulţi luptători de aceeaşi naţionalitate se formau detaşamente. Aşa au luat naştere patru detaşamente, toate la un loc formând o unitate militară cu titlul FTP-MOI, din regiunea pariziană. Din luna iunie 1942 comandantul acestor detaşamente a fost românul Boris Holban, până în vara anului 1943, când a fost înlocuit cu Manouchian. Boris Holban şi-a reluat funcţia după căderea grupului Manouchian, la sfârşitul anului 1943. Cele 4 detaşamente aveau în fruntea lor un comandament format din Boris Holban (comandant militar), un ceh „Carol" (comisar politic) şi un spaniol „Emanuel" (comisar pentru tehnica de luptă). Doar aceştia trei se aflau în contact cu forurile superioare militare şi politice. În rest, nici grupele de luptă, nici detaşamentele nu aveau contact între

[122] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 136.
[123] *Ibidem*, p. 137.

https://biblioteca-digitala.ro

ele, nu se cunoşteau şi, numai în situaţii cu totul deosebite existau colaborări între acestea.[124]

Dintre cele patru detaşamente, primul era format în majoritate din români, al doilea din evrei polonezi, al treilea era detaşamentul italian, iar detaşamentul IV era format din cehi, austrieci, bulgari şi alte naţionalităţi, fiind specializat în deraieri de trenuri. Detaşamentele erau formate din grupe de luptă. Primul care s-a constituit a fost detaşamentul român structurat în patru grupe de luptă, număr ce a crescut în curând la 6.[125] Unele detaşamente, printre care şi cel român, şi-au organizat servicii de informaţii. Acestea erau conduse de femei, care erau mai puţin suspectate de naziști, iar misiunea lor era aceea de a culege informaţii despre ofiţeri, instituţii, operau filaje, se strecurau în cartierele ocupanţilor, identificau inclusiv locuri potrivite pentru atacuri, sabotaje etc. Toate informaţiile erau apoi procesate şi transmise comandamentului FTP-MOI care le aprecia în raport cu importanţa obiectivelor, hotărând cărui detaşament i se va încredinţa executarea misiunii stabilite.[126] În cazul românilor, serviciul de informaţii era condus de Cristina Luca Boico.[127]

[124] Boris Holban, *op. cit.*, p. 61-62.
[125] *Ibidem*, p. 62.
[126] *Ibidem*, p. 66.
[127] **Cristina Luca Boico** (1916-2002), pe numele său adevărat **Bianca Marcushon**, s-a născut la 8 august 1916, la Botoşani, într-o familie de evrei din clasa de mijloc. A urmat cursurile Facultăţii de Medicină din Bucureşti, iar din 1937 şi-a continuat studiile la Sorbona, în contextul în care familia s-a mutat în Franţa. Pentru că universitatea de acolo s-a închis în 1940, s-a transferat la cea din Toulouse unde a absolvit în iunie 1940, la secţia de Ştiinţe Naturale. S-a mutat la Paris şi, pentru că în România, făcea parte din mişcarea comunistă, a fost atrasă în Rezistenţa Franceză, în paralel lucrând la un laborator de cercetări şi ca profesoară particulară. După război, a revenit în România, iar din 1945 a lucrat în diverse ministere şi ambasade, în special ca ataşat de presă. Din 1949, ea şi soţul său, generalul de grăniceri, Mihail Boico, au început să fie urmăriţi şi persecutaţi, iar din 1952 şi-au pierdut locurile de muncă. S-a refugiat în munca sa de cercetare şi a publicat diferite

https://biblioteca-digitala.ro

Detaşamentul cel mai bine organizat, cu cea mai bună experienţă militară şi care era şi cel mai dotat din punct de vedere al armamentului, ca urmare a faptului că au fost cooptaţi şi luptătorii O.S., printre care şi Boczor împreună cu tot arsenalul, era detaşamentul român. În cadrul acestuia, liderii recunoscuţi erau Nicolae Cristea, Francisc Boczor, Edmund Hirsch, Mihai Patriciu. În plus, Boczor, pentru că era cel mai priceput la deraieri de tren, a devenit instructor în acest domeniu, fiecare detaşament având obligaţia de a-i pune la dispoziţie una sau mai multe grupe, în funcţie de posibilităţi, el întemeind astfel detaşamentul IV.[128]

Alături de serviciul de informaţii, românii excelau şi la fabricarea actelor false, existând un atelier special în acest sens, condus de românul Alexandru Lazăr, care întocmea acte de identitate false tuturor partizanilor rezistenţei. Lazăr era foarte meticulos în activitatea sa, de fiecare dată cerând informaţii suplimentare şi numeroase detalii despre persoana căreia îi întocmea actele: să i se descrie amănunţit aspectul exterior al solicitantului, ce impresie ar putea să facă unui poliţist, temperamentul, detalii despre mersul pe stradă, gradul de cultură, felul în care vorbeşte, în ce cartier locuia, dacă avea semne distinctive. Abia după ce aceste informaţii îi erau furnizate, îi crea solicitantului o identitate care să fie în deplină concordanţă cu personalitatea acestuia.[129]

Pe parcursul anului 1942, una dintre cele mai mari probleme cu care partizanii s-au confruntat a fost lipsa armamentului şi dificultatea procurării acestuia. În general se foloseau revolvere şi grenade, dar acestea au devenit inutile în lupta de guerilă şi nici eventualele bombe artizanale create de partizani nu mai făceau faţă noilor realităţi, aceştia având nevoie de arme automate, grenade de război şi armament cu forţă mare de distrugere. Boczor s-a dovedit a fi salvarea partizanilor în această problemă, el informându-şi colegii şi superiorii că, în timpul verificărilor din teren pe care le efectua în vederea deraierilor de trenuri, a găsit în pădurile din Ardennes mari cantităţi de armament

lucrări. În anul 1987 a întreprins o călătorie la Paris pentru a-şi vizita copiii şi nu s-a mai întors în România. A decedat la 17 august 2002, la Paris. A fost mătuşa istoricului şi profesorului Vladimir Tismăneanu.

[128] Boris Holban*, op. cit.*, p. 62-63.

[129] *Ibidem*, p. 67.

https://biblioteca-digitala.ro

abandonate de trupele franceze în retragere, pe care nemții încă nu le recuperaseră. De asemenea, tot el a și organizat o echipă de recuperare care avea misiunea de a aduce armamentul la Paris. Astfel, persoanele însărcinate au transportat în valize sau în „colete alimentare" diferite tipuri de grenade, mine antitanc și obuze de calibru mic. Toate acestea erau trimise lui Boczor și lui Patriciu pentru prelucrare, reușind să modifice grenadele V.B în grenade de mână, minele antitanc în mine antitren, iar obuzele în bombe cu explozie întârziată. Printre munițiile aduse din pădurile Ardennes s-a regăsit și un obuz de 155 mm care a fost transformat de Boczor și Patriciu în bombă cu explozie întârziată.[130]

Tot în anul 1942, conducerea rezistenței Franceze a reușit angajarea lui Patriciu la o fabrică de biscuiți, în calitate de mecanic pentru utilajele respective. Pentru că i-a reparat patronului toate mașinăriile, acesta i-a oferit lui Patriciu și locuință, în curtea fabricii. După programul de muncă, când fabrica era închisă, Patriciu a amenajat în podul acesteia un atelier în care erau create arme și diferite tipuri de muniții, care erau furnizate mai apoi tuturor detașamentelor și partizanilor.[131] După ce, în vara anului 1942 au fost testate câteva din bombele realizate de români pe unele trenuri, cea mai spectaculoasă deraiere fiind cea de la Chantilly, care s-a soldat cu 150 de morți și 200 de răniți, în toamna anului 1942, atelierul din podul fabricii a fost părăsit, Patriciu și Boczor continuându-și activitatea inginerească în apartamentul Charlottei Gruia.[132] Ulterior, probabil către sfârșitul anului 1942, sau la începutul anului 1943, când deja Gruia fusese arestată, *„atelierul instalat în casa partizanei Charlotte devenise prea strâmt pentru a putea satisface nevoile mereu crescânde ale detașamentelor noastre din rezistență. Boczor găsi un altul, pe lângă Place Combat, unde îndată am și început să lucrez la o invenție tehnică. Munca nu mi-a fost zadarnică: cele douăsprezece ecluze de pe canalul Quai de Valmy, care traversa Parisul, au sărit în aer. Portul Jean Jaures a rămas fără apă iar numeroase vase încărcate cu material de război au fost distruse."*[133]

[130] *Ibidem*, p. 68, 70.
[131] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 109-110.
[132] *Ibidem*, p. 110-111.
[133] *Ibidem*, p. 112.

https://biblioteca-digitala.ro

În urma acţiunilor de deraiere din cursul anului 1942, germanii au pus pe capul „piraţilor căilor ferate" o recompensă de 1 milion de franci. În ciuda reuşitelor din acest an, 1942 s-a încheiat destul de tragic pentru partizani, prin prinderea şi executarea mai multor luptători, printre care mulţi români sau partizani proveniţi de pe teritoriul României: Nicolae Cristea[134], Samuel Zoltan[135], Andrei Sas Dragoş[136], Iosif Clisci[137], Edmund

[134] **Nicolae Cristea** (1906-1943) s-a născut într-o familie foarte săracă din Galați. Încă din tinerețe a devenit comunist făcând parte din conducerea partidului la București. A fost voluntar în Brigăzile Internaționale din Spania, unde s-a remarcat în mod deosebit atât prin vitejie cât și prin capacitățile sale de lider, fiind la un moment dat comandantul Bateriei „Tudor Vladimirescu". A stat apoi în lagărele din Franța împreună cu ceilalți voluntari români. Din 1941 a făcut parte din Rezistența Franceză. În toamna anului 1942 a atacat un grup de piloți naziști, a fost prins, și după ce a fost torturat, a fost executat în fortul Mont-Valerien, în luna martie 1943.

[135] **Samuel Zoltan** (1912-1942) s-a născut în anul 1912, în Transilvania, într-o familie de evrei care, ulterior, a emigrat în Palestina. Familia s-a stabilit la Rishon-le-Zion prima așezare fondată în Palestina de evrei non-palestinieni. După ce și-a finalizat studiile secundare, Samuel Zoltan s-a implicat în mișcarea zionistă care lupta împotriva stăpânirii britanice. Acțiunile sale i-au adus expulzarea din Palestina în anii '30, stabilindu-se în Franța. În anul 1936 s-a înrolat voluntar în Brigăzile Internaționale din Spania. Ulterior, a fost prizonier în lagărele franceze, de unde a evadat în martie 1941. A intrat în Rezistența Franceză. În vara anului 1942 a fost rănit grav la o gară din Paris în timp ce transporta muniție și explozibil. Potrivit unor surse, ar fi decedat aproape imediat, după altele ar mai fi trăit câteva luni, decedând în luna octombrie 1942 într-o închisoare nazistă, în urma torturilor la care a fost supus.

[136] **Andrei Sas Dragoș** (1912-1943) s-a născut în apropiere de Sighișoara. A fost croitor. În 1929 a plecat la București, unde pe lângă locul de muncă se afiliază mișcării comuniste. A participat ca voluntar la brigăzile Internaționale din Spania, apoi în lagărele din Franța alături, de ceilalți luptători români. Din 1941 a luptat în Rezistența Franceză. În toamna anului 1942 a fost prins în urma unui atac asupra unui grup de aviatori naziști care făceau exerciții pe un teren de instrucție. A fost întemnițat, torturat și a fost executat prin împușcare împreună cu Nicolae Cristea și Ion Crăciun.

[137] **Iosif Clisci** (1916-1943) s-a născut la 12 februarie 1916, în Clișcăuți, regiunea Hotin, Ucraina, într-o familie de evrei. A efectuat studii primare în Hotin, liceale și universitare la București, fiind student la Politehnică. A activat de timpuriu în UTC, a participat la diverse acțiuni comuniste, a fost arestat. A emigrat în Franța unde și-a continuat studiile, colaborând

https://biblioteca-digitala.ro

Hirsch, Iancu Zilberman[138] și alții.

Anul 1943

În anul 1943, partizanii rezistenței au perfecționat mijloacele tehnice de deraiere a trenurilor, iar rolul celor implicați în astfel de acțiuni a crescut considerabil. Acest lucru s-a datorat și faptului că, Germania, fiind nevoită să se concentreze asupra evoluției Frontului din Est, depunea toate eforturile pentru a transporta grosul trupelor acolo, în paralel cu asigurarea securității transporturilor de trupe și material de război. Pentru că armata nazistă era și cea care păzea podurile și punctele importante de-a lungul căilor ferate, partizanii au recurs la tactica acțiunilor combinate, întărind echipele de deraiere cu echipe specializate în imobilizarea și dezarmarea patrulelor și santinelelor. Naziștii au recurs inclusiv la un șiretlic crud, ordonând ca toate trenurile militare să fie precedate de trenuri civile. Dar și acest detaliu a fost luat în calcul de oamenii lui Boczor care au dezvoltat procedee noi de deraiere în timp record. Noul sistem de deraiere a fost pus la punct de echipa lui Boczor formată din doi români, patru italieni și un maghiar, echipați corespunzător, pentru că în anul 1943 aceste grupe nu mai duceau lipsă de armament, dinamită

în paralel cu structurile comuniste. Când a început războiul, s-a înrolat în armata franceză în regimentul dedicat voluntarilor străini. Ulterior, a intrat în Rezistența Franceză remarcându-se prin vitejia cu care ataca trupe naziste în Paris. A împărțit conducerea detașamentului I român cu Boczor, Clisci concentrându-se cu oamenii săi pe acțiunile de hărțuire a trupelor naziste, iar Boczor pe acțiunile de sabotaj asupra mijloacelor de transport-căi ferate. A fost ucis la 2 iulie 1943, în timpul unei acțiuni în care atacase un autobuz plin cu naziști la Paris. Soția sa însărcinată, Henrieta, cu care era căsătorit din 1940, a fost prinsă de naziști, torturată, deportată la Auschwitz și gazată, ca de altfel întreaga ei familie. În anul 1945, la doi ani de la decesul său, autoritățile franceze i-au adus acestuia un omagiu amplasând pe strada pe care a fost ucis, o placă comemorativă.

[138] **Iancu Zilberman** (1909-1943) s-a născut la Iași într-o familie de evrei. A devenit inginer și, încă din timpul studenției s-a afiliat mișcării comuniste activând în UTC. A participat ca voluntar în Brigăzile Internaționale din Spania, apoi împreună cu alți români, în lagărele franceze. Din anul 1941 s-a încadrat în Rezistența Franceză. În 1943, în timpul unui atac asupra unui autobuz plin cu naziști a fost rănit grav, în scurt timp decedând.

https://biblioteca-digitala.ro

sau unelte. Dovedindu-şi calităţile extraordinare de inginer şi sabotor, detaşamentul nr. IV, condus de Boczor, a fost întărit cu încă două grupe, acesta având rezultate spectaculoase mai ales în a doua jumătate a anului 1943.[139] Astfel:

- În noaptea de 10-11 iulie a fost deraiat un tren de permisionari pe linia Paris-Cherbourg. Locomotiva şi 4 vagoane au fost complet distruse, iar zeci de ofiţeri şi soldaţi au fost ucişi sau grav răniţi. Datorită acestui sabotaj, traficul a fost întrerupt timp de 24 de ore.

- În noaptea de 28-29 iulie, a fost deraiat un tren de marfă pe direcţia Paris-Chateau Thierry. Pentru mărirea efectului exploziei, o porţiune de cale ferată a fost deşurubată. Explozia s-a produs în momentul trecerii locomotivei, întreaga garnitură, cu excepţia ultimelor trei vagoane fiind complet distrusă, traficul fiind întrerupt timp de 48 de ore.

- În noaptea de 3-4 august a fost deraiat un tren de permisionari pe linia Paris-Reims, în apropierea unei gări. Zeci de naziști au fost răniţi şi ucişi în această acţiune.

- În noaptea de 17-18 august, a fost deraiat un tren de permisionari pe direcţia Monteau-Longville, acţiunea soldându-se cu distrugerea locomotivei şi a primelor vagoane.

- În noaptea de 20-21 august, a fost deraiat un tren cu material de război pe linia Paris-Rethel. Locomitiva şi 19 vagoane au deraiat.

- În noaptea de 27-28 august a fost deraiat un tren de marfă pe linia Paris-Troyes, în urma acţiunii, locomotiva şi primele 5 vagoane fiind complet distruse.[140]

În paralel cu aceste acţiuni de sabotaj asupra căilor ferate, Boczor a fost implicat şi în atentatul organizat asupra comandantului Parisului, generalul Ernst von Schaumburg. Atentatul asupra acestui personaj a avut loc la 28 iulie 1943, dar pregătirea acţiunii a început încă din luna martie, Francisc Boczor fiind însărcinat cu misiunea de a studia ruta de plimbare a generalului şi de a-i mina traseul, în cel mai potrivit loc pe care Boczor îl putea identifica *„timp de o săptămână, împreună cu trei oameni, măsură şi studie aleile parcurse zilnic călare de general. În sfârşit, se opri asupra unei porţiuni de alee care putea fi observată de*

[139] Boris Holban, *op. cit.*, p. 82-83.
[140] *Ibidem*, p. 84.

https://biblioteca-digitala.ro

mai departe de către oamenii noștri. În locul ales s-a săpat o groapă, în care s-a introdus o încărcătură de dinamită și o mare cantitate de bucăți de fier, peste care s-a așternut iarbă. La o distanță de câteva sute de metri de locul minat se afla o casă mică părăsită. Din podul acestei case se putea lesne supraveghea alea către care urma să se tragă în timpul nopții firele sistemului de declanșare electrică a exploziei, asemănător celui folosit pentru aruncarea în aer a trenurilor. Explozia trebuia să se producă în momentul în care călărețul și garda sa ar fi ajuns la punctul minat."[141] În cele din urmă s-a renunțat la acest plan pentru că generalul și-a schimbat brusc ruta de plimbare, partizanii observând faptul că acesta a început să folosească mașina. Atentatul a avut loc la 28 iulie, mașina a fost aruncată în aer, partizanii crezând că l-au ucis pe comandantul Parisului.[142] De fapt, atentatul a eșuat, în mașină aflându-se alți ofițeri naziști. Tot în 1943 a fost arestat unul dintre partizani, care acționa sub numele conspirativ „Jules", ocazie cu care partizanii rezistenței au fost nevoiți să renunțe la unul dintre depozitele de armament pe care acesta le știa. Boczor și-a oferit locuința conspirativă de la acea vreme din Cartierul latin, partizanii transportând în sacoșe și valize tot armamentul, cu foarte mari riscuri, prin Paris, până la adresa indicată.[143]

„Căderea" lui Francisc Boczor

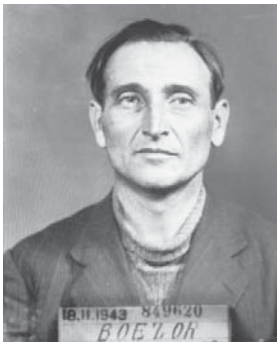

Încă din anul 1941, Boczor a intrat în atenția organelor polițienești și de siguranță, în decembrie 1941 scăpând ca prin urechile acului de o posibilă arestare în dreptul locuinței sale din Rue Pelleport nr. 117 din arondismentul XX al Parisului. Gruia relatează astfel întâmplarea: „*în decembrie 1941, locuința clandestină din Rue Peleport a căzut, fără să ne putem explica până azi cauza acestei pierderi.*

[141] Boris Holban, *op. cit.*, p. 86-87.
[142] *Ibidem*, p. 87.
[143] Mihai Patriciu, *op. cit.* p. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

Boczor scăpase atunci de la cădere datorită, s-ar zice, unei minuni, dar mai degrabă calmului și curajului său. Locuința se afla la etajul IV, către care urca o scară în spirală. Într-o seară Boczor urcă și, înainte de a învârti cheia în ușă, aruncând o privire în josul scării, zări doi indivizi care tocmai intrau la portăreasă. Îndată îi trecu prin minte că ar fi fost urmărit. Intră în cameră, băgă în buzunare două revolvere și un ghem de șnur Bickford, care întâmplător se găseau acolo, ieși repede și, întinzându-se cu burta pe balustradă, își dădu drumul până jos și se făcu nevăzut în stradă. Cei doi care se găseau în odaia portăresei n-apucaseră să-l surprindă. A doua zi, trecând prin fața casei, portăreasa, care mătura zăpada de pe trotuar, îl zări și-i suflă scurt: Allez-vous-en, les flics sont en haut!" (Pleacă! Poliţiştii sunt sus!).[144]

Observând că era urmărit, și-a schimbat locuința, mutându-se pe aceeași stradă la nr. 41, unde se afla și Charlotte Gruia. Când aceasta a fost arestată, în noiembrie 1942, Boczor s-a mutat în Rue Caillaux nr. 9 din arondismentul XIII, iar în decembrie 1942-ianuarie 1943 a închiriat un apartament în Rue Lanneau nr. 1 din arondismentul 5, unde a amenajat un adevărat laborator și depozit de explozibili și armament. Agenții de siguranță au început să-l fileze pe Boczor mai intens din septembrie până la 2 noiembrie 1943, observând care era rutina acestuia și contactele cu care interacționa. Aceștia au fost martori la întâlnirile pe care Boczor le avea zilnic cu alți membrii ai Rezistenței Franceze, în locuri și la ore diferite.[145]

Inițial, neștiind cine este cu adevărat, organele de poliție i-au dat un nume de cod, un fel de poreclă, ulterior aflând adevărata sa identitate. I-au făcut și o descriere fizică foarte atent construită „*38 de ani, 1,70 statură, păr șaten deschis, orientat cu cărare spre stânga, frunte înaltă, tâmple largi, nas acvilin, două riduri profunde care porneau de lângă nări și se continuau până în colțurile gurii, constituție astenică, îmbrăcat într-un costum bleumarin și încălțat cu pantofi negri.*"[146]

[144] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 139.

[145] https://maitron.fr/spip.php?article16999, articol biografic dedicat lui Francisc Wolf-Boczor, scris de Daniel Grason și Alexis Spire, prima variantă în 25 mai 2017, text modificat în 1 februarie 2019, accesat în luna septembrie 2020.

[146] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

În baza informațiilor culese din teren și a descrierii făcute, „**Joseph Boczov**” a fost arestat la 17 noiembrie 1943, în jurul orei 8:30 dimineața, când ieșea din locuința sa din Rue Caillaux nr. 9 din arondismentul XIII Paris. La percheziția corporală au fost găsite asupra sa acte de identitate false, certificat fals de muncă, bani și alte înscrisuri. La percheziția domiciliară s-au găsit un compas, hărți, pașapoarte pe nume și cetățenii diferite, precum și alte înscrisuri. La interogatoriu a fost bătut în mod repetat, declarând chestiuni generale privind sosirea sa în Franța, fără a-i desconspira pe colaboratorii săi.[147]

Ultima locuință a lui **Francisc Wolf**, de unde a fost arestat în 1943
Sursa: Arhivele Naționale ale României, Fond *Institutul de Studii Istorice și Social-Politice (ISISP)*
Fototeca: Case Memoriale, u.a F3 și F4

Procesul și executarea partizanilor

După ce au fost prinși, partizanii Rezistenței Franceze au fost torturați în cele mai crude feluri, în încercarea naziștilor și a poliției franceze de a-i determina să mărturisească. Cu excepția lui Dawidowitz care a cedat, predându-și colegii din Rezistență organelor de siguranță, restul au tăcut, preferând moartea, decât o viață de trădător/turnător. Celor 24 de partizani le-a fost înscenat un proces desfășurat cu doar trei zile înainte de a fi executați, în fața unui tribunal militar german, în urma căruia toți au fost

[147] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

condamnaţi la moarte. Procesul făcea parte dintr-o amplă acţiune de propagandă nazistă, acuzaţii fiind prezentaţi ca teroriști iudeo-comuniști care făceau parte dintr-o Armată a Crimei, prin aceasta ei încercând să discrediteze Rezistența. În ziua judecării s-au prezentat zeci de jurnaliști, din Paris, provincie și chiar străinătate care au dat o anvergură nemaivăzută evenimentului, prezentând în zilele următoare toate detaliile actelor de banditism săvârșite de teroriștii străini și evrei. La sfârșitul procesului, Parisul și provincia au fost împânzite de un afiș roșu de propagandă în care erau prezentaţi principalii atentatori, felul și numărul acţiunilor săvârșite. Acesta a fost faimosul „Afiș Roșu" care nu a făcut altceva decât să crească în rândul populației franceze admirația și respectul pentru cei condamnaţi la moarte.[148]

Fotografii de grup ale combatanților din grupul Manouchian, realizate înainte de execuție

După proces, condamnații au fost duși la fortul Mont-Valerien unde le-a fost permisă redactarea unei ultime scrisori către cineva apropiat. S-au păstrat și sunt disponibile multe dintre cele scrise de cei 22. Însă, de scrisoarea lui Francisc Wolf „Boczor" nu se știe nimic până la această dată, nici dacă a scris o astfel de scrisoare, nici cui i-ar fi fost adresată.[149] Apoi, în ziua de 21 februarie 1944, condamnații au fost conduși afară din clădire, în fața unui pluton de execuție format din soldați naziști, legați cu mâinile la spate

[148] Alexandre Garcia, *Le proces expeditif du „group Manouchian"le 21 fevrier 1944,* în *Le Monde* din 21 februarie 1999, disponibil în variantă digitală la adresa https://www.lemonde.fr/archives/article/1999/02/21/le-proces-expeditif-du-groupe-manouchian-le-21-fevrier-1944_3537256_1819218.html accesată în luna septembrie 2020.

[149] https://lafficherouge.skyrock.com/2.html, accesată în septembrie 2020.

https://biblioteca-digitala.ro

de niște pari imenși de lemn și executați. Execuția nu a fost unică pentru toți condamnații. Ei au fost astfel programați, încât, în grupuri mici, să fie înfățișați plutonului de execuție german în intervalul orar 15.22-15.56. Francisc Wolf „Boczor" a fost scos în fața plutonului și executat la ora 15:40, împreună cu Alfonso Celestino, Emeric Glasz și Marcel Rayman.[150]

Ascuns, undeva în spatele plutonului de execuție, un tânăr ofițer german, Clemens Ruther, a reușit, pe ascuns să surprindă momentul execuției în trei fotografii realizate cu un aparat Minox. Autorul lor, le-a ținut secrete 41 de ani, până în anul 1985 când, la inițiativa și insistențele unui prieten, a trimis fotografiile Comitetului „Franz Stock" o organizație ce avea ca țel recuperarea memoriei celui care a fost preotul fortului Mont-Valerien, un personaj recunoscut unanim pentru bunătatea și ajutorul, mai degrabă spiritual, pe care l-a oferit condamnaților la moarte din acest fort și care, în prezent, este propus pentru canonizare. Fotografiile nu au fost apreciate la adevărata valoare, fiind păstrate într-o semi-obscuritate. În anul 2003, această organizație le-a dăruit unui departament din cadrul Ministerului Apărării din Franța „*Etablissement de communication et de production audiovisuel de la Defence* (ECPAD)" dar, încă o dată, au fost tratate mai degrabă cu indiferență, fiind considerate reconstituiri ale execuțiilor membrilor grupului Manouchian. Ele au fost făcute publice de către avocatul francez de origine română Serge Klarsfeld[151], cunoscut mai ales pentru munca de

[150] *Ibidem*.

[151] **Serge Klarsfeld** s-a născut la 17 septembrie 1935, la București, într-o familie de evrei, care, după câțiva ani, a emigrat în Franța. În anul 1943 tatăl său a fost arestat de naziști și deportat la Auschwitz unde a și decedat. Mama și sora sa au ajutat partizanii din Rezistența Franceză. Ulterior în viață, a fost unul dintre fondatorii și conducătorul unei asociații „Association des fils et filles des deportes juif de France", ocupându-se toată viața de cercetari privind identificarea unor naziști sau colaboratori ai naziștilor, devenind

https://biblioteca-digitala.ro

„vânător de naziști” pe care a desfășurat-o în întreaga sa viață. A dat întâmplător peste aceste fotografii în timpul desfășurării unei investigații mai largi despre victimele de la forul Mont-Valerien, investigație finalizată prin identificarea a 1014 persoane executate în acest loc de către naziști. Convins că pozele sunt autentice, le-a supus unui întreg șir de proceduri tehnico-științifice care, în cele din urmă, au confirmat acest lucru. [152]

Cei doi români care au făcut parte din grupul Manouchian, respectiv Boczor și Olga Bancic, nu au fost singurii români care și-au pierdut viața în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, în cadrul Rezistenței Franceze. Potrivit estimărilor celor care au supraviețuit, circa 131 de români ar fi făcut parte din Rezistență, dintre aceștia 65 pierzându-și viața. [153]

unul dintre cei mai renumiți „vânător de naziști” din Franța și din lume. A reușit identificarea și pedepsirea lui Klaus Barbie în 1987, Jean Leguay în 1989, Rene Bousquet în 1993, Paul Touvier în 1994 și Maurice Papon în 1998. Pentru munca sa, în 2010 a primit medalia Legiunea de Onoare, iar în 2015 statul german i-a acordat o distincție asemănătoare. A scris cărți, a realizat documentare, iar povestea sa a devenit subiectul unui film artistic în anul 1986. În anul 2015 a devenit ambassador onorific UNESCO pentru predarea Holocaustului și prevenirea genocidelor. Este căsătorit din anul 1963 cu Beate Kunzer, iar fiul lor continua activitatea părinților, fiind avocat de drepturile omului.

[152] Frantz Malassis, *Photographie de l’exécution au Mont-Valérien de membres du groupe Manouchian*.

[h]ttps://www.fondationresistance.org/pages/rech_doc/photographie-execution-mont-valerien-membres-groupe-manouchian_photo15.htm, accesat în luna septembrie 2020.

[153] Mihai Burcea*, op. cit.*, partea II, p. 140.

https://biblioteca-digitala.ro

În ceea ce-l privește pe Francisc Wolf „Boczor”, trupul său neînsuflețit a fost depus în cimitirul parizian *Ivry sur Seine*, alături de alți camarazi partizani, în sectorul denumit „Careul Împușcaților”.[154]

Mormântul lui Francisc Wolf
Sursa: Arhivele Naționale ale României, Fond *Institutul de Studii Istorice și Social-Politice (ISISP), Fototeca: Case Memoriale*, u.a F 7

Prinderea și executarea trădătorului Iosif Davidovici

Între timp, până ca cei 23 să fie executați, trădătorul și-a primit pedeapsa legitimă: „*căderea unui număr atât de mare de oameni în mâinile Gestapoului s-a datorat unei trădări. Omul care știa cele mai multe locuri de întâlnire și cunoștea întregul efectiv fusese arestat și dezvăluise totul poliției secrete germane*” a scris Cristina Luca Boico în anul 1970.[155] Ea a arătat că fuseseră avertizați în legătură cu acest personaj de către partidul Comunist Francez, dar nu spune și dacă aceste avertizări au fost luate în serios. Oricum era deja prea târziu întrucât „*cu toate măsurile ce s-au luat de a se suspenda orice activitate, căderile s-au ținut lanț. Oamenii au fost preveniți, s-au dat indicații precise, dar puțini au mai putut fi salvați.*”[156]

[154] https://maitron.fr/ accesat în septembrie 2020.
[155] Cristina Luca Boico, *Unul contra o sută*, în *Magazin Istoric*, nr. 5/mai 1970, p. 51.
[156] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Tot în 1970, Cristina Luca Boico a descris și starea de spirit a celor care scăpaseră: „*este greu de descris ce a însemnat pentru noi luna decembrie a anului 1943. Ne întâlneam rar și numai pentru a nu pierde contactul, la mari distanțe în afara Parisului. Erau tăcuți, încordați, așteptând dispoziții pentru a ne regrupa; unii dintre noi urmau să plece în provincie*".[157] În anii postbelici, în depozițiile făcute în fața partidului, Cristina Luca Boico a explicat cum au decurs lucrurile în perioada când partizanii grupului Manouchian erau arestați, arătând și gravele erori tactice ce au condus la căderea grupului Manouchian, spre exemplu faptul că conducerea FTP-MOI s-a mulțumit să recomande partizanilor să schimbe casele conspirative, fără a lua măsuri în vederea evacuării lor în provincie. De asemenea, și-a întocmit astfel declarațiile încât să ridice un semn de întrebare asupra unor persoane (ex. Mihai Patriciu) care nu au fost prinse atunci, lăsând, probabil intenționat, să planeze o suspiciune asupra lor.[158]

În orice caz, Cristina Luca Boico a dezvăluit în declarațiile sale felul în care partizanii au tratat trădarea lui Davidovici: Boris Holban a fost rechemat din provincie pentru a-și ocupa vechea poziție de comandant militar al grupărilor FTP-MOI din zona pariziană, fiind însărcinat totodată să investigheze „căderea" grupului Manouchian. Pe de-o parte cunoștea foarte bine organizația pariziană, pe de altă parte, fiind transferat câteva luni în provincie, putea acum să aibă o privire mai clară și obiectivă asupra situației. Boris Holban a creat un grup de 6-7 combatanți, printre care și Cristina Luca Boico care avea ca sarcină prinderea și anchetarea lui Iosif Davidovici, dar și executarea sa, dacă se confirmau suspiciunile de trădare. „*Până la urmă, trădătorul a simulat o evadare, pentru a se infiltra din nou în rândurile noastre. Dar nu a izbutit să o facă*." Cristina Luca Boico relata cum au decurs evenimentele: „*am primit sarcina să mă duc la Davidovici (Albert) să-l conving să meargă cu mine în casa pregătită mai dinainte... Eu i-am spus lui Albert că a doua zi plec din Paris și de aceia vreau să-i arăt casa unde se poate vedea cu tovii. I-am spus că dacă nu vine cu mine va rămâne săptămâni întregi fără legătură. El nu prea voia să iasă, invoca diferite pretexte...Eu i-am spus că dacă nu vrea să intre*

[157] *Ibidem*.

[158] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 283-285.

https://biblioteca-digitala.ro

în locuința aceia, să nu intre dar să meargă să o vadă fiindcă și eu trebuie să plec a doua zi. La sfârșit i-am arătat și cartea de identitate pe care am adus-o cu mine. Asta l-a convins. Pe drum a vrut de vreo două ori s-o steargă. Voia probabil să anunțe Gestapoul... După ce l-am imobilizat a stat pe poziție să nu spună nimic. A spus că nu vrea să stea de vorbă cu noi. Eu eram convinsă că este ticălos, dar ceilalți se îndoiau de vinovăția lui, chiar Holban...Târziu de tot, probabil că era obosit, a început să vorbească, a spus că el n-a fost trădător, dar a fost groaznic bătut și n-a rezistat la bătaie, că a început să vorbească și și-a luat angajament că va trăda pe tovii din conducere."[159] A furnizat apoi și alte detalii despre ce informații furnizase Gestapoului, numele ofițerului din Gestapo și datele sale de contact, prin care urma să țină legătura. Ulterior, „*pentru că se apropiau zorile de zi, noi am hotărât să-l executăm, fiindcă ne era teamă să nu fim arestați din casa aceia. Eu am făcut note după cele declarate de Davidovici, și după ce le-am arătat tovilor cu care am participat la acțiune, le-am predat prin Holban Partidului (PCF)*".[160] „*El și-a primit pedeapsa meritată. Era 28 decembrie 1943. Ofițerul Günther de la SD, căruia trebuia să-i transmită informațiile avea de acum să le aștepte zadarnic*" scria Cristina Luca Boico în anul 1970.[161]

După ce au trecut anii, când a dat declarații în fața colegilor de partid din România, Cristina Luca Boico era convinsă că nu procedaseră bine în cazul lui Davidovici: „*noi am avut slăbiciuni destul de mari în felul cum l-am interogat. Am lucrat prost. Asta a fost și aprecierea Partidului că n-am reușit să scoatem de la el tot ce știa. Noi atunci nu aveam experiență*." Totuși, Partidul Comunist Francez a fost mai puțin aspru în aprecieri considerând că „*a spus că noi ne-am făcut datoria, dar s-a apreciat că am lucrat prost fiindcă n-am scos tot ce trebuia de la el*."[162]

[159] *Ibidem*, p. 286-287.
[160] *Ibidem*, p. 287.
[161] Cristina Luca Boico, *Unul contra o sută*, în *Magazin Istoric*, nr. 5/mai 1970, p. 51.
[162] *Ibidem,* p. 288.

https://biblioteca-digitala.ro

Portretul unui personaj tragic

Luptătorii Rezistenței Franceze au fost niște indivizi foarte curajoși, mulți dintre ei jerfindu-și viața pentru cauza altui popor, dar și pentru idealuri generale, valabile tuturor popoarelor, fără deosebire. Dincolo de acest aspect, au fost oameni, cu sentimente, trăiri, probleme, zbateri sufletești, pe care noi, cei de azi, greu le putem percepe. Unii dintre ei și-au pierdut familia, alții nu și-au putut găsi loc de muncă, au fost dați afară de la școală, au suferit tot felul de umilințe. Răsfoind viețile și mărturiile celor care au supraviețuit ca să-și spună și să le spună povestea, putem identifica personaje interesante, care dau Rezistenței Franceze și întregii perioade la care ne referim, o alură umană. Aceşti partizani au fost, dincolo de faptele lor „teroriste", camarazi, prieteni, tovarăși de bucurii și tristeți, au iubit și, uneori, s-au dușmănit.

Referindu-ne exclusiv la Francisc Wolf aka „Boczor" am observat că este, probabil, singurul personaj tragic al Rezistenței Franceze despre care toți cei care l-au cunoscut și au trăit ca să povestească despre el, vorbeau frumos, elogios și admirativ. Din perioada voluntariatului în Spania avem mărturia unui coleg din Brigăzile Internaționale, Miron Lazăr, care l-a descris astfel: „*de statură mijlocie, părând chiar puțin firav, era rezistent la marșuri, la instrucție și la muncile de construire a adăposturilor. Era inteligent, vorbea domol și blând cu toți. Avea un spirit de organizare dezvoltat și cunoștea arta militară*."[163] De asemenea, un alt colaborator al său din perioada spaniolă, băimăreanul Vida Geza, deși nu a insistat în memoriile sale asupra unui portret fizic sau spiritual al lui Francisc Wolf, se poate observa totuși admirația cu care îl privea artistul pe colegul său, puțin mai în vârstă.[164] Din perioada rezistenței franceze, mărturiile se înmulțesc și se diversifică. Șeful său, Boris Holban, în ciuda aparenței de obiectivitate și răceală cu care își povestește amintirile din timpul rezistenței, lasă să se întrevadă respectul ce i-l purta colegului său Boczor, recunoscându-i acestuia „*calitățile sale de organizator, tehnician și talentat militar*"[165], calități asupra cărora a insistat, repetându-

[163] Miron Lazăr, *op. cit.*, p. 358.
[164] Geza Vida, *op. cit.*, p. 332-353.
[165] Boris Holban, *op. cit.*, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro

le în altă parte „*foarte apreciat ca un ingenios organizator al deraierilor de tren*”.[166] De asemenea, Holban, a ținut să menționeze și firea meticuloasă a lui Boczor care „*avea obiceiul să studieze personal topografia terenului unde va acționa*”.[167] Spre deosebire de Holban care a reliefat mai degrabă calitățile de combatant, fără a face referiri la personalitatea lui Boczor, Mihai Patriciu, nu se sfiește să-l numească „*prietenul meu*”,[168] să-i spună prenumele diminutivat „Feri”[169] și să-l prezinte în ipostaze calde, caracteristice unor oameni care sunt mai mult decât colegi, camarazi, tovarăși de arme și idealuri. Când au evadat din trenul ce-i ducea în Nordul Africii, „*Francisc Boczor sau Feri, se repezi cu brațele deschise spre mine și mă îmbrățișă*”concluzionând că „*nici de data asta nu ne despărțise moartea*”.[170] Când, în 1941, Boczor a aflat o potențială țintă potrivită pentru sabotare, iar Patriciu a fost de acord să se implice, primul, entuziasmat „*mă apucă de braț și mi-l frământă în joacă o clipă. Feri surâse, era mulțumit.*”[171] De asemenea, partizanii trebuiau să și trăiască, astfel că, în timpul zilei, foarte mulți aveau slujbe normale. Și Patriciu făcea parte din această categorie, la un moment dat repara mașini de cusut „*împărțind câștigul mizerabil cu prietenul meu Boczor.*”[172] Aproape în întregime, memoriile lui Patriciu din perioada rezistenței au legătură cu Boczor, fiind evidențiată prietenia și buna lor colaborare în făurirea unor arme noi, aventurile trăite împreună. „Căderea” lui Boczor în noiembrie 1943 este totuși trecută foarte ușor cu vederea, Patriciu arătând doar că nu avea nicio îndoială „*în ce privește fermitatea prietenului meu arestat.*”[173]

Cel mai bun portret uman al lui Boczor rămâne totuși cel trasat de colaboratoarea sa apropiată Charlotte Gruia, care, atunci când rememorează secvențe în care Boczor era personajul principal, tonul acesteia devine melancolic, duios, lăsând să se înțeleagă, parcă, faptul că între ei ar fi fost chiar mai mult decât o simplă

[166] *Ibidem*, p. 63.
[167] *Ibidem*, p. 83.
[168] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 109, 116.
[169] *Ibidem*, p. 105, 106, 108, 111.
[170] *Ibidem*.
[171] *Ibidem*, p. 108.
[172] *Ibidem*, p. 109.
[173] *Ibidem*, p. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

tovărăşie revoluţionară. Chiar propriile sale cuvinte o trădează în acest sens: „*l-am cunoscut destul de bine pe Boczor, nu numai ca unul dintre cei mai activi organizatori ai luptei armate împotriva fascismului*...."[174] Relatările sale despre perioada rezistenţei îl au, aproape exclusiv, pe Boczor ca personaj principal, acesta fiind analizat atât din punct de vedere al caracteristicilor sale exterioare şi interioare, cât şi prin prisma activităţii depuse în cadrul detaşamentelor de luptă:

„Era un om foarte modest, întotdeauna calm, vorbea puţin şi niciodată despre sine. Aproape întreaga-i viaţă se contopea cu viaţa de luptă şi năzuinţele Partidului Comunist Român. În perioada din Franţa, întreaga-i energie revoluţionară era concentrată în lupta contra forţelor militare şi acelor de represiune ale nazismului.

Pe nici unul dintre franctirori şi partizani nu l-am văzut atât de tenace şi minuţios în pregătirea acţiunilor. Acest om cu un aspect aparent fragil era în stare să rămână nopţi întregi în laborator pentru a pune la punct mecanismul unei maşini infernale sau transformarea unei mine antitanc într-o mină antitren. Mă lua câteodată la drum, în afara Parisului. Îl însoţeam de-a lungul căii ferate, în căutarea locului celui mai potrivit pentru reuşita deraierii. Pasul îi era liniştit. Era stăpân pe fiecare nerv al său. Trebuia doar să înregistreze în memorie clipa când trec trenurile germane şi patrulele pe la kilometrul X, locul în care se va produce explozia. Calcula distanţa pe care o vor străbate partizanii în retragere, după săvârşirea acţiunii, pentru a fi în afara oricărei primejdii. Avea acel simţ al terenului, de asemenea şi imaginaţia care se cereau unui perfect luptător al mişcării revoluţionare clandestine. Reflexele în acţiune îi erau iuţi.[175]

Boczor era foarte exigent faţă de sine şi deopotrivă faţă de alţii. Nu ridica niciodată vocea, oricât de nemulţumit ar fi fost de o treabă îndeplinită neglijent. Dacă vreun combatant din detaşament nu executa întocmai ordinul pe care îl primise, conform planului de acţiune, îl ţintuia cu o privire atât de rece, încât vinovatul nu ştia unde să se ascundă de ochii lui. Nu încălca nici cea mai mică regulă a conspiraţiei... Se socotea responsabil de viaţa fiecărui combatant şi nu menaja pe nimeni, fie el şi prieten. Suntem soldaţi şi cea mai

[174] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 134.
[175] *Ibidem*, p. 134.

https://biblioteca-digitala.ro

mică indisciplină sau neglijență poate să ne coste viața, obișnuia el să ne amintească."[176]

Descrierea fizică și comportamentală realizată de către Gruia se completează perfect cu cea a lui Patriciu: „*Feri e punctual, ca întotdeauna. Îl zăresc venind cu pas domol, puțin adus de spate. Fața palidă, nasul acvilin îi dau un aer de tristețe nițel ironică, iar ochii albaștri, bătând în vioriu, te observă cu blândețe, oferindu-ți uneori un zâmbet jucăuș de copil*."[177] Acest om, avea totuși un viciu, fuma, detaliu amintit atât de Gruia cât și de Patriciu.[178]

Luptătorul, atât de dârz care era Francisc Wolf, avea și o latură sensibilă pe care uneori o scotea la lumină, la momentul și în compania persoanelor potrivite „*în orele de veghe și pândă pe lângă căile ferate, în pădurile din jurul Parisului, mi s-a dezvăluit un alt Boczor, un Feri a cărui minte nu era populată numai de cunoștințe de luptă conspirativă și de schițe ale unor noi arme de distrugere. O dată mi-a dat o lecție de orientare pe teren. Glasul îi era muiat de nostalgie când bătea cu gândul potecile Carpaților sau rătăcea prin pădurile de la Baia Mare și Baia Sprie. Îi rămăsese pe retină, din copilărie, un apus de soare de pe meleagurile unde deschisese pentru prima oară ochii. Mi-l povestise de mai multe ori, de fiecare dată în altă variantă, dar întotdeauna cu aceeași emoție poetică. Tânjea să se întoarcă în țara sa de baștină; cred că acest sentiment îl îndemna să fie și mai îndârjit în lupta contra nazismului, pentru a-și grăbi revenirea în România*."[179] Dorul de casă și de locurile natale apare și în alt loc: „*cu privirile pierdute dincolo de fereastră, vorbi mai mult sieși, cu glas chinuit și visător: Ce aș dori să fiu acum în România! Acolo, în Carpați, m-aș simți mai în largul meu, poate și mai îndrăzneț în luptă. Dar știi...nu se poate realiza acest lucru deocamdată. Zâmbetul de pe față i se umbri când adăugă: Vom ajunge noi acasă, Șari?*"[180]

De asemenea, se dovedea foarte omenos cu colegii săi din rezistență, purtându-le „*o grijă frățească pentru traiul oamenilor de sub comanda sa*": „*din timp în timp primea cartele de alimente*

[176] *Ibidem*.
[177] Mihai Patriciu, *op. cit.*, p. 109, 108.
[178] *Ibidem*, p. 108; Charlotte Gruia, p. 130.
[179] Charlotte Gruia, *op. cit.*, p. 135.
[180] *Ibidem*, p. 133

https://biblioteca-digitala.ro

care erau sustrase de către funcționarii simpatizanți ai Rezistenței din primăriile Parisului. El tăia cu foarfecele tichetele de rații numai pentru o săptămână (ca nu cumva să afle poliția de proveniența lor) și le punea în plicuri." Apoi, Gruia lua plicurile cu dreptunghiurile de hârtie care reprezentau drepturile, în grame, la pâine, și le dădea, odată cu armele, partizanilor.[181]

De asemenea, Boczor era foarte afectat atunci când camarazii săi erau prinși, uciși, răniți etc. Spre exemplu, în decembrie 1941 a avut loc un accident. Doi partizani polonezi au manevrat greșit o mină antitren care a explodat, omorându-i. Când Gruia l-a întâlnit a doua zi de la incident „*Boczor era foarte tulburat. Cu lacrimi în ochi mi-a vorbit despre pierderea oamenilor*."[182] Stări similare l-au cuprins și atunci când au fost prinși Nicolae Cristea, Andrei Sas Dragoș, Ion Crăciun, Samuel Zoltan, Edmund Hirsch: „*în aceeași stare de frământare și de durere sufletească l-am văzut pe Boczor către toamna anului 1942. Îmi vorbea de fiecare în parte ca de un frate scump, și-i închipuia cum suportă tortura, iar din ochi îi țâșneau fulgere de mânie împotriva călăilor.*"[183] La 7 noiembrie 1941 Boczor a aflat prin intermediul radioului faptul că mai multe cunoștințe de-ale sale din România, comuniști din ilegalitate cu care colaborase, fuseseră executate: „*era vorba despre inginerul Paneth și soția lui Lili, laboranta Ada Marinescu și medicul Cornhauser*" își aduce aminte Charlotte Gruia. Boczor a fost atât de afectat de această veste încât a devenit agitat, plimbându-se haotic prin cameră, ocolind privirile lui Gruia „*...a fost foarte afectat de această pierdere. Se plimba în lungul și în latul camerei, privirile-i mă ocoleau, fugeau deseori spre fereastă. Pesemne că-i era rușine să-și dea drumul tristeții față de mine*."[184]

Boczor a dat dovadă de multă sensibilitate și când a cunoscut-o pe Olga Bancic, tot în anul 1941 sau 1942. Era nevoie de încă o femeie pentru transportul materialelor de război, Gruia a fost însărcinată să rezolve această problemă, iar ea i-a făcut cunoștință cu Olga Bancic, pe care a invitat-o la locuința ei din Rue Faubourg St. Denis, împreună cu fetița ei, pentru a discuta: „*Feri*

[181] *Ibidem,* p. 136.
[182] *Ibidem*, p. 138.
[183] *Ibidem*, p. 138-139.
[184] *Ibidem*, p. 133.

https://biblioteca-digitala.ro

a stat îndelung de vorbă cu Olga, s-a jucat cu copilul, însă nu s-a putut hotărî să accepte intrarea în O.S. a mamei; inima nu-l lăsa să creeze fetiței o viață plină de dificultăți."[185] Ulterior, Olga Bancic a fost implicată în mișcarea de rezistență, iar temerile lui Boczor privind destinul acestei femei s-au adeverit, având soarta cea mai tragică dintre toți partizanii Rezistenței Franceze.

Uneori, partizanii lăsau deoparte lupta anti-nazistă și se bucurau pur și simplu de compania celorlalți. Existau și astfel de momente mai relaxante și, chiar dacă foarte rare, erau binevenite în atmosfera generală încordată. Gruia rememorează un astfel de moment, care s-a petrecut undeva pe la începutul anului 1942, în locuința sa din Rue Bellegrande: *„știind că cei doi prieteni (Boczor și Patriciu) vor veni să lucreze la transformarea proiectilului, m-am gândit să le prepar o masă pe care nu o puteai obține în schimbul unei duzini de cartele alimentare. Un iepure! Mi-am pus șorțul și m-am apucat să gătesc o friptură cu tot dichisul cuvenit acestei rarități comestibile.... La masă am fost toți veseli. Nu se vorbea de primejdie ci numai de viitor. Probabil că și calitatea fripturii de iepure contribuia la aceste evaziuni într-o lume fericită...*"[186]

Un aspect mai puțin reliefat, dar adus în discuție în ultimii ani de istoricii tineri de la București care se ocupă de viața și activitatea românilor partizani în Rezistența Franceză, este acela al neînțelegerilor dintre unii dintre aceștia. Deși Mihai Patriciu și Francisc Wolf au fost printre primii români din Rezistența Franceză, creatori ai primului grup de partizani din Franța și cu experiență considerabilă în lupta de guerilă, cei doi nu au fost luați în considerare pentru funcții mai înalte, fiind trecuți cu vederea în favoarea lui Boris Holban care a devenit șeful militar al tuturor formațiunilor FTP-MOI.[187] Hotărârea Partidului Comunist Francez de a desființa trupele OS și OS-MOI, pe care Holban a susținut-o imediat, a fost primită cu reticență de Wolf, iar avansarea în funcție a lui Holban, pe care nu-l cunoșteau din Spania pentru că nu fusese combatant acolo, a ridicat suspiciuni din partea lui Wolf și Patriciu, relațiile celor doi cu Holban fiind încordare pe parcursul

[185] *Ibidem*, p. 138.
[186] *Ibidem*, p. 140-141.
[187] Corina Doboș, *op. cit.*, p. 276.

https://biblioteca-digitala.ro

activităţii lor în FTP-MOI.[188] Pentru că nu avem și varianta lui Wolf-Boczor, din mărturiile postbelice ale lui Patriciu se poate, zic istoricii care au cercetat documentele, observa o invidie a acestuia față de ascensiunea lui Holban încercând să arate în fața PCR că el și Boczor ar fi avut întâietate *„Boczor a fost conducător. Mișcarea de rezistență a crescut și apoi a venit și Holban acolo, la început fiind responsabil politic....Holban a luat întreaga conducere."* Patriciu și Wolf au avut mai multe neînțelegeri cu Holban care porneau de la faptul că Holban nu era de acord cu metodele inovative (folosirea explozibililor) propuse de Patriciu, acuzându-l pe Holban de un fel de sabotaj prin încercările repetate ale acestuia de a-i împiedica pe Patriciu și Wolf să acceadă la explozibili.[189] În aceeași ordine de idei, la sfârșitul anului 1943, în contextul căderii grupului Manouchian –Boczor, lui Patriciu i s-a părut suspectă atitudinea lui Holban care parcă nu vroia să creadă că era vorba de o trădare din partea lui Davidovici și a refuzat să-i evacueze pe majoritatea membrilor FTP-MOI din Paris în provincie. Mai mult decât atât, Patriciu era aproape convins că Holban trebuie să fi jucat un rol în prinderea lui Wolf-Boczor pentru că *„numai el știa unde locuia acesta*."[190] În declarațiile date în fața organelor de partid, după război, Patriciu a recunoscut răspicat că nu avea încredere în Holban *„am văzut în el un arivist cu succese ieftine, care a clădit mișcarea de rezistență pe bază de prietenie și avea frica să nu-și piardă poziția ce o avea*." Comparându-i pe Holban și Wolf-Boczor, Patriciu lăsa să se înțeleagă că cei doi erau diametral opuși: *„Holban era un om foarte orgolios și care a avut tendințe de carierism*" în timp ce Wolf *„a fost un om care judeca lucrurile. Mai înainte de a face o acțiune, Wolf a judecat, a discutat*."[191]

Să fi fost oare Wolf-Boczor o victimă a rivalităților interne și a invidiilor din cadrul aceluiași grup de partizani? Poate fi o întrebare legitimă ce-și va afla, probabil, răspunsul în anii ce urmează cercetării tuturor dosarelor foștilor partizani din Rezistența Franceză. În această ordine de idei, iată ce scria Stelian Tănase în 15 februarie 2019: *„S-a spus atunci că Holban a trădat*

[188] *Ibidem*, p. 277.
[189] *Ibidem*, p. 278.
[190] *Ibidem*, p. 279.
[191] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

fiind nemulțumit că fusese înlăturat. S-a mai spus că liderii PCF au trădat grupul, dorind "să se debaraseze" de străinii din Macquis pentru a da o tentă patriotică, "franceză", Rezistenței. S-a mai spus că Moscova ar fi furnizat informații nemților ca să scape de indezirabili. În anii 70 acuzația de trădare împotriva lui Holban a revenit prin vocea văduvei lui Manuchian. Cert este că pînă azi enigma capturării grupului rămîne nelămurită. Pe acest subiect se aprind și azi scandaluri reflectate în media franceză. Trecutul nu e vindecat. Rămîn încă destule întrebări fără răspuns. În noiembrie 1943, după anihilarea grupului, Holban este din nou numit șeful FTP-MOI, post în care rămîne pînă în august 1944, la eliberarea Parisului. După război Holban se întoarce în România. Aici deține funcții în eșalonul doi pe linie militară, apoi în industrie. A deținut gradul de general dar nu a avut funcții de prim plan în guvern sau partid. Gheorghiu Dej (poate în urma zvonurilor din anii 40 despre trădarea sa, poate din alte motive de ordin personal) l-a detestat. In plin "scandal Manuchian" Holban a emigrat. A ajuns la Paris, in 1984. În 1989, a publicat în apărarea sa la acuzația că a trădat, volumul "Testament". Ca o recunoaștere tîrzie a meritelor sale, în ciuda suspiciunilor, în 1994, a primit legiunea de onoare din mîna lui Francois Mitterand, (fost vichist, între altele)."[192]

Moștenirea istorică și culturală

Finalul acestui studiu este cel mai greu de construit pentru că ar fi necesare, probabil, explicații din partea mea în legătură cu alegerea subiectului și personajului, în contextul în care, în prezent, există un curent foarte puternic de damnare a tot ceea ce a fost comunist sau făcut de comuniști, curent din care nu fac parte și ale cărui principii și direcții nu le împărtășesc. Vitejia, spiritul de aventură și de sacrificiu, camaraderia, tovărășia, prietenia, credința sinceră în principii și idealuri chiar și politice sunt universal valabile și nu cred că pot fi negate sau retrase unui personaj istoric doar pentru că acesta, ca mulți alții, în aceea epocă,

[192] Stelian Tănase, *Cine a trădat?*, publicat în format electronic la data de 15 februarie 2019, la adresa https://www.stelian-tanase.ro/cine-a-tradat-2/, accesată în septembrie 2020.

https://biblioteca-digitala.ro

se simţea şi se considera, cu sinceritate, comunist. Ignoranţa cu care personaje precum Francisc Wolf „Boczor”, Olga Bancic şi mulţi alţii sunt trataţi în România este revoltătoare în condiţiile în care, alte ţări au avut grijă ca viaţa şi faptele lor să nu fie uitate în veci, administrând competent, responsabil şi cu respect desăvârşit memoria celor care au luptat împotriva totalitarismului fascist: au fost înfiinţate memoriale, muzee, au fost ridicate statui, amplasate plăci comemorative, numele acestor personaje au fost atribuite multor străzi, personajele lor au fost imortalizate pe peliculă cinematografică.[193]

Pelerinaj la mormântul lui Boczor în 1945
Sursa: ANR, Fond *Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice (ISISP), Fototeca: Case Memoriale*, u.a F12

Francezii, spre deosebire de alte popoare, îşi cinstesc eroii şi, an de an, îşi prezintă omagiile în faţa mormintelor lor. Pentru ei, nu are nicio importanţă faptul că foarte mulţi dintre cei care au făcut parte din Rezistenţa Franceză şi au murit pentru Franţa, nu erau francezi. Pentru ei, sunt pur şi simplu Eroi, dincolo de orice alt aspect, de naţionalitatea sau ideologia care le-au călăuzit paşii şi viaţa până atunci. Acolo au loc pelerinaje, se depun coroane şi jerbe de flori, se ţin cuvântări.

[193] Mihai Burcea, *op. cit.*, partea II, p. 143.

https://biblioteca-digitala.ro

S-au scris numeroase cărți, s-au făcut filme, documentare și artistice. Totul, pentru a nu-i uita pe cei care au luptat pentru o lume mai bună. Francisc Wolf aka „Joseph Boczov" a fost reprezentat în ambele filme dedicate grupului de partizani din care făcea parte „L'Afiche Rouge" din 1976 și „L'armee du crime" din anul 2009.

A fost, de asemenea, personaj principal al cărții „*Il sont venus pour nous: Joseph Boczov et Olga Bancic, deux de l'Affiche Rouge*" al autoarei Viviane Janouin-Benanti, apărută în anul 2017, în Franța. În România, în schimb, este un personaj cvasi-necunoscut. Exceptând perioada comunistă când foștii săi camarazi din Rezistența Franceză îi dedicau articole sau îl transformau într-un personaj principal al propriilor memorii, Francisc Wolf nu este un personaj „demn" de luat în seamă în perioada actuală. Abia în ultimii ani a reînceput să fie amintit. Stelian Tănase face acest lucru din când în când, Vladimir Tismăneanu l-a amintit tangențial, iar în prezent, tinerii istorici entuziaști, Mihai Burcea și Corina Doboș sunt pe urmele foștilor interbrigadiști și luptători în Rezistența Franceză, amintindu-l și pe Francisc Wolf „Boczor" în legătură cu personajele lor principale, recunoscându-i rolul jucat în cadrul rezistenței Franceze. Cât privește județul Maramureș, onoarea acestuia este oarecum păstrată intactă datorită celor care, încă din perioada comunistă, au decis ca numele lui Francisc Boczor-Wolf să fie atribuit unei străzi din orașul Baia Sprie. Spre cinstea autorităților locale, numele străzii nu a fost schimbat după anul 1989.

Stelian Tănase a scris un material dedicat acestor personaje istorice excepționale care, în final, se încheie cu următoarele cuvinte, la care subscriu, în totalitate:

„Unii vor zice că erau comuniști. E adevărat. Erau aici mai mulți comuniști decît gaullişti. E un aspect și am putea discuta despre asta. Dar un aspect esențial e și acela că au luptat, uneori cu mîinile goale, împotriva mașinii de război germane. Nu vorbesc aici de idealurile lor politice – la fel de nocive ca și nazismul – ci de implicarea lor fizică, cu viața lor, mergînd pînă la sacrificiul suprem. Fără ei, nu se știe cum s-ar fi scris istoria. Uneori contează și lecția de curaj și demnitate, nu doar instinctul nostru de conservare. Nu doar frica, lașitatea, oportunismul, acomodarea la împrejurări. Acestea sunt motivele pentru care am scris despre ei."[194]

[194] Stelian Tănase, *Eroi, Dezertori, Trădători*, material publicat în format digital la adresa https://www.stelian-tanase.ro/eroi-tradatori-dezertori/ la 14 aprilie 2013, accesat în septembrie 2020.

https://biblioteca-digitala.ro

Maramureşeni în Rezistența Franceză. Cazul Francisc Wolf „Boczor” și implicarea sa în afacerea „Afișul Roșu”. Un profil uman

(Rezumat)

Cuvinte Cheie: *Francisc Wolf-Boczor, comunism, Rezistența Franceză, grupul Manouchian, Afișul Roșu.*

Francisc Wolf s-a născut în anul 1906, în Botiza, Maramureş. A aderat de tânăr la mișcarea comunistă din România și s-a aflat în conducerea organizației regionale din Transilvania. A luptat, ca voluntar, în războiul civil din Spania. A făcut parte din Rezistența Franceză. A fost implicat în afacerea „Afișul Roșu” ca membru al grupului Manouchian. A fost executat la 21 februarie 1944 și a fost înmormântat în Paris, împreună cu ceilalți eroi ai rezistenței.

https://biblioteca-digitala.ro

Maramures representatives in the French Resistance. The Case of Francisc Wolf ,,Boczor" and his Involvement in the ,,Red Poster" Affair. A Human Approach.

(Summary)

Keywords: *Francisc Wolf-Boczor, communism, French Rezistence, the Manouchian group, the Red Poster*

Francisc Wolf was born in 1906, in Botiza, Maramureș County. As a young man he joined the communist movement in Romania and was in charge of the regional organization in Transylvania. He fought, as a volunteer, in the Spanish Civil War. He was part of the French Resistance. He was involved in the "Red Poster" business as a member of the Manouchian group. He was executed on February 21, 1944 and was buried in Paris, along with the other heroes of the resistance.

https://biblioteca-digitala.ro

Originile unui militant comunist român băimărean: Gavril Birtaș[1]

Mircea Stănescu[2]

Cuvinte-cheie: *Partidul Comunist din România*, *comunismul românesc*, *comunismul internațional*, *militanți și traiectoriile lor*

Militant al PCdR format în siajul primei generații de revoluționari, Gavril Birtaș a făcut parte din conducerea tineretului comunist, a fost la Moscova, l-a cunoscut pe Gheorghi Dimitrov, liderul Cominternului, care îl simpatiza, a fost arestat de cinci ori și a făcut parte din conducerea partidului, în 1940 fiind practic numărul 3 în grupul din țară. Arestat la „căderea" Secretariatului (conducerea operativă a mișcării ilegale) din 1941, a fost închis pe întreaga perioadă a războiului. Implicat activ în represiunea

[1] Textul este un fragment dintr-o carte în pregătire, cu titlul *Gavril Birtaș: destinul unui revoluționar de profesie*.

[2] Absolvent al Facultății de Filosofie a Universității București (1994). Din 1999 doctor al Universității București, cu o teză despre reeducarea „de tip Pitești". Bursier al Universității Central-Europene din Praga, în programul „Research Support Scheme" (1999-2001). Stagii de cercetare la: Universitatea Toulouse le Mirail (1996), Institutul de Studii Politice (1999-2002) și Maison des Sciences de l'Homme din Paris (2002). Istoric și arhivist la Arhivele Naționale ale României, autor a numeroase articole de istorie contemporană și studii precum *Reeducarea în România comunistă* (3 volume, 2010-2012), editor al *Documentelor reeducării* (2 volume, 2013-2018).

https://biblioteca-digitala.ro

dușmanilor regimului comunist, a condus Direcția a III-a a Securității (structura contrainformativă a Miliției, închisorilor și lagărelor de muncă) de la înființare, în 1948, și până în 1952, când a fost trecut pe linie moartă, ca urmare a eliminării grupului Ana Pauker din conducerea partidului, de care era legat prin Teohari Georgescu, și a unei mai vechi aversiuni a lui Iosif Chișinevschi, la acel moment numărul 2 în PMR. Este un traseu care merge de la credință ideologică până la dezabuzare, ale cărui debuturi le vom expune în rândurile ce urmează. Cazul este de interes istoric pentru că ne permite să înțelegem care au fost valorile, aspirațiile, motivațiile și destinele ilegaliștilor, cei care au modelat istoria României contemporane de după cel de-Al Doilea Război Mondial.

1. Începuturile

Gavril Birtaș s-a născut pe 12 octombrie 1905 în Baia Mare, pe atunci în Imperiul Cezaro–Crăiesc, fiind înregistrat sub versiunea maghiarizată a numelui, Gábor Birtás[3]. Familia era de naționalitate română[4]. Tatăl său, Gheorghe (György) Birtaș, născut în 1877 la Cavnic, analfabet, de origine română și confesiune greco-catolică, era miner la minele de aur din localitate și provenea tot dintr-o familie de mineri. Pătrunderea românilor în oraș (Baia Mare) a fost favorizată de nevoia de brațe de muncă la exploatările de metale neferoase – aur, argint, plumb, zinc și cupru, dar în principal aur –, cea mai importantă fiind la Dealul Crucii, o mină de stat, ale cărei venituri erau pentru Tezaurul Imperiului, unde la sfârșitul sec. al XIX-lea lucrau în medie 120–200 de muncitori; ei extrăgeau anual un maxim de 8.000 de tone de minereu ce conținea 120–200 kg de aur și circa 400 kg de argint. O altă mină de stat era Valea Roșie, în timp ce Băița, Ilba, Cicârlău, Roata, Cavnic, Văratic și Baia Sprie erau majoritar particulare. În 1892, la cele două mine de stat, Dealul Crucii și Valea Roșie, munceau 361 de mineri bărbați și 59

[3] Arhivele Naționale Maramureș (în continuare AN MM), *Colecția registre de Stare Civilă*, registrul nr. 24, f. 497, înregistrarea nașterii lui Gavril Birtaș.

[4] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 1-8; ANIC, Fond *CC al PCR*, *CCP*, Alfabetic, B/1697 (Gavril Birtaș), vol. II, Gavril Birtaș, *Autobiografie*, 7/06/1946, f. 179; Ioan Birtaș, *Autobiografie*, 22/01/1954, copie, f. 70-71; vol. II, *Autobiografie*, 27/10/1947, f. 283 r; ANIC, *Fond 53*, Gavril Birtaș, *Memoriu către Congresul al II-lea al PMR*, dosar B/148 (Gavril Birtaș), vol. II, 23/10/1955, f. 110 r.

https://biblioteca-digitala.ro

de copii. Restul exploatărilor, toate particulare, funcționau câteva luni pe an și se foloseau de 709 bărbați, 9 femei și 223 minori între 11 și 15 ani. Sistemul de lucru era cel tradițional, din vechime: stânca era perforată cu cuiul și ciocanul, iar minereul era strâns cu trocul, sapa și lopata, apoi transportat pe șină, cu vagoneții. La minele particulare condițiile erau mai dure, transportul făcându-se cu sacul în spinare. Odată cu concesionarea minelor capitalului străin (belgian, german, francez), sunt introduse însă perforatoare. Scos din mină, minereul era spart cu barosul pe haldă, apoi transportat la ștrampuri, instalații de zdrobire care foloseau forța căderilor de apă de pe văile Firizei și Săsarului, unde era zdrobit până la mărimea unei boabe de porumb, apoi dus la topitoare. Spre deosebire de ștrampuri, topitoarele erau instalații moderne, către anul 1900 fiind dotate cu curent electric, și aveau o productivitate mare, la Firiza fiind produse 3.400 kg de argint, circa 300 kg de aur, 600 tone de plumb și aproximativ 30 de tone de cupru negru.

Consecință a dezvoltării industriale din deceniul 1890–1900, la Baia Mare este înființată o fabrică de spirt care prelucra anual 900 tone de secară și porumb, dotată cu o moară având capacitatea de prelucrare de 30.000 chintale, care foloseau ca forță motrice o locomobilă de 56 CP. În structura economică a orașului era dezvoltată și pomicultura, care, pe lângă producția de palincă, destinată să amelioreze racilele muncii și vieții minerilor, prin valorificarea fructelor, proaspete sau conservate, exportate până la Budapesta, Viena și în Germania, aducea în 1892 un venit anual de până la 300.000 de florini. Această creștere economică a orașului a fost favorizată de dezvoltarea căilor de comunicație, în speță de inaugurarea căii ferate dintre Baia Mare și Satu Mare, centrul administrativ în perioada interbelică[5].

Mama lui Gavril, Iuliana Birtaș, născută Plop, în 1883 la Baia Mare, era de asemenea de origine română și provenea tot dintr-o familie de mineri – tatăl ei a murit într-un accident de mină. Înainte de căsătorie a fost servitoare la contele Teleki, în comuna Coltău, apoi casnică. Și ea analfabetă, era tot de confesiune greco-catolică.

Părinții lui Gavril s-au căsătorit la Baia Mare în 1904 și au

[5] O. Bandula, O. Valentin, I. Maștei, M. Pop, I. Capocean, *Baia Mare. Schiță monografică*, Muzeul Regional Maramureș, 1965, p. 31-34.

https://biblioteca-digitala.ro

locuit în cartierul Valea Roșie din localitate, pe strada cu același nume, într-o cămăruță închiriată de la o familie pe nume Fodor, care anterior fusese folosită ca bucătărie de vară.

Acolo s-a născut Gavril, numele primindu-l de la fratele mai mare al tatălui său, lăcătuș la minele de stat din Cavnic, ce creștea câteva vite pe lângă casă, care în schimb, le-a promis un vițel; s-a ținut de promisiune, dar a durat aproape patru ani până când Birtașii să-l poată lua în grijă. Condițiile de locuit fiind grele, după câteva luni s-au mutat pe aceeași stradă, tot cu chirie, la sora Iulianei, într-o cameră mai mare, unde au locuit alți câțiva ani și unde, pe 8 iunie 1907, s-a născut fratele mai mic al lui Gavril, Ioan. Sora mamei avea o fiică mai mare cu un an decât Gavril, dar cele două surori s-au certat, motivul – sau poate pretextul declanșator – fiind disputele copiilor. Iuliana a insistat ca familia să se mute și, convingându-și în cele din urmă soțul, au cumpărat o veche casă din paiantă situată în apropiere, pe Strada Ocnei nr. 4. Neavând bani, au împrumutat 350 de coroane de la o bancă populară, credit pe care l-au stins abia după Marele Război.

S-au instalat acolo cu vițel cu tot, dar n-au avut noroc. Salariile minerilor erau mici și abia le permiteau să se întrețină, trebuind să muncească 16 ore zilnic. În perioada 1905–1907 au avut loc greve ale minerilor din Satu Mare și Baia Mare și răscoale țărănești în Maramureș[6]. În vara anului 1906, deși analfabet, tatăl lui Gavril a fost unul dintre conducătorii grevei. Finalmente, minerii au pierdut lupta, dar împotriva liderilor nu au fost luate măsuri punitive, administrația procedând mai subtil: liderii au fost repartizați la sectoarele de lucru cele mai dificile și periculoase, iar normele mărite, fapt ce a dus la scăderi salariale de 15–20%. Mai mult, patru ani consecutiv Gheorghe s-a îmbolnăvit de tifos, pneumonie și alte boli. Gavril rememorează: „*Îmi amintesc foarte bine încă și azi, pe casa noastră afișul roșu, care avertiza: «Boală molipsitoare, interzisă intrarea în casă». Și în situația aceasta, pe lângă tata a fost bolnavă și mama, și eu și fratele. Casa a fost un spital. Într-o singură cămăruță, cu pământ pe jos, îngrijiți de vecini, am zăcut toți patru. Nici azi nu înțeleg, cum am scăpat atunci toți patru*“[7].

[6] *Ibidem*, p. 37.
[7] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

În acel timp casa, care și așa nu era cine știe ce, s-a deteriorat: acoperișul a putrezit, iar când ploua, apa curgea în interior. Dată fiind situația, într-o noapte când Gheorghe lucra pe șantier la consolidarea unui puț de aerisire, șeful minelor a venit în control și i-a tratat pe lucrători cu extremă și nemeritată severitate. Când nu mai era nimeni prin preajmă, el l-a luat deoparte pe zbir, l-a prins de piept, l-a târât la marginea puțului și, „înjurându-l de toți sfinții, cum numai minerii pot înjura", l-a făcut atent că, dacă nu va încheia cu persecuțiile și nu-l va plăti ca pe toți ceilalți, acolo își va găsi sfârșitul. Responsabilul îi va fi citit în ochi disperarea, căci după incident situația i s-a îmbunătățit semnificativ, ceea ce n-a reușit împreună cu alții reușind de unul singur și astfel familia a avut cele necesare traiului, având posibilitatea chiar să înceapă a-și achita datoriile acumulate între timp. Mai mult, împreună cu câțiva tovarăși, Gheorghe a închiriat o mină particulară și, în speranța că va găsi acolo aur cât să-și scape familia de necazuri, a lucrat în după-amiezile de după serviciu. Erau inspirați de cazuri când unii reușiseră să se îmbogățească, așa cum a fost cazul lui Alexiu Pocol (Pokol Elek), care la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea a descoperit un bloc de 75 kg de aur curat și mai multe filoane la mina Săsar, și a lucrat cu mineri de pe Valea Borcutului[8]. Deși a perseverat până la izbucnirea Marelui Război, Gheorghe n-a reușit să dea marea lovitură.

Perioada de dinainte de Marele Război corespunde cu dezvoltarea accelerată a orașului, în urbea care număra 9.000 de locuitori[9] construindu-se clădiri publice și private și desfășurându-se lucrări de infrastructură: căi ferate, alimentare cu apă, instalații electrice. În 1908–1909 a fost construit parcul industrial, în 1909 s-au aprins primele becuri electrice și au fost date în folosință trei mari școli primare, pe 1 august 1910 a fost inaugurat Hotelul Ștefan, pe 5 noiembrie a avut loc prima reprezentație în noua clădire a teatrului, pe 31 decembrie a fost deschis primul robinet de apă din apeductul orașului, iar în 1911 au fost construite un pod de beton peste râul Săsar și noua clădire a Școlii de pictură.

[8] O. Bandula, *et ali*, *op. cit.*, p. 37. Despre viața și activitatea lui Pocol, vezi pe larg Robert C. Tőkőly, *Alexiu Pokol. Viața și activitatea (1782–1935)*, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu", Baia Mare, 2012.
[9] *Ibidem*, p. 36.

https://biblioteca-digitala.ro

Toată această evoluție a adus un câștig suplimentar și familiilor minerilor, meseriași pricepuți care au făcut de toate, „numai bani să iasă". Ca urmare, în oraș și-au făcut apariția turiști și pictori din toată Ungaria, care au închiriat camere de la localnici și, uneori, din lipsă de bani, plăteau cu câte un tablou. Gavril le-a fost model unora, iar altora le-a cărat ustensilele pentru câțiva bănuți.

Gavril își amintește: „*La 12 oct. 1911 îndeplineam șase ani. La școala elementară au fost primiți copii care la 1 sept. împlineau sau până atunci au împlinit 6 ani. Direcția școlii de pe Valea Roșie nu a vrut să mă primească la înscriere, neavând vârsta legal cerută. Eu am vrut să merg la școală. Am insistat atât de mult, încât am mers cu mama împreună la directorul școlii – Alexy Cornel – care m-a înscris în mod excepțional*"[10]. Relatarea este confirmată de documentele de arhivă, căci Gavril a urmat Școala comunală din Valea Roșie (*Veresviz*) – azi sediul Liceului Tehnologic UCECOM „Spiru Haret" de pe strada Giussepe Garibaldi nr. 2 –, în perioada 1911–1917, într-un sistem de învățământ în care școala primară dura șase ani, iar liceul (gimnaziul) alți patru. Era o școală elementară de stat în perioada când învățământul viza maghiarizarea forțată, în acest scop fiind promulgate mai multe legi, și în special *Legea educației Appony*. Trebuie să spunem însă că Gavril susține că în școală nu a simțit șovinismul. Primul an a fost mai dificil, în al doilea a mers ceva mai bine; în al treilea an a fost foarte bine, în clasa a patra – anul începerii războiului – nivelul său a scăzut mult, în a cincea clasă a terminat foarte bine, pentru ca ultima să o încheie relativ bine. Sistemul de notare era cu calificative de la 1 la 4, în care 1 reprezenta „foarte bine", 2 „bine", 3 „suficient", 4 „insuficient" – la studii, și de la 1 la 3 („foarte bună", „corespunzătoare" și „necorespunzătoare") – la purtare[11]. Gavril însuși recunoaște că doar în trei din cele șase clase rezultatele sale au fost foarte bune. În ansamblu, a fost un prim parcurs sinuos, inconstant, datorat contextului războiului, care îi indica însă potențialul.

[10] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 4.

[11] AN MM, Fond *Școala nr. 3 Valea Roșie – Baia Mare*, dosare nr. 6-11. Pentru o panoramă completă a învățământului din Baia Mare, vezi Klara Guseth, Amalia Gabriela Racolța (Mojolic), „Școala gimnazială «George Coșbuc» Baia Mare, un mic fragment din trecutul învățământului băimărean", în *Revista Arhivei Maramureșene*, anul XII, nr. 12, Baia Mare, 2019, p. 93-142.

https://biblioteca-digitala.ro

Asemeni cetățenilor Imperiului în stare să poarte armele, tatăl său a fost concentrat în perioada Primului Război Mondial, despre care spunea că nu este al lui, ci „al domnilor", și a căutat să se fofileze[12]. Pe frontul sârbesc, unde a fost trimis inițial, și-a bătut joc de știința medicală simulând o umflare a picioarelor cauzată de crestarea tălpilor cu baioneta și presărarea unei plante numită popular „iarba șarpelui". Apoi, pe frontul italian unde a fost transferat, fiind amenințat de comandantul companiei că-l împușcă pentru refuzul de a lupta, a procedat drastic, împușcându-l el pe acesta și gândind că: „*Dacă nu-l împușc eu pe el, mă împușcă el pe mine, sau italienii. Nu am vrut să mor*". Altfel spus: „*decât să moară mama, mai bine să moară mă-ta*". De acolo a fugit și s-a oprit direct la Budapesta, de unde a venit și la Baia Mare pentru câteva zile. Repartizat pe frontul rusesc fără să fie întrebat prea multe, a fost bucătarul companiei, reușind astfel să scape cu viață. Alături de ideea luptei de clasă, deja sugerată, una dintre valorile familiale transmise lui Gavril a fost să supraviețuiască în ciuda oricăror condiții. De asemenea, după cum am văzut deja, violența nu-i era străină. Asemeni altor familii de aceeași condiție, Birtașilor nu le-a fost ușor în timpul războiului, greul căzând pe mamă, ajutată de cei doi fii, care făceau de toate.

Întors din război în septembrie 1917, împreună cu cumnatul său Gönczi Ioan și alți câțiva muncitori, Gheorghe a fost organizatorul Sindicatului Minier, iar fiul era chemat pe șantier pentru a sta de pază în momentul în care minerii se întâlneau ca să discute[13]. După ce au luat legătura cu Uniunea Muncitorilor Mineri din Budapesta, pe 1 aprilie 1918, sindicatul a fost înființat, iar sediul a fost stabilit în casa lui Gönczi din același cartier Valea Roșie. Neștiind carte, Birtaș-tatăl nu a putut primi vreo funcție, însă și-a păstrat influența asupra conducerii, iar Gavril îi citea ziarele și îl ajuta la redactarea diverselor documente. Gheorghe a fost atras de discursul Partiului Socialist din Ungaria, iar Gavril rememorează participarea lor la prima adunare a formațiunii la Baia Mare, ținută pe 10 noiembrie, unde a luat cuvântul Olm Ludovic (Lajos), președintele „Uniunii sindicatelor lucrătorilor brutari din Ungaria", pentru ca pe 1 decembrie să aibă loc constituirea oficială a organizației.

[12] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 6-12.
[13] *Ibidem*, f. 13-22.

https://biblioteca-digitala.ro

După absolvirea școlii elementare, Gavril s-a înscris la Gimnaziul Superior Regal Maghiar de Stat/ Liceul Regal Maghiar de Stat din Baia Mare (*Nagybányai Magyar Kiralyi Államy Főgymnásium*). Din 1887 acesta era o instituție de învățământ mediu de patru clase cu singura limbă de predare maghiara, spre deosebire de perioada anterioară, mai liberală, căci din 1862 în cadrul liceului existase o catedră de limba română, iar în perioada 1869–1877 tot acolo funcționase Societatea de lectură/ de bibliotecă a elevilor români. Sediul liceului era în clădirea care azi găzduiește Școala gimnazială „Petre Dulfu" de pe Strada Cetății nr. 4, denumită asfel după numele povestitorului isprăvilor lui Păcală, care și-a făcut studiile aici, moment în care liceul și-a schimbat și sediul[14].

Conform declarațiilor sale, Gavril ar fi terminat cele patru clase de liceu cu calificativul „bine", după cum atestă un document semnat „director Szőke Béla"[15]. Documentar, situația se prezintă însă diferit, căci el a urmat doar două clase la Liceul Maghiar de Stat, în perioada 1917–1919, calificativele de „bine" (*jó*) și „foarte bine" (*jeles*), aproximativ egal distribuite în primul an, și preponderent de „bine" în cel de-al doilea, indicând că a fost un elev bun[16], iar o comparație cu ceilalți elevi în anul școlar 1917–1918, unde apar notele în sistemul de evaluare de la 1 la 4, indică faptul că a fost chiar printre primii, la limba maghiară având calificativul „foarte bine"[17]. Rezultat al Marii Uniri, în cel de-al doilea an, în programa de studiu apare limba română, la care Gavril primește cel mai mic dintre calificative, „suficient" (*elégséges*). În primul an de gimnaziu, care a corespuns cu întemeierea Republicii Maghiare, Gavril a simțit pentru prima dată diferențierea de clasă dintre elevi, cei mai înstăriți numindu-i pe ceilalți „socialiști".

Gavril nici nu putea să termine liceul maghiar pentru că, în contextul istoric dat, acesta a fost desființat. Trupele române au intrat în oraș din direcția Cluj pe 6 ianuarie 1919 la orele 21.30,

[14] K. Guseth, A.G. Racolța (Mojolic), „Școala gimnazială «George Coșbuc» Baia Mare", *passim*.

[15] *Certificat* semnat de Paroh romano–catolic, director Szöke Béla, copie, CNSAS, Fond *Cadre MAI*, dosar nr. 6 (Gavril Birtaș), 11/02/1922, f. 121.

[16] AN MM, Fond *Liceul Maghiar de Stat Baia Mare*, dosare nr. 54-55.

[17] *A Nágybanyai M. Kir. Állami Főgimnázium (Anuarul Gimnaziului de Stat din Baia Mare), XXXI Évi., Értesítője Az 1917–18, Tanévről, Kőzzéteszi: Dr. Rencz János Igazgató*, Nagybánya, Nánásy István Kőnyniomdájából, 1918, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

iar în martie 1919, în urma unei hotărâri a Consiliului Dirigent de la Sibiu (organismul politic provizoriu al Transilvaniei), toate școlile din Transilvania au fost românizate, gimnaziul maghiar devenind liceu românesc sub denumirea de Liceul de băieți „Gheorghe Șincai", iar începând din vară, la conducerea sa a fost numit dr. Gheorghe Hetcou. Profesorilor maghiari li s-a propus să depună jurământul de credință și să-și continue activitatea în noul liceu, însă, cu o singură excepție, au refuzat. Mai mult, au refuzat să predea sediul și bunurile liceului, fiind necesară intervenția poliției. Din toamnă, liceul s-a mutat în clădirea care îl găzduiește și în prezent, pe strada Gheorghe Șincai nr. 25. Elevii de origine română de la gimnaziul maghiar au continuat să studieze în liceul românesc, însă cei de origine maghiară și evreiască (în stadiu avansat de maghiarizare) s-au retras aproape în totalitate, preferând învățământul particular sau transferându-se la alte licee, dat fiind că aceasta era singura unitate de învățământ de nivel mediu pentru băieți din Baia Mare[18].

Birtaș a făcut excepție, căci, deși de origine română, nu se regăsește în matricolele liceului românesc, prin urmare, nu a fost elev acolo[19]. Pe de altă parte, Szőke Béla nu avea cum să-i dea nici el adeverința de absolvire a gimnaziului maghiar în calitate de director, căci ultimul director a fost dr. Rencz János (1905–1919), el fiind probabil unul dintre profesori, la data respectivă pastor provizoriu, și semnează pentru director tocmai pentru că a fost cel care i-a eliberat lui Birtaș o dovadă de absolvire a studiilor, verosimil necesară la prima angajare[20].

Gavril a urmat deci traseul elevilor maghiari, fără să deținem însă vreo probă documentară că și-a continuat în vreun fel studiile, iar faptul că Szőke i-a eliberat adeverința respectivă este un indiciu că nu a urmat altele. În acest sens, el rememorează: „*La noi în casă la fel de bine s-a vorbit limba romînă și cea maghiară. Eu urmând școala de stat, cu limba de predare maghiară, am vorbit*

[18] Robert C. Tökölyi, „Personalitățile Unirii din zona Baia Mare", în *Revista Arhivei Maramureșene*, anul XI, nr. 11, Baia Mare, 2018, p. 340-347; K. Guseth, A.G. Racolța (Mojolic), „Școala gimnazială «George Coșbuc» Baia Mare", p. 107-108.

[19] AN MM, Fond *Liceul „Gheorghe Șincai" Baia Mare*.

[20] Pentru biografia lui Szőke Béla, vezi *Lexiconul catolic maghiar*, la adresa: http://lexikon.katolikus.hu/S/Sz%C5%91ke.html (consultat 19/08/2021).

https://biblioteca-digitala.ro

mai bine ungurește"[21]. Chiar și în 1972, când la cererea Institutului de istorie al partidului și-a scris amintirile, exprimarea sa în română era tipică limbii maghiare: topica, dezacordurile, absența posesivelor. Fratele său Ioan se afla în aceeași situație, fapt atestat de dosarul de ilegalist comunist[22]. Conform propriilor declarații, el avea patru clase elementare și două de liceu (neterminate), iar exprimarea sa în română era și mai dificilă.

Deși o perioadă a lucrat ca tâmplar, Gavril nu a urmat nici Școala de ucenici, care pregătea personal pentru fabricile din localitate, cum a fost cazul cu colegii și prietenii săi pe care i-am identificat pentru perioada 1921–1923, Vasile Libik (Libic) sau Décsei Ioan, fie la secția română, fie la cea maghiară. Chiar și fratele său, Ioan, a urmat această școală în 1922–1923 la secția română, rezultatele fiind în general insuficiente, inclusiv la purtare *(purtare morală)* și sârguință (*diligență*), rubrica de observații notând, semnificativ, că este îndărătnic („renitent") și că „de limba lui maternă îi este rușine"[23]. Situația a avut efect asupra modului în care cei doi frați, și în special Gavril, căruia prietenii apropiați îi spuneau Gábor, și-au conturat identitatea: nici maghiari, nici români, ci partizani ai unei cauze mai înalte.

Unirea Transilvaniei cu România, din 1 Decembrie 1918, nu pare să fi avut vreun ecou în inimile acestor oameni, care gândeau că „s-au schimbat numai stăpânii"[24]. Este însă de luat în calcul că memoriile lui Birtaș, care redau mediul familial și social în care s-a format, sunt scrise la cererea Partidului, prin urmare, se subsumează unui tipar oficial, având o liniaritate și o coerență care, cu greu se pot regăsi în realitate. În noul context, mișcarea socialistă s-a reorganizat zonal în Partidul Social–Democrat din Ardeal și Banat, care la Baia Mare a pierdut toți intelectualii, mic-burghezii și meseriașii, rămânând doar cu muncitorii. După înfrângerea revoluției maghiare, unii dintre participanți, care avuseseră chiar funcții de conducere în timpul efemerei republici bolșevice, s-au întors în oraș și au intrat în partid, dându-i o direcție radicală. Situația materială a părinților lui Gavril fiind grea,

[21] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 4.
[22] ANIC, *Fond 53*, dosar B/194 (Ioan Birtaș), vol. I-II.
[23] AN MM, Fond *Școala de ucenici industriali și comerciali Baia Mare*.
[24] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

asemeni tuturor oamenilor de condiție modestă, în octombrie 1920 tatăl său a luat parte la Greva generală[25].

Înainte de Greva generală, în oraș a fost înființată Fabrica de mobilă Rákóczi, pentru a cărei punere în funcțiune au fost aduși tâmplari de înaltă calificare din Cehoslovacia și de la Timișoara, între ei Ioan (Johan) Heigl, restul fiind recrutați din Baia Mare, care avea tradiție în domeniu. Acolo a existat un grup de lucrători socialiști radicalizați după Greva generală, care au jucat o influență decisivă asupra lui Birtaș, iar ședințele le țineau în casa mătușii sale, soția lui Gönczi Ioan, între timp decedat. Nu era singura orientare din mișcarea socialistă, curentul moderat continuând să fie reprezentat tot de un tâmplar, pe nume Szabad Károly.

În acea perioadă, când în mișcarea socialistă se dezbătea afilierea la Internaționala a III-a (Comunistă), Gavril a fost luat în pregătire de socialiștii Kovács Nicolae și Ioan Heigl, care i-au dat să citească *Mama* de Maxim Gorki, *Germinal* de Émile Zola și *ABC-ul comunismului* de Nikolai Buharin și Evgheni Preobrajenski, în ediții maghiare. Kovács și Heigl făceau parte din fracțiunea comunistă transilvană a Partidului Socialist (PS) și ei au observat la Gavril nu doar tinerețea și dinamismul, ci și propensiunea către radicalism[26]. Pentru toți aceștia, „sfârșitul războiului național însemna începutul războiului civil", spre a relua formula unui socialist convertit la bolșevism, Alecu Constantinescu[27].

Astfel, la începutul anului 1921, îndemnat de mentorii săi socialist-comuniști, Birtaș a intrat în Uniunea Tineretului Socialist (UTS) și a fost ales în conducerea organizației sociale, președintele filialei Baia Mare fiind Szabad Károly (Carol), fiul socialistului cu același nume[28]. În primăvara aceluiași an, el l-a cunoscut și pe Köblös Elek, figură proeminentă a mișcării, sosit de mai multe

[25] *Ibidem*, f. 22-24.

[26] Pentru dinamica grupărilor comuniste din România întregită și/sau din vechiul Partid Socialist, vezi Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, București, Editura Litera, 1994, p. 25-43. Filocomunist în perioada interbelică, Ionescu a fost avocat al apărării în procesul comuniștilor din 1936, a cărui figură centrală a fost Ana Pauker.

[27] Costin Feneșan (editor), *Sub steag străin. Comuniștii și Partidul Comunist din România în arhiva Kominternului (1919–1924)*, București, Editura Enciclopedică, 2011, doc. 38, p. 341.

[28] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 25-27; ANIC, Fond *CC al PCR – CCP* – Alfabetic, B/1697 (Gavril Birtaș), vol. I, *Extras din Procesul*

https://biblioteca-digitala.ro

ori în localitate pentru pregătirea primului congres al PCdR, când era cazat la mătușa sa[29]. Köblös a fost una dintre figurile centrale ale congresului PS de la București care a hotărât afilierea la Internaționala a III-a, încheiat înainte de termenul programat cu arestarea participanților de către poliție, ceea ce s-a întâmplat și cu delegatul lor, Kovács, iar pentru acoperirea cheltuielilor deplasării sale, Birtaș și colegii săi au strâns peste 1.000 de lei. Fracțiunea comunistă din partid a manevrat atunci foarte bine selectarea delegaților și a profitat de contextul crizei economice și sociale de după Marele Război pentru Întregirea României[30].

La începutul lunii octombrie 1922, Birtaș, care făcea mașinațiuni pentru schimbarea lui Szabad Károly senior, a fost exclus din organizația socialistă de tineret. Pentru a tranșa disputa, de la Cluj a sosit Hajdu Ludovic, membru al CC al UTS, care a contestat amestecul lui Szabad în organizația de tineret și i-a anulat excluderea. În memoriile sale, Birtaș prezintă situația drept o luptă între comuniști și social-democrați, fapt care poate fi pus sub semnul îndoielii, nu atât pentru că la data respectivă nu era membru al partidului comunist, ci mai ales pentru că substratul real al disputei îl reprezenta lupta pentru putere. Ca președinte al filialei UTS a fost ales Eugen Berindan, iar Birtaș a devenit secretar.

2. Partidul

Birtaș își amintește: „*Tovarășii vârstnici au ținut mult la mine. Am fost foarte activ. Toate sarcinile ce am primit au fost executate prompt și conștiincios. Am câștigat încrederea lor*“[31].

Pe 6 noiembrie 1922, la propunerea lui Ioan Heigl și Kovács Nicolae, Gavril a fost primit în partidul comunist ilegal prin intermediul lui Thurer Nándor, secretarul local al organizației, de asemenea tâmplar la fabrica de mobilă, în prezența secretarului

Verbal nr. 6 din 14 ianuarie 1948 al Comisiei de Control a CC al PCR, f. 14.

[29] *Ibidem*, dosar nr. 341 (relatare a lui Birtaș despre Köblös Elek), f. 26-28.

[30] Vezi în acest sens relatarea lui Mihail Cruceanu, de asemenea figură marcantă la congres și arestat; la fel, pentru detenția de la Văcărești a grupului și procesul din Dealul Spirii, unde a fost în același timp inculpat și apărător. *Cf.* Mihail Cruceanu, *De vorbă cu trecutul...*, București, Editura Minerva, 1973, p. 177-194.

[31] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

Comitetului Teritorial din Ardeal și Banat cu sediul la Brașov, Aladár Berger, și a altor militanți precum Fónagy Ioan (János) și Iosif Klein[32]. Ca cel mai tânăr membru de partid din oraș, a fost felicitat de tovarășii prezenți, i s-a fixat 1 leu cotizație lunară și a primit ca sarcină să activeze în continuare în UTS, ca membru al Comitetului Orășenesc Baia Mare. În aceeași perioadă, au fost primiți în partid și colegii săi, Alexandru Ceteraș și Eugen Berindan.

Care era situația partidului în perioada în care Birtaș a fost primit în mișcarea comunistă? În mai 1921, la Congresul în care a fost dezbătută schimbarea denumirii Partidului Socialist în Partid Comunist și afilierea la Internaționala a III-a (Comunistă), delegații care s-au pronunțat pentru afiliere, circa 70, au fost arestați chiar din sala în care avea loc evenimentul. În ianuarie 1922, regimul a organizat un proces în care i-a inclus pe aceștia, un număr de militanți din mișcarea ilegală (numiți „clandestiniști") și atentatorii de la Senat din decembrie 1920 (un grup comunist condus de Max Goldstein, care a detonat o bombă în urma căreia au fost uciși trei senatori), în total 300 de persoane, cu scopul de a indica faptul că țara era ținta unor vaste operațiuni de destabilizare ale cărei fire duceau în Rusia Sovietică. După procesul cu această compoziție eteroclită, în iunie același an, guvernul a pronunțat o largă amnistie, motivele fiind presiunea opiniei publice interne și considerente de politică externă (imagine). În acel moment, partidul avea o existență legală, efemeră, după cum se va dovedi ulterior, scopul guvernului fiind, după toate probabilitățile, de a lăsa o anume marjă de manifestare mișcării comuniste, tocmai pentru a o putea supraveghea mai bine. Astfel, în martie 1922 noul partid a participat chiar la alegerile generale, singurele rezultate fiind legalizarea denumirii de Partid Socialist–Comunist și a ziarului său central, „Socialismul"[33].

[32]*Ibidem*, f. 27-28; ANIC, Fond *CC al PCR – CCP* – Alfabetic, B/1697 (Gavril Birtaș), vol. I, *Extras din Procesul Verbal nr. 6 din 14 ianuarie 1948 al Comisiei de Control a CC al PCR*, f. 14; vol. II, *Autobiografie* Gavril Birtaș, 7/06/1946, ff. 179-180; vol. II, *Autobiografie*, 27/10/1947, f. 283 r. Vezi și ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 341 (relatare a lui Birtaș despre Köblös Elek), f. 26-28. vol. II, fișă de cadre (Birtaș), 5/12/1947, f. 268.

[33] C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 47, 53, 60, p. 409-436, 457-460, 524-543. Vezi și G. Ionescu, *Comunismul în România*, p. 43-44.

https://biblioteca-digitala.ro

Dintre cei care au exercitat o influență asupra lui Birtaș în acea perioadă de activitate legală a mișcării, primul a fost Fónagy Ioan, sosit la Baia Mare în vara anului 1922, de a cărui primire și cazare s-a ocupat însuși Birtaș, și care s-a ocupat de pregătirea tinerilor comuniști mai bine de un an. Totodată, ei au fost vizitați de membri de marcă ai partidului precum Köblös Elek, Kökt Vili, Torday Győző, Ana Pauker și David Finkelstein („Fábian"). Cel mai important a fost însă Alexandru Crișan, originar din același oraș, practic mentorul lui Birtaș, „un element foarte capabil și pregătit ideologic". Întors din Uniunea Sovietică la sfârșitul războiului, el se lăuda că a primit de la Lenin un ceas de aur ca recompensă pentru participarea la Războiul Civil. Începând din vara anului 1922, Crișan și soția sa de mai târziu, Ferenczy Noémi, s-au ocupat și ei de pregătirea lui Birtaș, iar Alexandru l-a învățat „dialectica, plusvaloarea, capitalul etc."[34]. Situația a fost favorizată de decesul tatălui lui Gavril, petrecut în 1924, Crișan jucând rolul de figură paternă.

În noiembrie 1922, Birtaș a intrat ca ucenic tâmplar la atelierul lui Grigore (Gherasie) Costin și s-a înscris în Sindicatul Tâmplarilor din Baia Mare. La mijlocul verii anului 1923 și-a părăsit însă patronul, pe motiv că nu i-a plătit salariul convenit, apoi, prin tovarășii săi s-a angajat, tot ca ucenic, la Fabrica de mobilă Rákóczi, unde, după cum am văzut deja, exista o puternică celulă de partid compusă, între alții, din: Ioan Heigl, Thurer Nándor, Stambolinski, Petruska Zoltán, Ioan Bud, Torakai și Szilágyi. Tot acolo a lucrat și Eugen Berindan, împreună cu care Birtaș a atras în organizația tineretului socialist alți membri precum Farkas Iosif, Ormecsej Francisc, Fulț Dezideriu, care cuprindea și alți membri mai vechi, precum Libik Vasile sau frații Szabad, Károly și Anton, fiii socialistului cu același nume, care și el lucra în fabrică. Acolo a luat parte la prima sa grevă[35], protest motivat de cererile muncitorilor de a le fi plătite regulat salariile și a le mări cu 10%, condus de Heigl, și care a fost o reușită. În același an a fost înființat Clubul sportiv „Progresul", care reunea un număr important de socialiști și comuniști, din care a făcut parte și Birtaș. Considerat

[34] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 28.

[35] În memoriile sale, Birtaș situează evenimentul în vara anului 1922, însă din context se înțelege că este vorba despre anul următor.

https://biblioteca-digitala.ro

de autorităţi o organizaţie comunistă, în 1924 clubul a fost dizolvat asemeni tuturor formaţiunilor de acest tip[36].

Conform rapoartelor sale interne, în acea perioadă Partidul Comunist din România (PCdR), noua denumire a partidului, număra: în Vechiul Regat, 837 de membri repartizaţi în 12 secţii şi 4 grupe; în Transilvania şi Banat, 1.722 de membri repartizaţi în 2 secţii legale, 8 secţii ilegale şi 16 grupuri ilegale; în Basarabia, 67 de membri repartizaţi în 7 grupuri şi două sindicate; în Bucovina, 8 membri. În total erau deci 2.634 de membri[37]. Totodată, numărul „deţinuţilor politici" (în acel moment, în legislaţia română nu existau culpe politice) era de circa 1.500, reprezentaţi de greviști (600 de la Arsenalul Armatei, arestaţi în urma Grevei Generale din octombrie 1920), ţărani revoltaţi şi comuniști, pentru uşurarea situaţiei cărora (ajutoare, mituirea autorităţilor) erau necesari bani[38]. Ajutorul Roşu Internaţional trimitea deţinuţilor comuniști ajutoare în bani prin intermediul partidului: 500 de dolari americani în august 1923 şi, începând tot de atunci, câte 250 de dolari lunar. Conducerea PCdR îşi făcuse însă un obicei din a cheltui aceşti bani în scopurile activităţii de partid, după cum s-a întâmplat în cazul sumelor primite de la Comitetul de Ajutor (comunist) din America (80 de dolari în august 1923), fapt care a generat reacţia centralei comuniste mondiale, care a solicitat centralizarea acţiunilor de ajutor roşu şi trimiterea unui raport cu privire la maniera şi scopul în care au fost cheltuite sumele[39]. Acestea nu se ridicau nici pe departe la nivelul ajutoarelor primite de social-democraţi de la „evreii americani" (10.000 de dolari), situaţie denunţată cu invidie de ziarul comunist de limbă idiş din Cernăuţi, „Frei"[40]. În ansamblu, în septembrie 1923, activitatea PCdR era considerată de Federaţia Comunistă Balcanică (o structură a Cominternului) ca nesatisfăcătoare: „*Dacă e să rezumi*

[36] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaş), vol. II, f. 28-34.
[37] Köblös Elek, secretarul PCdR, către Secretariatul Comitetului Executiv al Cominternului, 14/05/1923, în C. Feneşan (editor), *op. cit.*, doc. 67, p. 571.
[38] Bogopolski, fost peşedinte al Comitetului PCdR Basarabia, către Secretariatul CC al Ajutorului Roşu Internaţional, 25/08/1923, în C. Feneşan (editor), *Sub steag străin*, doc. 86, p. 635.
[39] C. Feneşan (editor), *op. cit.*, doc. 88, 89, p. 636-637, 638-640.
[40] *Ibidem*, p. 614, 643.

https://biblioteca-digitala.ro

totul, singurul lucru concret este că [românii] au nevoie de bani"[41]. Astfel, activitatea de ajutorare a partidului fost reorganizată conform indicațiilor primite, fiind constituit Comitetul Central de Ajutor al PCdR condus de Ana Pauker[42].

Perioada scursă de la Congresul al II-lea al PCdR din octombrie 1922 și până în iunie 1923 a fost marcată de conflictele personale (în fapt, lupta pentru putere) dintre membrii conducerii de vârf a partidului (Comitetul Central), în special între Gheorghe Cristescu, secretarul general, și Marcel Pauker, conducătorul Secretariatului Permanent (organismul de gestiune curentă a partidului), activitatea conducerii mișcării fiind practic paralizată[43]. Cominternul a tranșat disputa printr-un trimis al Federației Comuniste Balcanice pe nume „Wim" (dr. Isakov), în urma vizitei căruia a fost numită o conducere bicefală: Secretariatul Permanent a fost reorganizat sub dubla comandă a lui Cristescu și Pauker, căruia i-a asociat în calitate de colaborator pe Alexandru Crișan, iar la conducerea presei a fost numit Alexandru Dobrogeanu–Gherea. În acel moment, cu excepția câtorva orașe, partidul era *de facto* în ilegalitate. Chiar și acolo unde erau tolerați oficial, comuniștilor le era interzis, prin decizii administrative ori militare, să țină ședințe sau reuniuni interne și, cu atât mai puțin, adunări ori manifestări publice, singura activitate fiind presa de partid: la București „Socialismul" (în română, bisăptămânal) și „Munkás" (în limba maghiară, săptămânal), la Cernăuți „Frei" (bilunar, în idiș) și la Iași „Scânteia" (foaie a studenților cu apariție neregulată, de asemenea în română)[44].

Situația din partid era apreciată de un raportor al Cominternului ca „încă labilă", căci din cauza „neîncrederii reciproce este paralizată aproape orice activitate, iar problemele cele mai importante nu sunt discutate"[45]. Este dat ca exemplu Congresul sindicatelor de la Cluj, din septembrie 1923, când organizațiile

[41] *Ibidem*, doc. 96, p. 661, subl. în text.

[42] Ana Pauker către Comitetul Ajutorului Roșu Internațional, 9/10/1923, în C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 100, p. 666-672.

[43] C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 69, 72, 78, p. 575-580, 584-590, 616-620.

[44] Rapoarte ale secretarului PCdR, Gheorghe Cristescu, către Comintern, 28/07 și 10/08/1923, în C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 76, 77, p. 596-612, 612-615.

[45] Ljubomir Radovanović, delegat al Cominternului, către Comitetul Executiv al organizației, 15/10/1923, în C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 101, p. 672-675.

https://biblioteca-digitala.ro

profesionale de orientare „amsterdamistă“ (Internaționala de orientare social-democrată) le-au exclus pe celelalte, inclusiv pe comuniști. Luna următoare, „Socialismul“ a publicat un apel al Conferedrației Generale a Sindicatelor Unitare, al cărui Consiliu (organismul director) se afla sub influență comunistă. Compus din 12 persoane, el număra șase comuniști, era condus de Koloman Müller (secretarul Comitetului Regional Timișoara al PCdR), iar ca secretar îl avea pe Nicolae Marian (scurt timp fost șef provizoriu al partidului în perioada disputei Cristescu–Pauker, la acea dată membru al CC al PCdR și șef al Comisiei Sindicale). Apelul, care respingea amestecul de orice fel al politicului în mișcarea sindicală, era nu doar ipocrit, ci confunda tactica cu strategia, situație care va atrage critici recurente din partea raportorilor Cominternului. Mai mult, anterior evenimentului, Müller participase la un banchet oferit de autoritățile orașului Timișoara cu ocazia vizitei familiei regale și a reprezentanților guvernului, fapt care era departe de conduita comunistă dezirabilă[46]. Conform rezoluțiilor Conferinței Federației Comuniste Balcanice, partidul își propunea să-și mărească efectivele cu muncitori din fabrici, fie la conducere, fie ca simpli membri, fiind conștient că era dominat de inteligența mic-burgheză.

În octombrie 1923, Siguranța Generală semnalează Brigăzii sale din Baia Mare pe Gábor Birtaș ca abonat și corespondent al ziarelor socialiste de limbă maghiară „Új Harcos“ (Tânărul luptător), organ al UTS, și „Munkás“, pe care le răspândește printre lucrătorii transilvăneni, solicită să fie supravegheat și să i se comunice orice informații despre activitatea sa[47]. Trei luni mai târziu, Brigada de Siguranță din Baia Mare răspunde că până nu demult Birtaș lucrase la atelierul tâmplarului Gherasie Costin, care îl concediase pentru un alt motiv decât acela indicat de el, anume că se ocupa și cu distribuirea gazetelor „Socialismul“ și „Munkás“ meseriașilor din localitate; apoi se angajase la Fabrica

[46] Alexandru Bădulescu (Gelbert Moscovici), reprezentant al PCdR la Federația Comunistă Balcanică, către Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste (Radek, Zinoviev), 13/12/1923, în C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 110, p. 691-696. Vezi și Gheorghe Cristescu, secretar al PCdR, către Executivul Cominternului, februarie 1924, unde sunt expuse efectivele sindicatelor aderente, *ibidem*, doc. 131, p. 753-756.

[47] ANIC, *Fond 95*, dosar nr. 8896 (Gavril Birtaș), vol. 4, 8/10/1923, f. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

de mobilă „Rákóczi" unde, asemeni celorlalți muncitori, era supravegheat îndeaproape. Deși nu se spune, este verosimil că de la locul anterior de muncă fusese concediat la intervenția Siguranței sau, în tot cazul, pentru că, fiind informat de aceasta, angajatorul nu dorea să aibă necazuri[48]. Conform spuselor lui Birtaș, care cunoștea chestiunea, în acea perioadă, în oraș erau peste 500 de abonați la „Munkás" și câteva zeci la „Socialismul"[49].

În 1924, organizația UTS din Baia Mare a fost reprezentată de Eugen Berindan la Conferința de unificare a organizațiilor tineretului socialist din Vechiul Regat, Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia, acțiune coordonată de comuniști (Uniunea Tineretului Comunist din România/ UTCdR) și ținută la Sibiu sub conducerea Elenei (Lenuța) Filipovici[50]. În martie același an, Birtaș a luat parte la o acțiune a organizației în timpul căreia pe zidurile din oraș au fost vopsite secera și ciocanul (emblema partidului comunist). Siguranța a arestat unul dintre autori, Farkas Iosif, care a fost maltratat, dar nu a vorbit. Au urmat percheziții, dar fără rezultat. Acțiunea tinerilor comuniști s-a dovedit pe cât de riscantă, pe atât de inutilă, după cum rememorează Birtaș: „*Noi[,] după câtva timp, am analizat rezultatul acțiunii, și am tras concluzia, că trebuie să lucrăm mai conspirativ*".

Un fapt oarecum divers indică unele dintre mobilurile militanților, care nu erau chiar pure. Astfel, pe 15 martie, Berindan Eugen (sau Jenő, după cum semna) se adresează în scris unora dintre tovarășii săi în încercarea de a descâlci o afacere legată de niște cărți[51]. Concret, voia să știe ce volume i se trimiseseră, căci patru dintre tovarășii săi, Fónagy János, Thurzó (sau Turzó) și alți doi, își însușiseră cărțile primite, iar unii dintre ei le scoseseră la vânzare.

Pregătirile pentru sărbătorirea zilei de 1 Mai au găsit organizația de partid din Baia Mare slăbită, dat fiind că în aprilie 1924 au fost luate primele măsuri punitive împotriva PCdR, care au culminat cu scoaterea sa în afara legii de la sfârșitul anului, iar unii dintre activiștii de bază au părăsit orașul: Ioan Heigl a plecat la Satu

[48] *Ibidem*, dosar nr. 8896 (Gavril Birtaș), vol. 4, 11/01/1924, f. 2.

[49] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 38.

[50] *Ibidem*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 34, 36-37.

[51] Berindan Jenő, *Scrisoare*, ANIC, Fond *Comitetul Teritorial și Regional Transilvania al PCR*, dosar nr. 649, 15/03/1924. Scris în limba maghiară, documentul a fost interceptat de Siguranță, care l-a și tradus.

https://biblioteca-digitala.ro

Mare, Thurer Nándor la Viena și Kovács Nicolae la Paris. Manifestarea a fost organizată de Sindicatul Minier (social–democrat) în parcul orașului, iar sarcina comuniștilor a fost să-i mobilizeze pe muncitori și să transforme adunarea în demonstrație comunistă. Astfel, ei l-au obstrucționat pe vorbitorul sindicatului, un anume Bercovici, și l-au impus pe Ferenczy Bény, fratele lui Noémi (soția lui Alexandru Crișan), care a ținut un discurs comunist.

După scoaterea PCdR în afara legii, acesta a anunțat prin manifeste că „*va continua activitatea ilegal și va conduce lupta clasei muncitoare până la victorie*“[52]. Sarcina de a răspândi manifestele a revenit la Satu Mare membrilor comitetului de partid Ioan Heigl și Vasuta Bela – ulterior, cel din urmă a devenit agent de Siguranță –, iar la Baia Mare organizației UTCdR, deci și lui Birtaș, Berindan fiind însărcinat cu preluarea și depozitarea lor. La semnalul tovarășilor de la Satu Mare, ei și-au împărțit zonele de răspândire: Berindan la Fabrica de mobilă, Miszovics la Uzina electrică, Birtaș și Popp Ludovic la minele din Valea Roșie, iar Alexandru Ceteraș la exploatarea Dealul Crucii. Fiecare a primit câte un ajutor sau chiar două – Berindan pe Libik și Farkas (sau pe Fulț).

Birtaș relatează: „*În ziua când minerii de la Valea Roție [Roșie] a[u] primit manifestele, tata întorcându-se de la lucru, acasă a scos din buzunar un manifest și m-a întrebat foarte semnificativ. [«]Mă, unde ai fost aseară? Ce ați făcut?[»] Uitându-se la manifest. Eu am răspuns ceva evaziv. La care tata spunea: «Altă dată să fiți cu mai mare băgare de seamă ca să nu vă vadă nimeni, când faceți ceva». Eu nici acum nu m-am dat de gol. Conspirația este conspirație și nici tata nu trebuie să știe ce facem noi*“.

Îi văzuse un coleg de echipă al tatălui său pe nume Bákó. Pentru că nimeni nu i-a denunțat, autorii au scăpat de arestări, care au avut loc în întreaga țară, iar la analiza făcută s-au declarat foarte satisfăcuți de rezultat. Retroactiv, situația se vede însă altfel: „*Noi totuși am lucrat destul de neconspirat. După ce tovarășii au fost adunați la Jilava[,] am început să expediem pachete prin poarta [poștă] la închisoare. Desigur că cu numele noastre ca expeditori. Nici Siguranța n-a fost mai deșteaptă, că niciodată n-a observat trimiterea acestor pachete cu alimente la închisoare*“.

[52] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 37-39.

https://biblioteca-digitala.ro

În 1924–1925 Birtaș a fost, în paralel cu activitatea pe linie de tineret comunist, și membru al Comitetului orășenesc PCdR Baia Mare, iar în 1924 Ana Pauker a vizitat organizația, moment în care militanții au luat parte la o ședință care s-a ținut… în pădure.

CC al UTCdR a hotărât în aprilie 1925 înființarea, la Baia Mare, a unui Comitet raional care să coordoneze organizațiile din județele Satu Mare, Maramureș și Dej, având un Secretariat compus din Birtaș, Miszovits Ernest (Ernő) și Popp Ludovic[53]. Organismul a fost ținut secret și a acționat la fel („conspirat") față de Comitetul orășenesc al UTCdR. Și-a ținut ședințele la sediul Parohiei romano-catolice, iar arhiva a fost depozitată la Judecătoria de ocol. Birtaș și Miszovits au continuat să fie și membri ai Comitetului orășenesc, dar Popp numai al Secretariatului raional. Tinerii comuniști aveau la Dej câțiva membri, la fel la Satu Mare, dar cu Sighetu Marmației noul Comitet nu a reușit să facă legătura. În schimb, la Baia Mare organizația număra 35 de membri și, față de alte organizații din țară, era una „puternică". „Legăturile superioare" au fost Béla Brainer, șeful aparatului tehnic al CC al partidului și instructor pentru Ardeal[54], Paraschiva Ábrahám/Breiner și Niculae Goldberger, care în 1925 i-au coordonat pe linie de partid și de tineret. Concomitent, conform unei tactici de luptă specifice ilegalității – care presupunea ca atunci când comuniștii erau slabi, să se alieze cu alții mai puternici, pe care să-i dirijeze sau, pur și simplu, să se infiltreze în organizațiile lor creând fracțiuni comuniste – Birtaș a făcut parte și din Comisia Locală a Sindicatelor, care-i reunea atât pe comuniști, cât și pe social-democrați, organizație afiliată la Internaționala Sindicală de la Amsterdam (Social–Democrată).

Organizațiile comuniste de pe teritoriul României întregite au fost interzise mai întâi printr-o ordonanță a Corpului 2 Armată din aprilie 1924, în condițiile legii marțiale – care data în Basarabia și Bucovina de la Marea Unire, iar în restul teritoriului din 1920 –, apoi prin *Legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștei publice* din 18 decembrie același an, mai cunoscută sub denumi-

[53] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 39-41; Fond *CC al PCR, CCP*, Alfabetic, B/1697 (Gavril Birtaș), Miszovits Ernest, *Declarație*, 4/07/1946, vol. II, f. 184.

[54] *Cf.* autobiografia sa din 1935 în A. Tudor–Pavelescu (editor), *Copilăria comunismului românesc*, doc. 65, p. 364-365.

https://biblioteca-digitala.ro

rea de „Legea Mârzescu", cauzele de acest tip fiind judecate de instanțe militare[55].

Primele măsuri ale guvernului au fost determinate de eșecul negocierilor sovieto-române de la Viena pentru reglementarea raporturilor bilaterale din perioada 27 martie – 2 aprilie, în centrul cărora a fost chestiunea Basarabiei. Ca urmare, ziarelor partidului le-a fost interzisă apariția, iar zece membri ai conducerii, printre care Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu–Gherea, Aladár Imre, Elena Filipovici, Jack Mendelovici, Gheorghe Vasilescu–Vasea sau studentul Ițik Zuckerman, au fost arestați, apoi, după 12 zile de greva foamei, eliberați. Între timp, Köblös Elek, Marcel Pauker și David Finkelstein („Fabian"), care scăpaseră de arestări, au format un Comitet Central ilegal, numit Directoriu, care a preluat puterea în partid și, după eliberarea arestaților, l-a înlocuit pe Cristescu cu Dobrogeanu–Gherea; Heinrich Sternberg a fost cooptat în Comitetul Central, iar Mihail Cruceanu a fost numit casier[56]. Considerați în documentele interne ale Cominternului ca „elemente nesimpatice" (insuficient bolșevizați), zilele lui Cristescu și Cruceanu la conducerea partidului erau numărate[57].

Dacă la 1 ianuarie 1923 partidul număra 2.580 de membri înregistrați, un an mai târziu numărul lor se ridica la 2.785 de aderenți, majoriatea fiind din Transilvania. Din cauza persecuțiilor, comuniștii din Basarabia, fie că au preferat să nu se înscrie, fie, câțiva, s-au înscris în Secțiunea București. Compoziția socială cuprindea și micii patroni, socotiți alături de lucrătorii din mica industrie și comerț: în Vechiul Regat, 75% în 1922 și 65% în 1923, față de lucrătorii din marea industrie; în Transilvania, raportul celor două categorii era de egalitate în 1922 și de 60 la 40% în anul următor[58].

---

[55] Alin Spânu, *Istoria serviciilor de informații/contrainformații românești în perioada 1919–1945*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2015, p. 56-57.

[56] C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 149, 154, 158, 170, 172-174, p. 798-799, 806-809, 813-815, 839-840, 841-851.

[57] Alexandru Bădulescu (Gelbert Moscovici), referent pentru Balcani al Cominternului, către Piatnițki, secretarul Executivului Cominternului, C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 177, p. 855.

[58] Gheorghe Cristescu, secretarului partidului, către Executivul Federației Comuniste Balcanice, mai 1924, în C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 153, p. 804.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca reacție la trecerea partidului în ilegalitate, dar, mai ales, a publicării și răspândirii de foi volante și broșuri, începând din 12 decembrie au avut loc noi arestări în toată țara, care au continuat până în ianuarie 1925, fiind reținute în total peste 400 de persoane, printre care Alexandru Dobrogeanu–Gherea, Marcel Pauker, Ana Pauker, Elena Filipovici, Ion Cloțan și David Finkelstein, care a fost ridicat chiar de la domiciliul lui Alexandru Crișan. Cifrele trebuie raportate la cei cu puțin peste 800 de membri pe care îi număra partidul la sfârșitul lunii noiembrie 1924[59]. Cel mai puternic lovit a fost însă Tineretul Comunist, al cărui Comitet Central a fost arestat integral, de asemenea, reprezentantul Internaționalei Tineretului și toți membrii activi, circa 150 de militanți, iar arhiva și tipografia au căzut în mâinile autorităților[60]. Majoritatea membrilor PCdR au fost însă eliberați, și în primul rând liderii, pentru a-i rupe de militanții de rând, în februarie 1925 rămânând arestate circa 60 de persoane. Arestările și-au atins scopul, băgând frica în militanți.

În cinstea zilei de 7 noiembrie 1925 (aniversarea Revoluției bolșevice, pe stil nou), CC al UTCdR a hotărât publicarea și răspândirea de manifeste[61]. De la București, organizația din Baia Mare a primit și ea o cantitate, pe care în seara zilei de 6 noiembrie a răspândit-o prin curți, în cutii poștale și pe străzi, operațiune încheiată cu succes. Tocmai de aceea autorii nu au înțeles cum, în seara de 8 noiembrie au fost percheziționați și arestați Eugen Berindan, Alexandru Ceteraș, Gavril Birtaș, Miszovits Ernő (Ernest), Pop Ludovic și Szabad Carol. La Berindan, Siguranța a găsit o parte din arhivă și o listă cu 26 de membri ai organizației UTCdR din oraș[62], pornind de la care a arestat 30 de persoane. Între aceștia a fost și Ioan (János) Birtaș, fratele lui Gavril, despre care cel din urmă,

[59] C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 239, p. 1048.

[60] *Ibidem*, doc. 215, 224, 236, 239, 241, p. 967, 1011-1013, 1042, 1048, 1054.

[61] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 41-43; ANIC, Fond *CC al PCR – CCP* – Alfabetic, B/1697 (Gavril Birtaș), vol. I (hotărâri), f. 3, 14; vol. II, *Autobiografie* Gavril Birtaș, 7/06/1946, f. 180; vol. II, *Autobiografie*, 27/10/1947, f. 283 r-v; Miszovits Ernest, *Declarație*, 4/07/1946, vol. II, f. 184; vol. II, fișă de cadre (Birtaș), 5/12/1947, f. 268. Dosarul grupului se găsește la ANIC, *Fond 96*, dosar nr. 1126, I-II (Căderea organizației UTC Baia Mare, 1925).

[62] Ea se găsește la ANIC, Fond *Comitetul Regional Transilvania al UTC*, dosar nr. 38, noiembrie 1925. Numele lui Berindan apare greșit în descrierea arhivistică, drept Berindean. O copie a documentului se află la ANIC, Fond *Comitetul Teritorial și Regional Transilvania al PCR*, dosar nr. 22, a cărei

https://biblioteca-digitala.ro

în mod curios, nu spune nimic în memoriile sale[63]. La Dej au fost arestate alte nouă persoane în frunte cu Janka Salamon; la cercetări, ei au recunoscut că au avut relații cu cei din Baia Mare și au indicat adresa de corespondență, astfel că a fost reținut și funcționarul de la Judecătoria de ocol care le găzduia arhiva.

În oraș s-a răspândit zvonul că arestații erau torturați la Siguranța din Baia Mare, iar în fața sediului s-a adunat o mulțime de mineri în frunte cu președintele Sindicatului Minier, Iosif Pavel, care i-a spus șefului Siguranței că dacă arestaților li se întâmplă ceva, va suporta consecințele, căci nu știe cum va evolua situația, care era explozivă. Din acest motiv arestații nu au fost maltratați, ci doar cercetați sumar și predați Consiliului de Război al Corpului IV Armată din Cluj. Gavril și fratele său Ioan au avut o conduită bună în anchetă, negând tot ceea ce putea fi negat. Doar Miszovits a fost trimis pentru anchetă la Dej, unde a fost grav bătut. A vorbit prea mult, recunoscând activitatea sa și a altora – inclusiv a lui Gavril Birtaș –, iar dosarul îi păstrează interogatoriul „de informator". Termenul nu trebuie luat însă literal, ci în sensul că livrează informații în cursul anchetei, în care descrie în detaliu activitatea organizației, fără ca faptul să fie urmat de o recrutare efectivă[64].

Iată cum s-a ajuns la arestarea lor. Szabad Carol făcea curte unei fete pe nume Rosalia Pașca, în casa căreia cei arestați ținuseră mai multe ședințe. Pentru că a vrut s-o părăsească, fata l-a denunțat Siguranței, ca membru al organizației comuniste. După răspândirea manifestelor, Szabad a fost primul arestat și, ca să scape, a recunoscut întreaga componență a Comitetului orășenesc al UTCdR. Eliberat, a plecat apoi în Ungaria, unde i s-a

descrierea arhivistică susține că respectivii ar fi fost membi ai PCdR. Dincolo de eroarea evidentă, este cert că unii dintre ei erau și membri ai partidului, majoritatea însă nu.

[63] Documentele din anchetă și proces care îl privesc pe Ioan se găsesc, în copie, și la ANIC, *Fond 53*, dosar B/149 (Ioan Birtaș), vol. I, f. 16-24. Vezi în același sens și fișa sa din timpul stagiului militar, ANIC, *Fond 95*, dosar nr. 14945 (Ioan Birtaș), nedatată [1929], f. 1.

[64] Pentru originale, vezi ANIC, *Fond 96*, dosar nr. 1126, I-II (Căderea organizației UTC Baia Mare, 1925); ANIC, *Fond 53*, dosar B/149 (Ioan Birtaș), vol. I, copie, f. 20-22. Cercetările de după război nu au adus dovezi că Miszovits ar fi fost recrutat ca informator. *Cf.* ANIC, *Fond 95*, dosar 9290 (Miszovits Ernest). Pentru sensurile termenului de informator, așa cum era înțeles de serviciile secrete românești interbelice, vezi A. Spânu, *op. cit.*, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

pierdut urma.

În decembrie 1925, Alexandru Crișan a mers la Viena pentru a discuta cu György Lukács și Révai József despre posibilitatea colaborării dintre partidele comuniste din România și Ungaria. La întoarcere, în cursul aceleiași luni, a fost arestat în legătură cu răspândirea manifestelor UTCdR. Interogat, a recunoscut că s-a întâlnit cu tinerii arestați, dar că discutau... sociologie. Neexistând dovezi că ar fi avut vreo legătură cu acțiunea, urmărirea penală împotriva sa a fost oprită și, după o lună și jumătate petrecută la închisoarea Cluj, a fost eliberat la intervenția dr. Teofil Dragoș, deputatul liberal al orașului[65]. Documentele Siguranței confirmă că, deși era membru al organizației comuniste, Crișan nu a putut fi trimis în judecată pentru că nici unul dintre arestați nu l-a divulgat[66]. Situația este însă în acest caz mai complicată, căci, odată arestat, asupra motivelor arestării s-a interesat însuși directorul general al Siguranței Statului, Romulus P. Voinescu. Inspectorul general de la Cluj, Theodor Bianu, i-a raportat că reținutul „a ținut conferințe clandestine“ tinerilor arestați și s-a simțit dator să precizeze că Simion Munteanu, șeful Brigăzii de Siguranță Baia Mare, care conducea ancheta, era un ofițer capabil. Pe scurt, conducerea Siguranței era nemulțumită că structurile sale din teritoriu procedaseră de-a valma, un comunist de talia lui Crișan fiind mai util în libertate decât la închisoare, pentru ca cercul său de relații să fie supravegheat, motiv pentru care s-a intervenit la Consiliul de Război pentru revizuirea dosarului și punerea sa în libertate[67].

În acel moment partidul comunist număra, conform rapoartelor sale interne, 1.661 de membri grupați în 190 de celule[68]. Paralel cu propaganda ilegală și pentru a-și camufla adevărata activitate, în aprilie 1926 Crișan lucra la un ziar de limbă maghiară din Satu Mare. În același an, alături de Aradi Viktor a fondat la Cluj revista socialistă „A Jövő Társadalma“ (Societatea viitoare) și a pus bazele

[65] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 42-43; Borbándi G., *Egy közép-európay pályakép*, *loc. cit.*; ANIC, *Fond 96*, dosar nr. 1126, I-II (Căderea organizației UTC Baia Mare, 1925).

[66] ANIC, *Fond 95*, dosare nr. 1975 și 1975/6389 (Alexandru Crișan).

[67] ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 2679 (Activitatea PCR Satu Mare, Baia Mare), f. 18-21.

[68] A. Tudor–Pavelescu (editor), *Copilăria comunismului românesc*, doc. 23, p. 181-184.

https://biblioteca-digitala.ro

revistei „Korunk“ (Epoca noastră). Sătul de disensiunile din partid și, mai ales, înțelegând că Moscova nu oferă vreo soluție la ele, a refuzat să facă parte din delegația care în cursul aceluiași an a mers la Comintern pentru a tranșa disputele, compusă din Alexandru Dobrogeanu–Gherea, Gheorghe Cristescu, Köblös Elek și Marcel Pauker; și nu s-a înșelat, căci aceasta s-a întors așa cum plecase[69]. Mai mult, în iunie 1926 Cristescu („Crilenco“), membru al CC și al Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste (CEIC), este exclus din mișcare pentru abateri grave de la linia politică, culpă calificată ca „necomunist-oportunistă“[70]. Nu este deci de mirare că, în rapoartele partidului către Comintern, organizația din Baia Mare este indicată printre cele care se găseau „în completă dezorganizare“, datorită arestărilor și îndepărtării militanților de vârf din localitate[71].

În acel timp existau trei centre în partid: unul local, altul moscovit și cel din străinătate (vienez), aflate în concurență pe antipatii personale și pentru fonduri, în timp ce sovieticii erau luați ca arbitri, căci de grațiile lor depindeau pozițiile militanților în mișcare. Mai mult, grupul local a fost și el, încă de la întemeiere, scindat în fracțiuni care duceau... activitate fracționistă. Fiind apropiat de Buharin, Troțki și Cristian Rakovski, steaua lui Crișan începea să apună odată cu cele ale protectorilor săi. Aici este originea distanței pe care, împreună cu Dobrogeanu–Gherea, o ia în vara anului 1927 față cu politica dusă de Stalin, de transformare a partidului sovietic într-o organizație monolitică și, corespondent al partidelor satelite, iar nu pretinsa opoziție față de naționalismul lui Stalin (care cel puțin la acea vreme nu exista) ori transformarea lor în agenți ruși (ceea ce el unul chiar fusese)[72]. Se înțelege astfel că, Alexandru Crișan a făcut parte din gruparea Dobrogeanu–Gherea – Ion Cloțan („Țanc“) – Marcel Pauker, condamnată în

[69] Borbándi G., *Egy közép-európay pályakép*, *loc. cit*. Analiza Cominternului a avut loc în perioada decembrie 1925 – aprilie 1926. *Cf.* Gh. Brătescu (editor), *O anchetă stalinistă*, p. 82-84.

[70] A. Tudor–Pavelescu (editor), *op. cit.*, doc. 25, p. 185-187. Același document, publicat în C. Feneșan (editor), *op. cit.*, doc. 208, p. 944-946, este datat greșit noiembrie–decembrie 1924.

[71] *Ibidem*, doc. 28, p. 191.

[72] Este interpretarea prezentată în Borbándi G., *Egy közép-európay pályakép*, *loc. cit*.

https://biblioteca-digitala.ro

iunie 1926 printr-o rezoluție a activului comuniștilor români de la Moscova pentru „fracționism“, iar faptul că el nu este menționat în document se datorează probabil situației că, spre deosebire de cei trei, se afla în țară.

Începând din 1926, degringolada ideologică a conducerii partidului a fost maximă[73], iar situația a continuat până în ianuarie 1928 cu reclamații venite din Secretariatul partidului și adresate lui Otto Kuusinen, secretarul CEIC[74]. Ghinioanele s-au ținut și ele lanț, căci în 1926 Moise Kahane („Otto“), Boris Ștefanov („Manu“) și Pavel Tcacenko au fost arestați (ulterior, ultimul a fost ucis de poliție după evadarea și tentativa nereușită de trecere a frontierei spre URSS), iar Willy Roth („Cucu“), care în 1924 fusese membru al Biroului Executiv al CC al partidului alături de Crișan, de asemenea arestat de Siguranță, în anchetă a livrat informații în schimbul eliberării. În noiembrie 1927, Siguranța a aflat că Alexandru Crișan a plecat la Viena la cumnatul său Ferenczy Bény, iar de atunci a dispărut de pe „radarele” ei[75]. La rândul său, Birtaș spune despre el că a fost o deziluzie, întrucât „a trecut în tabăra dușmanului de clasă“[76].

În martie–aprilie 1928, partidul se găsea într-o situație cum nu se poate mai proastă: în marile orașe, precum București, Ploiești, Galați, Turnu Severin, Constanța ori în regiunile Dobrogea și Bucovina nu existau celule de partid, ci doar membri care aveau o activitate neorganizată, aceași situație fiind și în Transilvania. Și cu cât situația era mai grea, cu atât fracționismul era mai intens. Disputele erau acum, pe de o parte, între Biroul Politic al partidului aflat la Viena și Comitetul Executiv din țară condus de Bukova Francisc („Zigmund“), și, pe de altă parte, între Biroul Politic și Biroul organizatoric din țară[77].

3. Prima detenție

[73] A. Tudor–Pavelescu (editor), *op. cit.*, doc. 32, p. 201-202.
[74] *Ibidem*, doc. 29, p. 193-195.
[75] *Ibidem*, doc. 34, p. 204-207.
[76] ANIC, *Fond 95*, dosare nr. 1975 și 1975/6389 (Alexandru Crișan).
[77] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 41.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe 25 decembrie 1925, la Cluj, unde au fost grupați toți arestații din Ardeal implicați în răspândirea manifestelor, peste 80 de membri ai UTCdR, dar și activiști de partid, aceștia au făcut o grevă a foamei cu intenția de a-și manifesta revoluționarismul și a grăbi procesul, o acțiune pe care retroactiv Birtaș o califică astfel: „A fost mult romantism în decizia noastră“[78].

A fost primul proces judecat după „Legea Mârzescu”, pentru „asociere“ la „crime împotriva proprietăților“ și „de a pregăti revoluțiunea comunistă“, prin care arestații nu mai erau considerați deținuți politici, ci infractori de drept comun. Dacă cei judecați anterior pentru delicte identice primiseră luni de condamnare, în acel moment ei au primit ani. Ca linie de conduită, inculpații au fost sfătuiți de conducerea de partid să nege în bloc acuzațiile și să susțină că a fost o înscenare a Siguranței. Din cei 39 de arestați, o parte au fost eliberați înainte de proces, 29 judecați pe 13 ianuarie 1926, dintre care 13 au fost condamnați la pedepse între 6 luni și 5 ani închisoare, iar restul achitați. Birtaș a primit o pedeapsă de 3 ani, iar fratele său, Ioan, a fost eliberat, dat fiind că acuzele ce i se aduceau – că ar fi fost membru de partid, ar fi cunoscut situația lui Gavril și ar fi luat parte la întruniri comuniste – s-au dovedit a fi ireale (Berindan îl încadrase fictiv) ori nu au putut fi probate (celelalte)[79]. La recursul din 23 februarie 1926 sentința a fost menținută, dar Birtaș a mai rămas la Cluj încă un an pentru că era folosit la lucrări de tâmplărie.

În acea perioadă, liberalii aflați la guvernare, au luat noi măsuri de reprimare a mișcării comuniste care, în Transilvania de Nord au constat în arestarea liderilor sindicali ori arestarea și condamnarea la 2–3 ani de închisoare a candidaților și a liderilor Blocului Muncitoresc–Țărănesc, organizație-paravan a Partidului Comunist; în plus, autoritățile din Oradea Mare s-au folosit de forța reactivă a unui număr de 5.000 de studenți din zonă pentru a-i provoca pe locatarii Căminului Muncitoresc nemulțumiți de arestarea liderilor lor[80]. Birtaș relatează în acest sens despre aducerea la Închisoarea Militară Cluj a unor militanți

[78] A. Tudor–Pavelescu (editor), *op. cit.*, doc. 35 și 36, p. 219-221, 222-231.

[79] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 43-59, unde descrie și viața de la Închisoarea Militară Cluj.

[80] ANIC, *Fond 96*, dosar nr. 1126, I-II (Căderea organizației UTC Baia Mare, 1925); ANIC, *Fond 53*, dosar B/149 (Ioan Birtaș), vol. I, f. 16-24.

https://biblioteca-digitala.ro

de vârf precum Kahane Mozes, Fónagy Ioan, Bela Breiner, Nicolae Goldberger, Bukova Francisc sau Matei Friedman.

La începutul lunii martie 1927, împreună cu Berindan și sub escorta a doi soldați, Birtaș a fost transferat pentru executarea pedepsei la închisoarea Doftana, pe drumul parcurs cu trenul ei făcând chiar propagandă, spunându-le călătorilor cine erau, pentru ce fuseseră arestați și unde mergeau. Auzind că era o închisoare dură, au dus cu ei și 50 de kg de alimente, așezate în lădițe de lemn. Acolo erau închiși, pe lângă cunoscuți ca Nicolae Goldberger și Bela Salamon, țărani care participaseră la răscoala de la Tatar Bunar, membri ai mișcării implicați în procesul de la Galați, din care făceau parte Iosif Mihai și Keszler Iuliu, apoi frații Finchel (Saia și Iosif Schwartz), Avram Orich, Iacob (Iașca) Beniamovici, Gherș Cogan, Moise Cleiman, Ivan Grecea și Iacob (Iașca) Berman, arestați pentru spionaj în favoarea URSS, în total aproape 80 de persoane.

Relațiile dintre deținuții comuniști din perioada 1924–1927 sunt descrise în scrisoarea lui Ivan Grecea[81] adresată conducerii partidului[82]. Împreună cu alții (între care Ianchel Berman zis Iașca, Alexandru Gurov, Timoftei Panchevici), el se mai plânsese și în trecut, dar fusese acuzat că are „ambiții personale", iar acum argumenta că neînțelegerile dintre încarcerați nu porneau de la „slănină, brânză și alte nimicuri", cum considerau șefii mișcării, ci erau profunde, căci... știrbeau prestigiul partidului în rândurile muncitorilor și țăranilor, clasele țintă. Astfel, expeditorul îi acuză pe Chighel Nachman, Samuil Șapirin[83], Saul Ozias, Moise Dubinschi, Haim Gherovitz și Avram Frinchel zis Buma – susținuți din afara închisorii de Saia Finchel, Tilea Pupco și Dora Profis, prin

[81] ANIC, *Comitetul Regional Transilvania al Ajutorului Roșu*, *Circulară cuprinzând sarcinile Ajutorului Roșu intitulată „Despre evenimentele teroriste din ultimul timp*", dosar nr. 1, 1927, document interceptat de Siguranță, nedatat, nesemnat.

[82] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 59-62, unde autorul descrie și regimul de detenție.

[83] Grecea semnează cu numele real și a fost condamnat la 5 ani pentru crimă contra siguranței statului, pedeapsă executată la Doftana în perioada 14/12/1922 – 12/11/1927. *Cf. Tabel* cu deținuții de la închisoarea Doftana condamnați în perioada 1919–1929, ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 101, f. 129, poziția 58.

https://biblioteca-digitala.ro

care se realiza comunicarea și care opreau mesajele oponenților către conducerea partidului – că i-au împins pe deținuți la o grevă împotriva muncii obligatorii[84], apoi au fost primii care au abandonat-o, și că au pus la cale un simulacru de sinucidere în masă cu tinctură de iod, în urma căreia deținuții au fost pedepsiți pe timp de șase luni cu izolare și lanțuri la mâini și picioare, iar pentru a scăpa, a fost nevoie să facă o altă grevă de 28 de zile, în urma căreia Max Goldstein – cel cu bomba de la Senat – a decedat pe 11 noiembrie 1925. Dincolo de conduita acestor deținuți, numiți „șarlatani și comedianți", iată care era atitudinea lor: „*S-a scris chiar afară că țăranii sunt elemente rele, bandiți sau nu mai știu cum. [...] Saul Ozias într-o discuție spune: [«]Că de țăran te servești ca de niște unelte, și apoi dacă e nevoe îi împuști[»,] și țăranii aud asta. Iar când un țăran Tatar-Bunarist întreabă pe Buma Finchel de ce nu sunt ajutate și familiile lor[,] iată ce-i răspunde Buma Finchel: [«]da ce[,] „moprul" să (fute) (cuvântul lui)[,] ca să vă ajute familiile voastre[?»], și apoi să te miri că de ce țăranii sunt nemulțumiți și că de ce înjură pe comuniști. Țăranii spun că dacă lor le-ar fi spus cineva că comuniștii fac așa fapte, când erau acasă[,] înainte de revoltă[,] ar fi fost în stare să-l omoare iar acuma iată ce văd ei*". Cei indicați erau departe de a constitui o minoritate, căci mai exista un grup condus de un anume Negoiță Nae[85], cu o conduită similară. Astfel, în urma acestor fapte, Dodan părăsise „colectivul", iar Gurov și Panchevici amenințau că o vor face și ei dacă nu existau semne de îndreptare a situației. Șefii mișcării, captivi limbajului de aparat, i-au numit pe acuzați fracționiști, fapt care a generat reacția celorlalți deținuți, care au răspuns că „ceeace au făcut ei nu-i fracție comunistă, ci ticăloșie[,] cu toate că nu aveam ideie cum trebuie să lucreze o fracție comunistă".

Iată atmosfera din închisoare și în descrierea lui Birtaș: „*Mai*

[84] ANIC, *Fond 55*, dosar nr. 54, document datat 1926 la Arhiva partidului. În realitate, datarea corectă este septembrie–noiembrie 1927, fapt care poate fi stabilit cu precizie prin sosirea lui Fónagy Ioan în închisoare, menționată în text, petrecută în vara anului 1927, și perioada în care Grecea a fost deținut în închisoare. Numele indicate în document, fragmentare și transcrise greșit, le-am reconstituit pornind de la listele închisorii.

[85] Cu prilejul arestărilor din 1921 ale membrilor Comitetului Regional Basarabia al PCdR, acesta o „trădase" în anchetă pe Vanda Nicolschi. *Cf.* ANIC, *Fond 53*, dosar nr. N/104 (Vanda Nicolschi), vol. II, f. 59.

https://biblioteca-digitala.ro

înainte ce am ajuns la Doftana, n-am auzit atîta vorbărie goală cât acolo. Tovarășii a[u] suferit de mania adunărilor generale, care țineau 10–12 chiar câteodată și 14 nopți. / Când am sosit acolo, am căzut tocmai într-o adunare generală. Am fost prezentați și noi în colectiv, deci a trebuit să participăm activ la aceste adunări, care a ținut noapte până la 1–2. Prima noapte a mers, a doua la fel, dar la a treia am început să dorm. N-am mai putut de oboseală. Când câte un țăran a luat cuvântul, cum a fost [Mihail] Sapovalenco, a luat cuvântul, 2–3 ore nu i[-]a ajuns. Fiecare a fost un orator și s-a supărat dacă cineva ar fi încercat sau a încercat limitarea cuvântării"[86].

La începutul lunii aprilie 1927, Birtaș a fost ales în conducerea „colectivului", compus din Avram Orich, Iacob (Iașca) Beniamovici și el. După sosirea ardelenilor în închisoare, pentru ca deținuții să-și îmbunătățească traiul, au fost luate măsuri pentru organizarea unui atelier.

Toate acestea se puteau întâmpla pentru că directorul închisorii, Coroiu, era „un om blând, bun la suflet și a vrut să trăiască liniștit, fără să aibă necazuri cu comuniștii". Deținuții au sărbătorit în curtea închisorii ziua de 1 Mai, o manifestare la care figura centrală a fost Mihai Gheorghiu–Bujor, iar în pregătirea sărbătorii au redactat și un ziar în limba rusă[87]. În vară au fost transferați în închisoare Fónagy Ioan și Bela Breiner.

Birtaș a continuat să facă parte din conducerea „colectivului", fiind chiar secretar al său, iar în 1928 a dirijat una dintre grupele de studiu, ceilalți responsabili fiind Fónagy, Eugen Berindan, Keszler Iuliu și Simion Coba[88]. Pentru 1 Mai 1928, Moise Kahane („Alex. Surov") a redactat un manifest în care chema la luptă „*pentru*

[86] La grevă a luat parte și Niculae Goldberger, deținut în închisoare în perioada mai 1927 – 6 decembrie 1929, o luptă pierdută de deținuți. ANIC, *Fond 53*, dosar nr. G/107 (Niculae Goldberger), f. 23 r-v.

[87] Nae a fost condamnat la 6 ani pentru crimă contra siguranței statului, pedeapsă executată la Doftana în perioada 14/11/1922 – 11/11/1928. *Cf. Tabel* cu deținuții de la închisoarea Doftana condamnați în perioada 1919–1929, ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 101, f. 130, poziția 78.

[88] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 62. Mihail Sapovalelco a fost condamnat la 4 ani pentru crimă contra siguranței statului, pedeapsă executată la Doftana în perioada 16/02/1926 – 14/02/1930. *Cf. Tabel* cu deținuții de la închisoarea Doftana condamnați în perioada 1919–1929,

https://biblioteca-digitala.ro

libertatea, pentru distrugerea capitalismului și pentru reducerea orelor de lucru"[89]. Sau, cum spunea el în aceeași perioadă într-o poezie: „*este nevoie de luptător, care să înțeleagă / ce anume este înșelăciune și ce este adevărat*"[90].

Relațiile încarceraților au fost măcinate de conflicte, după cum atestă și declarația comună a unora dintre ei, care, în iunie 1928 s-au opus rezultatului alegerilor pentru Comitetul deținuților politici de la Doftana, pe motiv că includea și doi încarceraţi acuzaţi de trădare, Avram Finchel, sancționat de conducerea partidului, și Simion Coba, care, în ciuda numelui, identic cu alt nume conspirativ al lui Stalin, nu se dovedise a fi de oțel, de vreme ce fusese informator al Jandarmeriei în timpul revoltei de la Tatar Bunar[91].

În vară, deținuții au făcut demersuri pentru obținerea unui regim politic mai permisiv, cerând ziare, zile libere, vorbitoare mai numeroase, revendicări trecute într-o listă care a fost înaintată Direcției Penitenciarelor. Fiindu-le respinsă jalba, au declarat greva foamei, moment în care au fost vizitaţi chiar de ministrul justiției din guvernul liberal, Stelian Popescu, eveniment soldat cu același rezultat. Între deținuţi au apărut tendințe centrifuge, motiv pentru care după 18 zile protestul a încetat fără a fi obținut nimic. După acest episod, Alexandru Buican, Iosif Finkel, Niculae Goldberger și Fónagy Ioan au propus constituirea unui alt „colectiv" pe următoarea bază: fiecare deținut care primea câte ceva de acasă, trebuia să cedeze 30% pentru ceilalți, care nu primeau nimic, în timp ce sprijinul de la Ajutorul Roșu urma să fie împărțit egal; în schimb, fiecare urma să lucreze pe cont propriu și să-și valorifice produsele muncii după cum credea de cuviință. 19 deținuți s-au declarat de acord cu propunerea, între ei, Bela Breiner, Fülopp Ionas, Eugen Berindan, Fazekas Iosif, Matei Friedman, Nichita Lisavoi, Alexandru Antohi, Trofin Savciuc și Birtaș. De 7 noiembrie, grupul a dat o masă pentru toți deținuții în încercarea de a reface unitatea „colectivului".

ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 101, f. 117, poziția 23.

[89] *Ibidem*, f. 63-76.

[90] ANIC, *Fond 55*, dosar nr. 258 [1/05/1927].

[91] Informația apare într-un tabel cu deținuții comuniști din închisoare, așa cum erau organizați pe grupe. *Cf.* ANIC, *Fond 55*, dosar nr. 70 [18/07/1928].

https://biblioteca-digitala.ro

Temele care i-au preocupau pe cei închiși erau: discuțiile (irealiste) din partid cu privire la o posibilă legalizare, schimbarea guvernului liberal cu cel național-țărănesc condus de Iuliu Maniu și începuturile crizei economice[92]. Conduita comuniștilor închiși era însă foarte departe de cea stipulată de ideologie, aceștia rămânând pe mai departe dezbinați, după cum relatează Birtaș, care conchide: „*Viața a decurs relativ liniștit la Doftana. Administrația nu prea s-a amestecat în viața noastră. Dacă am avut frământări aceasta s-a datorat comportării unora sau altora dintre deținuții politici. [...] A fost mult egoism în atitudinea multora din tovarăși, care a[u] pus mai presus interesele lor și traiul lor material, decât interesele colectivului*"[93].

De la Doftana, pe 22 februarie 1929 Birtaș a fost transferat la închisoarea Tribunalului Satu Mare, de unde a fost eliberat două zile mai târziu, după 3 ani și 4 luni de detenție[94]. La închisoarea Văcărești, în tranzit, l-a cunoscut pe Boris Ștefanov, căruia i-a predat o scrisoare din partea „colectivului" de la Doftana și l-a informat despre activitatea de acolo[95]. După eliberare, timp de două-trei luni a fost fără ocupație, apoi s-a angajat ca tâmplar la Fabrica „Phönix" din localitatea de origine, care a fost înființată în 1927 și până în 1930 a devenit principala întreprindere din oraș, și a intrat în Sindicatul Unitar al Tâmplarilor (comunist). A continuat să activeze în mișcare alături de Miszovits Ernest, Alexandru Ceteraș

[92] ANIC, *Fond 55*, dosar nr. 65 [aprilie 1928], traducere din rusă. El a fost confiscat de autorități în urma unei percheziții.

[93] Moise Kahane, *Cântecul întemnițatului comunist*, ANIC, *Fond 55*, dosar nr. 68 [iunie 1928], traducere din maghiară de Alexandru Lucaci. El a fost confiscat de autorități în urma unei percheziții, verosimil cea din 18 iunie 1927.

[94] *Notă* a Siguranței, ANIC, *Fond 55*, dosar nr. 66, 19/06/1928. Documentul despre care este vorba, destinat conducerii partidului, a fost semnat de Naum Karpov, Bojinov, F. Pugaciov, A. Tisaeek, P. Covalenko și un altul indescifrabil. Simion Coba a fost condamnat la 3 ani pentru crimă contra siguranței statului, pedeapsă executată la Doftana în perioada 16/02/1926 – 14/02/1929. *Cf. Tabel* cu deținuții de la închisoarea Doftana condamnați în perioada 1919–1929, ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 101, f. 132, poziția 98.

[95] Fónagy Ioan (János), *Scrisori*, ANIC, *Fond 55*, dosar nr. 75 [1928]. Ele au fost trimise Irenei Ortner din Arad, tovarășa sa de luptă și de viață. Prima dintre cele două scrisori, traduse din maghiară de Alexandru Lucaci, este datată 20/11/1928, iar numele de Irina Orter, care apare în descrierea arhivistică, este eronat.

https://biblioteca-digitala.ro

și Eugen Berindan, eliberați și ei din detenție. În acea perioadă, pe lângă exploatările miniere, Baia Mare era un oraș viu, care la cei 14.000 de locuitori ai săi avea 10 fabrici și făbricuțe (de parchet, fierăstrăul cu aburi, de unelte și suduri, de săpun, lichioruri și rom, vopsele și pungi), mai mult de 400 de meseriași cu sau fără atelier propriu (pantofari, croitori, tâmplari, olari, dogari ș.a.), peste 130 de prăvălii și... 55 de bodegi[96].

Curând, Birtaș a luat parte la organizarea Congresului Sindicatelor Unitare ținut la Timișoara (2–5 aprilie), unde a fost delegat. Mișcarea sindicală din România era scindată într-o orientare social-democrată, majoritară, și alta aflată sub influență comunistă, minoritară. Ultima care dorea afilierea la Internaționala Sindicală Roșie (*Profintern*), fusese exclusă înainte de Congresul general de la Cluj din septembrie 1923 și se constituise, două luni mai târziu, în Sindicatele Unitare. Deși, din motive tactice, oficial au rămas fără afiliere internațională, aceste sindicate aveau un reprezentant titular la Profintern, în anii 1920 – începutul anilor 1930, în persoana lui Aladár Imre, care, în august 1931 fusese expulzat de autoritățile române în URSS[97].

Anterior congresului de acum, a avut loc o conferință a tineretului, la care au participat și membri ai UTCdR, precum Bernath Andrei (Andor), Francisc Wolf, Popp Ileana, Paraschiva/Ábrahám Brainer sau Nicolae Moraru din Ploiești, Richard Wurmbrand (reprezentantul CC al UTCdR) și Sergiu Urbaciov (ambii numiți „ultrastângiști“, iar ulterior „provocatori“) fiind principalele voci.

La ambele manifestări discuțiile au fost tensionate, căci grupările interne s-au acuzat reciproc. Nu se spune care a fost miza – dacă era vreuna, dincolo de lupta pentru putere și resurse – însă faptele se petreceau în perioada așa-numitelor „lupte fracționiste“ desfășurate pe parcursul întregului an 1929, când partidul era *de facto* sub conducerea lui Marcel Pauker („Luximin“)[98]. La vârf, cele două fracțiuni erau compuse, pe de

[96] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 72, 75.

[97] *Ibidem*, f. 76-80; *Fond 95*, dosar nr. 8896 (Gavril Birtaș), vol. 1. Vezi și *Tabel* cu deținuții de la închisoarea Doftana condamnați în perioada 1919–1929, ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 101, f. 131, poziția 79, care confirmă data indicată de Birtaș.

[98] *Ibidem*, dosar nr. 340 (relatare a lui Birtaș despre Boris Ștefanov), f. 1-3.

https://biblioteca-digitala.ro

o parte, din: Vitali Holostenko („Barbu"/„Petrulescu", liderul formal al partidului), Alexandr Petrenko („Nikolski", membru al Biroului Politic și al Secretariatului, un basarabean nervos și, tocmai de aceea, poreclit Nebunu), Gheorghi Ganev („Iuriev"), Ion Cloțan („Țanc"), Emil Halițki („Vitenko", membru al CC), Ninescu (un activist din Dobrogea, care ulterior s-a retras din mișcare și s-a reprofilat ca proxenet, deschizând un bordel), Fóris István (Ștefan Foriș), Péter Matais („Sandor", croitor din Arad de origine slovacă, membru al CC) și Constantin Pârvulescu; și, pe de altă parte, din: Dori Goldstein („Rudolf"/„Rudi", membru al Biroului Politic), Marcel Pauker („Luximin"), Mihai Păunescu (un muncitor din Turnu Severin, membru al CC), Dumitru (Mișa) Kellerman („Nae", secretarul UTCdR pe țară), „Gleb" (secretarul UTCdR din Basarabia) și Luka László (Vasile Luca, ulterior secretarul Uniunii Sindicatelor Unitare), Tsabai (metalurgist din București, membru al CC, care ulterior n-a mai activat), Saia Finkel (din Ploiești), Pavel Chirtoacă (învățător de sat) și Aradi Vasile (din București).

La Congres, desfășurat într-o atmosferă de efervescență revoluționară, au luat parte, între alții: Nicolae Pârgaru (din Ploiești), Bernath Abraham, Aladar Imre, Nicolae Popescu–Doreanu, Gheorghe Petrescu–Ghempet, Alexandru Mihăileanu și Richard Wurmbrand (din București), Ladislau Luca/Luka László (din Brașov), Coloman Müller și Francisc Wolf (din Timișoara), Sergiu Urbaciov (din Chișinău), Farkas Alexandru (din Lugoj), Rangetz (Rangheț) Eva, Papp Ileana și Irena Ortner (din Arad), Czeller Ludovic (din Oradea)[99].

Luând măsurile necesare de supraveghere, autoritățile au permis desfășurarea congresului, prezidat de Coloman Müller, ba chiar și prelungirea sa cu o zi, până sâmbătă 6 aprilie. Pe 1 aprilie murise la spitalul din Câmpina Fónagy János (Ioan), condamnat la 5 ani pentru activitate comunistă, pedeapsă pe care o executa la închisoarea Doftana[100]. Irena Ortner, fosta sa tovarășă de viață, a fost cea care a adus faptul la cunoștința congresiștilor, care au luat decizia de a-i transfera trupul la Timișoara, prilej cu care să organizeze o manifestare sindicală, anunțată prin manifeste, pentru duminică 7 aprilie la ora 16.00, probabil singurul moment

[99] O. Bandula, O. Valentin, I. Maștei, M. Pop, I. Capocean, *op. cit.*, p. 38.
[100] A. Tudor–Pavelescu (editor), *op. cit.*, doc. 53, p. 296-297.

https://biblioteca-digitala.ro

de coeziune reală a participanților. Trupul decedatului a fost depus la căminul muncitoresc din localitate în seara zilei de 6 aprilie. Autoritățile s-au opus însă, invocând motive sanitare, dar muncitorii au refuzat să-l trimită la morgă. În urma unor pertractări eșuate, căminul a fost înconjurat de armată, iar muncitorii s-au baricadat și au atacat poliția cu diverse obiecte și, se spune, chiar cu focuri de armă, în învălmășeală fiind răniți mai mulți polițiști. În cămin ar fi fost găsit ascuns revolverul cu care s-a tras, responsabilitatea fiind atribuită lui Iosif Strominger din București, fapt pus serios în dubiu de expertiză și de relatările din proces. Evenimentele au fost dezbătute pe larg în presă, efectul fiind o resurgență a mișcării comuniste în toată țara. Guvernul național-țărănesc condus de Iuliu Maniu și ministrul său de interne Alexandru Vaida–Voevod a fost acuzat în Parlament de pactizare cu comuniștii, fiind nevoit să ia măsuri ferme, iar Siguranța a făcut numeroase arestări[101].

La Timișoara au fost operate circa 70 de arestări, cele 59 de persoane inculpate fiind apărate din partea partidului de Eugen Rozvan, Lucrețiu Pătrășcanu și Petre Zisu. După ce au făcut o grevă a foamei, majoritatea au fost eliberate și judecate în stare de libertate, 39 fiind condamnate în septembrie același an pentru „ultraj", la pedepse cuprinse între două luni și un an de închisoare, perioada petrecută în arest până la judecarea procesului fiind scăzută, iar 9 acuzați au fost achitați. 11 inculpați care au lipsit au fost judecați într-un proces separat.

Cu prilejul congresului a fost desemnată o delegație care să viziteze Uniunea Sovietică, listă pe care a fost trecut și Birtaș. El motivează că a scăpat de arestări pentru că răcise și făcuse febră, afirmație îndoielnică, de vreme ce, după propria-i mărturisire, în noaptea de priveghi a lui Fónagy – chiar momentul incidentului de la căminul muncitoresc – a făcut parte din garda de onoare a eroului mișcării. Ulterior, el nu a mai plecat în țara sovietelor.

Imediat după incidentele de la Timișoara, Sindicatele Unitare au fost dizolvate printr-un ordin al Consiliului de Miniștri pe motiv că fac politică de tip comunist (prin Legea asociațiilor profesionale era interzisă orice activitate politică), ministerele justiției și

[101] Gh. Brătescu (editor), *O anchetă stalinistă*, p. 146-158.

https://biblioteca-digitala.ro

internelor fiind responsabile cu punerea lui în aplicare[102]. Căminul Muncitoresc din localitate a fost închis, iar pe 10 aprilie, autoritățile au pornit un proces împotriva sindicatelor locale desființate, care au fost reprezentate din partea partidului de Lucrețiu Pătrășcanu, Petre Zisu și Eugen Rozvan, rămas însă fără alte urmări[103]. Un alt exemplu, sediul din Satu Mare al organizațiilor profesionale afiliate Sindicatelor Unitare a fost închis pe 13 aprilie, moment în care zece muncitori au avut ideea de a protesta față de decizie, contra arestării delegaților la congres și de a redacta și răspândi un manifest în limba maghiară prin care chemau la greva generală. Urmarea a fost că patru dintre ei au fost condamnați la pedepse între 15 zile și două luni, iar șase au fost achitați[104].

În timp ce era cercetat în stare de libertate pentru evenimentele de la căminul muncitoresc, Francisc Wolf, secretarul Secțiunii Tineretului muncitor al Sindicatelor Unitare din Timișoara, originar din Baia Sprie, a fost implicat într-o acțiune similară împreună cu Nicolae Grün, student, și Dumitru Gruia, secretarul Sindicatelor Unitare din Timișoara. A fost acuzat că în noaptea de 31 iulie spre 1 august, împreună cu Grün, cu care în 1924–1925 fusese coleg la Politehnica din Praga, ar fi șablonat lozinci pe pereții clădirilor din oraș. Nu a fost surprins asupra faptului, nici nu s-a găsit asupra lui vreun corp delict și, firește, a negat orice implicare, precizând că „nu am desvoltat altă activitate, decât că consimt cu demonstrațiile în general". Din partea partidului, Wolf a fost apărat de Lucrețiu Pătrășcanu, iar cazul său a fost clasat din lipsă de probe. La rândul său, Gruia, asupra căruia au fost găsite manifeste și o circulară, a fost condamnat inițial la 6 luni închisoare, pedeapsă de care a fost absolvit la recurs, dat fiind că respectivele manifeste tratau chestiuni de șomaj și organizare sindicală, fiind anterioare acțiunii din 31 iulie, cu care nu aveau nimic în comun, la origine fiind vorba de o confuzie a Siguranței. Grün, care și el

[102] Actele anchetei și procesului se află la ANIC, *Fond 96*, dos. 1265, I-II, 1265/1, 1266, 6609, 6767, 6769-6770 (Congresul Sindicatelor Unitare, 1929). Dosarele indicate conțin adesea o informație repetitivă. Vezi și o relatare autobiografică în ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 124 (Péter Matais).

[103] *Cf. Tabel* cu deținuții de la închisoarea Doftana condamnați în perioada 1919–1929, ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 101, f. 132, poziția 95.

[104] ANIC, *Fond 50*, dosare nr. 901, 902, 903 (Congresul Sindicatelor Unitare, 1929), dosare de presă.

https://biblioteca-digitala.ro

fusese condamat la aceeași pedeapsă în primă instanță, autorul în fapt al imprimării lozincii „*Schimbați prin războiu civil organizația imperialistă de astăzi*“, a fost și el absolvit la recurs pe motiv că era... ilizibilă[105]. Cel mai probabil, motivul real a fost mita.

4. Revoluționar de profesie

În iunie 1929, prin Simó Iuliu, Birtaș a fost numit de CC al UTCdR să participe la Conferința a III-a a organizației, ținută la București în luna următoare[106]. El a părăsit locul unde lucra fără a anunța pe cineva și fără a i se fi desfăcut contractul de muncă. Simó a organizat transportul delegaților din Ardeal prin Timișoara, unde au fost așteptați de Radó Ileana (Ița) și au fost duși la o întâlnire cu Aladár Berger, secretarul partidului în regiunea Banat. Criticat de CC al PCdR condus de Pauker, care organizase împotriva sa o adevărată campanie de „demascare“, Berger i-a prelucrat pe delegați spunându-le că grupul Dori Goldstein – Vasile Luca (Luka László) dorește ca prin organizarea congresului „*să puie mâna pe conducerea U.T.C.-ului nou ales, ca să poată influența întregul U.T.C. în spiritul dorit de ei*“[107]. Apoi le-a indicat persoanele susceptibile a fi propuse și le-a cerut să se opună. Delegații au fost conduși, tot de Radó, la București, la locul unde urma să se țină întrunirea. Intrarea în casa conspirativă din Cartierul Filantropia, situată pe o străduță laterală din spatele Cimitirului Evreiesc, a fost făcută tot conspirativ, după un întreg protocol, pentru ca nici unul dintre participanți să nu o poată recunoaște ulterior.

La conferință (numită și congres) au luat parte: Vanda Nicolschi (pe atunci soția lui Dori Goldstein), Simó Iuliu, Max Zuckerman (fratele lui Barbu Zaharescu), Anton Moisescu, Aradi Vasile (din București), Paraschiva Ábrahám/Breiner (din Timișoara), Miszovits Ernest (din Târgu Mureș), Eugen Berindan și Gavril Birtaș (din Baia Mare), Nicolae Moraru (din Ploiești), Nicolae Pârgaru (din Iași), „Gleb“/„Glebmen“ (nume conspirativ, din Chișinău, neidentificat), Dumitru (Mișa) Kellerman (din

[105] *Cf.* Gavril Birtaș, *Autobiografie*, CNSAS, Fond *Cadre MAI*, dosar nr. 6 (Gavril Birtaș), 6/07/1948, f. 16.
[106] Ordinul se găsește în ANIC, *Fond 50*, dosar nr. 912, f. 11-12. Exemple ale acțiunilor autorităților se regăsesc în același dosar.
[107] ANIC, *Fond 96*, dosar nr. 6768 (desființarea sindicatelor unitare, 1929).

https://biblioteca-digitala.ro

Basarabia) și alți câțiva. De la Comintern n-a venit nimeni, iar din partea CC al PCdR au participat Dori Goldstein și un comunist basarabean pe nume Iuri Ganev (verosimil acel „Alexandru" indicat de Birtaș). Condusă de Goldstein, întrunirea a dezbătut probleme organizatorice *„și mai ales lupta împotriva avant-gardismulu[i] ce a fost foarte pronunțat în organizațiile U.T.C."*[108]. La acea dată, organizația comunistă de tineret avea, în toată țara, un număr de 370–375 membri, în București fiind 17, dintre care 3–4 erau muncitori de origine română, restul evrei de origine socială mic-burgheză din Basarabia, *„care a[u] pus amprenta lor sectariste stângiste asupra mișcării U.T.C. din București"*[109]. Faptul arată măsura în care mișcarea comunistă de tineret poate fi asociată unui conflict de generație pe un fond de căutare identitară. Totodată, s-a manifestat și un conflict regional între basarabeni și transilvăneni, care și-au disputat întâietatea, primii socotindu-se ca „cei mai revoluționari", iar ceilalți invocând vechimea în mișcare[110].

După discuții care au durat aproape două zile, au fost aleși cei șapte sau nouă membri ai CC al UTCdR, apoi participanții au părăsit casa *„în perfectă regulă ale [sic!] conspirației"*[111], cei aleși, între care și Birtaș, fiind conduși într-o altă casă conspirativă din spatele cinematografului de la intersecția Șoselei Mihai Bravu cu Bulevardul Muncii (fost Calea Vergului, azi Bulevardul Basarabia), scopul fiind alegerea secretarului organizației și a celor trei membri ai Secretariatului[112]. „Alexandru" l-a propus pe Kellerman (conspirativ „Nae"), pe care însă ardelenii nu l-au votat. Trimisul

[108] *Ibidem*, dosar nr. 1132 (Sindicatele Unitare Satu Mare, 1929).
[109] *Ibidem*, dosare nr. 1263, 6771 (Francisc Wolf ș.a., 1929).
[110] ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 395 (Gavril Birtaș), vol. II, f. 81-84. ANIC, Fond *CC al PCR – CCP* – Alfabetic, B/1697 (Gavril Birtaș), vol. I (hotărâri), f. 3, 14; vol. II, *Referat*, 1956 (documentul reprezintă prelucrarea extinsă a actelor cuprinse în ancheta Comisiei Controlului de Partid din 1956), f. 32-36; vol. II, *Autobiografie* Gavril Birtaș, 7/06/1946, f. 180-181; vol. II, fișă de cadre (Birtaș), 5/12/1947, f. 268; Gavril Birtaș, *Memoriu către Congresul al II-lea al PMR*, Fond 53, dosar B/148 (Gavril Birtaș), vol. II, 23/10/1955, f. 111 r; ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 591 (Vanda Nicolschi), f. 14-19.
[111] *Ibidem*, f. 80.
[112] *Ibidem*, f. 81. Situația este confirmată de Marcel Pauker și Vanda Nicolschi. *Cf.* Gh. Brătescu (editor), *op. cit.*, p. 66; ANIC, *Fond 60*, dosar nr. 591 (Vanda Nicolschi), f. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

partidului a încercat să-i convingă, fără succes însă, și a sfârșit prin a-i amenința că în caz contrar partidul va declara congresul ca lipsit de validitate, astfel că la al treilea vot, candidatul unic a fost ales secretar, iar ceilalți trei membri ai Secretariatului au fost desemnați Birtaș, Aradi și Nicolschi.

Birtaș conchide: „*Dela această dată n-am mai muncit în meserie și am devenit revoluționar profesionist*“[113]. Alături de Kellerman, Birtaș a fost salariat al CC al UTCdR, în timp ce Aradi a lucrat la Fabrica de ciorapi „Adesgo“ din București[114]. Cu acest episod se încheie și biografia sa băimăreană.

[113] *Ibidem*, f. 82.
[114] *Ibidem*, dosar nr. 591 (Vanda Nicolschi), f. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

Originile unui militant comunist român băimărean: Gavril Birtaș

(Rezumat)

Cuvinte-cheie: *Partidul Comunist din România*, *comunismul românesc*, *comunismul internațional*, *militanți și traiectoriile lor*

Militant al PCdR format în siajul primei generații de revoluționari, Gavril Birtaș a făcut parte din conducerea tineretului comunist, a fost la Moscova, l-a cunoscut pe Gheorghi Dimitrov, liderul Cominternului, care îl simpatiza, a fost arestat de cinci ori și a făcut parte din conducerea partidului, în 1940 fiind practic numărul 3 în grupul din țară. Arestat la „căderea" Secretariatului (conducerea operativă a mișcării ilegale) din 1941, a fost închis pe întreaga perioadă a războiului. Implicat activ în represiunea dușmanilor regimului comunist, a condus Direcția a III-a a Securității (structura contrainformativă a Miliției, închisorilor și lagărelor de muncă) de la înființare, în 1948, și până în 1952, când a fost trecut pe linie moartă, ca urmare a eliminării grupului Ana Pauker din conducerea partidului, de care era legat prin Teohari Georgescu, și a unei mai vechi aversiuni a lui Iosif Chișinevschi, la acel moment numărul 2 în PMR. Este un traseu care merge de la credință ideologică până la dezabuzare, ale cărui debuturi le-am expus în rândurile anterioare. Cazul este de interes istoric pentru că ne permite să înțelegem care au fost valorile, aspirațiile, motivațiile și destinele ilegaliștilor, cei care au modelat istoria României contemporane de după cel de-Al Doilea Război Mondial.

https://biblioteca-digitala.ro

Origins of a Militant Communist from Baia Mare: Gavril Birtaș

(Summary)

Keywords: *The Communist Party in Romania*, *Romanian communism*, *international communism*, *militant members and their trails*

Militant member of PCdR [the Communist Party in Romania], formed in the wake of the first generation of revolutionaries, Gavril Birtaș was among the leaders of the communist youth organization, was sent to Moscow, met Georgi Dimitrov, the Comintern leader, who had a soft spot for him, was arrested five times and was one of the party leaders, being actually the third in rank in 1940 within the Romanian-based group. Arrested at "the fall" of the Secretariate (the operative leadership structure of the illegal movement) in 1941, he was imprisoned for the entire war period. Actively involved in the repression of the enemies of the communist regime, he had been the head of the 3rd Directorate of the Security (the counterintelligence structure of Militia, prisons and work camps) from its establishment in 1948 until 1952, when he was switched to a dead-end track following the elimination from the party leadership of Ana Pauker's group, to which he was connected via Teohari Georgescu, and also because of a long-time aversion Iosif Chișinevschi, number 2 in PMR [the Romanian Worker's Party] at that time, had for him. This is a trail going from ideological creed down to disenchantment, whose debut will be presented here. This case is of historical significance, as it allows us to understand the values, aspirations, motivations and destinies of the underground communists, those who shaped the history of contemporary Romania after the Second World War.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ISTORIA ARHIVELOR.
PREZENTĂRI DE FONDURI/DOCUMENTE

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Decorație conferită protopopului de Sighet și ieromonahului-paroh din Dragomirești, județul Maramureș (1930)

Laurențiu-Ștefan Szemkovics[1]

Cuvinte cheie: *Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică”, protopop de Sighet, ieromonah-paroh din Dragomirești, heraldică, faleristică*

Prezentăm, apelând la heraldică[2], la faleristică[3] și la sigilografie[4], Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică” care a

[1] A absolvit Facultatea de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Alexandru Ioan Cuza” din București. În prezent își desfășoară activitatea la Arhivele Naționale Istorice Centrale din București. Este doctor în istorie, membru în: Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române; Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași; Comisia de Însemne Heraldice a Ministerului Afacerilor Interne. A participat la diferite reuniuni științifice interne și internaționale și este autorul mai multor cărți, studii și articole în domeniul istoriei și al științelor auxiliare ale istoriei, arhivistica, heraldica, sigilografia, faleristica și vexilologia.

[2] Heraldica este disciplina auxiliară a istoriei care studiază stemele, blazoanele etc.; Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, Editura Saeculum I.O., București, 2000, p. 422.

[3] Faleristica este disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul decorațiilor (ordine, cruci, medalii și semne onorifice). Are conexiuni și cu alte discipline auxiliare ale istoriei, ca: heraldica, sigilografia, vexilologia și numismatica; Dorel Bahrin, *Sistemul decorațiilor militare – 2000. Sistemul național de decorații*, Editura Economică, București, 2005, p. 11-12.

[4] Sigilografia este disciplina auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul sigiliilor și matricelor sigilare. Franceză la origine, această disciplină nu a întârziat să se extindă în toată Europa, pretutindeni unde, încă din Evul Mediu, se impunea obiceiul de a valida documentele cu sigiliu; Jean-Luc Chassel, *Les sceaux dans l’Histoire, l’Histoire dans les sceaux*, în *Les sceaux, sources de l’histoire médiévale en Champagne. Actes des tables rondes de la Société française d’héraldique et de sigillographie (Troyes, 2003-Reims, 2004)* sous la direction de Jean-Luc Chassel, Paris, Société française d’héraldique et de sigillographie, 2007, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

fost conferită, prin Decretul regal nr. 2.904 din 1 august 1930[5], clasa I lui Mihail Munteanu, protopop de Sighet și clasa a II-a lui Pimen Moldovan, ieromonah-paroh din Dragomirești, județul Maramureș, pentru servicii aduse bisericii. Reproducerile grafice ale decorației provin de la colecționarul Emanuel Erena.

Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică", instituită prin Decretul Regal nr. 2.804 din 14 iulie 1906, publicat în „Monitorul Oficial" nr. 91 din 22 iulie 1906, modificat prin Decretul Regal nr. 293 din 19 ianuarie 1907, publicat în „Monitorul Oficial" nr. 238 din 24 ianuarie / 6 februarie 1907, a fost acordată „pământenilor, clerici și mireni", „drept încurajare și răsplătire pentru activitatea pastorală și serviciu aduse în diferite moduri pentru buna stare morală și religioasă a poporului"[6]. Redăm, mai jos, cele două acte normative care se află, în copie, la Arhivele Naționale Istorice Centrale[7].

Decretul Regal nr. 2.804 din 14 iulie 1906, publicat în „Monitorul Oficial" nr. 91 din 22 iulie 1906.

CAROL I,
Prin grația lui Dumnezeu și voința națională,
REGE AL ROMÂNIEI,
La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la departamentul cultelor și instrucțiunii publice,

Am decretat și decretăm:

***Art. I**. – Se instituie o medalie cu deviza Răsplata Muncii pentru Biserică, având trei clase, care se va acorda drept încurajare și*

[5] Publicat în „Monitorul Oficial" nr. 199 din 5 septembrie 1930, p. 7477.

[6] *Ordine, cruci și medalii române. Istoric, legi și regulamente*, întocmite de Vintilă Ivănceanu, Petre Ionescu, Petre P. Sterescu și C. Tâmpeanu, Imprimeria Statului, București, 1927, p. 141-143; C. Flondor, Const. Moisil, *Decorațiunile românești*, în *Enciclopedia României*, vol. 1, 1938, p. 92-93; Tudor Alexandru Martin, Katiușa Pârvan, Cătălina Opaschi, *Onoarea națiunilor (II). Ordine și decorații românești din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, Muzeul Național de Istorie a României, București, 2016, p. 122-123.

[7] Arhivele Naționale Istorice Centrale, *Ministerul Afacerilor Externe - Cancelaria Ordinelor*, dosar nr. 642.

https://biblioteca-digitala.ro

răsplătire pentru activitatea pastorală și serviciu aduse în diferite moduri pentru buna stare morală și religioasă a poporului.

***Art. II**. – Medalia se va acorda pământenilor, clerici și mireni, care vor fi adus servicii însemnate pentru buna stare morală, religioasă, economică și socială, prin scrieri religioase, donațiuni importante în scopuri pioase și religioase, prin exemplu, etc.*

Medalia se dă pe viață și dreptul de a o purta este personal și nu se poate transmite în nici un caz.

Numărul ei este nelimitat.

***Art. III**. – Medalia pentru câteși trele clase se compune dintr-o piesă de metal: galbenă pentru cl. I, albă pentru cl. II și în culoarea bronzului pentru cl. III, în formă circulară de 25 mm. în diametru și 2 și jumătate mm. în grosime; pe o parte poartă efigia Majestății Sale regelui, în relief, înconjurată de cuvintele: Carol I, Rege al României, iar pe partea opusă se află în relief o cruce, sub care sunt cuvintele: Răsplata Muncii pentru Biserică.*

Panglica va fi lată de 24 mm., având în mijloc o bandă albastră verticală, lată de 8 mm., și de ambele părți câte o bandă roșie-închis, verticale, cu aceeași lățime.

Numai panglica singură nu se poate purta.

***Art. IV**. – Dreptul de a acorda medalia este al Capului Statului.*

***Art. V**. – Medalia se acordă prin decret regal, în urma raportului ministrului cultelor și instrucțiunii și decretul se va publica în Monitorul Oficial.*

Raportul ministrului se va întemeia pe un referat de constatare făcut prin anume cercetare de către administratorul Casei Bisericii sau un delegat al ministerului. Cercetarea nu se va face în privința persoanelor care nu vor avea cel puțin 10 ani de activitate pastorală sau literară bisericească.

Un brevet subscris de Capul Statului și contrasemnat de ministrul cultelor și instrucțiunii se va da odată cu medalia.

***Art. VI**. – Medalia se pierde din aceleași cauze din care se pierde și calitatea de cetățean român. Clericii mai pot pierde dreptul de a purta medalia și în cazul când vor fi pedepsiți pentru vreuna din faptele penale menționate în art. 15 din legea asupra clerului mirean și seminariilor.*

***Art. VII**. – La administrația Casei Bisericii se va ține un registru special pentru înscriere succesivă a acelora cărora li se acordă*

https://biblioteca-digitala.ro

medalia. Deosebit de numele celui medaliat, registrul va cuprinde și numărul cu data expedierii brevetului, precum și clasa medaliei acordate.

***Art. VIII** și cel din urmă. Ministrul nostru secretar de Stat la departamentul cultelor și instrucțiunii publice este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a decretului de față.*

Dat la Castelul Peleș, la 14 iulie 1906.

Carol I

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice,

M. Vlădescu

№ 2.804.

Decretul Regal nr. 293 din 19 ianuarie 1907, publicat în „Monitorul Oficial" nr. 238 din 24 ianuarie / 6 februarie 1907.

CAROL I,
Prin grația lui Dumnezeu și voința națională,
REGE AL ROMÂNIEI,
La toți de față și viitori, sănătate:

Asupra raportului ministrului nostru secretar de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice sub № 23.226/1906,

Am decretat și decretăm:

***Art. I**. – Articolul III al decretului nostru № 2.804 de la 14 iulie 1906, prin care s-a instituit medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică", se modifică precum urmează:*

Medalia pentru câte trele clase se compune din o piesă de metal: aurită pentru clasa I-ia, argintată pentru clasa II-a și oxidată-deschis pentru clasa III-a.

Medalia are ca fond un diametru de 32 mm., peste care se așează o cruce bizantină de 38 mm., fiecare braț al crucii trecând de marginea medaliei cu 3 mm. Mijlocul medaliei, în circumferință de 15 mm., poartă gravat ochiul lui Dumnezeu în raze și globul pământesc. Pe fond mat, între brațele crucii, este inscripția „Răsplata Muncii pentru Biserică".

Reversul medaliei are crucea ca și în față, între brațele ei cu o ghirlandă de lauri și de stejar, iar în mijloc coroana regală

https://biblioteca-digitala.ro

suprapusă inițialelor noastre. Deasupra o coroană mică de lauri, deschisă pe un diametru de 25 mm., având la un capăt o lamă, care servește spre a se petrece prin ea panglica.

Panglica e de mătase moarată, în lățime de 30 mm., cu trei subîmpărțituri de 10 mm. fiecare, cele mărginașe roșii-închise și cea din mijloc albastră-închis. Ca lungime, în față, va fi vizibilă pe o înălțime de 50 mm.

***Art. II**. – Ministrul nostru secretar de Stat la departamentul cultelor și instrucțiunii publice este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a dispozițiunilor prezentului decret.*

Dat în București, la 19 ianuarie 1907.

Carol I

Ministrul cultelor și instrucțiunii publice,

Const. G. Dissescu

№ 293.

Medalia, model 1907, are forma unui disc pe care broșează, gravată în excizie[8], o cruce treflată[9], cu brațele ale căror extremități depășesc puțin placa circulară, având pe avers, pe mijloc, un medalion rotund, cu bordură[10] perlată, încărcat cu un ochi înscris într-un triunghi isoscel, cu bordură, înconjurat de raze convergente și de a cărui bază atârnă globul pământesc. Medalionul este înconjurat, între brațele crucii, de o cunună rotundă de lauri[11]. În exergă, între brațele crucii, între două cercuri perlate (cel exterior mai îngroșat), denumirea distincției gravate,

[8] Gravarea se poate face în adâncime (incizie) ori în relief (excizie); *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 128.

[9] Crucea treflată este o cruce ale cărei brațe au extremitățile terminate în treflă; Silviu Andrieș-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în „Analecta Catholica", IV, 2008, Chișinău, 2010, p. 114.

[10] Bordura = piesă care înconjoară scutul, așa cum indică și numele său. Este simbolul protecției, al bunăvoinței și al recompensei; Cte Alph. O'Kelly de Galway, *Dictionnaire archéologique et explicatif de la science du blason*, tome I, Bergerac, Imprimerie générale du Sud-Ouest, 1901, p. 95.

[11] Simbolizează gloria celui care o primește.

https://biblioteca-digitala.ro

de asemenea, în excizie, cu litere majuscule: **RĂSPLATA MUNCEI PENTRU BISERICĂ**, cu primele două cuvinte scrise în partea superioară și în sensul acelor de ceasornic și cu ultimele două scrise în partea inferioară și în sens invers acelor de ceasornic. Reversul distincției cuprinde crucea, asemănătoare cu cea de pe avers, având între brațele ei o ghirlandă de lauri și de stejar[12], iar în mijloc, într-un medalion circular, asemănător cu primul, cifra regelui Carol I (doi *C* adosați și intercalați în care este înscrisă cifra romană *I*)[13] încoronată de o coroană închisă[14], terminată cu glob crucifer[15].

[12] Stejarul este emblema forței și a puterii. În Antichitate se onora acest arbore și se făceau coroane din ramurile sale, ce se puneau pe capul celor care ar fi salvat viața cetățenilor. De asemenea, se decernau coroane din frunze de stejar războinicilor pentru a le recompensa faptele de vitejie. În acest ultim caz, stejarul este emblema victoriei. În *Limbajul florilor* actual, stejarul semnifică ospitalitatea; Cte Alph. O'Kelly de Galway, *op. cit.*, p. 124-125.

[13] C. Flondor, Const. Moisil, *op. cit.*, p. 87; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Steme din emblemele unor matrice sigilare care au aparținut suveranilor României (1867-1947)*, Muzeul Brăilei „Carol I", Editura Istros, Brăila, 2015, p. 66.

[14] Coroana închisă este coroana formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei, este dotată cu pietre prețioase și terminată printr-un glob cruciger; *Dicționar al științelor speciale*, p. 90.

[15] Glob crucifer = sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și armeriile statului român. Sfera simbolizează pământul, iar crucea de pe sferă simbolizează dominația creștină asupra lumii; *Dicționar al științelor speciale*, p. 127; Paola Rapelli, *Simboluri ale puterii și mari dinastii*, Monitorul Oficial, 2009, p. 40-41.

https://biblioteca-digitala.ro

Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică” clasa I, model 1907 (avers și revers).
Sursa: colecționarul Emanuel Erena.

https://biblioteca-digitala.ro

Decorație conferită protopopului de Sighet și ieromonahului-paroh din Dragomirești, județul Maramureș (1930)

(Rezumat)

Cuvinte cheie: *Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică”, protopop de Sighet, ieromonah-paroh din Dragomirești, heraldică, faleristică*

În articolul „Decorație conferită protopopului de Sighet și preotului ieromonah din Dragomirești, județul Maramureș (1930)”, autorul prezintă, folosind heraldica, faleristica și sigilografia, Medalia „Recompensă pentru munca pentru Biserică” care a fost conferită, prin Decretul regal nr. 2904 din 1 august 1930, prima clasă, lui Mihail Munteanu, protopop de Sighet și a doua clasă, lui Pimen Moldovan, ieromonah-pastor al Dragomireștiului, județul Maramureș, pentru slujbele aduse bisericii. Reproducerile grafice ale decorului provin de la colecționarul Emanuel Erena.

https://biblioteca-digitala.ro

Decoration conferred to the Archpriest of Sighet and to the Hieromonk-Parish Priest from Dragomirești, Maramureș County (1930)

(Summary)

Keywords: *Medal „Labor Reward for the Church”*, *Archpriest of Sighet*, *Hieromonk-Parish Priest from Dragomirești*, *Heraldry*, *Phaleristic*

In the article «Decoration conferred to the Archpriest of Sighet and the Hieromonk-Parish Priest from Dragomirești, Maramureș County (1930)», the author presents, using heraldry, faleristics and sigilography, the Medal «Reward for work for the Church» which was conferred by Royal Decree no. 2904 of August 1, 1930, the first class, to Mihail Munteanu, archpriest of Sighet and the second class, to Pimen Moldovan, hieromonk-pastor of Dragomirești, Maramureș County, for the services brought to the church. The graphic reproductions of the set come from the collector Emanuel Erena.

https://biblioteca-digitala.ro

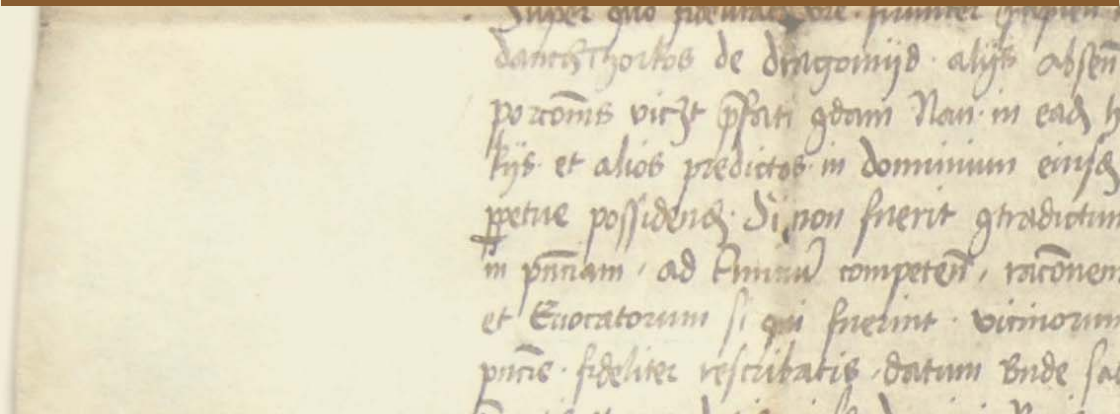

Acest material este publicat de către Asociația Arhiviștilor „David Prodan” Maramureş, respectiv Serviciul Județean Maramureş al Arhivelor Naționale, cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureş, prin programul de finanțare nerambursabilă în anul 2021.
Acest material se distribuie GRATUIT.

I.S.S.N. 1844-9832